

ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของ
ชุมชนชาวจีนเมืองหาดใหญ่จากอดีตถึงปัจจุบัน

ผู้วิจัย

นายศุภการ สิริไพศาล
นายอภิเชษฐ กาญจนดิษฐ์
นายพรชัย นาคสีทอง
นางสาวสุมาลี ทองดี

สังกัด

ภาควิชาสังคมศาสตร์
คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยทักษิณ

งานวิจัยนี้ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจาก
สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
กระทรวงวัฒนธรรม
ประจำปีงบประมาณ ๒๕๔๘

บทคัดย่อ

งานวิจัยเรื่อง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนเมืองหาดใหญ่จากอดีต ถึง ปัจจุบัน มีวัตถุประสงค์เพื่อ ศึกษาถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการเคลื่อนเปลี่ยนทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนในชุมชนเมืองหาดใหญ่

ผลการวิจัย พบว่าชาวจีนจำนวนมาก ซึ่งตั้งรกรากในหาดใหญ่ มีพื้นฐานมาจากบรรพบุรุษซึ่งเป็นแรงงานในการก่อสร้างรางรถไฟสายใต้ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อการก่อสร้างรางรถไฟแล้วเสร็จ ชาวจีนเหล่านั้นต่างพากันตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก มีผลให้หาดใหญ่กลายเป็นชุมชนเมืองของชาวจีนที่สำคัญแห่งหนึ่งในประเทศไทย และชาวจีนโพ้นทะเลเหล่านี้เองที่มีบทบาทสำคัญอย่างยิ่งในการขับเคลื่อนความเจริญมาสู่หาดใหญ่นับตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งรกรากในหาดใหญ่ ต่างมีความมุ่งหวังจะแสวงหาโอกาสในทางเศรษฐกิจและต้องเผชิญหน้ากับ “เงื่อนไข” หลายประการที่เป็นเสมือนบททดสอบที่สำคัญในการที่จะตั้งถิ่นฐานในดินแดนแห่งนี้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ เงื่อนไขจาก “รัฐ” และ “สังคม” ที่นอกจากจะเฝ้ามองการมาถึงและบทบาทของชาวจีนด้วยความหวาดหวั่น ในบางโอกาสยังมีการออกนโยบายหรือข้อกฎหมายที่เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิตและการประกอบอาชีพของชาวจีนในหาดใหญ่ อีกด้วย แม้ว่านโยบายหรือกฎหมายของรัฐ และเงื่อนไขบางประการของสังคมจะมีผลกระทบหรือคุกคามต่อการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ และวัฒนธรรมดั้งเดิม รวมไปถึงการประกอบอาชีพของชาวจีนหาดใหญ่ แต่ทุกครั้งชาวจีนหาดใหญ่ก็พิสูจน์ให้เห็นว่ามีความสามารถอย่างยิ่งในการ “สร้าง” หรือ “เข้าเป็นส่วนหนึ่ง” ของกระบวนการเปลี่ยนแปลงหรือผสมกลมกลืน ทางสังคมและวัฒนธรรมเพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและสังคมไทยถึงแม้ว่าบางครั้งกระบวนการเหล่านั้นหรือบริบททางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมรวมถึงเงื่อนไขของเวลาอาจมีส่วนลดทอนหรือเจือจาง “ความเป็นจีน” ลงไปบ้าง แต่ลูกหลานจีนหาดใหญ่ในปัจจุบัน ยังคงสืบสานมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนที่ยังปรากฏให้เห็นอยู่ แม้ว่าจะเลือกรางและแปรเปลี่ยนจากความเป็นจีนไปสู่ความเป็นไทยแล้วก็ตาม

Abstract

The objective of the study of the social and cultural change of the community of Chinese people on the Hat Yai City from the past until now is to study the condition of the change and its process in society and culture of the group of Chinese people in the Hat Yai

The result was that many Chinese people, settling down in Hat Yai, came from the ancestor who were labours constructing train rails in the southern area of Thailand during the time of King Rama 5. After constructing the rails many of them settled down in Hat Yai area, resulted that Hat Yai became one of the most important Chinese city communities in Thailand. There overseas Chinese people played a very important role in forcing the growth to Hat Yai from that day on. Since then they have hoped to find out the economic opportunities and have been faced with many "conditions" which have been like the important test's to be settled down in this country. The tests from the state and society have been especially significant as the state and society themselves look at the arrival of Chinese people and their role with worriment. Sometimes the policy or laws of the state act have been the barrier to ways of and the jobs of City Chinese people in Hat Yai as well. Although the policy or the laws of the state and some social conditions have probably affected or threatened their ways of have lives, their ideas, their believes, their traditional cultures, and the jobs; they have proved themselves that they have had high potentials to "build" or to "be one part" of the change process or the harmoniaus process in society and culture to be one part of the government and thai society. Even it the processes or the political economic, and social context and the time condition may decrease or dilute "the Chinese type", the next generation of Chinese people in Hat Yai at the present time still

succeed the Chinese social and cultural heritage. The "being Chinese" exists even though it gradually fades away and change to the "being thai".

คำนำ

งานวิชาการชิ้นนี้เป็นความพยายามของคณะผู้วิจัยที่จะทำการศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนในเมืองหาดใหญ่ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันโดยเน้นประเด็นศึกษาไปที่ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งเป็นประเด็นที่คณะผู้วิจัยให้ความสนใจ ด้วยความตระหนักและสำนึกในหน้าที่ในฐานะนักวิชาการรุ่นใหม่ คณะผู้วิจัยได้พยายามใช้ความรู้ความสามารถอย่างเต็มที่และจริงจัง ในการพยายามหาคำตอบ และอธิบายความเปลี่ยนแปลงที่นำมาสู่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม ที่เกิดขึ้นในหาดใหญ่ โดยหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้ จะมีส่วนในการเติมเต็มองค์ความรู้วิชาการด้านจีนโพ้นทะเลศึกษา และวัฒนธรรมศึกษาในประเทศไทย รวมทั้งข้อมูลงานวิจัย หวังผลให้เกิดสำนักแห่งความห่วงใยในวัฒนธรรม ประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิม เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวางแผนทางในการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นมิให้สูญหายไป แต่เนื่องจากเวลา และทรัพยากรในการวิจัยค่อนข้างจำกัดตลอดจนความอ่อนด้อยทางประสบการณ์และวิชาการของผู้วิจัย จึงทำให้งานวิจัยชิ้นนี้ ยังมีข้อบกพร่องอีกมากและหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะมีการศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมในประเด็นดังกล่าวให้ลุ่มลึกในโอกาสต่อไป อย่างไรก็ตาม งานวิจัยชิ้นนี้ ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (สวช.) กระทรวงวัฒนธรรมก็ประสบความสำเร็จออกมาเป็นรูปเล่มงานวิจัยในที่สุด

งานวิจัยชิ้นนี้ยังได้รับความอนุเคราะห์ในด้านข้อมูลและการอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดีจากสมาคม มูลนิธิ วัด ศาลเจ้า โรงเรียน และองค์กรต่างๆของชาวจีนในหาดใหญ่ตลอดจนแห่งค้นคว้าทั้งภายในประเทศและนอกประเทศ เช่น หอสมุดคุณหญิงหลง มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยทักษิณ หอสมุดมหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ หอสมุดคณะอักษรศาสตร์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดของ National University of Singapore และ University Sains, Penang Malaysia รวมทั้งได้รับความปรารถนาดีจากผู้ทรงคุณวุฒิหลายท่าน เช่น อาจารย์พิทยา บุชรรัตน์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์อดิศร คักดีสูง ที่รับเป็นที่ปรึกษางานวิจัย ศาสตราจารย์ดร.ภูวดล ทรงประเสริฐ

นักประวัติศาสตร์ผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ทางด้านจีนโพ้นทะเลศึกษาให้แก่ผู้วิจัย อาจารย์ สกรรจ์ จันทรัตน์ อาจารย์จำนงค์ แรกพิณีจ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ดร.ธีระ นุชเปี่ยม รอง ศาสตราจารย์สุภัทรา วรรณพิน อาจารย์ ดร.พจนีย์ ทรัพย์สมาน อาจารย์ผู้ให้กำลังใจและให้ คำปรึกษาด้วยดีเสมอมา อาจารย์ศุภานัน พรหมมากและอาจารย์ศุภลักษณ์ นางามสำหรับ บทคัดย่อภาษาอังกฤษ อาจารย์นวลทิพย์ มหามงคล อาจารย์พรศักดิ์ พรหมแก้ว ตลอดจน ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ ทุกท่านที่ได้อนุเคราะห์สละเวลาให้ข้อมูลและ พุดคุยกับคณะนักวิจัยอย่างมีรู้เห็นดีนึ้อย และที่จะขาดมิได้คือบรรดาอาจารย์ทุกท่านที่ได้ ช่วยถ่ายทอดความรู้ผ่านทางหนังสือ ตำรา งานวิจัยและเอกสารทุกชิ้นที่คณะผู้วิจัยได้นำมา อ้างอิงทั้งหมด คุณสมหญิง สหัสสานนท์ แห่งสำนักวิจัยและพัฒนาทางวัฒนธรรม (สวช.) ที่ช่วยเป็นธุระติดต่อประสานงานในทุกๆเรื่องให้กับคณะผู้วิจัย ตลอดจนทุกท่านที่มีส่วนร่วม ในการทำให้งานวิจัยชิ้นนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี คณะผู้วิจัยต้องกราบขอบพระคุณอย่างสูง มา ณ โอกาสนี้โดยทุกท่านทั้งหมดที่กล่าวมา คณะผู้วิจัยถือว่าเป็นผู้มีส่วนร่วมในการสร้าง ประวัติศาสตร์คนจีนในหาดใหญ่ผ่านงานวิจัยชิ้นนี้ขึ้นมา และหวังเป็นอย่างยิ่งว่างานวิจัยชิ้นนี้ จะมีประโยชน์และมีส่วนอยู่บ้างในการขยายพรมแดนความรู้ในวิชาการด้านจีนโพ้นทะเลศึกษา และวัฒนธรรมศึกษา

มหาวิทยาลัยทักษิณ

มิถุนายน 2549

สารบัญ

	หน้า
สารบัญภาพประกอบ	ก - ค
บทที่ 1 : บทนำ	1
บทที่ 2 : ภูมิหลังของชาวจีนเมืองหาดใหญ่	11
- ชาวจีนโพ้นทะเลในปักษ์ใต้	14
- พัฒนาการเมืองหาดใหญ่	19
- สังคมชาวจีนในหาดใหญ่ยุคเริ่มแรก	29
- เชิงอรรถ	
บทที่ 3 : การเคลื่อนเปลี่ยนทางสังคมของชาวจีนหาดใหญ่	37
- ชาวจีนเมืองหาดใหญ่สมัยเปลี่ยนผ่าน	38
- วิถีชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชาวจีนหาดใหญ่	61
- พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนหาดใหญ่สมัยใหม่	72
- เชิงอรรถ	
บทที่ 4 : สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนหาดใหญ่ในปัจจุบัน	93
- จากจีนสู่ไทย : การปรับตัวทางวัฒนธรรมและสังคมสมัยใหม่	94
- อัตลักษณ์ของชาวจีนหาดใหญ่	104
- บทบาทและสถานภาพทางสังคมของชาวจีนหาดใหญ่ในปัจจุบัน	111
- เชิงอรรถ	
บทที่ 5 : สรุป	124
บรรณานุกรม	

สารบัญภาพ

	หน้า
<u>ภาพที่ 1</u> เมืองหาดใหญ่ในยุคแรกเริ่ม พ.ศ. 2467	(1)
<u>ภาพที่ 2</u> สัญลักษณ์ทุนนิยมใจกลางเมืองหาดใหญ่ยุคปัจจุบัน	(2)
<u>ภาพที่ 3</u> การหลั่งไหลเข้ามาของร้านค้าปลีกระดับโลกในหาดใหญ่	(2)
<u>ภาพที่ 4</u> สถานบันเทิงยามค่ำคืนของหาดใหญ่	(3)
<u>ภาพที่ 5</u> ยามเย็นบนถนนสายหนึ่งของหาดใหญ่	(3)
<u>ภาพที่ 6</u> โรงเรียนศรีนคร ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยชาวจีนในหาดใหญ่	(4)
<u>ภาพที่ 7</u> มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่	(4)
<u>ภาพที่ 8</u> พระโพธิสัตว์กวนอิม บนเขาคอหงส์	(5)
<u>ภาพที่ 9</u> รูปปั้นกวนอูเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ตามความเชื่อของชาวจีน บนเขาคอหงส์	(5)
<u>ภาพที่ 10</u> ลักษณะการประดิษฐานพระพุทธรูปสูงกว่าเง็กเซียนฮ่องเต้ เขาคอหงส์	(6)
<u>ภาพที่ 11</u> พระสังกัจจายน์ สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ตามความเชื่อของชาวจีน เขาคอหงส์	(6)
<u>ภาพที่ 12</u> ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่มาทำบุญที่เขาคอหงส์	(7)
<u>ภาพที่ 13</u> เด็กชายชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่มาทำบุญกับครอบครัวที่เขาคอหงส์	(7)
<u>ภาพที่ 14</u> ข้อคิด – คำคมซึ่งสะท้อนลักษณะของความคิดความเชื่อแบบจีน เขาคอหงส์	(8)
<u>ภาพที่ 15</u> ข้อคิด – คำคมซึ่งสะท้อนลักษณะของความคิดความเชื่อแบบจีน เขาคอหงส์	(8)
<u>ภาพที่ 16</u> แก้วอ๊บนเขาคอหงส์ที่ได้รับบริจาคจากชาวจีนในมาเลเซีย	(9)
<u>ภาพที่ 17</u> แก้วอ๊บนเขาคอหงส์ที่ได้รับบริจาค จากชาวจีนในอินโดนีเซีย	(9)
<u>ภาพที่ 18</u> รั้วซึ่งได้รับบริจาคจากชาวจีนในมาเลเซีย เขาคอหงส์	(10)
<u>ภาพที่ 19</u> ร้านขายของที่ระลึกบนเขาคอหงส์ที่เปิดรับนักท่องเที่ยวทุกเชื้อชาติ	(10)
<u>ภาพที่ 20</u> วัดฉือฉาง ศาสนสถานที่สำคัญของชาวจีนในหาดใหญ่	(11)
<u>ภาพที่ 21</u> การบูรณะและการก่อสร้างเพิ่มเติมวัดฉือฉาง หาดใหญ่	(11)

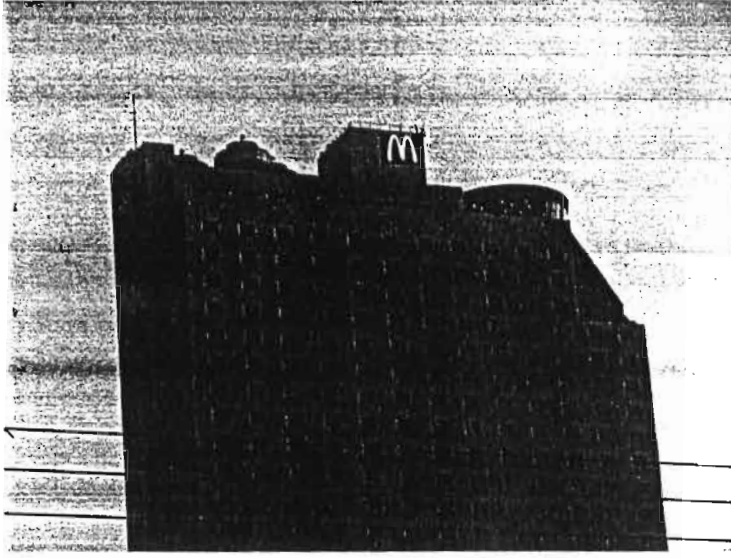
- ภาพที่ 22 สมาคมชาวจีนฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา (12)
- ภาพที่ 23 สมาคมการกุศล อีกหนึ่งช่องทางในการรวมตัวของชาวจีนในหาดใหญ่ (12)
- ภาพที่ 24 สุสานมูลนิธิท่งเซียเซียงต้ง หรือ สุสานบ้านพรุ (13)
- ภาพที่ 25 รูปแบบการจัดการ เสา - ซื่อ พื้นที่ในสุสานบ้านพรุ (13)
- ภาพที่ 26 บริเวณสุสานของขุนนิพัทธ์จีนนคร (14)
- ภาพที่ 27 สุสานของขุนนิพัทธ์จีนนคร (14)
- ภาพที่ 28 พิธีกรรมทางศาสนาแบบผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อแบบจีน (15)
- ภาพที่ 29 ชาวไทยเชื้อสายจีนจัดเตรียมสิ่งของเพื่อประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษ (15)
- ภาพที่ 30 การมีส่วนร่วมของบุตรหลานชาวจีนในพิธีไหว้บรรพบุรุษ (16)
- ภาพที่ 31 กระดาษเงิน กระดาษทองที่ใช้ในพิธีไหว้บรรพบุรุษ (เซ็งเม้ง) (16)
- ภาพที่ 32 ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกรุ่นในพิธีไหว้บรรพบุรุษ (17)
- ภาพที่ 33 เครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ (17)
- ภาพที่ 34 หนังสือที่จัดพิมพ์แพร่หลายในหมู่ชาวจีนหาดใหญ่- สงขลา (18)
- ภาพที่ 35 ใบประกาศเกียรติคุณในการเข้าร่วมกิจกรรมการกุศล (18)
- ภาพที่ 36 การมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้ประกอบสาธารณกุศล (19)
- ภาพที่ 37 กิจกรรมสังคมสงเคราะห์ของสมาคมชาวจีนในหาดใหญ่ที่มีต่อชุมชน (19)
- ภาพที่ 38 บัตรเชิญเข้าร่วมพิธีสมรสแบบจีน (20)
- ภาพที่ 39 บัตรเชิญเข้าร่วมพิธีสมรสแบบจีน (20)
- ภาพที่ 40 วัดไชยมังคลาราม หรือ วัดไทย ในปีนัง ประเทศมาเลเซีย (21)
- ภาพที่ 41 การผสมผสานความเชื่อ พญานาค - มังกร ที่วัดไชยมังคลาราม ปีนัง (21)
- ภาพที่ 42 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวจีนในอุโบสถ วัดไชยมังคลาราม ปีนัง (22)
- ภาพที่ 43 บริเวณหน้าอุโบสถวัดไชยมังคลาราม ปีนัง (22)
- ภาพที่ 44 อดีตคฤหาสน์ของเจ้าสัวชาวจีนในปีนัง (23)
- ภาพที่ 45 อดีตเรือนคนใช้ของเจ้าสัวชาวจีนในปีนัง (23)
- ภาพที่ 46 ศาลเจ้าแห่งหนึ่งในปีนัง (24)
- ภาพที่ 47 การปลูกสร้างบ้านเรือนแบบเดิมที่ยังมีให้เห็นในปีนัง (24)

- ภาพที่ 48 สภาพบ้านเรือนของชาวจีนในเขต จ.ปัตตานี (25)
- ภาพที่ 49 สภาพบ้านเรือนในเขต จ.ปัตตานี ซึ่งได้รับอิทธิพลจากชาวจีนในหาดใหญ่ (25)
- ภาพที่ 50 ครุฑ ยันตร์ และสิ่งคาบดาบ การผสมผสานความเชื่อและวัฒนธรรม
ที่ จ.ปัตตานี (26)
- ภาพที่ 51 ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จ.ปัตตานี (26)
- ภาพที่ 52 หิ้งพระพุทธรูปแบบไทยพุทธตั้งคู่กับเจ้าแม่กวนอิมในหาดใหญ่ (27)
- ภาพที่ 53 พระพุทธรูป เจ้าแม่กวนอิม และพระสังกัจจายน์ ณ มุลินีทิ่งเขียเขียงตั้ง (27)

ภาพที่ 1 เมืองหาดใหญ่ในยุคแรกเริ่ม พ.ศ. 2467

(2)

ภาพที่ 2 สัญลักษณ์ทุนนิยมใจกลางเมืองหาดใหญ่ยุคปัจจุบัน

ภาพที่ 3 การหลังไหลเข้ามาของร้านค้าปลีกระดับโลกในหาดใหญ่

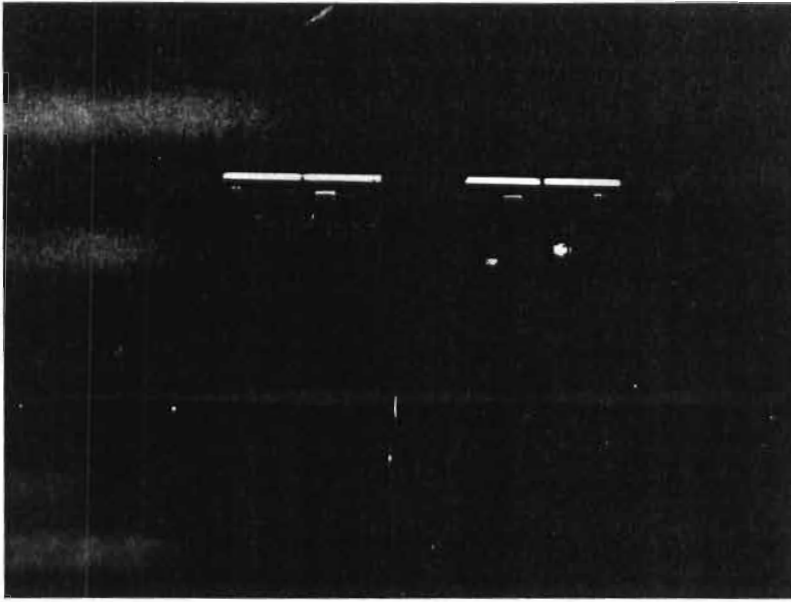

ภาพที่ 4 สถานบันเทิงยามค่ำคืนของหาดใหญ่

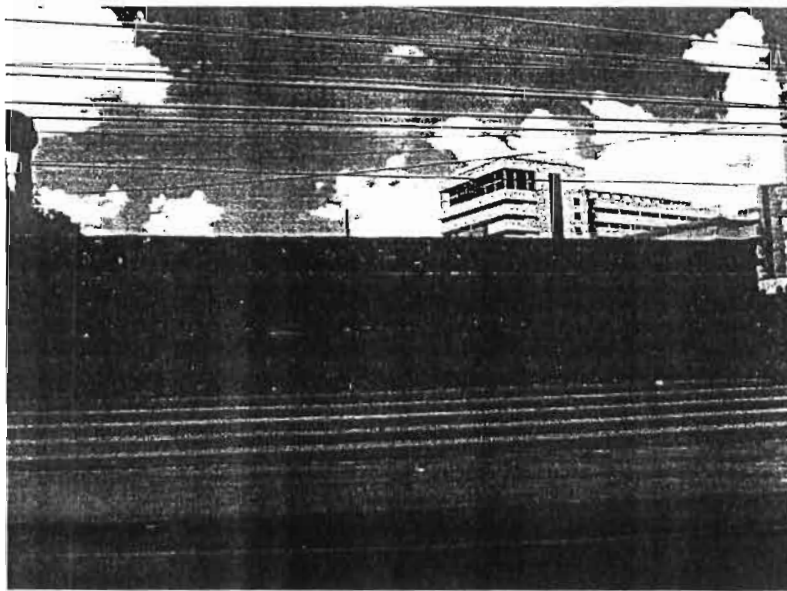

ภาพที่ 5 ยามเย็นบนถนนสายหนึ่งของหาดใหญ่

(4)

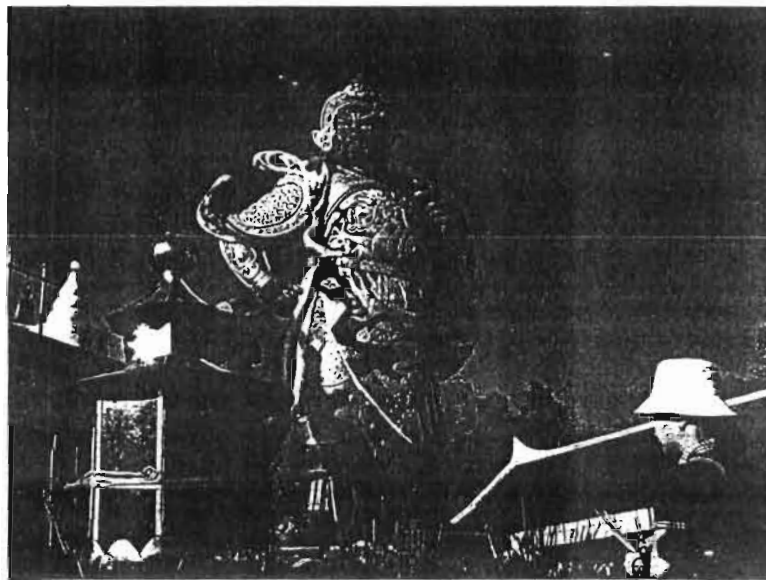
ภาพที่ 6 โรงเรียนศรีนคร ซึ่งก่อตั้งขึ้นโดยชาวจีนในหาดใหญ่

ภาพที่ 7 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่

ภาพที่ 8 พระโพธิสัตว์กวนอิม บนเขาคอหงส์

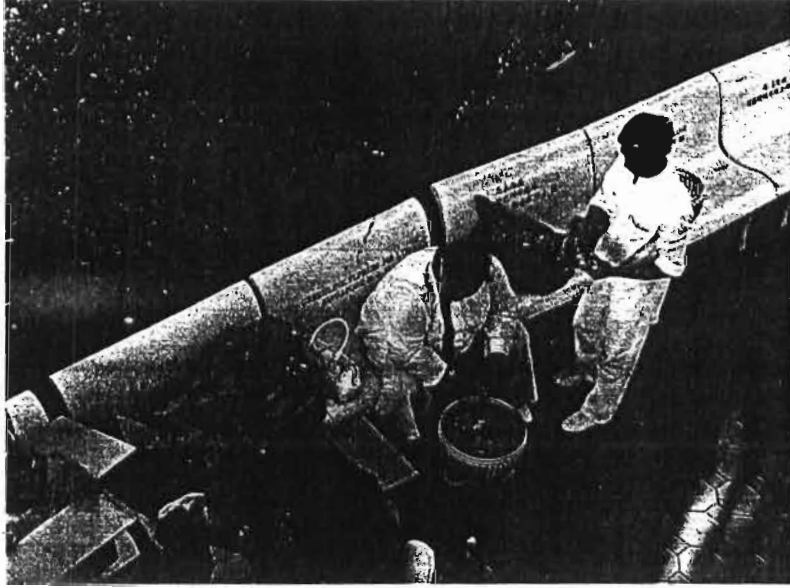
ภาพที่ 9 รูปปั้นกวนอูเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์ตามความเชื่อของชาวจีน บนเขาคอหงส์

ภาพที่ 10 ลักษณะการประดิษฐานพระพุทธรูปสูงกว่าเจ็กเขียนฮ่องเต้ เขาคองหงส์

ภาพที่ 11 พระสังกัจจายน์ สัญลักษณ์แห่งความอุดมสมบูรณ์ตามความเชื่อของชาวจีน
เขาคองหงส์

ภาพที่ 12 ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่มาทำบุญที่เขาคอหงส์

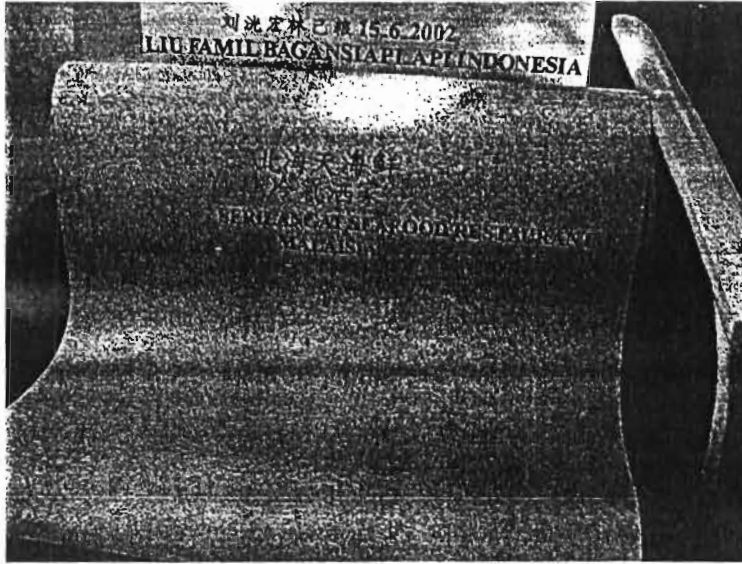
ภาพที่ 13 เด็กชายชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ทำบุญกับครอบครัวที่เขาคอหงส์

ภาพที่ 14 ข้อคิด - คำคมซึ่งสะท้อนลักษณะของความคิดความเชื่อแบบจีน เขาคอหงส์

ภาพที่ 15 ข้อคิด - คำคมซึ่งสะท้อนลักษณะของความคิดความเชื่อแบบจีน เขาคอหงส์

ภาพที่ 16 แก้วอึ้นบนเซาคองหงส์ที่ได้รับบริจาคจากชาวจีนในมาเลเซีย

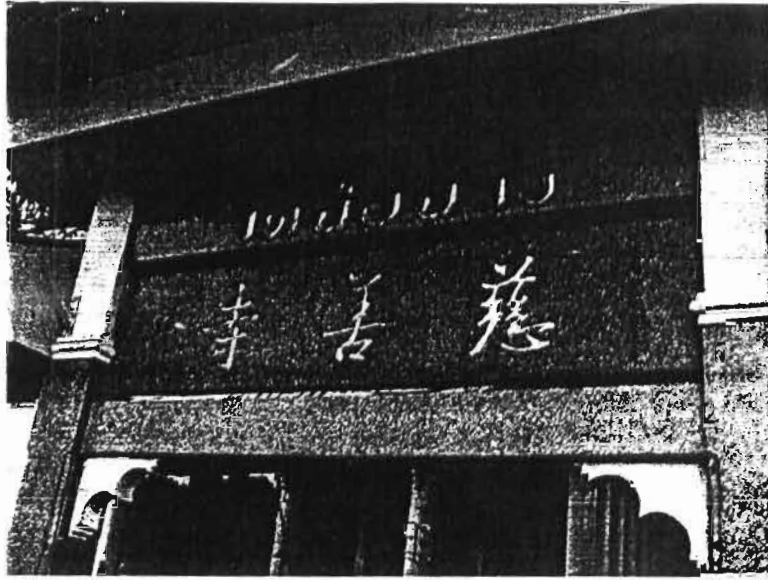
ภาพที่ 17 แก้วอึ้นบนเซาคองหงส์ที่ได้รับบริจาค จากชาวจีนในอินโดนีเซีย

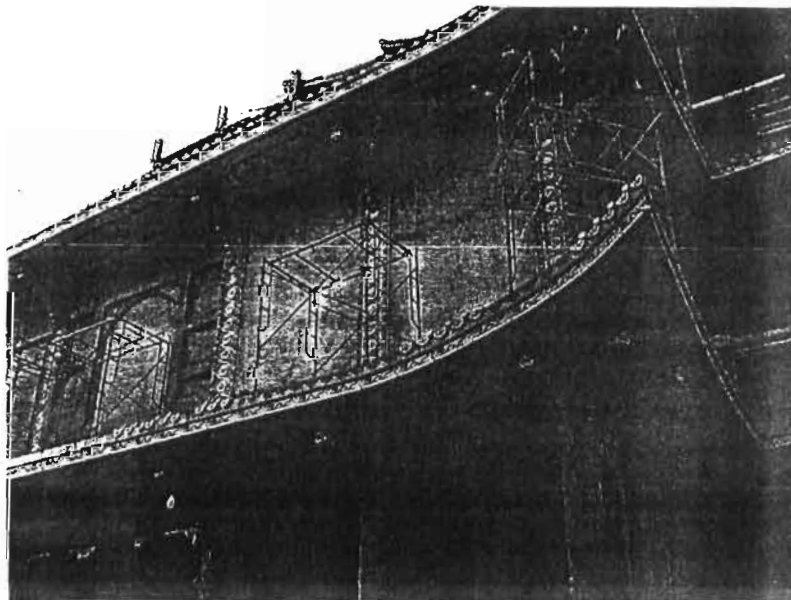
ภาพที่ 18 ระฆังที่ได้รับบริจาคจากชาวจีนในมาเลเซีย เซาคองหงส์

ภาพที่ 19 ร้านขายของที่ระลึกบนเซาคองหงส์ที่เปิดรับนักท่องเที่ยวทุกเชื้อชาติ

ภาพที่ 20 วัดจือฉาง ศาสนสถานที่สำคัญของชาวจีนในหาดใหญ่

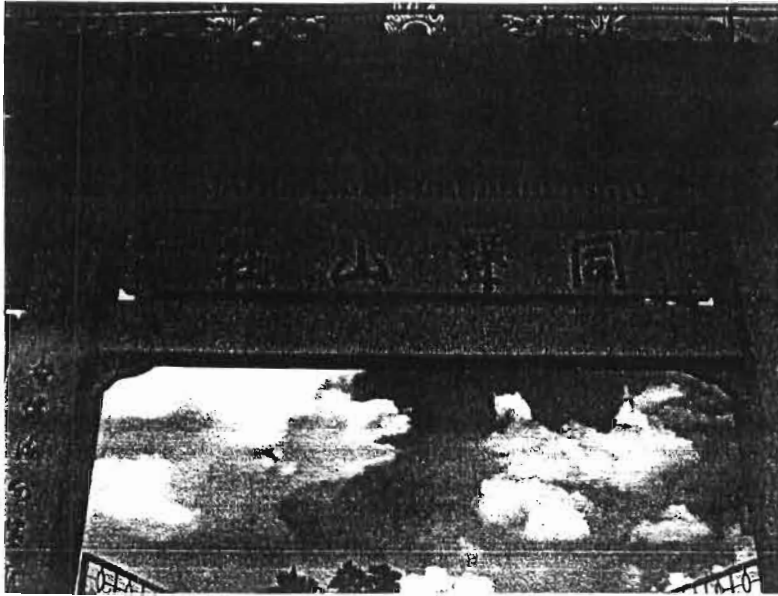
ภาพที่ 21 การบูรณะและการก่อสร้างเพิ่มเติมวัดจือฉาง หาดใหญ่

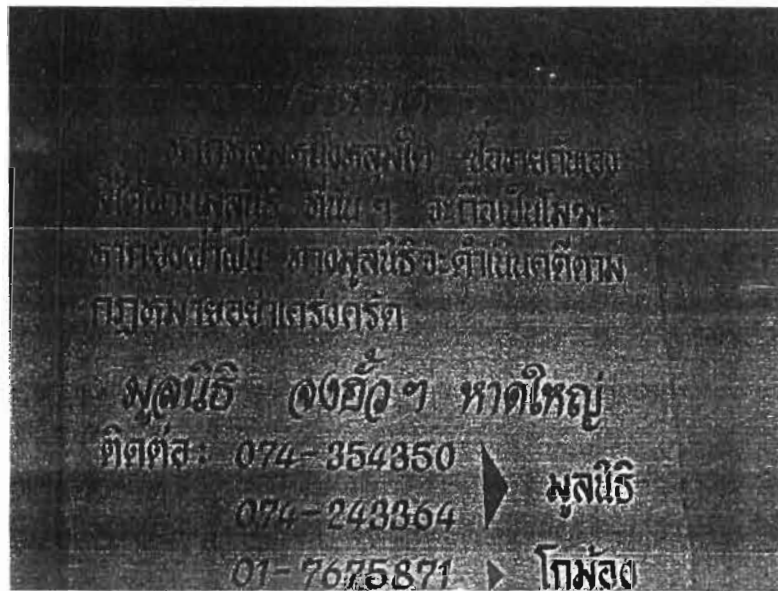
ภาพที่ 22 สมาคมชาวจีนสภกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา

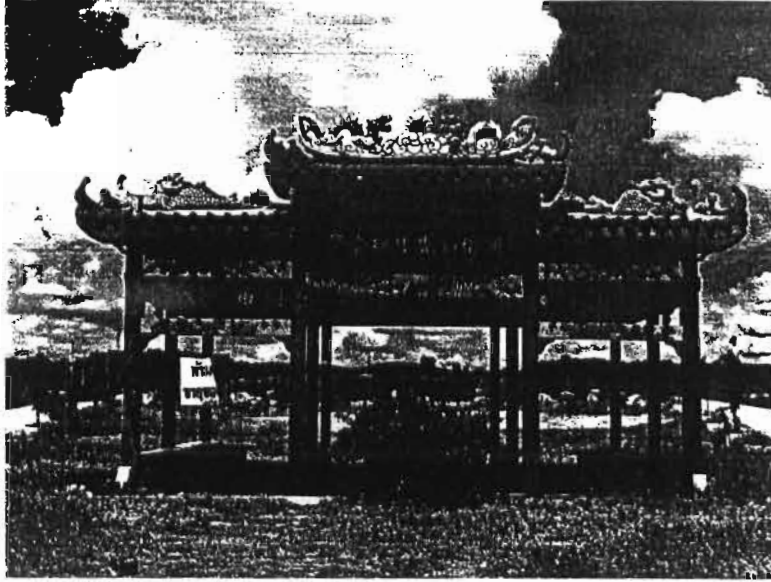
ภาพที่ 23 สมาคมการกุศล อีกหนึ่งช่องทางในการรวมตัวของชาวจีนในหาดใหญ่

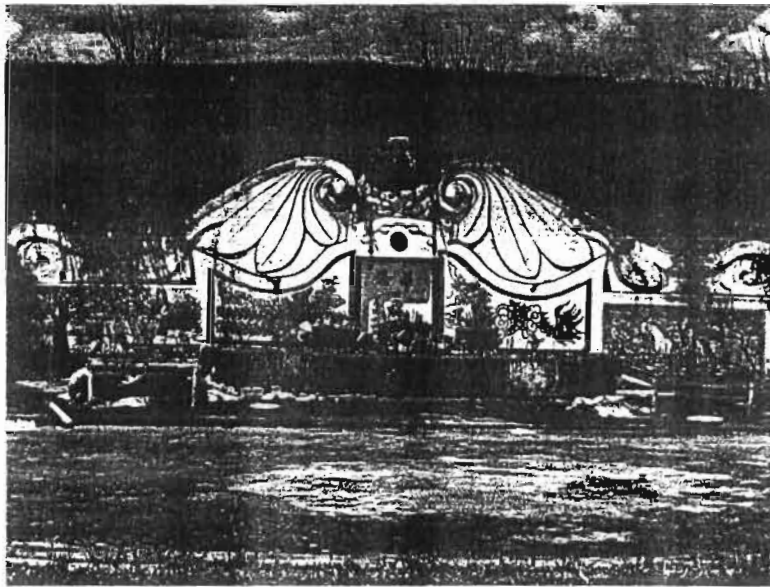
ภาพที่ 24 สุสานมูลนิธิท่งชัยเชียงตุง หรือ สุสานบ้านพรุ

ภาพที่ 25 รูปแบบการจัดการเช่า - ซื้อ พื้นที่ในสุสานบ้านพรุ

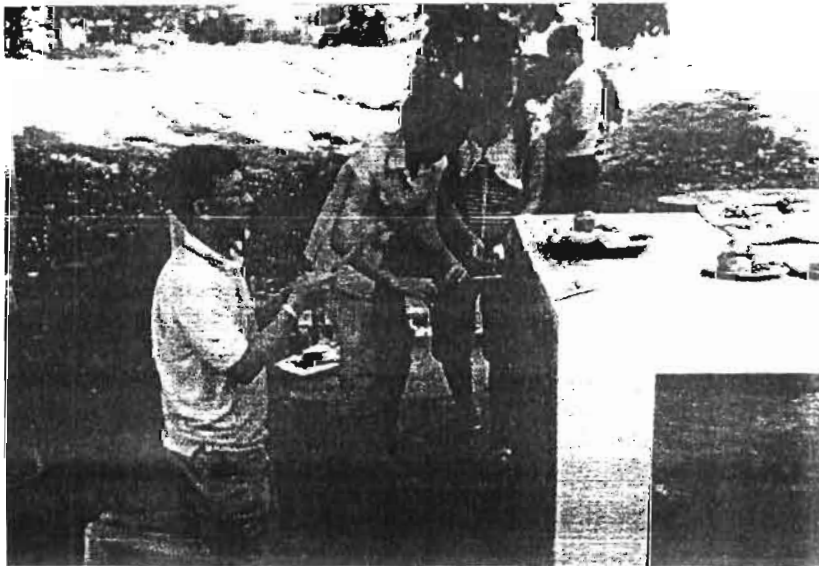
ภาพที่ 26 บริเวณสุสานของขุนนิพัทธ์จินนคร

ภาพที่ 27 สุสานของขุนนิพัทธ์จินนคร

ภาพที่ 28 พิธีกรรมทางศาสนาแบบผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อแบบจีน

ภาพที่ 29 ชาวไทยเชื้อสายจีนจัดเตรียมสิ่งของเพื่อประกอบพิธีไหว้บรรพบุรุษ

ภาพที่ 30 การมีส่วนร่วมของบุตรหลานชาวจีนในพิธีไหว้บรรพบุรุษ

ภาพที่ 31 กระดาษเงิน กระดาษทองที่ใช้ในพิธีไหว้บรรพบุรุษ (เซ่งเม้ง)

ภาพที่ 32 ชาวไทยเชื้อสายจีนทุกรุ่นในพิธีไหว้บรรพบุรุษ

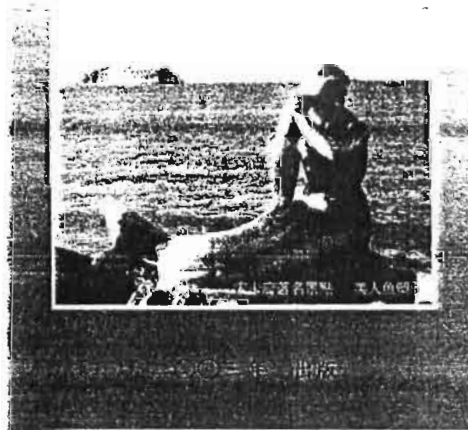
ภาพที่ 33 เครื่องเซ่นไหว้บรรพบุรุษ

泰南華文文藝協會成立
七周年紀念特刊

二〇〇五年 出版

泰南華文文藝協會成立
五週年紀念特刊

ภาพที่ 34 หนังสือที่จัดพิมพ์แพร่หลายในหมู่ชาวจีนขนาดใหญ่- สงขลา

陳

ประกาศนียบัตรส่งเสริมเกียรติคุณ
合艾陳氏宗親會

獎 狀

宗親 在校 肄業
績優 殊值 嘉讚
特頒 獎書 以資 鼓勵

理事長 副理事長

陳

陳

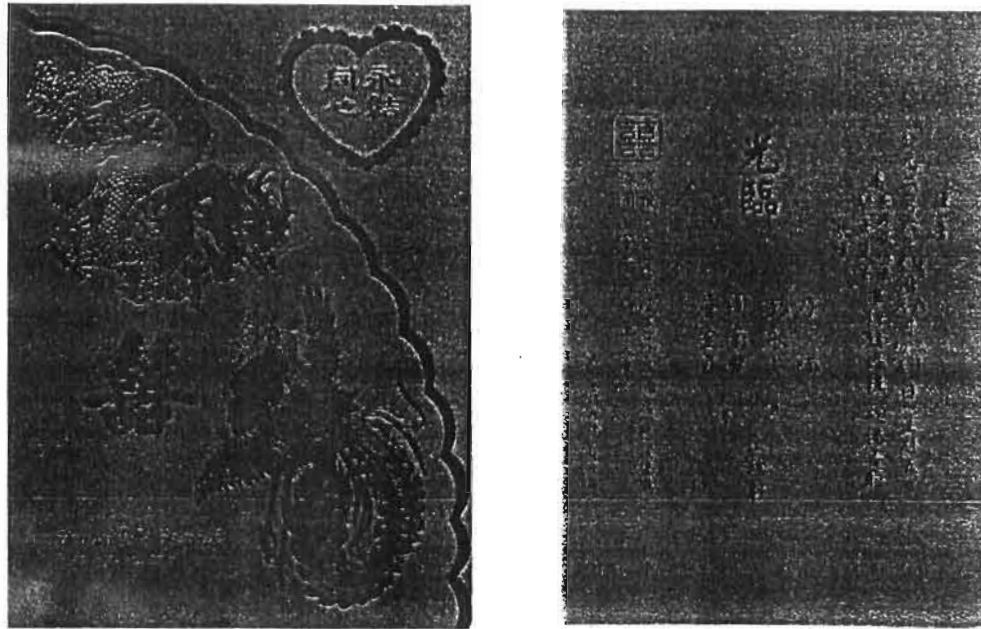
ภาพที่ 35 ใบประกาศเกียรติคุณในการเข้าร่วมกิจกรรมการกุศล

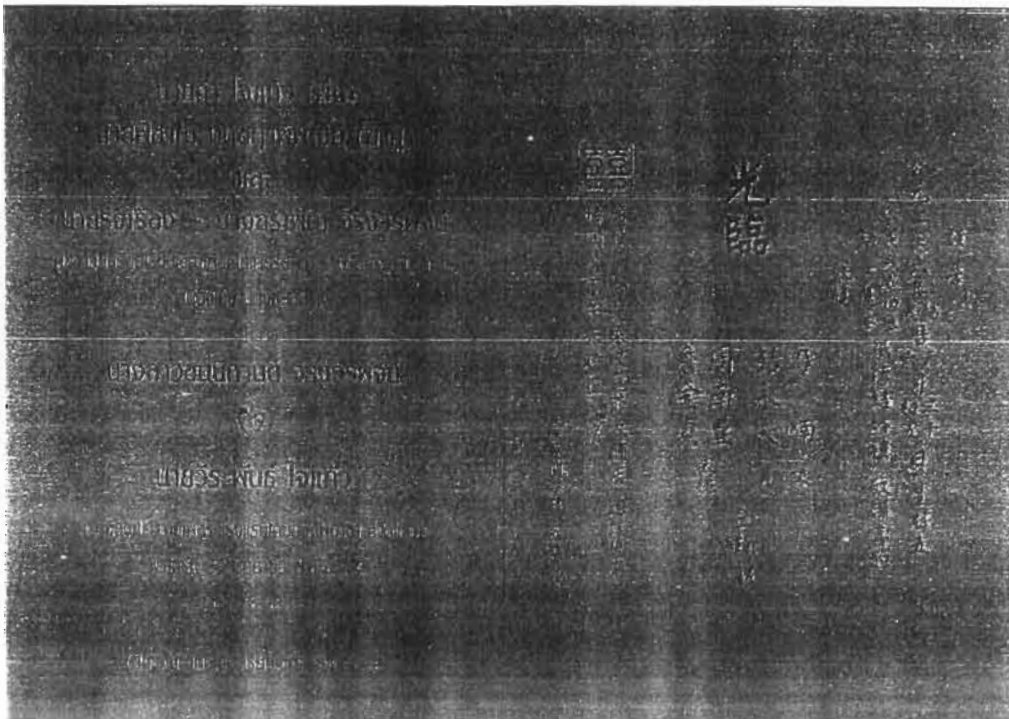
ภาพที่ 36 การมอบประกาศนียบัตรแก่ผู้ประกอบสาธารณกุศล

ภาพที่ 37 กิจกรรมสังคมนาฬิกาของสมาคมชาวจีนในหาดใหญ่ที่มีต่อชุมชน

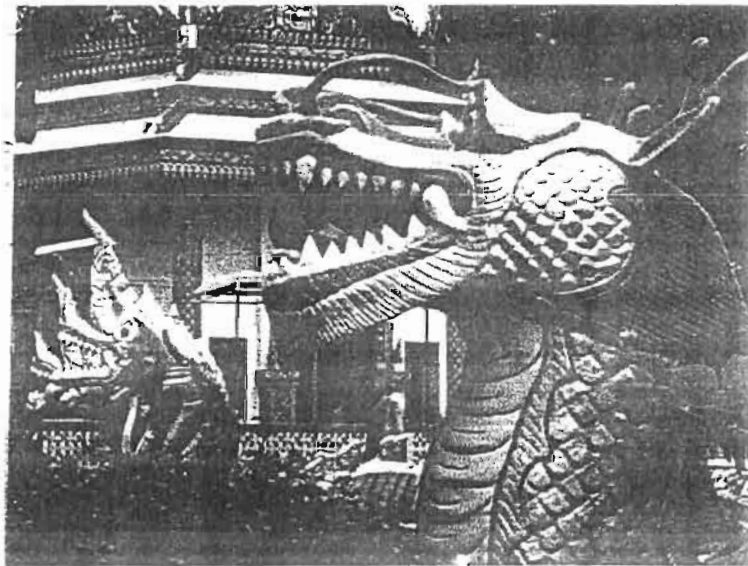
ภาพที่ 38 บัตรเชิญเข้าร่วมพิธีสมรสแบบจีน

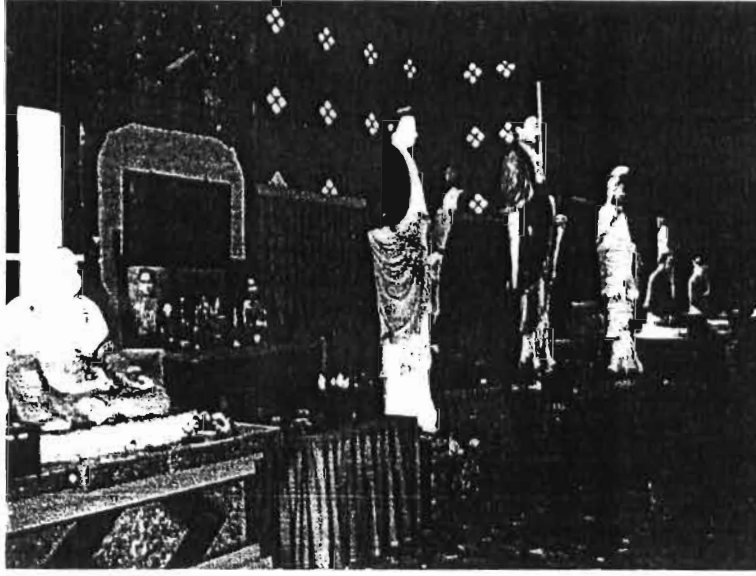
ภาพที่ 39 บัตรเชิญเข้าร่วมพิธีสมรสแบบจีน

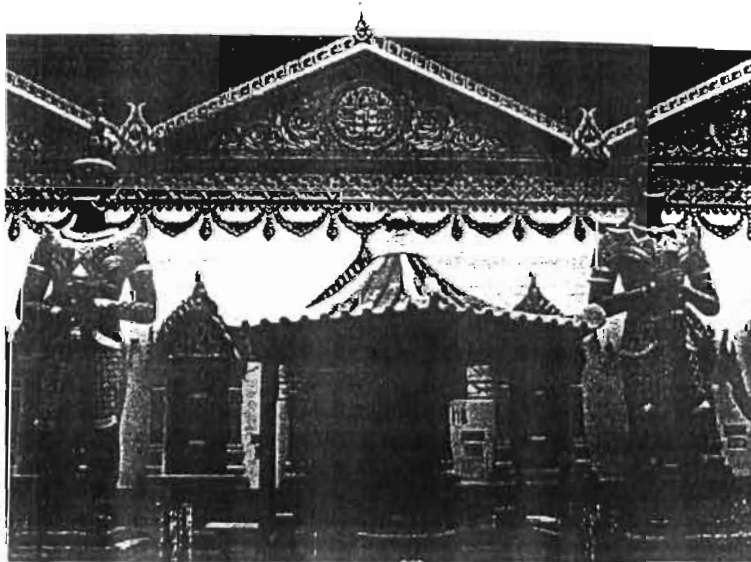
ภาพที่ 40 วัดไชยมังคลาราม หรือ วัดไทย ในป็นัง ประเทศมาเลเซีย

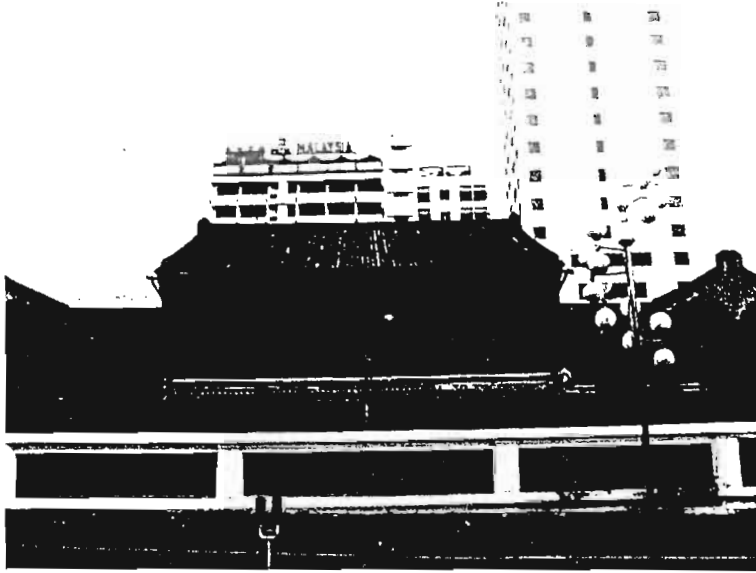
ภาพที่ 41 การผสมผสานความเชื่อ พญานาค – มังกร ที่วัดไชยมังคลาราม ป็นัง

ภาพที่ 42 สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อของชาวจีนในอุโบสถ วัดไชยมงคลาราม ปีนัง

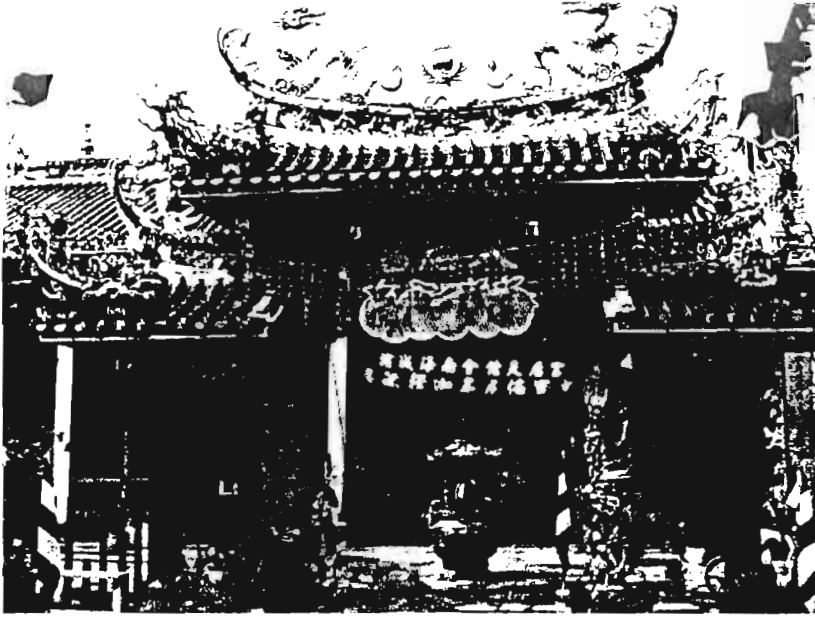
ภาพที่ 43 บริเวณหน้าอุโบสถวัดไชยมงคลาราม ปีนัง

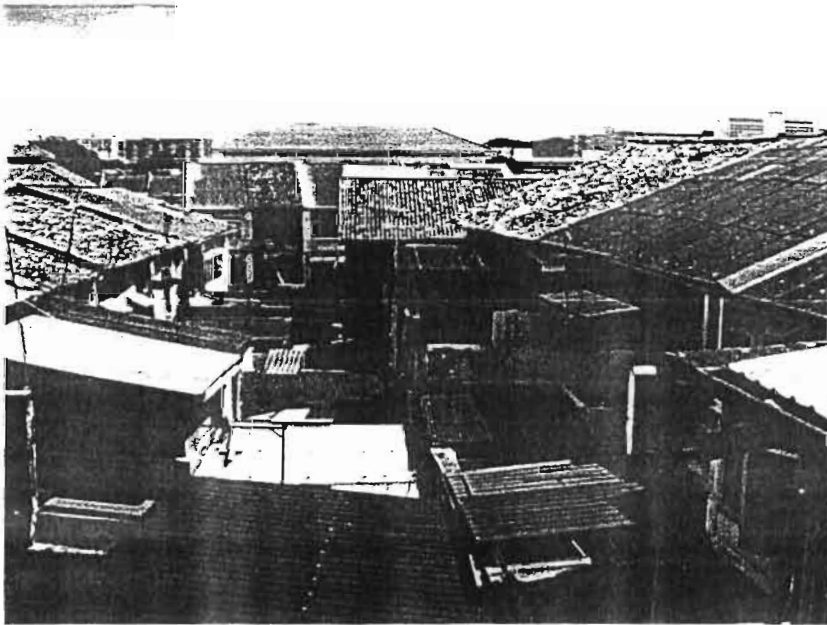
ภาพที่ 44 อดีตคฤหาสน์ของเจ้าสัวชาวจีนในปิ่นัง

ภาพที่ 45 อดีตเรือนคนใต้ของเจ้าสัวชาวจีนในปิ่นัง

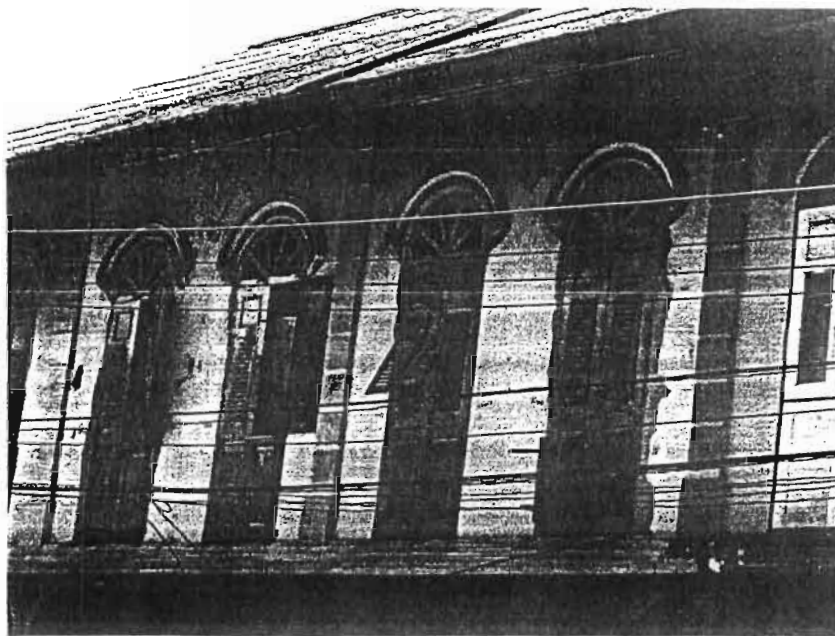
ภาพที่ 46 ศาลเจ้าแห่งหนึ่งในปิ่นัง

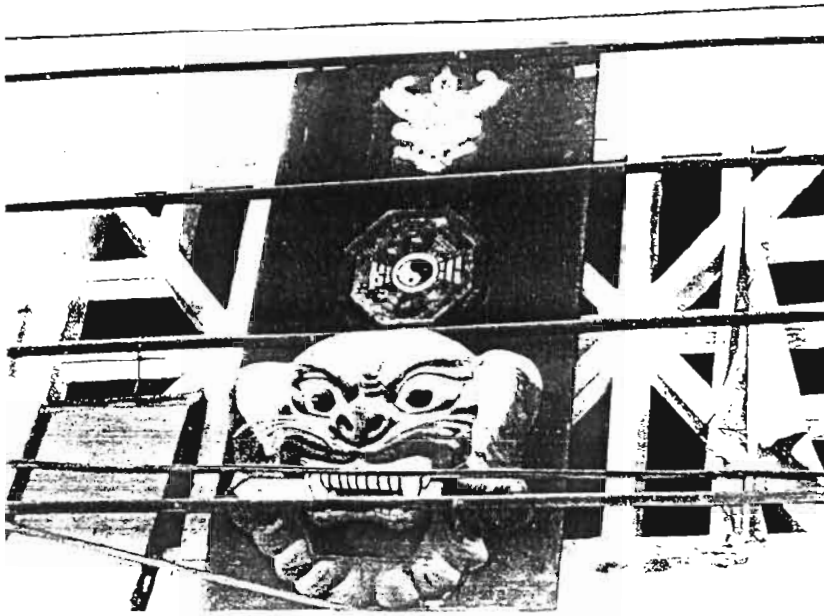
ภาพที่ 47 การปลูกสร้างบ้านเรือนแบบเดิมที่ยังมีให้เห็นในปิ่นัง

ภาพที่ 48 สภาพบ้านเรือนของชาวจีนในเขต จ.ปัตตานี

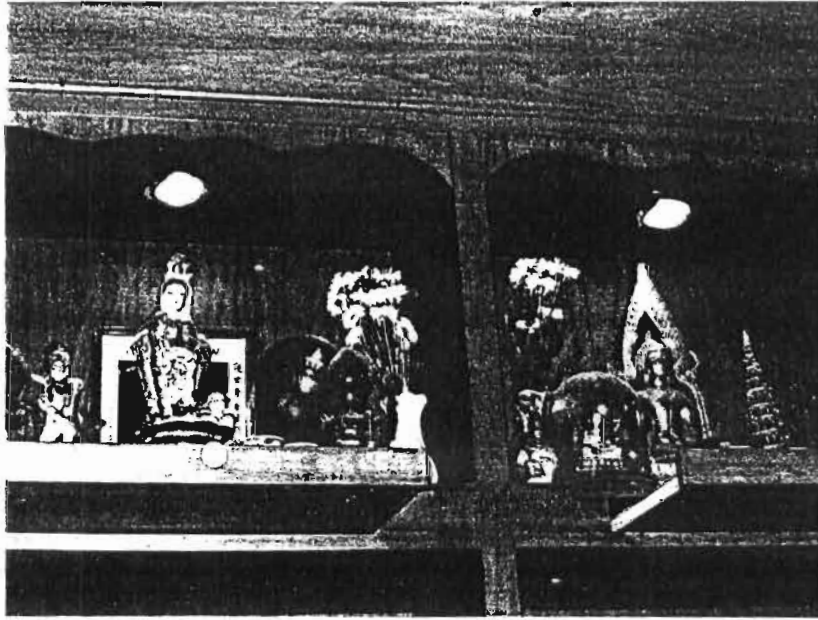
ภาพที่ 49 สภาพบ้านเรือนในเขต จ.ปัตตานี ซึ่งได้รับอิทธิพลแบบจีนขนาดใหญ่

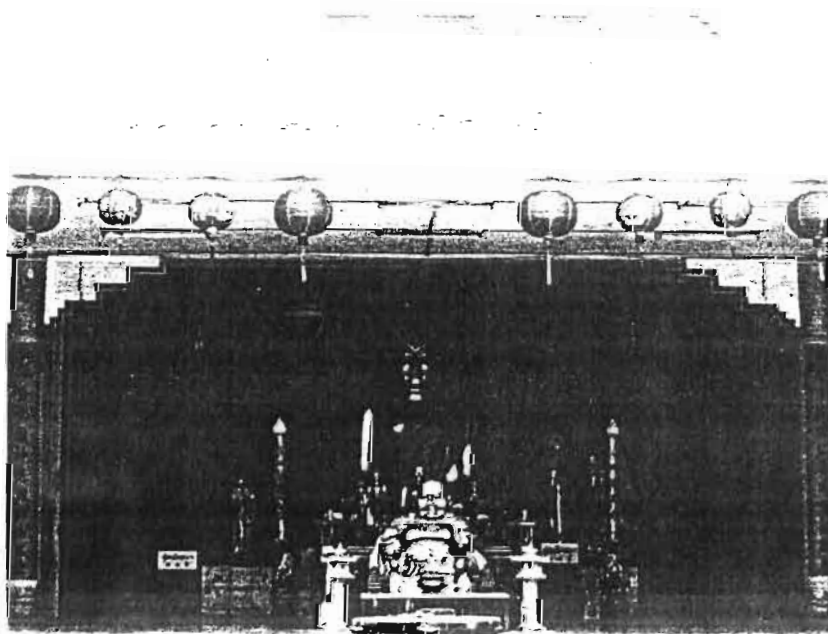
ภาพที่ 50 ครุฑ ยันตร์ และสิงห์คาบดาบ การผสมผสานความเชื่อและวัฒนธรรม

ภาพที่ 51 ศาลเจ้าแม่ลิ้มกอเหนี่ยว จ.ปัตตานี

ภาพที่ 52 หิ้งพระพุทธรูปแบบไทยพุทธ ตั้งคู่กับเจ้าแม่กวนอิม ในหาดใหญ่

ภาพที่ 53 พระพุทธรูป เจ้าแม่กวนอิม และพระสังกัจจายน์ ณ มูลนิธิท่งเซียเซี่ยงตึ้ง

บทที่ 1

บทนำ

นี่ยามความหมายของคำว่าสังคมและวัฒนธรรมนั้นได้มีผู้พยายามอธิบายไว้หลากหลายความหมายด้วยกัน อาทิ พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถานปี พ.ศ.2542 ให้คำนิยามว่า สังคม หมายถึง "คนจำนวนหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ต่อเนื่องกันตามระเบียบกฎเกณฑ์โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญร่วมกัน เช่น สังคมชนบท วงการหรือสมาคมของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เช่น สังคมชาวบ้าน หรือหมายถึงที่เกี่ยวกับการพบปะสังสรรค์หรือชุมนุมชน เช่น วงสังคม งานสังคม"¹ ส่วนคำว่าวัฒนธรรม ราชบัณฑิตยสถานให้นิยามไว้ว่า "สิ่งที่ทำความเจริญงอกงามให้แก่หมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมไทย วัฒนธรรมการแต่งกาย วิถีชีวิตของหมู่คณะ เช่น วัฒนธรรมพื้นบ้าน วัฒนธรรมชาวเขา"² จากความหมายของคำว่าสังคมและวัฒนธรรมดังกล่าวจะพบได้ว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันเนื่องจากวัฒนธรรมก็คือสิ่งที่มนุษย์หลายคนที่อาศัยรวมกันเป็นสังคมสร้างสรรค์ขึ้นมา

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรรมของประเทศไทยก็ได้ให้ความหมายและความเกี่ยวเนื่องของสังคมและวัฒนธรรมไว้ว่า "เป็นวิถีชีวิตของมนุษย์ที่เกิดจากระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ มนุษย์กับสังคม และมนุษย์กับธรรมชาติวัฒนธรรมมีทั้งสาระและรูปแบบที่เป็นระบบความคิด วิธีการโครงสร้างทางสังคม สถาบัน ตลอดจนแบบแผนและทุกสิ่งทุกอย่างที่มนุษย์สร้างขึ้นการดำเนินงานใดๆ เกี่ยวกับเรื่องวัฒนธรรมจึงจำเป็นต้องเข้าใจบริบทและเงื่อนไขแวดล้อมศักยภาพของมนุษย์ตลอดจนสิ่งใหม่ๆ ที่เกิดขึ้นเพื่อปรับปรุงวิถีชีวิตให้เหมาะสมกับความเปลี่ยนแปลงที่ไม่หยุดยั้ง"³

ศาสตราจารย์ ดร.เอกวิทย์ ณ ถลาง ได้เพิ่มเติมความหมายของคำว่าวัฒนธรรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้นไปกว่าปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งต่างๆ ที่กล่าวไว้ข้างต้นนี้เป็นไปตามกฎของธรรมชาติและกฎอนิจจังของสังคม คือ มีการเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ปรวนแปร ดับไป

และเกิดใหม่ วงจรนี้จะหมุนเวียนเป็นพลวัตไม่สิ้นสุด ที่เป็นเช่นนี้เพราะมนุษย์มีสติปัญญา มีความคิดในการสร้างสรรค์สิ่งต่างๆ อยู่ตลอดเวลา ซึ่งแตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่มีวิวัฒนาการมาอย่างไรก็สืบทอดไปอย่างนั้น โดยไม่มีความเปลี่ยนแปลง⁴ นักวิชาการด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา⁵ ก็ได้สรุปคำจำกัดความในลักษณะที่ใกล้เคียงกับความหมายของคำว่าวัฒนธรรมว่าครอบคลุมถึงทุกสิ่งทุกอย่างที่แสดงออกถึงวิถีชีวิตของมนุษย์ในสังคมของกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือสังคมใดสังคมหนึ่งที่ประกอบด้วยความรู้ ความเชื่อ ศิลปะ ศีลธรรม กฎหมาย ประเพณี วิทยาการ และทุกสิ่งทุกอย่างที่คิดและทำในฐานะเป็นสมาชิกของสังคม

จากนิยามและความหมายข้างต้นคงทำให้เราเข้าใจพลวัตและเหตุผลของการพัฒนา การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ เนื่องจากในสังคมมนุษย์การเปลี่ยนแปลง คือ สิ่งที่ดำเนินคู่กันมากับการสร้างสรรค์หรือประดิษฐ์คิดค้นสิ่งใหม่ๆ ทั้งในทางความคิดและนวัตกรรมในเชิงนามธรรมและรูปธรรม จึงอาจกล่าวได้ว่า การเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม การศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงจึงเป็นลักษณะสำคัญอย่างหนึ่งของวัฒนธรรม การศึกษาถึงความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมและสังคมจึงต้องมุ่งเน้นไปถึงปัจจัยสำคัญต่างๆ ที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรวมทั้งผลที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้วย

การกำหนดขอบเขตพื้นที่และกลุ่มเป้าหมายของการศึกษาเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมจึงให้ประโยชน์และข้อดีในฐานะที่เป็นกรณีศึกษาหรือตัวอย่างของกลุ่มคนในสังคมหนึ่งที่มีวัฒนธรรมและแบบแผนวิถีชีวิตที่เป็นของตนเอง และมีพัฒนาการเป็นพลวัตตามลำดับ ซึ่งในงานวิจัยนี้การศึกษาถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงของกลุ่มสังคมชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลามีความน่าสนใจ ในฐานะที่เป็นสังคมที่ต้องเผชิญกับการท้าทายจากกระแสแห่งการเปลี่ยนแปลง และการพัฒนาตามแนวทางความทันสมัยจึงเป็นตัวอย่างการศึกษากรณีของการปะทะสังสรรค์ทางวัฒนธรรมระหว่างจารีตประเพณีและวัฒนธรรมดั้งเดิมกับความเป็นตะวันตก

ทุนนิยม และความทันสมัยที่มีกระแสโลกาภิวัตน์และการกล่าวอ้างในเรื่องของการพัฒนาเป็นเครื่องมือหลักในการเปลี่ยนแปลง

ปัจจุบันชุมชนขนาดใหญ่เป็นอำเภอหนึ่งของจังหวัดสงขลา มีฐานะเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจและเป็นชุมชนขนาดใหญ่ที่สุดของภาคใต้ จากจุดเริ่มต้นของชุมชนเล็กๆในปีพ.ศ.2458 ที่ทางรถไฟสายใต้สร้างผ่านชุมชนเพื่อเชื่อมเส้นทางการค้าระหว่างสยามกับอาณานิคมมลายูของอังกฤษ โดยเฉพาะการค้าดีบุกและยางพาราซึ่งกำลังเป็นสินค้าที่ต้องการของตลาดโลกในขณะนั้น ชาติใหญ่จึงกลายเป็นชุมชนที่มีผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก สภาพเศรษฐกิจของชุมชนที่เคยเป็นแบบพออยู่พอกินจึงเริ่มเปลี่ยนไปกลายเป็นการผลิตเพื่อการค้า⁶ กลุ่มบุคคลที่มีบทบาทสำคัญและส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนกระทั่งกลายเป็นเมืองขนาดใหญ่ คือกลุ่มชาวจีนซึ่งอพยพมาจากที่ต่างๆเข้ามาตั้งเมืองหาดใหญ่เพื่อประกอบอาชีพธุรกิจการค้า รวมทั้งยังเป็นผู้รับเหมาสัมปทานในการสร้างทางรถไฟที่ตัดผ่านชุมชนขนาดใหญ่อีกด้วย ชาวจีนคนสำคัญ อาทิ เจียก๊กซี้ หรือ ขุนนิพัทธ์จีนนคร ได้เป็นผู้รวบรวมชาวจีน ทั้งจีนแคะ จีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง ฯลฯ เข้ามาสร้างทางรถไฟกลายเป็นผู้บุกเบิกและสร้างชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมา⁷

อย่างไรก็ตามเมืองหาดใหญ่และชาวจีนซึ่งภายหลังได้เปลี่ยนมาเป็นกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในรุ่นลูกและหลานต่างก็ต้องเผชิญกับภาวะการณ์และนโยบายทางการเมืองของภาครัฐที่มีผลกระทบต่อสังคม วัฒนธรรมและการดำเนินวิถีชีวิต เช่น นโยบายการกีดกันชาวจีนในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงมองว่าชาวจีน คือ “ยิวแห่งบูรพาทิศ” หรือในสมัยรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงครามที่มีการประกาศรัฐนิยม ซึ่งเป็นนโยบายชาตินิยมที่มุ่งกีดกันและขัดขวางโอกาสในการทำธุรกิจของกลุ่มชาวจีนอย่างรุนแรง เหตุการณ์ทางการเมืองต่างๆเหล่านี้ต่างส่งผลกระทบต่อชาวจีนที่อยู่อาศัยในประเทศไทย รวมทั้งในเมืองหาดใหญ่ด้วย แต่ภายหลังเหตุการณ์ต่างๆก็คลี่คลายไปในทางที่ดีขึ้น

ในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศไทยได้เปิดรับเอาแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจทางด้านอุตสาหกรรมและการค้าเป็นหลัก หาดใหญ่จึงมีสภาพไม่แตกต่างไปจากเมืองสำคัญๆทั่วประเทศนั้นคือการถูกกระแสนการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยม เข้ามาเปลี่ยนแปลงสังคมทุกด้านทั้งในทางวัตถุและจิตใจ มีผลต่อเนื่องให้เกิดความเปลี่ยนแปลงด้านค่านิยม โลกทัศน์ และวัฒนธรรมของผู้คน เกิดความขัดแย้งระหว่างบทบาทหน้าที่ของบุคคลและสถาบันต่างๆทางสังคม ส่งผลต่อระบบโครงสร้างและแบบแผนประเพณีดั้งเดิมของสังคม ในด้านจิตใจผู้คนต่างก็ถอยห่างออกจากศรัทธาและความเชื่อซึ่งเคยเป็นวัฒนธรรมหลักในการดำเนินชีวิตทำให้เกิดภาวะความเสื่อมทรามทางศีลธรรมและจริยธรรม ชุมชนหาดใหญ่ซึ่งมีชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากอาศัยอยู่เกิดความเปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญของบ้านเมืองตามกระแสโลกาภิวัตน์ ประเพณีนิยมต่างๆของชาวจีนในหาดใหญ่ก็ได้ประยุกต์ให้เข้ากับประเพณี วัฒนธรรม และความเชื่อทางพุทธศาสนาได้อย่างกลมกลืนและกลายเป็นความหลากหลายสมบูรณ์แบบของวัฒนธรรมไปในที่สุด ประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างยังคงทอดมาถึงปัจจุบันโดยยังมีให้เห็นได้ อาทิ ประเพณีถือศีลกินเจ ประเพณีทิ้งกระจาด การฉลองตรุษจีน และวันสารทสำคัญต่างๆ รวมทั้งประเพณีการร่วมมือกันและกันในบรรดาลูกหลานชาวจีนทั้งในรูปแบบของการดำเนินกิจกรรมของสมาคมสำเนียงภาษา สมาคมตระกูลแซ่ สมาคมภูมิลำเนาดั้งเดิมของบรรพชน และมูลนิธิต่าง ๆ ประเพณีและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนต่าง ๆ เหล่านี้ ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของวิถีชีวิตประจำวันของสังคมไทยโดยทั่วไปและเป็นส่วนหนึ่งซึ่งอยู่เคียงคู่กับสังคมเมืองไปโดยปริยาย^๑ โดยเฉพาะชุมชนและเมืองที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ รวมทั้งเมืองหาดใหญ่ซึ่งถือกำเนิดมาจากชาวจีนและเป็นผู้พัฒนาเมืองมาจนถึงยุคปัจจุบัน

ในงานวิจัยนี้จะมุ่งเน้นศึกษาถึงสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนในเมืองหาดใหญ่ที่เปลี่ยนแปลงไปตามความเจริญทางวัตถุและกระแสการพัฒนาเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและโลกาภิวัตน์ ซึ่งจะส่งผลต่อความเปลี่ยนแปลงและมีอิทธิพลอย่างมากในกลุ่ม

คนไทยเชื้อสายจีนรุ่นใหม่ หาดใหญ่จึงเป็นกรณีศึกษาที่ดีในฐานะที่เป็นเมืองที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งเคยมีวิถีชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนแท้ดั้งเดิมกับการถูกกระแสความเปลี่ยนแปลงทั้งในทางรูปธรรมและนามธรรมที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ซึ่งจะกลายเป็นประเด็นหลักและน่าสนใจว่าชุมชนชาวจีนได้มีกระบวนการปรับตัวหรือเคลื่อนเปลี่ยนแปลงของสังคมภายในหาดใหญ่ ทำให้ทิศทางและแนวโน้มของการดำรงไว้ซึ่งความเป็นสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลที่ใหญ่ที่สุดแห่งหนึ่งในประเทศไทยจะดำรงอยู่และสืบทอดต่อไปหรือเกิดการปรับเปลี่ยนของวัฒนธรรมชุมชนสมัยใหม่ของเมืองหาดใหญ่อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อศึกษาถึงสภาพความเปลี่ยนแปลงและกระบวนการเคลื่อนเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ของกลุ่มชาวจีนในชุมชนเมืองหาดใหญ่อันเป็นผลมาจากการพัฒนาชุมชนเมืองตามแนวทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมสมัยใหม่

ขอบเขตของการวิจัย

เนื้อหาหลักของงานวิจัยเป็นประวัติศาสตร์สังคม จะศึกษาเน้นไปที่ความเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม จารีตประเพณี วิถีชีวิตและค่านิยมของผู้คน ส่วนพื้นที่ศึกษาอยู่ที่บริเวณชุมชนเมืองของอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีคนอยู่อาศัยหนาแน่นและเกิดความเปลี่ยนแปลงแบบมีพัฒนาการอย่างรวดเร็วในด้านขอบเขตของเวลาการวิจัยจะศึกษาถึงพัฒนาการของกลุ่มคนและชุมชนเมืองหาดใหญ่ ตั้งแต่ก่อนพ.ศ. 2500 เพื่อเป็นภูมิหลัง แต่จะเน้นในข้อมูลตั้งแต่ปีพ.ศ. 2500 เป็นต้นมาจนถึงปี พ.ศ. 2540 ซึ่งเป็นช่วงเวลาที่ความเปลี่ยนแปลงเห็นผลเป็นรูปธรรมชัดเจน

กรอบความคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย

ในงานวิจัยนี้จะใช้ระเบียบวิธีวิจัยทางประวัติศาสตร์เป็นหลักร่วมกับแนวคิดและทฤษฎีทางสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการวางกรอบความคิดและสมมุติฐานในการวิจัย ทฤษฎีและแนวคิดดังกล่าว อาทิ แนวคิดการแพร่กระจายวัฒนธรรมของฟรานซ์ โบแอส (Franz Boas)⁹ ซึ่งแนวคิดนี้จะสอดคล้องกับแนวคิดทางมานุษยวิทยาสำนักประวัติศาสตร์เฉพาะและการแพร่กระจายวัฒนธรรม (Historical particularism and cultural diffusionism) คำว่า “ประวัติศาสตร์เฉพาะ” ตามความหมายของสำนักคิดนี้ ศาสตราจารย์อมรา พงศาพิชญ์ ได้สื่อความหมายเพื่อความเข้าใจที่ง่ายว่า “ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น” การแพร่กระจายวัฒนธรรม ตามแนวคิดของสำนักคิดนี้ มองว่า สังคมและวัฒนธรรมของคนมีจุดเริ่มต้นที่เป็นอิสระและไม่เกี่ยวข้องกัน ดังนั้นการที่สังคมหลาย ๆ สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันเป็นเพราะการแพร่กระจายของวัฒนธรรม (cultural diffusion) จากสังคมหนึ่งไปอีกสังคมหนึ่ง การยอมรับวัฒนธรรมใหม่ ทำให้สังคมมีวัฒนธรรมเหมือนกันได้โดยไม่จำเป็นว่าเป็นเพราะมีจุดกำเนิดร่วมกัน การศึกษาประวัติความเป็นมาของวัฒนธรรมทั้งหมดทุกด้านหรือองค์ประกอบของวัฒนธรรมเฉพาะส่วนจะสามารถได้ภาพของการแพร่กระจายวัฒนธรรม¹⁰ ตามแนวคิดของโบแอสนี้ จะเน้นการศึกษาและให้ความสำคัญในการเก็บข้อมูลในพื้นที่มากกว่าการสร้างหรือทดสอบทฤษฎี โดยเมื่อเก็บข้อมูลภาคสนามได้ครบถ้วนแล้วก็สามารถรวบรวมความรู้ เพื่อสามารถนำมาสร้างทฤษฎีได้ในภายหลัง โดยในการเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่จริงจะนำมาซึ่งความรู้และเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมและสังคมของมนุษย์ โดยต้องเป็นการศึกษาในลักษณะองค์รวม (holistic) รวมวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุ เช่น สิ่งประดิษฐ์ เครื่องใช้สิ่งก่อสร้าง (material culture) และวัฒนธรรมในเรื่องระบบความคิด ความเชื่อขนบธรรมเนียม ประเพณีและวิถีชีวิต รายงานเกี่ยวกับสังคมวัฒนธรรมหรือชาติพันธุ์ ที่รู้จักกันในทางวิชาการว่า ชาติพันธุ์วรรณา หรือ ชาติพันธุ์พรรณนา (ethnography)

ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่จะเป็นประโยชน์ต่องานวิจัยนี้ได้แก่แนวคิดจากทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรม (the diffusion of innovation theory) ของ Everett M. Rogers¹¹ ซึ่งเน้นการสร้างองค์ความรู้จากการวิจัยภาคสนามและการประมวลเอกสารที่เกี่ยวกับการวิจัย ซึ่งนับว่าเป็นทฤษฎีที่มีหลักฐานประจักษ์ยืนยันความถูกต้องและมีระดับของความน่าเชื่อถือสูงตามหลักการประเมินค่าทฤษฎีวิทยาศาสตร์ ดร. สัญญา สัญญาวิวัฒน์ ได้จัดให้ทฤษฎีการแพร่กระจายนวัตกรรมนี้ อยู่ในความรู้ด้านการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของวิชาสังคมวิทยา¹² เนื้อหาและสาระหลักของทฤษฎีนี้มีสาระโดยย่อว่า การรับนวัตกรรมอย่างหนึ่งอย่างใด ขึ้นอยู่กับบุคคล ระบบสังคม ระบบสื่อสารนวัตกรรมและระยะเวลา ส่วนทฤษฎีทางสังคมวิทยาที่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้อีกทฤษฎีหนึ่ง คือ ทฤษฎีการสร้างความทันสมัยด้วยการสื่อสาร (Lerner's communication theory of modernization) ของ Daniel Lerner โดยทฤษฎีที่พยายามอธิบายสาเหตุของความเป็นสมัยใหม่หรือความเจริญ ซึ่งเป็นสิ่งที่สังคมด้อยพัฒนาทั้งหลายในโลกจำนวนมากต้องการ สาระสำคัญของทฤษฎีนี้มีอยู่ว่า การสื่อสารโดยเฉพาะการสื่อสารมวลชนเป็นตัวการทำให้สังคมเกิดความเป็นสมัยใหม่ (ความเจริญก้าวหน้า) ขึ้น โดยทำหน้าที่เผยแพร่ค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมใหม่ เมื่อสังคมนำเอาค่านิยมบรรทัดฐานทางสังคมเหล่านี้ไปถ่ายทอดปลูกฝังแก่สมาชิกของสังคม ก็จะทำให้สังคมมีค่านิยม บรรทัดฐานทางสังคมแบบใหม่นั้นคือสังคมสมัยใหม่¹³ ซึ่งทฤษฎีนี้สามารถนำมาใช้อธิบายถึงมูลเหตุและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมในงานวิจัยนี้ได้

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการวิจัย

ชาวจีนหรือคนจีน หมายถึง ชนเชื้อชาติจีนที่ถือกำเนิดภายนอกประเทศไทย

ชาวจีนโพ้นทะเล หมายถึง ชาวจีนหรือคนจีนที่อพยพออกจากประเทศจีน หรือดินแดนที่อยู่ภายใต้การปกครองของจีน แล้วเข้ามาอาศัยอยู่ในดินแดนต่างๆทั่วโลก รวมทั้งในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้และประเทศไทย

ชาวไทยเชื้อสายจีน หมายถึง บุตรหลานของชาวจีนที่ถือกำเนิดขึ้นในประเทศไทย รวมทั้งชาวจีนโพ้นทะเล ที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทยและได้สัญชาติไทยตามกฎหมาย

ชุมชนชาวจีน หมายถึง ย่านที่พักอาศัยและทำการค้าของชาวจีนหรือชาวไทยเชื้อสายจีน รวมทั้งหมายถึงการพบปะสังสรรค์ในหมู่ชาวจีนเป็นประชาคม เช่น สมาคมองค์กร มูลนิธิ ตระกูลแซ่ ฯลฯ

เมืองหาดใหญ่ หมายถึง เขตเทศบาลและตัวเมือง รวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียงใน อ.หาดใหญ่ จ.สงขลา

ข้อจำกัดในการวิจัย

ข้อมูลสัมภาษณ์จากผู้สูงอายุที่มีประสบการณ์ตรงหาได้ยาก เพราะผู้รู้เหล่านั้นบางส่วนเสียชีวิตไปแล้ว ข้อมูลและภูมิรู้ต่างๆจึงอาจขาดหายไป

ข้อมูลสัมภาษณ์อาจมีความน่าเชื่อถือได้ในระดับหนึ่งและเป็นบางส่วนเท่านั้น เนื่องจากการเก็บข้อมูลแบบประวัติศาสตร์บอกเล่า (Oral History) ข้อมูลอาจมีการบิดเบือนข้อเท็จจริงและการปิดบังข้อมูลบางประการเพราะอาจเกี่ยวเนื่องและมีผลกระทบต่อลูกหลานและบุคคลในตระกูลที่ถูกกล่าวถึงและยังมีชีวิตอยู่ จึงต้องตรวจสอบควบคู่กันไปกับหลักฐานเอกสาร

ข้อมูลสัมภาษณ์และเอกสารบางส่วนเป็นภาษาจีนซึ่งต้องผ่านการแปลจากผู้เชี่ยวชาญภาษาจีน ซึ่งการแปลความดังกล่าวอาจส่งผลกระทบต่อความหมายที่มีการตีความผิดเพี้ยนไป

วิธีดำเนินการวิจัย

การค้นคว้าและวิจัยจะเป็นรูปแบบของงานวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ตามระเบียบวิธีการทางประวัติศาสตร์ (Historical Approach) โดยใช้การ

วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary) ข้อมูลจากแบบสอบถามและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ ซึ่งการเก็บตัวข้อมูลแบบสอบถามและการสัมภาษณ์จะแบ่งกลุ่มคนออกเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป ซึ่งเป็นบุคคลร่วมสมัยที่มีประสบการณ์เห็นความเปลี่ยนแปลงหรือพัฒนาการที่เกิดขึ้นตั้งแต่ก่อนระบบทุนนิยมจะเข้ามาถึงกลุ่มผู้มีอายุต่ำกว่า 30 ปี ลงมา ซึ่งถือเป็นคนรุ่นใหม่ที่กำลังดำเนินชีวิตอยู่ในช่วงที่สังคมของเมืองขนาดใหญ่เกิดการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามเศรษฐกิจแบบทุนนิยมแล้ว ซึ่งข้อมูลจากคนทั้ง 2 กลุ่ม ตามวิจัยดังกล่าวจะครอบคลุมถึงคนจีนทุกกลุ่มสำเนียงภาษาและตระกูลแซ่ รวมทั้งข้อมูลบางส่วนจากชาวไทยท้องถิ่น (ปักกิ่งใต้) ชาวไทยมุสลิม เพื่อให้เห็นปฏิสัมพันธ์และความเปลี่ยนแปลงในบริบทรอบด้าน ส่วนการนำเสนอผลงานวิจัยใช้การนำเสนอข้อมูลที่วิเคราะห์ตีความในลักษณะพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description)

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถนำความรู้ที่ได้จากงานวิจัยไปใช้เป็นประโยชน์ในการวางแผนและแนวทางการแก้ปัญหาทางสังคมรวมถึงหาวิธีการในการอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรมท้องถิ่นมิให้สูญหายหรือแปรเปลี่ยนไป
2. ข้อมูลจากงานวิจัยจะทำให้ชุมชนเกิดความสำนึก และห่วงใยในวัฒนธรรมประเพณีและวิถีชีวิตดั้งเดิมของตนเองรวมทั้งยังสร้างให้เกิดปฏิสัมพันธ์อันดีระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในชุมชนที่อยู่ด้วยกันอย่างหลากหลายวัฒนธรรมในการที่จะแสวงหาวิธีการเพื่อคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนร่วมกัน
3. ข้อมูลจากงานวิจัยจะเพิ่มเติมองค์ความรู้ เรื่องประวัติศาสตร์สังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งจะนำไปสู่การต่อยอดองค์ความรู้ที่สมบูรณ์ในเรื่องของชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยสมัยใหม่ในทุกบริบทรอบด้านในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย

เชิงอรรถ

บทที่ 1 บทนำ

1. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542 (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2546) หน้า 1159.
2. เรื่องเดิม. หน้า 1059.
3. สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. วัฒนธรรมก้าวไปกับความเปลี่ยนแปลง. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป, 2533) หน้า 1.
4. เรื่องเดิม. หน้า คำนำ.
5. รายละเอียดเพิ่มเติมได้ใน สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2542)
6. Nicholas Tarling (ed.) The Cambridge History of Southeast Asia Volume Two Part Two. (Singapore: Cambridge University press, 1999), PP. 139 -141.
7. สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. จินตทัศน์ วิถีและพลัง. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544) หน้า 90-91.
8. ภูวดล ทรงประเสริฐ. ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่. (รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546) หน้า 456 – 458.
9. Franz Boas, Ph.D. ศาสตราจารย์ ทางด้านมานุษยวิทยาแห่งมหาวิทยาลัยโคลัมเบีย สหรัฐอเมริกา
10. อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาทในประชาสังคม. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547) หน้า 10-12.
11. สันญา สันญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการใช้ประโยชน์. (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542) หน้า 74-75.
12. เรื่องเดิม. หน้า 75.
13. เรื่องเดิม. หน้า 80-81.

บทที่ 2

ภูมิหลังของชาวจีนเมืองหาดใหญ่

ประวัติศาสตร์และความเป็นมาของเรื่องราวเกี่ยวกับชาวจีนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้พื้นมีอายุยาวนานมาก มีหลักฐานและบันทึกทางประวัติศาสตร์ที่กล่าวถึงความเกี่ยวข้องของชาวจีนที่มีต่อภูมิภาคแห่งนี้ทั้งในส่วนที่เป็นภาคพื้นทวีปและภาคพื้นสมุทร ตั้งแต่ก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 13 และเป็นที่ยอมรับกันว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้รับเอาอารยธรรมจากจีนเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งควบคู่กับการเปิดรับอารยธรรมอินเดีย ซึ่งทั้งสองอารยธรรมถือเป็นแม่แบบหลักทางอารยธรรมให้กับภูมิภาคแห่งนี้ การเผยแพร่และรับอารยธรรมดังกล่าวดำเนินการผ่านกลุ่มคนหลากหลายกลุ่ม ในส่วนของจีนนั้นกลุ่มพ่อค้า และชาวจีนโพ้นทะเลต่างมีส่วนสำคัญอย่างมากในฐานะที่เป็นกลุ่มคนที่เข้ามาสร้างปฏิสัมพันธ์ให้เกิดขึ้นในภูมิภาคแห่งนี้

จีนถือว่าตนเองเป็นมหาอำนาจและศูนย์กลางอารยธรรมของโลกมาตั้งแต่ยุคอดีต ชาวจีนมีความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ของตนเองเป็นอย่างมากโดยเฉพาะความเชื่อที่สืบเนื่องกันมาเป็นประเพณีในหมู่นจีนตั้งแต่สมัยดึกดำบรรพ์ว่าจีนเป็นบ่อเกิดและศูนย์กลางแห่งอารยธรรมทั้งมวล¹ มีความเจริญสูงสุดทางด้านภูมิปัญญาและศิลปวิทยาการทุกแขนงจากความคิดดังกล่าว จึงทำให้จีนพัฒนาความเป็นจักรวรรดิที่ยิ่งใหญ่ด้วยการขยายอิทธิพลของตนเอง ในลักษณะจากเหนือลงใต้ตลอดเวลายาวนานหลายพันปีของประวัติศาสตร์ชาตินี้ ในที่สุดดินแดนที่อยู่ภายใต้อิทธิพลของอารยธรรมจีนก็บรรจบกับภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เพราะฉะนั้นชาวจีนโดยเฉพาะบริเวณภาคใต้ของจักรวรรดิแห่งนี้จึงได้ติดต่อและสร้างสายสัมพันธ์กับรัฐโบราณต่างๆของชาวพื้นเมืองในภูมิภาคแห่งนี้มาเป็นเวลานานแล้วเช่นกัน²

ชาวจีนจำนวนมากได้เดินทางออกจากประเทศจีนและอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ตามดินแดนต่างๆ ทั่วโลกรวมทั้งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มูลเหตุ

ของการอพยพเคลื่อนย้ายมีหลายปัจจัยด้วยกัน อาทิ ความต้องการแสวงหาโอกาสใหม่ในการทำมาหากิน การหลีกเลี่ยงภัยพิบัติทางธรรมชาติ ความผันผวนและวุ่นวายทางการเมือง การเข้ามาแสวงหาสินค้าหายาก รวมทั้งการแสวงหาบรรณาการกลับไปถวายจักรพรรดิจีน การอพยพเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลดังกล่าวได้เกิดขึ้นหลายระลอก ตลอดช่วงระยะเวลาและกลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ในส่วนที่เป็นดินแดนของประเทศไทยนั้นได้ปรากฏหลักฐานการเข้ามาตั้งชุมชนของชาวจีนตั้งแต่ก่อนสมัยสุโขทัยเรื่อยมาจนกระทั่งถึงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยจุดแวะพักแรกและถือเป็นประตูสู่สยามสำหรับชาวจีนในอดีต คือ ดินแดนภาคใต้ ดังปรากฏตำนานพื้นเมืองในภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับชาวจีน รวมทั้งชุมชนจีนที่มีมาตั้งแต่สมัยโบราณและยังคงดำรงอยู่ถึงยุคปัจจุบัน ทั้งในปัตตานี ยะลา ตรัง ภูเก็ต สงขลา ฯลฯ

นับแต่อดีตชาวจีนที่อพยพมายังประเทศไทย ส่วนใหญ่มาจากมณฑลฮกเกี้ยนและมณฑลกวางตุ้ง ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศจีน ที่เหลือมาจากมณฑลไหหลำ เมื่อชาวจีนทั้ง 3 มณฑลนี้ มิได้รู้สึกว่าเป็นพวกเดียวกัน เพราะมีภาษาพูด วัฒนธรรม ประเพณีปลีกย่อยบางอย่างแตกต่างกัน ดังนั้น ชุมชนชาวจีนในไทยจึงมักรวมกันตามกลุ่มภาษาพูดของตนและสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างใกล้ชิด ทั้งนี้สามารถจำแนกตามกลุ่มภาษาพูดได้ 5 กลุ่มใหญ่ คือ กลุ่มจีนแต้จิ๋ว เป็นกลุ่มชาวจีนที่มีจำนวนมากที่สุดในประเทศไทย ภูมิลำเนาเดิมอยู่บริเวณปากน้ำหรือลุ่มแม่น้ำหัน ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลกวางตุ้ง ชาวจีนแต้จิ๋วเหล่านี้ส่วนใหญ่เดินทางออกจากท่าเรือจางหลิงที่เมืองเถ่งไฮ้ และท่าเรือเมืองซัวเถา เส้นทางเดินเรือเข้าสู่ประเทศไทยทางอ่าวไทยฝั่งตะวันออกเฉียงใต้ จึงมักตั้งถิ่นฐานในจังหวัดตราด จันทบุรี ระยอง ชลบุรี ฉะเชิงเทรา ตลอดจนกรุงเทพฯ จังหวัดในภาคกลาง รวมถึงได้กระจายตัวออกไปค้าขายอยู่ตามบริเวณต่าง ๆ ของประเทศ ทำให้ภาษาจีนแต้จิ๋วเป็นภาษาที่แพร่หลาย ชื่อบุคคล สถานที่ ฯลฯ ที่เป็นภาษาไทย เมื่อเขียนทับศัพท์เป็นภาษาจีนในหนังสือพิมพ์ จึงใช้ตัวอักษรจีนที่ออกเสียงเป็นสำเนียงแต้จิ๋ว ซึ่ง

สะท้อนถึงอิทธิพลของชาวจีนแต่จิวอีกด้านหนึ่งได้ **กลุ่มจีนกวางตุ้ง** มีภูมิลำเนาเดิม อยู่บริเวณตอนกลางของมณฑลกวางตุ้งไปจนถึงทางตะวันออกของมณฑลกวางสี และ เกาะฮ่องกง นับเป็นเมืองเอกหรือประตูด้านทิศใต้ที่สำคัญของจีนในการติดต่อกับ ต่างประเทศ เรือสำเภาจากประเทศทางตอนใต้ของจีน เช่น ไทย เวียดนาม มะละกา ฯลฯ มักแวะที่ท่าเรือเมืองกวางตุ้งก่อนเดินทางไปตอนเหนือของจีน ชาวจีนใน บริเวณนี้จึงมีโอกาสเรียนรู้สิ่งใหม่จากโลกภายนอกก่อนชาวจีน ในภูมิภาคอื่น เขตที่มีผู้อพยพมากคือเมืองกวางเจา อาชีพที่ชาวกวางตุ้งนิยม เช่น ช่างเครื่องยนต์ พ่อครัว ฯลฯ มักใช้เส้นทางเดินเรือเข้ามายังประเทศไทย และตั้งถิ่นฐานเช่นเดียวกับชาวจีน แต่จิว **กลุ่มจีนฮกเกี้ยน** มีภูมิลำเนาเดิมอยู่ในตอนใต้ของมณฑลฮกเกี้ยน เป็นกลุ่ม คนที่มีความรู้สูง มักเป็นพ่อค้าและลูกเรือสำเภา ส่วนใหญ่จะอพยพมาตั้งรกรากบริเวณ ภาคใต้ของประเทศไทย ประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยเฉพาะสวนยางพาราและการ ทำเหมืองแร่ดีบุก ชาวจีนกลุ่มนี้มักมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับชาวจีนในปีนังและ สิงคโปร์ แต่ความใกล้ชิดผูกพันกับชาวจีนในกรุงเทพฯ มีไม่มากนัก **กลุ่มจีนไหหลำ** ชาวจีนไหหลำในประเทศไทย ส่วนใหญ่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือของ เกาะไหหลำ มักมีความชำนาญในการค้าขาย แต่มีทุนรอนน้อยกว่าชาวจีนแต่จิว ประกอบกับชาวจีนกลุ่มนี้มีภูมิตำหนานเขือมาเลเรียได้ดีกว่าชาวจีนกลุ่มอื่น เนื่องจาก ลักษณะภูมิประเทศของเกาะไหหลำ อยู่ในเขตร้อนชื้น มีป่าชุกชุมเช่นเดียวกับชนบท ไทย จึงนิยมไปตั้งถิ่นฐานในบริเวณทุรกันดารหรือหัวเมืองเล็ก ๆ ที่มีการแข่งขันน้อย กว่า เช่น เขตอำเภอวังทอง จังหวัดพิษณุโลก เขตจังหวัดพิจิตร เป็นต้น **กลุ่มจีน แคะ** มีภูมิลำเนากระจัดกระจายในหลายมณฑลของจีน ชาวจีนแคะที่อพยพมายัง ประเทศไทยสามารถจำแนกเป็นกลุ่มย่อยตามภูมิลำเนา คือ จากมณฑล ฮกเกี้ยน มณฑลกวางตุ้ง และรอบ ๆ เมืองแต่จิว เป็นต้น เป็นต้น ชาวจีนแคะในประเทศไทย มักประกอบอาชีพทำเครื่องหนัง เช่น กระเป๋า รองเท้า เป็นต้น ตั้งถิ่นฐานในเมือง ใหญ่เช่นเดียวกับชาวจีนแต่จิว ภาษาพูดของชาวจีนแต่ละกลุ่มมีความแตกต่างกัน อย่างกันอย่างมาก ชาวจีนแต่ละกลุ่มไม่สามารถสื่อสารกับชาวจีนกลุ่มอื่นด้วยภาษา พูดได้ แต่สามารถสื่อสารกันด้วยตัวอักษร เพราะไม่ว่าชาวจีนจะพูดด้วยภาษาจีน

สำเนียงใดก็ตาม แต่จะใช้ระบบตัวอักษรแบบเดียวกันทั่วโลก ซึ่งเป็นลักษณะเด่นประการหนึ่งของภาษาจีน³

การเข้ามาของชาวจีนโพ้นทะเลดังกล่าว นอกจากจะกลายเป็นส่วนหนึ่งของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้แล้วในบางแห่งชาวจีนยังเป็นผู้สร้างประวัติศาสตร์ขึ้นมา โดยมีบทบาททั้งในฐานะผู้บุกเบิก และสร้างสังคมรวมทั้งเศรษฐกิจให้เกิดขึ้นโดยตัวอย่างในการทำความเข้าใจอย่างชัดเจนในบริบทนี้ คือ เมืองหาดใหญ่ ในงานวิจัยนี้จะนำเสนอเรื่อง ภูมิหลังของชาวจีนในปักษ์ใต้ ซึ่งรวมถึงหาดใหญ่รวมทั้งพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ซึ่งถือกำเนิดขึ้นจากชาวจีนภายใต้สังคมวัฒนธรรม และปฏิสัมพันธ์ทางสังคมของกลุ่มคนจีนภายในเมืองหาดใหญ่

ชาวจีนโพ้นทะเลในปักษ์ใต้

ตามคำสอนของลัทธิขงจื้อได้สั่งสอนให้ชาวจีน "ไม่เดินทางออกนอกดินแดนบรรพชน" ถ้าหากละเมิดจะกลายเป็นผู้ทรยศต่อประเทศชาติ จากคำสอนเช่นนี้จึงทำให้เป็นที่เข้าใจโดยทั่วไปในหมู่ชาวจีนว่า พวกกลุ่มชาวจีนที่อพยพออกไปซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนทางใต้ไม่ใช่ชาวจีนหรือชาวจีนแท้ ซึ่งชาวใต้ตามความหมายของคนจีนทั่วไปนั้น หมายถึงชาวจีนที่ตั้งถิ่นฐานทางตอนใต้จากเมือง ชั่งไห่ ลงมา ซึ่งประกอบไปด้วยกลุ่มชนที่หลากหลายทางด้านเชื้อชาติ ภาษา อาชีพ จีนฮกเกี้ยน แต่จิวไหหลำ กวางตุ้ง และ จีนแคะ เป็นต้น⁴ ตลอดระยะเวลาการปกครองภายใต้ระบบศักดินาของจีนสองพันกว่าปี ชาวจีนทางตอนใต้ถือเป็นชนชั้นล่างสุดของสังคมทั้งในยุคที่จีนปกครองโดยราชวงศ์ที่เป็นชาวจีนแท้ และในสมัยราชวงศ์หยวนและราชวงศ์ชิงซึ่งไม่ใช่ชาวจีนได้ลดบทบาทชาวจีนลงเป็นพลเมืองชั้นสองรองจากพวกแมนจู มองโกล โดยพวกชาวจีนทางตอนใต้มีฐานะทางสังคมที่ต่ำกว่าชาวจีนทางตอนเหนือ

การไม่ได้รับการยอมรับเท่ากับชาวจีนทางตอนเหนือ ประกอบกับปัจจัยบางประการที่มีผลต่อการดำรงชีวิตไม่ว่าจะเป็น ภัยทางธรรมชาติ ความผันผวนและการกดขี่ของผู้ปกครองและเหตุผลประกอบอื่นๆ จึงทำให้ชาวจีนทางตอนใต้อพยพเคลื่อนย้ายไปตั้งถิ่นฐานยังดินแดนอื่นๆ ในหลายลักษณะ เช่น การอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอย่างถาวร การเข้าไปทำการค้าขาย การเข้าไปเป็นขุนนางประสานผลประโยชน์ให้แก่ราชสำนักและชนชั้นผู้ปกครองต่างแดน หรือแม้กระทั่งเข้าไปเป็นโจรสลัดในน่านน้ำต่างๆ

การปรากฏตัวของชาวจีนในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้น มีหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มขึ้นก่อนคริสต์ศตวรรษที่ 13 จากภาพสลักนูนต่ำศิลปะเขมร ในปราสาทบายนกลางเมืองนครธม ของอาณาจักรเขมรโบราณ ซึ่งสร้างขึ้นสมัยพระเจ้าชัยวรมันที่ 7 ก่อนทศวรรษแรกของคริสต์ศตวรรษที่ 13 ได้ปรากฏภาพเรือสำเภาจีน มีกะลาสี ซึ่งมีหน้าตาบ่งบอกว่าไม่ใช่ชาวเขมรเป็นผู้ควบคุมเรือ เรือสำเภาลักษณะนี้คล้ายคลึงกับเรือสำเภาแบบที่ชาวจีนในสยามสร้างขึ้นและใช้สำหรับค้าขายในบริเวณอ่าวสยาม จากภาพสลักนูนต่ำที่ค้นพบดังกล่าวถือเป็นเครื่องยืนยันความเชื่ออย่างแข็งขันของนักวิชาการชาวเยอรมันกลุ่มหนึ่ง คือ Mosolff, Credner และ Helbig ที่สรุปไว้ว่าพ่อค้าจีนได้มาตั้งตลาดการค้าและเมืองท่าในอ่าวสยามก่อนที่คนไทยจะอพยพมาถึงบริเวณปากแม่น้ำเจ้าพระยาและแหลมมลายูในคริสต์ศตวรรษที่ 13⁵

ดินแดนแห่งแรกที่ชาวจีนเข้ามาในสยามเพื่อทำการค้า คือ บริเวณแหลมมลายู หรือ ภาคใต้ของไทยนั่นเองโดยอาจเป็นเหตุผลมาจากข้อจำกัดเรื่องการเดินเรือโดยอาศัยลมมรสุมทำให้พ่อค้าจีน ต้องแวะพักขนถ่ายสินค้าในเมืองต่างๆ บริเวณภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย การปรากฏตัวของชาวจีนในดินแดนภาคใต้ของไทยดังกล่าวได้นำมาสู่การตั้งชุมชนชาวจีนขึ้นโดยเฉพาะตามเมืองท่าต่างๆ ของคาบสมุทรมลายู จากบันทึกการเดินทางของคณะหลวงจีนที่เดินทางไปสืบทอดศาสนาในอินเดียและเมื่อเดินทางกลับได้แวะพักที่คาบสมุทรมลายูก็ได้กล่าวถึงชุมชนชาวจีนที่ตั้งขึ้นอย่างถาวร

ในดินแดนแถบนี้นอกจากนี้ยังมีหลักฐานทางโบราณคดีจากการขุดค้นเครื่องถ้วยชามแบบจีน บริเวณอำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าเป็นเครื่องถ้วยชามที่ผลิตขึ้นจากเมืองกวางตุ้ง มณฑลหูหนาน ในสมัยราชวงศ์ถัง ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่15 นอกจากนี้ไชยาแล้วยังมีการค้นพบหลักฐานทางโบราณคดีอีกหลายแห่งในภาคใต้ที่ยืนยันถึงการมีปฏิสัมพันธ์ต่อกันระหว่างชาวจีนกับดินแดนภาคใต้ของไทย ศาสตราจารย์สุฉิงวี่ พงศ์ไพบูลย์⁶ ได้รวบรวมชื่อเมืองในภาคใต้ที่ปรากฏนามอยู่ในบันทึกของจีนว่าเคยเป็นที่จอดหรือเป็นท่าเรือสำเภาของจีน เช่น อู่ตะเภาน้อย (ชุมพร) เขาเภา (ชุมพร), สำเภา (นครศรีธรรมราช), อู่ตะเภา (นครศรีธรรมราช) คลองไธ้ (นครศรีธรรมราช), เสาเภา, (สงขลา), อู่ตะเภา (สงขลา) ปะโอ (สงขลา), ท่าสำเภาเหนือหรือท่าเภาเหนือ (พัทลุง) ท่าสำเภาใต้หรือท่าเภาใต้(พัทลุง), ท่าจีน(สตูล), อ่าวท่าจีน(สตูล), เขาสำเภานิน (ตรัง) ท่ายสำเภา(ตรัง), ช้องเภา (กระบี่), บางจีน(พังงา), เกาะตะเภานใหญ่หรือเกาะเภานใหญ่ (ภูเก็ต) เกาะตะเภาน้อยหรือเกาะเภาน้อย (ภูเก็ต) เป็นต้น⁷

ในสมัยสุโขทัยและอยุธยาชาวจีนยังคงเดินทางเข้ามาติดต่อค้าขายอย่างสม่ำเสมอรวมทั้งเข้ามาประกอบอาชีพช่างฝีมือ เช่น ช่างปั้นถ้วยชาม ต่อมาด้วยความที่ชาวจีนชำนาญในเรื่องการค้าขายจึงมีโอกาสเข้ารับราชการเป็นขุนนางในตำแหน่งพระคลังสินค้า โดยมีบทบาทอย่างมากในกรมท่าขวา ปัจจัยของการอพยพออกนอกประเทศจีนประการหนึ่งคือ เมื่อคราวเกิดความผันผวนทางการเมืองขึ้นในประเทศจีน เช่น เมื่อชนเผ่ามองโกล และแมนจูเข้าปกครองประเทศจีน ชาวจีนจำนวนมากได้หลบหนีออกนอกประเทศ เพราะไม่ต้องการตกอยู่ภายใต้การปกครองของชาวมองโกลและแมนจูซึ่งเป็นชนต่างดาวแตกต่างจากในยุคที่ชาวฮั่นหรือชาวจีนปกครองประเทศจีน เช่น ราชวงศ์หมิง ได้มีนโยบายที่เข้มงวดต่อคนจีนที่อพยพหนีออกนอกประเทศซึ่งถือเป็นความผิดร้ายแรงทั้งนี้ มีข้อน่าสังเกตบางประการ คือ ในสมัยที่ชาวจีนแท้ปกครองประเทศจีนได้เข้มงวดต่อกลุ่มชาวจีนอพยพ ซึ่งเมื่อเดินทางออกนอกประเทศไปแล้วไม่อาจจะกลับคืนสู่บ้านเกิดได้อีกเนื่องจากเกรงกลัวความผิด แต่ในยุค แมนจู หรือ สมัยราชวงศ์ชิงปกครองประเทศจีน ชนเผ่าแมนจูซึ่งเป็นชนต่างดาวกลับมีนโยบายไม่

เข้มงวดกับคนจีนที่อพยพออกนอกประเทศ ซึ่งเปิดโอกาสให้คนจีนอพยพ กลับเข้ามาทำการค้ากับเมืองท่าของจีนได้อีก เป็นผลให้การค้าเจริญรุ่งเรืองขึ้นจึงทำให้มีชาวจีนอพยพเข้ามาทำมาหากินในไทยและดินแดนอื่นเพิ่มขึ้น โดยในช่วงปลายอยุธยาชาวจีนที่อพยพมาตั้งหลักแห่งในไทยส่วนใหญ่เป็นชาวฮกเกี้ยนจากมณฑลฝูเจี้ยน ต่อมาในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรี ซึ่งทรงมีเชื้อสายจีนแต่จิวทำให้ชาวจีนแต่จิวได้รับสิทธิพิเศษและมีบทบาทอย่างมาก ถึงกับได้รับการเรียกขานว่าเป็น “จีนหลวง” ชาวจีนแต่จิวจากมณฑลกวางตุ้งจึงหลั่งไหลเข้าสู่ประเทศไทยสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ตอนต้นเป็นจำนวนมาก

ชาวจีนเมื่ออพยพไปตั้งถิ่นฐานที่ใดก็จะสร้างชุมชนของตนเองขึ้นที่นั่นการอพยพดังกล่าวเกิดขึ้นจากสายสัมพันธ์ทางเครือญาติและสังคมของชาวจีนจะไม่มีชาวจีนเข้าไปตั้งถิ่นฐานในดินแดนที่ไม่มีชาวจีนหรือไม่รู้จักใครอยู่เลย เพราะฉะนั้นยังมีชาวจีนกลุ่มภาษาใดอยู่ในประเทศไทยมากก็ย่อมจะดึงชาวจีนในกลุ่มภาษานั้นให้อพยพเข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นลูกโซ่ เช่น ในท้องที่ภาคกลางของไทยซึ่งมีชาวจีนอาศัยอยู่เป็นจำนวนมากโดยมีชาวจีนแต่จิวมากกว่าจีนกลุ่มภาษาอื่น เพราะฉะนั้นชาวดัตช์จึงนิยมอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและประกอบอาชีพในภาคกลางของประเทศไทยมากกว่าภูมิภาคอื่น ส่วนในภาคใต้ชาวจีนที่เข้ามาหลายกลุ่มภาษาด้วยกันโดยในฝั่งตะวันออกส่วนใหญ่จะเป็นชาวจีนไหหลำและแต่จิว ยกเว้นสงขลาซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนฮกเกี้ยน ส่วนฝั่งตะวันตกมักเป็นชาวจีนฮกเกี้ยนและจีนแคะ จากมณฑลฝูเจี้ยนและกวางตุ้ง นอกจากนี้แล้วยังมีชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ อีกที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยกระจัดกระจายอยู่ทั่วภาคใต้ของไทย อาทิ ชาวจีนฮกจิว จีนกวางตุ้ง^๑

ชาวจีนกลุ่มต่างๆที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในภาคใต้ของเมืองไทยได้มีพัฒนาการในการประกอบอาชีพและสะสมทุนรวมทั้งเพิ่มบทบาทของตนเอง มาเป็นลำดับชาวจีนที่ไม่มีทุนติดตัวมาก็จะมาทำอาชีพรับจ้างเป็นกุลี พอสะสมทุนได้บ้างก็เปลี่ยนอาชีพมาทำการค้า ในขณะที่พวกที่มีทุนรอนติดตัวมาก็ขยายกิจการการค้าของตนเอง ในสมัย

รัตนโกสินทร์เมื่อทางการเปิดโอกาสให้มีการผูกขาดภาษีอากร พวกชาวจีนที่มีทุนและเห็นโอกาสนี้จะลงทุนประมูลแข่งขันกับคนอื่น เพื่อขอผูกขาดการประมูลภาษีอากรในท้องที่ต่างๆ โดยเฉพาะในเขตหัวเมืองฝั่งตะวันตก ส่วนหัวเมืองฝั่งตะวันออกนั้น สงขลาเป็นตัวอย่างที่ชัดเจนที่สุดของการขยายบทบาทของชาวจีนโพ้นทะเลที่สามารถประสานผลประโยชน์เข้ากับราชสำนักสยามได้เป็นอย่างดี ต้นตระกูล ณ สงขลา คือ จีนเหยียงเป็นหัวหน้ากลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่มีประสบการณ์ทางด้านการค้าและมีอิทธิพลในฐานะเป็นจีนสลัดมาก่อนได้เข้าประสานผลประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจกับราชสำนักสยาม จนได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองสงขลา⁹ เช่นเดียวกับชาวจีนในหัวเมืองฝั่งตะวันตก คอซุเจียง ชาวจีนฮกเกี้ยน ต้นตระกูล ณ ระนอง ได้รับพระบรมราชโองการแต่งตั้งเป็นเจ้าเมืองระนอง จะเห็นได้ว่าชาวจีนสามารถประสานผลประโยชน์เข้ากับราชสำนักสยามทำให้ได้รับสถานะและบทบาททางการเมืองสูงสุดขึ้นเป็นสมุหเทศาภิบาลมณฑล ถึง 2 คน คือ คอซิมก๊อง บรรดาศักดิ์เป็นพระยาดำรงสุจริตมหารัษฎาธิปไตยสมุหเทศาภิบาลมณฑล ชุมพร และ คอซิมบี้ บรรดาศักดิ์เป็นพระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี สมุหเทศาภิบาลมณฑลภูเก็ต¹⁰

การกล่าวอย่างสังเขปถึงที่มาของชาวจีนในปักซีใต้¹¹ เพื่อให้เห็นภาพรวมทางประวัติศาสตร์และเชื่อมโยงให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องที่ชาวจีนในฐานะผู้กระทำผิดดินแดนแห่งนี้ อย่างไรก็ตามในการศึกษาวิจัยพบที่ตั้งหัวข้อมการศึกษาไว้ที่ภูมิภาคชาวจีนเมืองขนาดใหญ่เป็นหลัก แต่เนื่องจากแบบแผนของการเข้ามารวมทั้งลักษณะทางสังคม การประกอบอาชีพ การสะสมทุน และการประสานผลประโยชน์เข้ากับผู้ปกครองท้องถิ่นและราชสำนักต่างก็มีความสำคัญอย่างมาก เพราะในภายหลังเมื่อเมืองขนาดใหญ่เกิดขึ้นพื้นที่ดังกล่าวได้อยู่ในฐานะผู้ถูกกระทำ (passive) จากกลุ่มชาวจีนซึ่งอาศัยอย่างกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปทั่วทั้งภาคใต้ จนกระทั่งเมื่อเจียกี้ซี ได้รวบรวมชาวจีนรับเหมาก่อสร้างทางรถไฟสายใต้และได้แวะพักอาศัยอยู่ที่ชุมชนขนาดใหญ่ซึ่งทางรถไฟสายใต้ตัดผ่าน ชาวจีนกลุ่มนี้ได้เป็นผู้เริ่มต้นในการบุกเบิกสร้างเมืองจนกระทั่งนำมาสู่การอพยพ

เข้ามาของชาวจีนอีกหลายกลุ่มทั้งจีนแคะ จีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง หรือแม้กระทั่งจีนฮกเกี้ยน จากมลายูก็อพยพเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาในภาคใหญ่กลายเป็นเมือง ศูนย์กลางทางเศรษฐกิจของภาคได้ในปัจจุบัน

พัฒนาการเมืองภาคใหญ่

เมื่อกล่าวถึงเมืองภาคใหญ่ในยุคปัจจุบัน เราอาจนึกถึงภาพของเมืองที่เต็มไปด้วยย่านการค้าและผู้คนหลากหลายเชื้อชาติ ภาษา ศาสนา และวัฒนธรรม ซึ่งทำให้ภาคใหญ่กลายเป็นเมืองที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจเป็นลำดับต้นๆ ของประเทศไทย ภาพความเจริญดังกล่าวอาจทำให้เราคิดไปว่าภาคใหญ่เป็นเมืองที่มีพัฒนาการของความเป็น "เมือง" มายาวนานไม่ต่างอะไรไปจากเมืองใหญ่ๆ บางเมือง เช่น นครศรีธรรมราช เชียงใหม่ หรือ นครราชสีมา แต่จากการค้นคว้าหลักฐานทางประวัติศาสตร์พบว่าภาคใหญ่มิใช่เมืองที่มีความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ที่ยาวนานนัก แม้กระทั่งเมื่อเปรียบเทียบกับเมืองในพื้นที่ใกล้เคียงอย่าง สงขลา ปัตตานีและพัทลุง เพราะในขณะที่เมืองเหล่านี้ปรากฏร่องรอยทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีที่แสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนมาอย่างน้อยที่สุดก็หลายร้อยปี แต่ภาคใหญ่กลับไม่มีร่องรอยของการก่อตั้งชุมชนขนาดใหญ่หรืออาณาจักรโบราณในพื้นที่แต่อย่างใด

ภาคใหญ่เริ่มมีผู้คนเข้ามาตั้งถิ่นฐานตั้งแต่เมื่อใดไม่มีหลักฐานปรากฏถึงแม้ว่าจะมีหลักฐานชิ้นหนึ่งในรัชสมัยของพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก คือ คำฟ้องของเจ้าพระยานคร (พัฒน์) ที่มีต่อรัชกาลที่ 1 ในราว พ.ศ. 2334 ที่กล่าวถึงพื้นที่ซึ่งในทุกวันนี้เป็นส่วนหนึ่งของภาคใหญ่ว่า "...พระยาสงขลา (บุญสุข) ทำข่มเหงกับเมืองไทรบุรี ยกเอาบ้านพะตงกับตำบลบ้านการำแขวงเมืองไทรบุรีเป็นของเมืองสงขลา แต่พระยาสงขลา (บุญสุข) กราบบังคลทูลว่าพื้นที่ของตำบลพะตงการำเป็นเขตแดนเมืองสงขลาแต่เดิม..."¹¹ คำทูลฟ้องเรื่องการแย่งชิงเขตแดนดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงการตั้งถิ่นฐานของผู้คนในเขตที่เป็นส่วนหนึ่งของอำเภอภาคใหญ่ แต่พื้นที่ดังกล่าวก็มีใช่ศูนย์กลางของเมืองภาคใหญ่แต่

อย่างไร และแม้กระทั่งในปัจจุบันพื้นที่ดังกล่าวก็เป็นเพียงพื้นที่รอบนอกของเมือง
หาดใหญ่เท่านั้นเอง

คำว่า “เมืองหาดใหญ่” นั้น เพิ่งจะปรากฏในหลักฐานทางประวัติศาสตร์เป็น
ครั้งแรกในจดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติที่เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อคราวที่พระ
ยาศรีพิพัฒน์ (ทัต) เป็นแม่ทัพของสยามที่เดินทัพไปปราบกบฏเมืองไทรบุรีในปีพ.ศ.
2381¹² ในเหตุการณ์ครั้งนั้น “หาดใหญ่” เป็นสถานที่ซึ่งพระยาไทรบุรี (แสง) เจ้า
เมืองไทรบุรีได้พาคนไทยถอยร่นมาตั้งรับฝ่ายกบฏ และเป็นที่รวบรวมไพร่พลเสบียง
อาหารและสัตว์พาหนะของกองทัพจากเมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช และจาก
กรุงเทพฯ ในลักษณะของกองหนุน¹³ เหตุการณ์คราวปราบกบฏไทรบุรีนั้นทำให้ชื่อของ
เมืองหาดใหญ่ถูกบันทึกไว้ในหลักฐานของรัฐในเวลาดังกล่าวหลายชิ้น เช่น ใน
พงศาวดารเมืองสงขลา ฉบับเจ้าพระยาวิเชียรคีรี (บุญสังค์) และฉบับพระยาวิเชียรคีรี
(ชม) ซึ่งกล่าวถึงเมืองหาดใหญ่ในชื่อเรียกต่าง ๆ กันว่า “ทุ่งหาดใหญ่” “ท่าหาดใหญ่”
และ “ตำบลท่าหาดใหญ่” เป็นต้น¹⁴

มลิวรรณ รัชวงศ์ เสนอว่า ชื่อเมือง “หาดใหญ่” น่าจะมีที่มาจากเหตุผล
ข้อใดข้อหนึ่งระหว่าง ประการแรก คำว่าหาดใหญ่มาจากหาดทรายขนาดใหญ่บริเวณ
ชายคลองอู่ตะเภาไม่ไกลจากบริเวณที่ว่าการอำเภอหาดใหญ่ในปัจจุบัน ชาวบ้านใช้
พื้นที่ดังกล่าวเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและเป็นตลาดนัดเพื่อซื้อขายแลกเปลี่ยนสินค้า
ดังนั้นจึงเรียกพื้นที่ดังกล่าวว่า “หาดใหญ่” ตามหาดทรายใหญ่ริมคลองอู่ตะเภา
ประการที่สอง คำว่าหาดใหญ่ “มาจากที่พื้นที่ดังกล่าวมีต้นไม้ขนาดใหญ่ ชื่อ ต้น
มะหาดขนุน ซึ่งชาวบ้านนิยมใช้เป็นที่หลบแดดและเป็นที่พักอาศัย ซึ่งชาวบ้านเรียก
ต้นไม้นี้ตามการออกเสียงของคนภาคใต้ว่า “หาดใหญ่”¹⁵

ในที่นี้ผู้วิจัยสันนิษฐานว่า คำว่า “หาดใหญ่” คงมาจากพื้นที่หาดทรายขนาดใหญ่
ของคลองอู่ตะเภาซึ่งเป็นที่ตั้งบ้านเรือนและตลาดนัด และสามารถชี้คลองอู่ตะเภา

ซึ่งไหลลงสู่ทะเลสาบสงขลา เป็นเส้นทางคมนาคมเชื่อมโยงเพื่อติดต่อค้าขายกับชุมชนอื่นๆได้ เพราะในสมัยที่เจ้าพระยาไทรบุรี (แสง) ใช้หาดใหญ่เป็นฐานในการรวบรวมกำลังคนและเสบียงอาหารในการปราบกบฏไทรบุรีนั้น มีการสั่งซื้อข้าวจากสงขลามาใช้ในกองทัพถึง 20 เกวียน¹⁶ ซึ่งการขนส่งสินค้าจำนวนมากเช่นนั้นจำเป็นต้องอาศัยพื้นที่ขนาดใหญ่เพื่อการขนถ่าย สันนิษฐานได้ว่าการขนย้ายเสบียงอาหารครั้งนั้นอาจทำกันที่บริเวณหาดทรายขนาดใหญ่ดังกล่าว ดังนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ว่าคำว่าหาดใหญ่มาจากชื่อหาดทรายดังกล่าว

ในเวลาต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดให้มีการปฏิรูปการปกครองหัวเมืองเป็นแบบมณฑลในปี พ.ศ.2439 และมีการตั้งมณฑลนครศรีธรรมราชขึ้นโดยมีเมืองสงขลาเป็นที่ตั้งที่ว่าการมณฑล และแบ่งเขตการปกครองในเมืองสงขลาออกเป็น 5 อำเภอ คือ 1.อำเภอเมือง 2.อำเภอปละท่า 3.อำเภอฝายเหนือ 4.อำเภอจะนะ 5.อำเภอเทพา ในการแบ่งเขตการปกครองดังกล่าว พื้นที่ซึ่งจะเป็นอำเภอหาดใหญ่ในปัจจุบันถูกจัดให้อยู่ในเขตการปกครองของ อำเภอฝายเหนือ โดยมีหลักฐานเกี่ยวกับอำเภอฝายเหนือดังต่อไปนี้ "...อำเภอฝายเหนือต่อแดนไทรบุรี เมืองปลิศเดิมพระอนันตสมบัติ (เอม) เปนนายอำเภอ ภายหลังเปลี่ยนนายโชติมหาดเล็ก ต.จ. บุตรหลวงอุดมภักดี (พัน) เปนนายอำเภอ ตั้งที่ว่าการที่ท่าหาดใหญ่..." ขณะเดียวกันรายงานยังกล่าวเพิ่มเติมถึงพื้นที่ที่อยู่ภายใต้การปกครองของอำเภอฝายเหนือทั้งหมดอีกว่า "...อำเภอฝายเหนือจัดตั้งขึ้นในปี ร.ศ. 115 (พ.ศ. 2439) มีกำนัน 13 คน ผู้ใหญ่บ้าน 178 คน หมู่บ้านครัวเรือน 7,465 ราษฎรทั้งหมด 24,033 คน เป็นชาย 14,288 คน หญิง 5,746 คน..."¹⁷

เฉลิม สุขเวช อธิบายถึงที่มาของคำว่า อำเภอฝายเหนือ หรือ อำเภอเหนือ ไว้ที่น่าสนใจว่า มีคำพื้นเมืองของสงขลาอยู่คำหนึ่ง คือ "ชาวเหนือ" ซึ่งไม่ได้หมายความถึงคนที่อยู่ทางภาคเหนือของประเทศไทย หรือ คนที่อยู่ทางทิศเหนือของอะไรทั้งสิ้น แต่ใช้เรียกคนที่อยู่ตามป่าเขา หมายถึงที่สูงหรือตามต้นน้ำลำธาร โดยชาว

สงขลาจะใช้เรียกคนที่อยู่ใน อำเภอสะบ้าย้อย จะนะ เทพานาทวี หาดใหญ่ ว่า "ชาวเหนือ" และท้องที่ "ชาวเหนือ" อยู่อาศัยจึงเป็น "เหนือ" ไปด้วย ด้วยเหตุนี้เมื่อครั้งที่ หาดใหญ่เต็มไปด้วย ปาดงพงไพร จึงได้ชื่อว่า "อำเภอเหนือ" สงขลามีกำซึ่งคล้ายและ คู่กับคำว่า "ชาวเหนือ" คือ "ชาวบก" ชาวสงขลาเรียกคนที่อยู่ในที่ต่ำหรือใกล้ทะเลเช่น ชาวสติงพระ ชาวระโนดว่า "ชาวบก" ที่สำคัญ "ชาวเหนือ" และ "ชาวบก" หมายถึง คนที่อยู่ห่างไกลความเจริญนั่นเอง¹⁸ หากยึดเอาตามเกณฑ์ของคำนิยามท้องถิ่น เหล่านี้ก็น่าจะกล่าวได้ว่าในเวลาดังกล่าวหาดใหญ่คงยังเป็นพื้นที่ซึ่งห่างไกลความเจริญ โดยเมื่อวัดจากศูนย์กลางความเจริญในท้องถิ่นอย่างตัวจังหวัดสงขลาซึ่งเป็นที่ตั้งของ ที่ว่าการมณฑลเทศาภิบาล

ต่อมาในปี พ.ศ. 2460 ทางราชการได้เปลี่ยนชื่อ อำเภอฝ่ายเหนือเป็นอำเภอ หาดใหญ่ มีพระเสน่หมามนตรี (ชื่น สุขคนธหงส์) เป็นนายอำเภอคนแรก ในช่วงเวลา ดังกล่าว อำเภอหาดใหญ่ประกอบไปด้วยหมู่บ้านต่างๆ ดังต่อไปนี้

บ้านหาดใหญ่ อยู่ทางทิศใต้ของสถานีเลียบริมฝั่งคลองเตยไปทางด้านตะวันออก (ปัจจุบัน คือ ถนนศรีภูวนารถ) ก่อนปี พ.ศ. 2466 มีบ้านเรือนอยู่ 9 หลัง ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 3 บ้านหาดใหญ่มีบ้านนายหนูแก้ว (ยาว) บุญศรีรัตน์ นายหนูแก้ว (ปอง บุญวัฒน์) ผู้ใหญ่บ้านหนู (เปี้ยก) จันทร์ประทีป นายพลับ บุญวัฒน์ นายชัน ประทุมชาติภักดี นายจ้วน คชรัตน์ นางคลิ่ง และนายหวน ชนะรัตน์ บ้านหลังแรก ตั้งอยู่ฝั่งตรงกัน ข้ามกับ ธนาคารกรุงเทพ จำกัด สาขาศรีภูวนารถ เลียบริมฝั่งคลองเตย จนถึงหลังที่ 9 ซึ่งเป็นหลังสุดท้าย ตั้งอยู่ที่ปากอุโมงค์รถไฟถนนศรีภูวนารถตัดกับปลายถนนนิพัทธ์อุทิศ 1

บ้านโคกเสม็ดชุน อยู่ทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ของสถานีรถไฟหาดใหญ่ มี บ้านเรือนตั้งอยู่บริเวณถนนนิมรัฐ (หรือบริเวณที่ตั้งของโรงแรมโฆเซิต) ขึ้นในทางทิศ เหนือถึงที่ทำการตำรวจรถไฟจนถึงบริเวณที่ตั้งของวัดโคกสมานคุณ ตลอดจนริมถนน เพชรเกษมถึงวงเวียนน้ำพุ ด้วยเหตุที่รอบบริเวณโคกเสม็ดชุนเป็นปลักเป็นหนองบึง

และป่ารก จึงเรียกบริเวณนี้ว่า “โคก” เพราะสูงกว่าจุดอื่นๆที่ใกล้เคียงและเนื่องจากมีป่าเสม็ดชุนอยู่จึงเรียกว่า “โคกเสม็ดชุน”

บ้านคลองเรียน เป็นหมู่บ้านเก่าแก่เล็กๆมีมาช้านานแล้ว มีวัดเก่าแก่วัดหนึ่งเรียกว่า “วัดคลองเรียน” มีอาจารย์หลวงพ่อบาน ปุณฺณมโน เป็นเจ้าอาวาส หลวงพ่อบานมีลูกศิษย์วัดประมาณ 10 คน ท่านสามารถอุปถัมภ์วัดของท่านมาเองโดยตลอด โดยการทำโรงเตาเผาอิฐเรียกว่า “โรงเตาเผาอิฐหลวงพ่อบาน” ตั้งอยู่บริเวณที่เคยสร้างโรงแรมโนรา บริเวณดังกล่าวนี้เรียกว่า “ปลักมดหนอย” เป็นบึงใหญ่แต่อยู่บนพื้นที่สูง เวลาหน้าฝนเกิดน้ำท่วม ชาวบ้านจะพาสัตว์เลี้ยงต่างๆ มาพักอาศัยอยู่ที่ปลักแห่งนี้ ต่อมาในปีพ.ศ.2466 ท่านอาจารย์ปานได้ไปสร้างวัดใหม่ใกล้ๆ กับละแวกหมู่บ้านเล็กๆ หลายหมู่บ้าน แต่ละหมู่บ้านมีผู้คนอาศัยอยู่น้อยมาก

บ้านกลาง ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกของวัดโคกเสม็ดชุน มีพื้นที่เป็นที่นาโดยรอบหมู่บ้าน ในสมัยก่อนต้องอาศัยคั้่นนาเป็นทางเดินไปยังหมู่บ้านต่าง ๆ ปัจจุบันบริเวณนี้ยังคงเป็นที่นาเป็นส่วนใหญ่มีถนนดินลูกรังเป็นเส้นทางคมนาคม ก่อนปี พ.ศ. 2466 มีบ้านเรือนอยู่ 6 หลัง บริเวณที่ตั้งวัดถาวรารามในขณะนั้น เคยเป็นป่ากร้าง ชาวบ้านเรียกกันว่า “บ้านปลักซีใส่โพรง” เป็นที่ลุ่มและเป็นโคลนเลน ผู้บุกเบิกรุ่นแรกๆ เช่น นายยัวแก้ว จันทเดช นายเพชรแก้ว ไชยวงศ์

บ้านบางหัก อยู่ทางด้านทิศเหนือของบ้านพักข้าราชการอำเภอหาดใหญ่ ปัจจุบันคือถนนสาครมงคล ผ่านบ้านท่าทราบและบริเวณที่ตั้งของโรงกลั่นสุรา ตรอกตะปู้ เลียบริมคลองอู่ตะเภาถึงตำบลคลองเตย ก่อนปีพ.ศ.2466 มีบ้านเรือนตั้งอยู่ 14 หลัง

บ้านฉาง อยู่ทางด้านทิศตะวันออกของถนนสาครมวงคล ทิศเหนือของบ้านฉางติดทุ่งนาจรดสถานีอุตุตะเภา ทิศตะวันออกติดทุ่งนาจรดทางรถไฟ ก่อนปีพ.ศ. 2466 มีบ้านเรือนตั้งอยู่ 10 หลัง

บ้านเกาะเลียบ อยู่ทางตอนเหนือของวัดโคกเสม็ดชุน ก่อนปี พ.ศ. 2466 มีบ้านอยู่เพียง 1 หลัง เป็นบ้านของนายแก้ว นางสุน โยมของท่านพระครูอมรราช วัดโคกสมานคุณ บ้านเกาะเลียบในสมัยนั้นมีพื้นที่เป็นนาทั้งหมด มีต้นไม้ใหญ่เล็กและต้นเตยเป็นกำแพงล้อมรอบบ้าน มีเนื้อที่ประมาณ 20 ไร่

บ้านท่าเคียน ปัจจุบันคือทางไปหมู่บ้านดีแลนด์ หาดใหญ่ใน ก่อนปี พ.ศ. 2466 มีบ้านเรือนตั้งอยู่ 13 หลัง¹⁹

ในช่วงเวลานั้นผู้คนในอำเภอหาดใหญ่ยังคงมีวิถีชีวิตที่ไม่ต่างไปจากชุมชนใกล้เคียง คือ ยังคงทำการเกษตรแบบยังชีพผลิตเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนเป็นหลัก ต่อเมื่อเหลือจากการบริโภคจึงนำออกมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน จึงอาจกล่าวได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าวหาดใหญ่ยังคงมีใช้ศูนย์กลางที่สำคัญทางเศรษฐกิจและการเมืองแต่อย่างใด

การเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของหาดใหญ่เกิดขึ้นเมื่อมีการปรับปรุงการคมนาคมทางบกขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 โดยเฉพาะเมื่อมีการสร้างทางรถไฟสายใต้ขึ้นมาในปีพ.ศ.2452 มูลเหตุที่ทำให้รัฐบาลสยามตัดสินใจสร้างเส้นทางรถไฟสายใต้ คือ เหตุผลทางด้านการเมือง ซึ่งรัฐบาลต้องการสกัดกั้นการขยายอิทธิพลของมหาอำนาจตะวันตก โดยเฉพาะอังกฤษไม่ให้เข้ามาแทรกแซงหัวเมืองมลายูของไทย และเพื่อเป็นการกระชับการปกครองหัวเมืองภาคใต้ให้ใกล้ชิดกับส่วนกลางมากขึ้นเพราะว่าในเวลา นั้นหัวเมืองทางตอนล่างของไทยได้มีความใกล้ชิดกับส่วนกลางมากขึ้นเพราะว่าในเวลา นั้นหัวเมืองทางตอนล่างของไทยได้ให้ความใกล้ชิดกับปีนังมากกว่ากรุงเทพฯ

ขณะเดียวกัน ทิศนคติในการดำรงชีวิตของพลเมืองก็มีแนวโน้มค่อนข้างไปทางสหพันธรัฐมลายุมากกว่าทางฝ่ายไทย ดังนั้นวิธีเดียวที่รัฐบาลสามารถแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้ก็คือ รัฐบาลต้องรีบปรับปรุงการคมนาคมในภาคใต้อย่างเร่งด่วนโดยเฉพาะการสร้างรถไฟ ซึ่งในเวลานั้นรัฐบาลกำลังประสบปัญหาทางการเงิน อย่างไรก็ตามเมื่อรัฐบาลถูกผลักดันจากปัญหาการแทรกแซงหัวเมืองภาคใต้จากอังกฤษ รัฐบาลจึงตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ด้วยตนเองโดยเริ่มต้นตั้งแต่เดือนสิงหาคม พ.ศ. 2452²⁰ ในการสร้างเส้นทางรถไฟดังกล่าวรัฐบาลตัดสินใจเลือกให้ชุมชนขนาดใหญ่เป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟ ซึ่งน่าจะเป็นจุดเริ่มต้นของความเจริญทางเศรษฐกิจที่จะเกิดขึ้นแก่ชุมชนแห่งนี้ในเวลาต่อมา

เส้นทางรถไฟสายใต้สร้างมาถึงหาดใหญ่เมื่อ ปี พ.ศ. 2458 โดยในขณะนั้นมีการตั้งสถานีรถไฟชื่อสถานีอุตะเกาขึ้นทางทิศเหนือของสถานีชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน แต่เนื่องจากสถานีอุตะเกาเป็นที่ลุ่ม มีน้ำท่วมขังเป็นประจำ การรถไฟจึงย้ายสถานีมาตั้งอยู่ที่บ้านโคกเสม็ดชุน ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟชุมทางหาดใหญ่ในปัจจุบัน²¹ นอกจากนี้ในปีเดียวกันก็มีการสร้างทางรถไฟแยกออกไปจากสถานีชุมทางหาดใหญ่ 3 ทาง คือ 1 แยกจากชุมทางหาดใหญ่ไปสงขลา ทางที่ 2 แยกจากชุมทางหาดใหญ่ไปเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูที่ปาดังเบซาร์เขตแดนเมืองไทรบุรี ทางที่ 3 แยกจากชุมทางหาดใหญ่ลงไปทางใต้จรดกับเขตแดนที่อำเภอสุโขทัย-ลก แล้วเชื่อมต่อกับทางรถไฟของมลายูที่เมืองรันตูในรัฐกลันตัน

ในช่วงเวลาของการสร้างรถไฟเข้าสู่เมืองหาดใหญ่ พื้นที่แห่งนี้ก็ได้ต้อนรับผู้คนอีก 2 กลุ่มใหญ่ ๆ ที่โยกย้ายถิ่นฐานเข้ามา นั่นคือ ข้าราชการ และชาวจีน ซึ่งคน 2 กลุ่มนี้จะมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ ดังนี้

1. ข้าราชการ เมื่อหาดใหญ่กลายมาเป็นเมืองที่มีความสำคัญมากขึ้น รัฐบาลก็จำเป็นต้องจัดส่งข้าราชการเข้ายังพื้นที่ดังกล่าวเพื่อดูแลกวอดขันกิจการของรัฐ

บรรดาข้าราชการที่โยกย้ายเข้ามาในพื้นที่อำเภอหาดใหญ่ นั้นนอกจากจะมีบทบาทในการปฏิบัติหน้าที่ทางราชการแล้ว ก็ยังมีส่วนสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของอำเภอหาดใหญ่เช่นกัน ซึ่งงานศึกษาเกี่ยวกับหาดใหญ่โดยทั่วไปมักจะอ้างถึงบทบาทของข้าราชการ 2 คน ที่มีบทบาทต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหาดใหญ่นั้นคือพระเสน่หามนตรี(ชื่น สุขคนองส์) และ พระยาอรรถกรกระวีสุนทร (สงวน อรรถกรกระวีสุนทร) สำหรับพระเสน่หามนตรีนั้นเคยดำรงตำแหน่งนายอำเภอฝ่ายเหนือในปีพ.ศ.2457 บทบาททางเศรษฐกิจของพระเสน่หามนตรี คือ เป็นผู้บุกเบิกซื้อที่ดินในเขตโคกเสม็ดชุน และพัฒนาที่ดินดังกล่าวเพื่อขายและให้เช่าเพื่อการก่อสร้างที่พักและอาคารเพื่อการค้าขาย ส่วน พระยาอรรถสุนทรกระวีเคยดำรงตำแหน่งอัยการมณฑลและสมุหเทศาภิบาลมณฑลนครศรีธรรมราชซึ่งมีที่ว่าการมณฑลอยู่ที่จังหวัดสงขลา บทบาททางเศรษฐกิจที่สำคัญของพระยาอรรถสุนทรกระวี คือ การเข้าไปซื้อและจับจองที่ดินหลายแห่งแล้วพัฒนาเพื่อขายหรือให้เช่าเป็นที่อยู่อาศัยหรือประกอบการค้า เช่น ที่ดินบริเวณใกล้เคียง ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 ในปัจจุบัน จากขุนนิพัทธ์จันนคร (เจียกี้ซี) และจับจองบริเวณเขาคอหงส์ ซึ่งเป็นที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตหาดใหญ่ ในปัจจุบัน นอกจากนี้ยังมีการเปิดกิจการอีกหลายหลายในอำเภอหาดใหญ่ เช่น ร่วมทุนกับพลเรือตรี ถวัลย์ ธำรงนาวาสวัสดิ์ ในการก่อตั้งบริษัท สหไทยเศรษฐกิจจำกัด เพื่อค้าขายแร่ ยางพารา และ บริษัทสาธารณูปโภคจำกัด ซึ่งทำการผลิตและจำหน่ายกระแสไฟฟ้าและน้ำแข็งในอำเภอหาดใหญ่²²

จากตัวอย่างของข้าราชการทั้ง 2 คนข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการพัฒนาเศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่โดยผ่านการประสานอำนาจ “รัฐ” กับอำนาจ “ทุน” เข้าด้วยกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ บุคคลทั้งสองเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในฐานะ “ข้าราชการ” ฝ่ายปกครองในท้องถิ่นขณะเดียวกันทั้งคู่ ก็มีบทบาทเป็น “นักธุรกิจ” ที่สำคัญในหาดใหญ่ ทั้งในส่วนของกรดำเนินกิจการด้วยตนเอง การร่วมมือกับกลุ่มทุนทางเศรษฐกิจในพื้นที่ และกลุ่มทุนจากส่วนกลาง

2.ชาวจีน ชาวจีนอพยพเข้ามาในหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ในช่วงการสร้างทางรถไฟ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในหาดใหญ่มากที่สุด คือ ชาวจีนแคะ รองลงมาคือ ชาวจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง และจีนไหหลำ²³ ซึ่งชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาเศรษฐกิจของหาดใหญ่ ได้แก่ ชุนนิพัทธ์จีนนคร (เจียกี้ซี) ซึ่งเดิมเป็นผู้ควบคุมการสร้างรางรถไฟสายใต้ เมื่อเสร็จสิ้นงานก่อสร้างจึงได้มาตั้งบ้านเรือนอยู่ริมคลองอู่ตะเภา ต่อมาได้ซื้อที่ดินที่ย่านโคกเสม็ดชุนและได้สร้างห้องแถวเพื่อเปิดขายและให้เช่า

ชาวจีนที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของหาดใหญ่ คือ นายซีกิมหยง ซึ่งอพยพมาจากมณฑลกวางตุ้ง และเข้ามาอยู่ในหาดใหญ่ หลังจากเส้นทางรถไฟสายใต้สร้างผ่านมาถึงหาดใหญ่ นายซีกิมหยงเองก็เป็นอีกหนึ่งที่มีบทบาทในการกว้านซื้อที่ดินและพัฒนาให้ผู้คนซื้อหรือเช่า เพื่อตั้งที่อยู่อาศัยและเพื่อเป็นสถานที่ประกอบการค้า²⁴

เป็นที่น่าสังเกตว่าพัฒนาการด้านสิ่งปลูกสร้างและเศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่มีความเกี่ยวพันกันอย่างใกล้ชิดกับเส้นทางรถไฟสายใต้ กล่าวคือ ก่อนการสร้างสถานีรถไฟหาดใหญ่ที่โคกเสม็ดชุน พื้นที่แห่งนี้มีชาวบ้านอยู่อาศัยเพียง 10 หลังคาเรือน ในขณะที่บ้านหาดใหญ่มีผู้อยู่อาศัยเพียง 4 หลังคาเรือน²⁵ แต่ต่อมาในปี พ.ศ. 2471 จำนวนบ้านเรือนและจำนวนประชากรในตลาดเมืองหาดใหญ่ก็เพิ่มขึ้นเป็น 654 หลังคาเรือน มีประชากรเพิ่มขึ้นเป็น 2,950 คน ต่อมาในปีพ.ศ.2488 จำนวนประชากรในเมืองหาดใหญ่ก็เพิ่มขึ้นเป็น 10,104 คน²⁶ ซึ่งเมื่อจำนวนผู้คนเพิ่มมากขึ้น บรรดาสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ทั้งบ้านเรือน ห้างร้าน โรงแรม ตลาด โรงมหรสพ ก็เพิ่มมากขึ้นเช่นกัน²⁷

เหตุที่เมืองหาดใหญ่เติบโตขึ้นมาจากการเข้ามาของสถานีรถไฟนั้นก็เพราะสภาพรถไฟแห่งนี้เป็นศูนย์กลางที่สำคัญในการขนส่งและการค้าสินค้าหลายอย่าง โดยเฉพาะแร่ดีบุกและยางพารา ดังที่ วิทย์ บุญรัตน์ กล่าวไว้ในปี พ.ศ. 2479 ว่า

“...หาดใหญ่นี้แหละเป็นศูนย์กลางของการค้าแร่ดีบุกเป็นส่วนมากและแร่ทุกชนิด ยางพาราข้าวและปลูกยางมันสำปะหลังสำหรับทำสาकुส่งต่างประเทศใน ภาคใต้ของประเทศไทย เป็นศูนย์กลางของทางรถไฟในภาคใต้ แยกไปสงขลา ปัตตานี และปาดังเบซาร์ ทั้งเป็นอำเภอ ๆ เดียวในภาคใต้ที่มีการติดต่อกับต่างประเทศ และมีความเจริญครึกครื้นเทียบเท่าที่ตั้งของจังหวัดที่เดียว...” และ “...การคมนาคมและการติดต่อขนส่งระหว่างหาดใหญ่กับอำเภอและจังหวัดอื่นๆ นั้นเป็นของสำคัญ และ จำเป็นที่สุดสำหรับหาดใหญ่ เพราะหาดใหญ่เป็นตลาดศูนย์กลางของการค้าทาง ภาคใต้แห่งหนึ่ง จึงย่อมมีการติดต่อกับตลาดการค้าแห่งอื่น ๆ เสมอ แต่หาดใหญ่มีการ คมนาคมได้ทางเดียวคือทางบก สำหรับทางบกนอกจากทางรถไฟแล้วก็ต้องนับว่าทาง หลวงเป็นทางคมนาคมที่จำเป็นสำคัญยิ่งของหาดใหญ่ และก็เพราะทางหลวงนี้ที่ได้ ช่วยส่งเสริมให้หาดใหญ่เจริญรุ่งเรืองขึ้นเท่าเทียมกับจังหวัดอื่นๆ ทั้งๆ ที่หาดใหญ่มี ฐานะเพียงอำเภอเท่านั้นทางหลวงที่นับว่าเป็นสายสำคัญของหาดใหญ่ก็คือ สายจาก หาดใหญ่ไปสงขลาสายหนึ่ง และสายหาดใหญ่ไปเมืองไทรบุรี ตลอดไปจนถึงปีนังได้ นั้นอีกสายหนึ่ง และทางสายหาดใหญ่ไปเมืองไทรบุรีนี้แหละที่หาดใหญ่ได้อาศัยทำการ ติดต่อกับและขนส่งในการค้ากับจังหวัดต่างๆ ในแหลมมลายูมากกว่าทางรถไฟ และ เนื่องจากหาดใหญ่มีการค้าติดต่อกับต่างประเทศเช่นนั้นถนนหนทางจึงได้รับการบำรุงดี ขึ้นยกเว้นแต่ภายในตลาดการค้าอันทำให้คมนาคมติดต่อได้สะดวกและเร็ว ดังนี้ แหะระถยนต์ที่จอดอยู่กลางถนนและวิ่งอยู่ในหาดใหญ่นั้นมีจำนวนตั้ง 50 เปอร์เซนต์ เป็นรถมาจากจังหวัดต่าง ๆ ในแหลมมลายู²⁸

หลังการเติบโตอย่างรวดเร็ว เมืองหาดใหญ่ได้รับการยกฐานะเป็นสุขาภิบาล หาดใหญ่ เมื่อ 25 กรกฎาคม พ.ศ. 2471 ต่อมาก็ยกฐานะเป็นเทศบาลหาดใหญ่เมื่อ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2478 และเป็นเทศบาลเมืองหาดใหญ่เมื่อ 16 มีนาคม พ.ศ. 2492²⁹

สังคมชาวจีนในหาดใหญ่ยุคเริ่มแรก

หลิน ปัน (Lynn Pan) ได้วิเคราะห์ถึงสภาพสังคมของกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลที่อพยพไปตั้งถิ่นฐานยังต่างแดนในงานค้นคว้าเรื่อง Sons of the Yellow Emperor : The Story of the Overseas Chinese ไว้ว่า "...การอพยพของคนจีนก็เป็นเพียงแค่การจากบ้านไปชั่วคราวช่วยยามหรืออย่างน้อยที่สุดก็ถูกถือว่าเป็นเช่นนั้นในความคิดของบรรดาจีนผู้ไปนอก โดยจีนอพยพก็คาดหวังว่าจะได้กลับบ้านหลังจากทำงานหาเงินเป็นทุนได้ แม้ว่าความเป็นจริงทั้งในสมัยก่อนและในปัจจุบัน แทบจะไม่มีกลุ่มอพยพที่ไหนเลยในโลกที่จะได้กลับบ้าน ตำนานแห่งการกลับบ้านกลายเป็นเพียงการหลอกปลอบโยนตัวเองรูปแบบหนึ่ง..."³⁰ ดังนั้นไม่ว่าชาวจีนจะอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่ ณ ดินแดนใดของโลก ความเป็นจีนไม่ว่าจะในทางจารีต ประเพณี วัฒนธรรมและสังคม ยังคงยึดถือปฏิบัติหรือได้รับการปฏิบัติสืบทอดมาเช่นเดิม เหมือนกับที่เคยปฏิบัติกันมาตั้งแต่เมื่ออยู่ในเมืองจีน ในงานเขียนของหลิน ปัน ได้อ้างถึง ดอกเตอร์ พอล ซี.พี. ชิว นักวิชาการชาวอเมริกัน ซึ่งได้นิยามถึงชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเลว่า "เป็นพวกสัญจร" ที่ใช้ชีวิตอยู่ต่างประเทศหลายปีโดยไม่ได้สมานลักษณะเข้ากับประเทศนั้นเลย ถือเป็นพวก "ยึดมั่นชาติพันธุ์ตัวเองสุดยอดทีเดียว" โดยเฉพาะจีนอพยพในอเมริกา ซึ่งถูกตั้งข้อรังเกียจว่าไม่ยอมหยั่งรากลึกในอเมริกาเหมือนนั่งอยู่ริมรั้ว ไม่ยอมปลงใจเข้าเป็นพวกให้แน่ชัดลงไป³¹

แม้ว่าจะอพยพออกไปจากแผ่นดินเกิด แต่ชาวจีนก็เป็นกลุ่มชนที่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดในเรื่องทางสังคม ประเพณีและวัฒนธรรมของตนเอง ดังที่ปัญญา เทพสิงห์³² ได้กล่าวถึงสภาพแวดล้อมทางสังคมและวิถีชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลโดยสรุปว่า ชาวจีนส่วนใหญ่ยังยึดมั่นแนวทางการดำรงชีวิตตามอย่างบรรพบุรุษ ยึดถือคติความเชื่ออย่างเหนียวแน่นและปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นนิสัย และนอกจากนี้ไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปตั้งถิ่นฐานทำมาหากินอยู่ที่ใดก็ตามก็จะนำเอาอุปนิสัย ประเพณีของตนไปด้วย โดยพยายามที่จะรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีของตนมาบ้างน้อยบ้าง ตาม

สภาพไม่ว่าอยู่ในประเทศจีน ในชุมชนจีนโพ้นทะเลหรือในฐานะของชาวต่างชาติ ในสังคมตะวันตกที่คนส่วนใหญ่เป็นคนผิวขาว วิถีชีวิตและความเชื่อต่าง ๆ ก็ไม่แตกต่างกันมากนัก³³ ดังนั้นไม่ว่าชาวจีนจะอพยพไปอยู่ที่ใดก็ยังคงดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของชาติต้นตอลดมา ศิลปวัฒนธรรมและความเป็นจีนจึงกระจายออกไปในทุกท้องถิ่นที่คนจีนอพยพเข้าไปตั้งรกรากอยู่

ในเมืองสงขลาและเมืองหาดใหญ่ ซึ่งเป็นเมืองที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยเป็นจำนวนมากตั้งแต่ในอดีต โดยเฉพาะสงขลานั้นถึงกับมีเจ้าเมืองเป็นคนจีน การสร้างบ้านแปลงเมืองจึงเป็นแบบจีน ซึ่งยังคงปรากฏให้เห็นได้ถึงปัจจุบัน ส่วนเมืองหาดใหญ่นั้นนับตั้งแต่มีการสร้างทางรถไฟสายใต้ตัดผ่าน และมีการอพยพเข้ามาของชาวจีน โดยมีขุนนิพัทธ์จีนนคร (เจียกี้ซี้) และพรรคพวกได้ร่วมกันบุกเบิกสร้างเมืองหาดใหญ่ขึ้นมา สภาพสังคมและวัฒนธรรมของเมืองหาดใหญ่ก็มีลักษณะเป็นแบบจีน เพราะผู้คนส่วนใหญ่เป็นชาวจีนและได้สร้างชุมชนแบบจีนขึ้น จึงอาจกล่าวได้ว่าในระยะเริ่มแรกสภาพสังคมและวัฒนธรรมของหาดใหญ่เป็นสังคมที่มีวัฒนธรรมแบบชุมชนจีน

สังคมและวัฒนธรรมแบบจีนในหาดใหญ่นั้น ในระยะแรกเป็นช่วงเวลาของกลุ่มชาวจีนอพยพหรือชาวจีนโพ้นทะเลที่ยังคงเอกลักษณ์ความเป็นจีนไว้อย่างเหนียวแน่น ไม่ว่าจะเป็นการใช้ภาษาจีนตามสำเนียงเดิมของตน การพบปะติดต่อสังสรรค์เฉพาะกลุ่มพวกพ้องของตน การแต่งกาย การกิน รวมถึงที่พักอาศัยเสมือนเป็นการยกเมืองจีนมาไว้ที่หาดใหญ่ มีภาพถ่ายเมืองหาดใหญ่ปี พ.ศ.2467 ที่แสดงให้เห็นถึงการสร้างบ้านเรือนเป็นห้องแถวแบบจีนรวมทั้งป้ายประกาศและป้ายหน้าร้านค้าต่าง ๆ เป็นภาษาจีนทั้งหมด³⁴ ในด้านสังคมนั้นเนื่องจากมีชาวจีนหลายกลุ่มภาษาและหลายตระกูลเข้าอพยพเข้ามาอาศัยรวมกันอยู่เป็นจำนวนมาก ชาวจีนได้มีการรวมกลุ่มทางสังคม ทั้งที่เป็นกลุ่มขนาดใหญ่และกลุ่มขนาดเล็ก กลุ่มขนาดใหญ่ได้แก่ การรวมตัวเป็นสมาคมจีน และมูลนิธิจีน ด้วยเหตุผลที่ว่าต้องการสืบหาคนแซ่เดียวกัน พูดภาษาเดียวกัน เพราะมีความเชื่อว่าจะทำให้สืบสกุลได้ถูกและทราบที่มาของแต่ละคนว่ามา

จากตำบลไค เมืองหนิงของประเทศไทยจีนซึ่งเป็นการง่ายต่อการทำความรู้จัก และสามารถที่จะให้ความช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อีกทั้งยังส่งผลต่อจิตใจในด้านความเชื่อ อาหาร การขจัดความกลัว การปกป้องผลประโยชน์ของกลุ่มตนเอง เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือ การสืบสานวัฒนธรรมดั้งเดิมบางประการของความเป็นจีนให้คงอยู่ สืบไป การรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีนในหาดใหญ่ยุคบุกเบิกดังกล่าว ได้ปรากฏ การจัดตั้งสมาคมและมูลนิธิจีนต่าง ๆ ได้แก่ การรวมกลุ่มของชาวแต้จิ๋ว ตั้งขึ้นจากการ รวมกลุ่มชาวไหหลำกลุ่มเล็ก ๆ ประมาณปี พ.ศ.2497 สมาคมฮากกาหาดใหญ่ตั้งขึ้นปี พ.ศ.2490 มูลนิธิจงฮั่วสงเคราะห์คนชราอนาถา ตั้งขึ้นอันเป็นผลสืบเนื่องจากการที่มี ชาวจีนอพยพเข้ามาในหาดใหญ่ตั้งแต่ปี พ.ศ.2459 เป็นจำนวนมาก ชาวจีนบางคนไร้ ที่อยู่อาศัย เวลาเสียชีวิตไม่มีสถานที่ฝังศพ ชุนนิพัทธ์จีนนคร (เจียกี้ซี) จึงได้บริจาค ที่ดินส่วนหนึ่งให้เป็นสถานที่พักอาศัยของคนชราอนาถา และบางส่วนเป็นที่ตั้งศพ บำเพ็ญกุศลรวมทั้งที่ดินที่ตำบลบ้านพรุใช้สำหรับเป็นสถานที่ฝังศพ นอกจากสมาคม และมูลนิธิจีนในหาดใหญ่ที่กล่าวมาข้างต้นแล้วในภายหลังชาวจีนในหาดใหญ่ได้มีการ รวมกลุ่มจัดตั้งเป็นสมาคมและมูลนิธิอีกหลายกลุ่มโดยมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันไป อาทิ สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา สมาคมรวมมิตร (บันชันซึก) สมาคมศิษย์เก่า ศรีนครหาดใหญ่ สมาคมก่วงลิวหาดใหญ่ สมาคมสตรีประสานมิตรหาดใหญ่ มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี(ท่งเซียเซียงตั้ง) มูลนิธิศิริธรรม(เด็กเขียนถ่อง) มูลนิธิมงคล ธรรมสงเคราะห์ประชาหาดใหญ่ มูลนิธิเทิดกิมมิตรภาพการศึกษาและการกุศล หาดใหญ่ เป็นต้น³⁵

การรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีนในหาดใหญ่ดังกล่าว ในระยะเริ่มแรกมักเป็น การรวมกลุ่มชาวจีนที่พูดภาษาเดียวกัน เพื่อต้องการดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกันรวมทั้ง ปกป้องผลประโยชน์และประสานงานระหว่างชุมชนชาวจีนกับหน่วยงานของรัฐ สังคม ของชาวจีนหาดใหญ่อันเป็นผลมาจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มดังกล่าว ได้สะท้อนภาพ ของระบบอาวุโส การสร้างเครือข่ายและสายใยเป็นลูกโซ่ที่เชื่อมโยงและมีการพบปะ สังสรรค์ ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน รวมทั้งยังแสดงให้เห็น

ถึงวัฒนธรรม ประเพณี ความเชื่อ และการดำเนินชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลใน
 ชาติใหญ่ เช่น ความเชื่อและเลื่อมใสต่อองค์เทพหรือศาสนาเดียวกัน อาทิ ชาวไหหลำ
 เลื่อมใสศรัทธาต่อเจ้าแม่ทับทิม ชาวจีนแคะหรือฮากกานับถือเทพเจ้ากวนอู และชาว
 จีนทุกกลุ่มภาษานับถือในองค์พระโพธิสัตว์กวนอิม เป็นต้น

นอกเหนือจากเรื่องความเชื่อ ความช่วยเหลือเกื้อกูลกันแล้ว เครือข่ายในหมู่
 ชาวจีนที่เกิดขึ้นยังก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วนร่วมทั้ง
 ในหมู่ชาวจีนที่เกิดขึ้นยังก่อให้เกิดการดำเนินกิจกรรมบำเพ็ญประโยชน์ต่อสังคมส่วน
 ร่วม ทั้งในหมู่ชาวจีนและชาวไทย การดำเนินงานดังกล่าวได้กลายเป็นตัวเชื่อมให้เกิด
 ความเข้าใจอันดีระหว่างชาวจีนที่อพยพเข้ามาใหม่กับชาวไทยพื้นเมือง และยังเป็นการ
 ปรับตัวเพื่อเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีของคนไทย แต่ก็ไม่ลืมที่จะอนุรักษ์
 วัฒนธรรมดั้งเดิมแบบจีนของตน โดย ฎวตล ทรงประเสริฐ³⁶ กล่าวถึงสังคมของชาว
 จีนอพยพไว้ว่า เป็นกลุ่มคนที่เข้าใจและเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้ดี เพราะคนจีน
 รู้จักยึดหยุ่นมีประสบการณ์สามารถพลิกเลี้ยง และประสานงานกับชนชั้นนำในท้องถิ่น
 ได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการผสมผสานกลมกลืน เกิดการเรียนรู้ที่จะมีชีวิตอยู่
 ร่วมกันด้วยความผาสุก

กล่าวโดยสรุปได้ว่า สังคมของชาวจีนในชาติใหญ่ยุคแรกมีสภาพไม่แตกต่างไป
 จากชุมชนจีนโพ้นทะเลในที่อื่น ๆ ถิ่นฐานที่ชาวจีนเข้าไปอยู่อาศัยมิได้เป็นอุปสรรคต่อ
 การนำวิถีชีวิต ค่านิยม ประเพณีและความเป็นจีนเข้ามา ในทางกลับกันการอยู่ต่าง
 บ้านต่างเมืองได้กลายเป็นตัวเร่งให้คนจีนอพยพ ต้องเกิดการรวมกลุ่มและสร้าง
 เครือข่ายของตนเองขึ้นมา เพื่อช่วยเหลือและติดต่อประสานงานภายในพวกพ้องของ
 ตน รวมทั้งติดต่อสัมพันธ์กับกลุ่มจีนอื่น ๆ รวมทั้งคนไทยและทางการไทย ผลที่เกิดขึ้น
 ตามมาคือ การคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ตามแบบฉบับของความเป็นจีน ทั้งระบบพวกพ้อง
 ระบบอาวุโส ความเชื่อ ประเพณี และวิถีชีวิต แต่สิ่งหนึ่งซึ่งมีความสำคัญอย่างมาก
 และแตกต่างไปจากสังคมของชาวจีนที่อยู่ในเมืองแม่ ก็คือ การปรับตัวให้เข้ากับ

วัฒนธรรมและประเพณีของท้องถิ่น รวมทั้งความพยายามที่จะทำความรู้จักและเรียนรู้คนท้องถิ่นในทุก ๆ เรื่อง โดยมีให้ขัดแย้งหรือลบล้างกับความเป็นจีนที่นำติดตัวเข้ามา สภาพสังคมของชาวจีนในหาดใหญ่และในชุมชนจีนแห่งอื่น ๆ ของประเทศไทย ดังกล่าวจะคงอยู่ชั่วระยะเวลาหนึ่งตลอดช่วงอายุของชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเล จนกระทั่งเกิดการปรับเปลี่ยนไปสู่ความเป็นไทยมากขึ้นในกลุ่มสังคมจีนรุ่นที่ 2 หรือชาวจีนที่เกิดในเมืองไทยหรืออาจเรียกเพื่อมิให้เกิดความแตกต่างกันในหมู่ชาวไทยว่าชาวไทยเชื้อสายจีนนั่นเอง

เชิงอรรถ

บทที่ 2 ภูมิหลังของชาวจีนเมืองหาดใหญ่

1. เขียน ธีระวิทย์. **วิวัฒนาการการปกครองของจีน**. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547), หน้า 1
2. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน ภาวคณ ทรงแพรเสวีรัฐ. **ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่**. (รายงานการวิจัย,สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2546), หน้า 8.
3. มิตรชัย กุลแสงเจริญ. **หนังสือพิมพ์ซึ่งเสียนเยอะเป่า: ภาพสะท้อนสังคมไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506**. ปรินูญานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548), หน้า 11-12.
4. สงบ ส่งเมือง. **ประวัติศาสตร์ภาคใต้**. (สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ), หน้า 152.
5. พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (แปล). **สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. (กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช), หน้า 52.
6. ศาสตราจารย์, เมธีวิจัยอาวุโส สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
7. สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ. **จีนทักษิณ วิถีและพลัง**. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย)
8. ดร.ณี แก้วม่วงและคณะ. **“จีน: ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้”** ใน สารานุกรมภาคใต้ เล่ม 4. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542), หน้า 1681-1713.
9. ดูรายละเอียดใน สงบ ส่งเมือง. **การพัฒนาหัวเมืองสงขลาสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2310 – 2444**. รายงานการวิจัยสมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522.
10. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ. **จีนทักษิณ วิถีและพลัง**.

11. หลวงอุดมสมบัติ, **จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ**. (กรุงเทพฯ: วิกตอรี เพาเวอร์พอยท์, 2530) หน้า 340.
12. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) หน้า 8601.
13. มลิวรรณ รักษ์วงศ์, **กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458 – 2484**. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543) หน้า 7.
14. ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3. **พงศาวดารเมืองสงขลา** (กรุงเทพฯ : ครูสภา, 2506) หน้า 68.
15. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 8-12
16. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้**, (กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) หน้า 8602.
17. ดูรายละเอียดเพิ่มเติมใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 8-12
18. ประสิทธิ์ รัตนถาวร. **หาดใหญ่วันนี้** (วารสารไม่ปรากฏแหล่งพิมพ์, 2534) หน้า 11.
19. **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้**, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) หน้า 8609.
20. ดูรายละเอียดเกี่ยวกับเหตุผลและบริบททางการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าว ใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 50-59.
21. ประสิทธิ์ รัตนถาวร. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 17.
22. มลิวรรณ รักษ์วงศ์. **เรื่องเดียวกัน**(นิตยสาร). หน้า 73.
23. ดูรายละเอียดของประวัติข้าราชการทั้ง 2 ท่านได้ใน. พรศักดิ์ พรหมแก้ว, “**เสนหามนตรี (ชื่น สุขคนธหงส์)**”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10 พ.ศ. 2529 (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งการพิมพ์, 2529) และ มลิวรรณ รักษ์วงศ์ **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 76-80.
24. ถ่องแท้ รจนาสันต์. **ชีวประวัติขุนนิพัทธ์จิโนนครผู้พัฒนาเมืองหาดใหญ่**. (พระนคร : ไทยวิสิ่นการพิมพ์, 2507) หน้า 13.

25. คูประวัติของชาวจีนทั้ง 2 คนได้ใน ถ่องแท้ รจนาสันต์, **เรื่องเดียวกัน** และ มลิวรรณ รักษ์วงศ์, **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 86-90.
26. ลักขมี จิระนคร. **"นิพัทธ์ จินนคร (เจียกซี), ขุน"** ใน สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้ เล่ม 5. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์, 2529), หน้า 1785.
27. มลิวรรณ รักษ์วงศ์. **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 94.
28. คูรายละเอียดใน มลิวรรณ รักษ์วงศ์. **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 99-109.
29. อ้างใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, หน้า 8609 – 8610.
30. หลินบัน เขียน เกษียร เตชะพีระ แปล. **อิ่ง ตี เกีย เรื่องราวของชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก**. (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, 2540), หน้า 175 – 176.
31. หลินบัน. **เรื่องเดียวกัน**, หน้า 175 – 176.
32. ปัญญา เทพสิงห์. **รูปแบบศาลเจ้าและวัดจีนในเทศบาลนครหาดใหญ่** (รายงานการวิจัยภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2542), หน้า 3.
33. ฟรีน่า บลุ่มฟิลด์. **ความเชื่อชาวจีน**. (กรุงเทพฯ: หยินหยาง, 2533), หน้า 9-11.
34. สงบ ส่งเมือง และลักขมี จิระนคร. **สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้**. (กรุงเทพมหานคร : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542) หน้า 8604.
35. สมพร เดชแก้วภักดี. **การจัดตั้งองค์กรและบทบาททางสังคมของสมาคมและมูลนิธิจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา** (วิทยานิพนธ์ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542), หน้า 48 – 59.
36. ภูวดล ทรงประเสริฐ. Ph.D, **ศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์**

บทที่ 3

การเคลื่อนเปลี่ยนทางสังคมของชาวจีนหาดใหญ่

นับตั้งแต่เมืองหาดใหญ่ได้ถูกสร้างขึ้นภายหลังเส้นทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านในปี พ.ศ. 2458 กลุ่มคนจีนอพยพหรือชาวจีนโพ้นทะเลได้มีบทบาทสำคัญอย่างมากต่อการสร้างและพัฒนาเมืองหาดใหญ่ขึ้นเป็นลำดับ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยนี้มีทั้งกลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่อย่างกระจัดกระจาย และทำงานหลากหลายประเภททั้งที่เป็นคนงานรับจ้างและกุลี จนไปถึงเป็นนายหน้าหรือคอมปราโดร์ (Comprador) ให้กับชาวตะวันตก คนจีนบางกลุ่มได้เข้ามาอยู่อาศัยตั้งแต่ก่อนที่จะมีการสร้างรถไฟสายใต้ จนเมื่อมีการสร้างทางรถไฟคนจีนจำนวนมากได้อพยพเข้ามารับจ้างเป็น คนงานและบุกเบิกที่ดินทำกินตลอดแนวเส้นทางที่รถไฟตัดผ่านจนกระทั่งถึงหาดใหญ่ ซึ่งเป็นชุมทางที่สำคัญได้กลายเป็นชุมชนใหญ่ขึ้นมา ชาวจีนทุกกลุ่มภาษาจึงได้อพยพ เข้ามาจับจองที่ดินและตั้งถิ่นฐานอาศัยอยู่เป็นจำนวนมาก ปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้และเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวจีนเข้ามาตั้งถิ่นฐานอย่างถาวรอยู่ในหาดใหญ่และในที่อื่นๆ ทั่วประเทศไทย คือความผันผวนทางการเมืองและสงครามกลางเมืองที่พร้อมจะเกิดขึ้นตลอดเวลาในประเทศจีนอันเป็นผลมาจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองของจีนจากระบบศักดินาสู่ระบอบสาธารณรัฐในปี พ.ศ. 2454 ซึ่งนำพาจีนเข้าสู่ยุคแห่งการแย่งชิงความเป็นใหญ่ทางการเมืองหรือที่เรียกกันว่ายุคขุนศึก ซึ่งเป็นช่วงเวลาแห่งสถานการณ์ความสับสนวุ่นวายนานนับสิบปีที่เกิดขึ้นในประเทศจีน¹

ช่วงเวลาแห่งความวุ่นวายในเมืองจีนดังกล่าวชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเลจำนวนมากลังเลที่จะเดินทางกลับประเทศจีน ในขณะที่เดียวกันก็พยายามแสวงหาช่องทางและอนาคตในดินแดนที่ตนเองเข้ามาอยู่อาศัย หาดใหญ่ในฐานะชุมชนใหม่ที่เกิดขึ้นจากกลุ่มชาวจีนอพยพด้วยกันจึงเป็นเสมือนบ้านหลังใหม่ที่ชาวจีนต่างอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานและอยู่อาศัยอย่างถาวร โดยมีนายเจียกี้ซี้ หรือขุนนิพัทธ์จีนนคร เข้ามาจัด

ระเบียบกฎเกณฑ์ในการอยู่อาศัยและร่วมกันกับชาวจีนสร้างชุมชนขนาดใหญ่ขึ้นมาจากการที่คนจีนอพยพเป็นผู้บุกเบิกและมีบทบาทสำคัญในการสร้างขนาดใหญ่ขึ้นมานี้ การหยั่งรากลึกทางสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนจึงเกิดขึ้นในขนาดใหญ่อย่างมีอาจหลีกเลี่ยงได้ และกลายเป็นวิถีชีวิตแบบจีน ซึ่งดำรงอยู่ตลอดช่วงชีวิตของชาวจีนโพ้นทะเลในขนาดใหญ่

ชาวจีนเมืองขนาดใหญ่สมัยเปลี่ยนผ่าน

ความเป็นมาของตลอดระยะเวลาประวัติศาสตร์แห่งชนชาติไทย นับตั้งแต่ก่อนสมัยอาณาจักรสุโขทัยเรื่อยมาถึงสมัยกรุงศรีอยุธยา ธนบุรี และรัตนโกสินทร์ คนจีนนับได้ว่าเป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทและความสำคัญอย่างมากในสังคม โดยคนจีนได้เข้าไปมีส่วนร่วมทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคม อาทิ การเข้าไปเป็นขุนนางรับใช้ราชการสำนักสยาม ซึ่งปรากฏในกฎหมายหลวงฉบับตราสามดวงหมวดพระไอยการตำแหน่ง นาพลเรือนได้ระบุถึงราชทินนามหลวงโชติกราชเศรษฐีตำแหน่งเจ้ากรมท่าซ้ายถือศักดินา 1400 ขุนทองสมุทตำแหน่งจีนล่ามนายอำเภอ ศักดินา 600 จุนจุน นายสำเภา ศักดินา 400 ไปจนถึงต้นหน (ดูทาง) ล้ำดำ (บาญชัยใหญ่) บันจู่ (ซ่อมแปลงสำเภา) ใต้กั้ง (นายท้าย) ชินเตงเถา (บาญชัยกลาง) และตำแหน่งอื่นๆ โดยถือศักดินาลดหลั่นกันไป² นอกเหนือจากการเป็นขุนนางแล้วคนจีนยังได้เข้ามาตั้งถิ่นฐานอาศัยและประกอบอาชีพต่างๆ เช่น เลี้ยงหมู ทำสวน ช่างฝีมือ ต้มเหล้า นักแสดง (จิว) และแพทย์³ ซึ่งดำเนินมาตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยา จนถึงสมัยธนบุรีที่บทบาทของชาวจีนได้เพิ่มขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะกลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว เนื่องจากสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชทรงได้ชื่อว่า “เป็นลูกจีนแต้จิ๋ว” ดังที่ได้กล่าวไว้ในบทที่แล้ว และที่สำคัญชาวจีนได้กลายเป็นกลุ่มบุคคลที่มีส่วนสำคัญในการช่วยฟื้นฟูเศรษฐกิจของราชอาณาจักรทั้งในด้านการค้าขาย คำสำเภา ทำนา ทำสวน ปลูกผัก หรือกระทั่งขุดหาสมบัติที่ชาวกรุงศรีอยุธยาฝังไว้ก่อนเสียกรุงแก่พม่า โดยชาวจีนได้นำทรัพย์สินเหล่านั้นมาหมุนเวียนใช้ภายในประเทศ⁴

ในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น บทบาททางสังคมที่สำคัญของคนจีนยังดำรงอยู่ โดยเฉพาะการเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสานผลประโยชน์กับราชสำนักในการดูแลจัดเก็บภาษีอากรและผลประโยชน์ต่างๆจนถึงในสมัยรัชกาลที่ 3 คนจีนได้กลายเป็นนายอากรแบบผูกขาด⁵ จนกระทั่งเมื่อสยามเปิดรับเอาระบบทุนนิยมตามข้อตกลงของสนธิสัญญาเบาว์ริง ปีพ.ศ.2398 คนจีนก็ยังคงมีบทบาทในทางเศรษฐกิจอยู่เช่นเดิม เพราะสามารถปรับตัวให้เข้ากับระบบเศรษฐกิจรูปแบบใหม่ รวมทั้งประสานผลประโยชน์ได้กับบุคคลทุกกลุ่ม ไม่ว่าจะเป็นราชสำนัก เจ้านาย ขุนนางหรือแม้กระทั่งนายทุนตะวันตก จนกระทั่งถึงช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 1 คนจีนกลายเป็นกลุ่มคนที่มีบทบาททางเศรษฐกิจอยู่ในสยาม โดยเป็นพ่อค้า นายหน้า เจ้าของกิจการ อาทิ โรงจักรสีข้าว โรงเลื่อยไม้ เหมืองแร่ ทำไร้อ้อย ฯลฯ ซึ่งกิจการต่างๆที่คนจีนดำเนินการอยู่นี้ต้องใช้แรงงานคนจำนวนมากเป็นเหตุให้ชาวจีนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำงานโดยนายทุนจีนได้ออกทุนค่าใช้จ่ายในการเดินทางและหาที่พักให้ จากนั้นจึงหักเงินค่าแรงของชาวจีนที่ตนเป็นผู้รับเข้ามาภายหลัง⁶

การที่มีคนจีนอพยพเข้ามาหางานทำและพักอาศัยอยู่ในเมืองไทยนี้เป็นผลให้จำนวนคนจีนในเมืองไทยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วถึงประมาณ 1,200,000 คน จากจำนวนประชากรทั้งประเทศที่มีอยู่ประมาณ 8,350,000 คน⁷ ด้วยเหตุที่คนจีนอพยพเข้ามาเป็นจำนวนมากนี้ เป็นผลให้เกิดการรวมตัวขึ้นเป็นกลุ่มในลักษณะของสมาคม เพื่อดำเนินการหางานให้จีนอพยพที่เข้าใหม่ และกลายเป็นที่มาของสมาคมลับอั้งยี่ หรือ "ตัวเหี้ย" ขึ้น อั้งยี่ของพวกชาวจีนนี้ได้กลายเป็นปัญหาของทางการไทยอย่างมาก โดยเฉพาะในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวและรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว อั้งยี่ได้กลายเป็นที่ซ่อนสมผู้คนในการตั้งบ่อนการพนัน เป็นแหล่งมั่วสุมของผู้ก่อการร้าย มีการเรียกเก็บค่าคุ้มครองจากพวกจีนด้วยกัน เช่น ซ่อง โรงจิว โรงฝิ่น รวมทั้งถือสิทธิในการคุมท่าเรือขนส่งสินค้าที่มาจากต่างประเทศ⁸

นอกเหนือจากการควบคุมเศรษฐกิจหลักที่สำคัญ และการชงสมกำลังผู้คนในลักษณะของอั้งยี่แล้ว ชาวจีนอพยพยังมีบทบาทและได้เกี่ยวข้องกับปัญหาทางการเมืองทั้งภายในประเทศและในเมืองจีนอีกด้วย โดยเฉพาะในหัวเมืองทางภาคใต้ของไทย คนจีนได้ก้าวเข้าสู่ระบบการเมืองการปกครองโดยมีตำแหน่งเป็นถึงเจ้าเมือง อาทิ เมืองระนอง สงขลา นครศรีธรรมราช กระบุรี หลังสวน ตรัง ฯลฯ เจ้าเมืองคนจีนซึ่งได้รับบรรดาศักดิ์และราชทินนามตามอย่างศักดินาไทยเหล่านี้บางส่วนเป็นคนจีนที่อยู่ในเมืองไทยและมีมารดาเป็นคนไทย ในขณะที่บางส่วนก็เป็นคนจีนอพยพหรือชาวจีนโพ้นทะเล เช่น เจ้าเมืองสงขลา คือ จีนเหยียง แซ่เฮา ชาวจีนอพยพจากหมู่บ้านชันถ่อง อำเภอไฮแตง ต้นตระกูล ณ สงขลา ได้รับบรรดาศักดิ์เป็นหลวงสุวรรณคีรีสมบัติ ตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลา ในปี พ.ศ. 2318 และมีบุตรหลานสืบตระกูลต่อกันมาในตำแหน่งเจ้าเมืองสงขลาอีกหลายชั่วอายุคน

สำหรับบทบาทของชาวจีนในประเทศไทยในการเคลื่อนไหวทางการเมืองภายนอกประเทศ ปรากฏเด่นชัดนับตั้งแต่ในรัชกาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นต้นมา โดยเฉพาะการเข้ามาในประเทศไทยของดร.ซุนยัตเซ็น ซึ่งเดินทางเข้ามาในกรุงเทพถึง 2 ครั้ง โดยได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2446 และปี พ.ศ. 2451 เพื่อเข้ามาระดมทุนและหาเสียงสนับสนุนจากกลุ่มชาวจีนโพ้นทะเลในการโค่นล้มระบอบศักดินาในประเทศจีนและเตรียมการจัดตั้งสาธารณรัฐ ซึ่งทำให้ราชสำนักและทางการไทยจับตามองกิจกรรมเหล่านี้อย่างใกล้ชิด เนื่องจากอาจจะกระทบกับความมั่นคงของสถาบันกษัตริย์ในประเทศไทย รวมทั้งเป็นการเผยแพร่แนวความคิดประชาธิปไตยและการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งราชสำนักในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวมองว่าเป็นการทำลายความมั่นคงและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของชาติโดยเฉพาะสถานะของพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงมองปัญหาเกี่ยวกับชาวจีนในประเทศไทยว่าเป็นปัญหาสำคัญและทรงต่อต้านชาวจีนอย่างเห็นได้ชัด ดังปรากฏในวรรณกรรมหลายเรื่องที่ทรงนิพนธ์ขึ้น อาทิ

พวกยิวแห่งบูรพาทิศ เมืองไทยจึงตื่นเกิด ความเป็นชาติโดยแท้จริง ตัวอย่างสำหรับนักพูดชาวอังกฤษช่างพูดจนต้องติดคูกสองเดือน ไทยผสม! เป็นคนที่ไม่พึงปรารถนา ไทยผสมถูกบังคับให้เป็นชาวจีน วังต้องคี่ใหม่ การเมืองภายในเมืองจีน ฯลฯ⁹

ตัวอย่างพระราชนิพนธ์บางส่วนของรัชกาลที่ 6 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการต่อต้านชาวจีนอย่างชัดเจน ได้แก่เรื่อง พวกยิวแห่งบูรพาทิศ ที่เนื้อหาบางส่วนพูดถึงคนจีนไว้ว่า "...ลักษณะที่สองซึ่งเห็นได้ในพวกยิวก็มีอยู่ในจีนโดยบริบูรณ์ คือ จีนเหมือนยิวเป็นชาติเก่าที่รุ่งเรืองมาแล้วก่อนเวลาที่บรรพบุรุษของเราได้แปลงเพศจากคนป่า ตั้งแต่โบราณกาลมา จีนได้รับคำสั่งสอนให้แบ่งมนุษย์ออกเป็นสองจำพวก กล่าวคือจีนและฮวน (คนป่า) ตามความเห็นแห่งจีน ชาวยุโรปก็เป็นฮวนไม่ผิดกับชาวเอเชียหรือคนดำ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้องกล่าวว่าพวกจีนไม่ได้นี้กฝืนที่จะทำกิจการอันเกี่ยวข้องกับเราด้วยความสัตย์ซื่อตรงเลย เขาย่อมคิดเห็นว่าพวกเรามีอยู่สำหรับประโยชน์ที่เขาจะโกงและเอาเปรียบเท่านั้น..."¹⁰ "...ในกรุงเทพฯก็ดี ในหัวเมืองมณฑลก็ดี ไม่ว่าจีนจะอยู่แห่งใดๆ มีลักษณะอันหนึ่งที่จะเห็นได้ว่าเป็นสามัญแก่จีนทั่วไป กล่าวคือจีนทุกคนคิดที่จะกลับเมืองจีน ข้อนี้ข้าพเจ้าทำให้ใครๆ ทั้งสิ้นปฏิเสธ"¹¹ หรือในพระราชนิพนธ์เรื่อง ตัวอย่างสำหรับนักพูดชาวอังกฤษช่างพูดจนต้องติดคูกสองเดือน! ได้กล่าวถึงคนจีนไว้ว่า "...ในกรุงเทพฯและในกรุงเทพฯยิ่งกว่าแห่งอื่น มีชาวต่างชาติเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภารอยู่มาก เช่น พวกจีน เป็นต้น ซึ่งหาใครยเหตุที่ไม่รู้ภาษาไทยจึงจำเป็นเสวนาอยู่แต่ในหมู่ชนชาติเดียวกันเองเป็นอันมาก อันเป็นผลให้ไม่สามารถรู้ฟังความคิดเห็นของไทย เราผู้เป็นเจ้าของบ้าน มักเชื่อถือแต่ในถ้อยคำของผู้ที่สมมติตนเป็นหัวหน้าในหมู่ชนชาตินั้น..."¹² และพระราชนิพนธ์เรื่อง การเมืองภายในเมืองจีน ได้กล่าวถึงลักษณะนิสัยของชาวจีนไว้ว่า "...การที่จีนคบคิดกันทำร้ายนั้นเป็นกิจอย่างเดียวกับที่เขามีความสามารถพอที่จะทำได้ และใช่แต่เท่านั้นเป็นการประกอบอาชีพโดยปรกติของเขาด้วย..."¹³ และการกล่าววิจารณ์โจมตีกลุ่มชาวจีนในประเทศไทย ที่ยุแหย่ก่อความเดือดร้อนให้ทางการไทยไว้ว่า "ในโลกนี้มีคนอยู่บางจำพวกที่ทุรยศโดยอาชีพ คือ หากินโดยก่อการกำเริบหรือยุแหย่ให้คนคิดการ

กำเริบต่ออำนาจการปกครองอยู่มิได้ خاک คนชาติในมืออยู่ในประเทศต่างๆ หลายแห่ง แต่ในชาติใดก็ไม่มีมากในชาติซึ่งเราเรียกกันอยู่ว่าจีน...”¹⁴

ปัญหาชาวจีนในประเทศไทยกลายเป็นเรื่องสำคัญที่รัฐบาลไทยสมัย สมบูรณาญาสิทธิราชย์ต้องกำหนดเป็นนโยบายในการจำกัดบทบาทของคนจีนในหลาย ด้าน โรงเรียนจีนที่ตั้งอยู่ในเมืองไทยได้ถูกมองว่าเป็นแหล่งเพาะบ่มทางความคิดและ เผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองจนทางการไทยต้องออกมาตรการควบคุมโรงเรียนจีน โดยเจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) เสนาบดีกระทรวงธรรม การได้กล่าว ถึงการสอนของโรงเรียนจีน ไว้ว่า “...ครูในโรงเรียนจีนเป็นจีนสมัยใหม่ โดยมากไม่รู้ภาษาไทยเลย การสั่งสอนเป็นไปตามลัทธิของเขาซึ่งผิดแก่นิติธรรม บ้านเมืองเราและเป็นภัยแก่บ้านเมืองเราแท้จริง...ดังนั้นจึงต้องแก้โดยการปลูกฝังบุตร หลานจีนให้เป็นไพร่ฟ้าข้าแผ่นดิน” ผลที่ตามมาคือการออกพระราชบัญญัติโรงเรียน ราษฎร์ พ.ศ. 2461 ขึ้น โดยมีการบังคับ ควบคุมและตรวจสอบโรงเรียนราษฎร์ให้สอน วิชาภาษาไทย ภูมิศาสตร์และประวัติศาสตร์ไทย โดยเน้นการบังคับใช้กับโรงเรียนจีน อย่างเข้มงวด แม้ว่าในระยะแรกจะมีปัญหาและอุปสรรคอยู่บ้าง เนื่องจากการขัดขืน ของกลุ่มชาวจีนเจ้าของโรงเรียน แต่ในที่สุดก็สามารถบังคับให้ปฏิบัติตาม พระราชบัญญัตินี้ได้ ต่อมาได้มีความพยายามที่จะให้เกิดการผสมกลมกลืนบุตรหลาน ของชาวจีนกับชาวไทย มีการเรียนรู้อาชีพภาษาไทยและมีความรู้สึกนึกคิดในการนิยม วัฒนธรรมไทยเพื่อให้กลายเป็นคนไทยในที่สุด¹⁵

ในช่วงเวลาก่อนและหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 คนจีนในประเทศไทยถูกเฟื่องเลี้ยง และจับตามองอย่างใกล้ชิด โดยเฉพาะนโยบายของราชสำนักที่มองว่าคนจีนเป็นกลุ่ม คนที่เอารัดเอาเปรียบและที่สำคัญคือเป็นภัยคุกคามความมั่นคง หาดใหญ่ในฐานะที่เป็นเมืองของคนจีนอพยพและมีชาวจีนอาศัยอยู่รวมกันเป็นจำนวนมาก มีการรวมตัว เป็นกลุ่มในลักษณะของสมาคม มีวัฒนธรรมและประเพณีเป็นแบบจีน รวมทั้งใช้ ภาษาจีนในการติดต่อสื่อสารระหว่างกัน มีโรงเรียนจีนยุคเริ่มแรก คือ โรงเรียนจงฮวายี

ฉวิน ซึ่งตั้งขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ.2467 ก็ถูกทางการไทยใช้พระราชบัญญัติโรงเรียนราษฎร์ ฉบับ พ.ศ.2464 เข้าควบคุมโดยเน้นการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการเรียนการสอนเช่นกัน การเข้าควบคุมโรงเรียนจีนในภาคใหญ่นี้สะท้อนให้เห็นถึงความไม่ไว้วางใจของชนชั้นปกครองที่ระแวงความเป็นคนจีน

จากคำสัมภาษณ์นายบัวขุน แซ่โจ้ว ชาวจีนโพ้นทะเลจากมณฑลกว๋างตุ้ง ซึ่งเดินทางเข้ามาในภาคใหญ่ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2469 ได้เล่าให้ลูกหลานฟังว่า “...ได้ตามพี่ชายมาจากเมืองจีนเมื่ออายุได้ 9 ขวบ เมื่อมาอยู่ที่ภาคใหญ่ ฟัง พูดภาษาไทยไม่ได้เลย ใช้แต่ภาษาจีน (แต้จิ๋ว) อย่างเดียว เมื่อได้เข้าเรียนที่จงฮวยฉวิน ช่วงแรกเรียนเป็นภาษาจีนโดยใช้ทั้งภาษาแต้จิ๋วและหัดภาษาจีนกลางด้วย เพื่อนและครูทั้งหมดก็เป็นคนจีน ต่อมาโรงเรียนได้เริ่มสอนภาษาไทยและใช้แบบเรียนภาษาไทย โดยมีวิชาที่เกี่ยวข้องกับประเทศไทย เช่น ประวัติศาสตร์และภูมิศาสตร์ไทยรวมอยู่ด้วย แต่ก็ไม่ได้ใช้ภาษาไทยมากนัก เพราะเมื่อกลับบ้านหรืออยู่นอกโรงเรียนก็พูดกันเป็นภาษาจีน เพิ่งมาหัดภาษาไทยอย่างจริงๆ จังๆ หลังจากไม่ได้เรียนในโรงเรียนแล้ว และมารู้ในภายหลังว่าทางการบังคับให้โรงเรียนต้องสอนวิชาภาษาไทย...”¹⁶ จากการสัมภาษณ์ดังกล่าวทำให้ทราบว่านโยบายของรัฐบาลได้เข้มงวดกับกลุ่มชาวจีนและชุมชนจีน ทำให้การดำเนินงานต่างๆ ทั้งในลักษณะส่วนบุคคล กลุ่มหรือสมาคมของชาวจีนในภาคใหญ่ต้องดำเนินการไปแบบระมัดระวังภายใต้การควบคุมดูแลอย่างเข้มงวด แม้กระทั่งการรวมกลุ่มเพื่อสังเคราะห์คนอนาถาในหมู่ชาวจีนก็ได้ถูกละเว้น ดังปรากฏว่าได้มีการตรวจค้นมูลนิธิจฮั่ว เมื่อปี พ.ศ. 2471 - 2472 และอีกครั้งในช่วงปี พ.ศ.2483 ซึ่งเป็นช่วงก่อนที่จะมีการจดทะเบียนจัดตั้งมูลนิธิอย่างเป็นทางการ โดยมูลนิธิจฮั่วถูกสงสัยว่าเป็นสมาคมลับอั้งยี่¹⁷ กระทั่งในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ชาวจีนทั่วประเทศรวมทั้งในภาคใหญ่ต่างถูกเข้มงวดอย่างมากจากทางการไทย โดยโรงเรียนจงฮวยฉวินได้ถูกสั่งปิดในปีพ.ศ. 2481¹⁸ รวมทั้งโรงเรียนจีนอื่นๆ ในภาคใหญ่และในประเทศไทยต่างก็ถูกรวบรวมสั่งปิดหรือถูกควบคุมอย่างเข้มงวดด้วยเหตุผลทางการเมืองและความมั่นคง

ชาวจีนคนสำคัญที่เป็นตัวอย่างของความระหว่าดระวางจากทางการไทยในช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 คือ เชียวฮุดเสง สิบญูเรื่อง จินบาปา¹⁹ ฮกเกี้ยนซึ่งเกิดในประเทศไทยช่วงปลายรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2406) และมีบทบาทสำคัญทางการเมืองทั้งในประเทศไทยและประเทศจีนสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 โดยมีเป้าหมายเพื่อสนับสนุนการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองในประเทศจีนภายใต้การนำ ดร.ซุน ยัตเซ็น และของพรรคก๊กมินตั๋ง รวมทั้งเคลื่อนไหวทางการเมืองในประเทศไทย โดยใช้บทบาทการเป็นนักหนังสือพิมพ์ และการเข้าไปเกี่ยวข้องกับสมาคมลับต่างๆ อาทิ สมาคมดงเหมิงฮู่ย๋ ขบวนการต่อต้านญี่ปุ่น กลุ่มกบฏรศ.130 หรือแม้กระทั่งการดำรงตำแหน่งทางการเมืองในประเทศจีนปี พ.ศ. 2469 สมัยรัฐบาลก๊กมินตั๋ง โดยมีตำแหน่งเป็นสถานายกแผนกต่างประเทศ (President of Overseas Department) ซึ่งเป็นตำแหน่งในสภาสูงของรัฐบาลจีน ภาควิชาได้มีหน้าที่ดูแลชาวจีนที่อาศัยอยู่ในต่างประเทศ²⁰ ซึ่งแม้ว่าเชียวฮุดเสงได้พยายามให้ทางฝ่ายไทยเห็นและเข้าใจว่าตนเองมีความจงรักภักดีต่อราชสำนักไทยและเมืองไทย เนื่องจากเกิดและใช้ชีวิตส่วนใหญ่อยู่ในประเทศไทย รวมทั้งเป็นตัวกลางประสานความขัดแย้งต่างๆ ที่เกิดขึ้นระหว่างทางการไทยและคนจีน แต่เนื่องจากความเป็นคนที่นิยมชมชอบในการปกครองแบบประชาธิปไตยซึ่งในขณะนั้นถือเป็นแนวคิดที่ตรงกันข้ามกับราชสำนักและชนชั้นปกครองไทย รวมทั้งการเข้าไปเกี่ยวข้องกับขบวนการปฏิวัติในประเทศจีน ประกอบกับภาพลักษณ์ของคนจีนที่ถูกชิงชังจากราชสำนักว่าเป็นกลุ่มคนที่สร้างปัญหา ดังปรากฏแนวคิดของ “ฮั้วพานู” ที่ต่อต้านคนจีนอย่างชัดเจน จึงทำให้การควบคุมดูแลคนจีนและกิจกรรมของกลุ่มคนจีนจากทางการไทยเป็นไปอย่างใกล้ชิดในทุกหัวเมือง ทั้งในกรุงเทพฯ หาดใหญ่ตลอดจนเมืองอื่นๆ ที่คนจีนเข้าไปอาศัย

สมเด็จพระยามะยาดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยผู้มีบทบาททางความคิดคนสำคัญของราชสำนักไทยสมัยศักราช 2475 ทรงรับรู้ถึงปัญหาความเคลื่อนไหวของชาวจีนทั้งในทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยเฉพาะความเคลื่อนไหวซึ่งส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของราชสำนัก และทางเศรษฐกิจที่คนจีนเป็นผู้ผูกขาด

กิจกรรมทางเศรษฐกิจที่สำคัญยังส่งเงินออกนอกประเทศกลับไปเมืองจีน ทั้งทาง
 โภยกิจวน การฝากหรือการนำติดตัวกลับไปปีละหลายสิบล้านบาท จากปี พ.ศ.2454
 และการเพิ่มขึ้นเรื่อยๆในสมัยรัชกาลที่ 6 และรัชกาลที่ 7 โดยระหว่างปี พ.ศ. 2470 ถึง
 พ.ศ. 2475 มีหลักฐานว่าชาวจีนส่งเงินออกนอกประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวสูงขึ้น 160
 ล้านบาทหรือเฉลี่ยปีละ 26.6 ล้านบาท²¹ ช่วงเวลาดังกล่าวนั้นเศรษฐกิจของประเทศ
 กำลังตกต่ำอย่างรุนแรง แต่เนื่องจากไม่สามารถปิดกั้นการอพยพเข้าประเทศของคนจีน
 ได้ รวมทั้งคนจีนที่อาศัยอยู่แล้วในประเทศได้มีบทบาทและความสำคัญอย่างมาก
 ทางกรไทยจึงได้แต่เฝ้ามองดูและควบคุมอย่างใกล้ชิด ดังปรากฏแนวคิดที่ลดความ
 ชิงชังคนจีนน้อยลงของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่กล่าวถึงคนจีนไว้ว่า
 "...คนจีนมีประโยชน์ในสยามอย่างมาก" แต่ก็ทรงวิตกในปัญหาคนจีนว่า "ใน
 สมัยก่อนชาวจีนแต่งงานกับสตรีสยามและกลายเป็นพลเมืองสยามที่ดี ทว่านับตั้งแต่
 การปฏิวัติของคนจีนเป็นต้นมาก็เปลี่ยนแปลงไป ขณะนี้ชาวจีนนำภรรยามาจากเมือง
 จีนและตั้งใจคงความเป็นจีนเอาไว้...และความคิดใหม่ๆ ในจีนที่แทรกซ้อนเข้ามาก็เป็น
 อันตรายที่ซ่อนเร้น"²² จากความคิดดังกล่าวทำให้ทราบว่าคนจีนยังคงเป็นปัญหาสำคัญ
 สำหรับราชสำนักและกลุ่มผู้ปกครองสยาม สำหรับกรณีของหาดใหญ่จากการ
 สัมภาษณ์ลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่หลายคน ได้ให้ข้อมูลจากความทรงจำที่ตรงกันว่า
 บรรพบุรุษรุ่นพ่อแม่ และอาภิง อาม่า (ปู่ย่า ตายาย) เคยเกี่ยวข้องทั้งโดยตรงและโดย
 อ้อมต่อการเคลื่อนไหวทางการเมืองโดยเฉพาะการสนับสนุนการเคลื่อนไหว
 เปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีน หรือแม้กระทั่งการรวมตัวเพื่อเรียกร้องและ
 ต่อรองกับทางการไทยในหลายๆ กรณี แต่ที่สำคัญที่ทุกบ้านในหาดใหญ่ได้ทำก็คือ การ
 ส่งเงินกลับไปบ้านเมืองจีน เหมือนกับที่คนจีนทั่วไปในเมืองไทยกระทำ²³

ในบรรดาชนชั้นสูงของไทยนั้นสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพทรงเป็นชน
 ชั้นปกครองไทยที่แบ่งแยกความเป็นไทย เป็นจีนอย่างชัดเจน แต่ก็ทรงมีวิธีการอัน
 ฉลาดแยบยลในการประสานความร่วมมือจากชาวจีนได้เป็นอย่างดี อาทิ การขอเรียกร
 เงินจากชาวจีนเพื่อใช้ในกิจการที่รัฐไม่มีงบประมาณ เช่น การปรับปรุงวังหน้าเป็น

พิพิธภัณฑสถานในปี พ.ศ. 2470 ซึ่งก็ได้เงินบริจาคจากกลุ่มพ่อค้าชาวจีน หรือความพยายามที่จะให้คนไทยรู้สึกว่าเป็นจีนไทยใช้อื่นไกลแต่เป็นพี่น้องกันทั้งนั้น โดยเฉพาะการเสด็จเยือนโรงเรียนจีนของสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2470 ที่ทรงมีพระราชดำรัสตอบหนึ่งว่า "...อันที่จริงไทยกับจีนนั้นต้องถือว่าเป็นชาติที่เป็นพี่น้องกันโดยแท้ นอกจากนี้เลือดไทยกับจีนได้ผสมอันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันจนต้องนับว่าแยกไม่ออก ข้าราชการชั้นสูงๆ ที่เคยรับราชการหรือรับราชการอยู่ในเวลานี้ ที่เป็นเชื้อจีนก็มีอยู่เป็นอันมาก แม้ตัวข้าพเจ้าเองก็มีเลือดจีนปนอยู่ด้วย...ข้าพเจ้าหวังว่าท่านจะสอนให้รักเมืองไทยด้วย เพราะท่านทั้งหลายได้มาตั้งเคหสถานอาศัยอยู่ประเทศสยาม ได้รับความคุ้มครองร่มเย็นเป็นอย่างดีจากรัฐบาลสยาม มีสิทธิทุกอย่างเหมือนคนไทย..."²⁴ พระราชดำรัสนี้ สายชล สัตยานุรักษ์²⁵ สันนิษฐานว่าร่างโดยสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพ รวมทั้งพระราชดำรัสตอบพ่อค้าจีนในคราวที่เสด็จเสียบมณฑลภูเก็ตระหว่างปี พ.ศ. 2471 – 2472 ก็มีเนื้อความที่ต้องการให้ชาวจีนคำนึงถึงประเทศไทยเช่นเดียวกัน อุตลักษณ์ความเป็นจีนในเมืองไทยที่สมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพพยายามสร้างขึ้นดังกล่าวมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้คนไทยรู้สึกว่าเป็นคนจีนในประเทศไทยเป็นกลุ่มคนที่ไม่มียันตรายต่อคนไทยและรัฐบาลไทย ตรงกันข้ามกลับจะเป็นกลุ่มคนที่คอยช่วยเหลือคนอื่นและเป็นกลุ่มคนที่ได้รับความเมตตากรุณาและความโปรดปรานจากคนชั้นนำของไทย

จากการสัมภาษณ์นายไต้เซียง จินตนาศิริกุล²⁶ ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่จิว แซ่ลิ้ม ซึ่งเป็นชาวหาดใหญ่ได้ให้ข้อมูลว่าได้เคยร่วมบริจาคเงินให้กับทางราชการทุกครั้งที่มีการเรียโรมาตั้งแต่สมัยรุ่นพ่อ รวมทั้งพยายามเข้าร่วมกิจกรรมกับหน่วยงานราชการมาโดยตลอด ส่วนใหญ่ผ่านทางสมาคมจีนแต่จิวหาดใหญ่ ตั้งแต่ก่อนที่จะมีการก่อตั้งสมาคมอย่างเป็นทางการในปี พ.ศ. 2490 ทั้งนี้เพื่อให้คนไทยมีความรู้สึกว่าเป็นคนจีนไม่ได้แตกต่างอะไรไปจากคนไทย ในทางกลับกันคนจีนในไทยก็คือคนไทยเหมือนกัน แต่เป็นคนไทยเชื้อสายจีน ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการสัมภาษณ์นางสุชิง แซ่จิง²⁷ ชาวจีนแคะซึ่งเกิดและเติบโตในหาดใหญ่ได้เล่าให้ฟังว่า "ความรู้สึกแตกต่างและ

เกลียดชังชาวจีนของคนไทย ในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 นั้น รู้สึกได้โดยทั่วไป แม้กระทั่งการติดต่อกับหน่วยงานของรัฐก็ได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดีทำให้คนจีนและคนไทย เชื้อสายจีนในขนาดใหญ่เกือบทุกคนในทุกยุคสมัยนั้น ต้องพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนไทย ทั้งการเรียนและพูดภาษาไทย การเข้าร่วมกิจกรรมกับคนไทยและทางการไทย รวมทั้งการบริจาคเงินในทุกกิจกรรมที่ทางการจัดขึ้นหรือขอความร่วมมือ ไม่เว้นแม้แต่ งานบุญ กฐิน ผ้าป่า เป็นต้น”

ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับสถานการณ์และนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีน ดังที่ได้กล่าวไปแล้ว สมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ทรงมีบทบาทสำคัญต่อการ กำหนดนโยบายของรัฐบาลในขณะนั้นได้พยายามที่จะประสานความร่วมมือและหลอมรวมให้คนไทยและคนจีนเป็นพวกเดียวกัน เพราะคงปฏิเสธไม่ได้ถึงความแตกต่างที่มีอยู่จริงซึ่งเกิดขึ้น อย่างไรก็ตามความพยายามดังกล่าวของสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้าผู้ทรงมีบทบาทก็ตั้งอยู่บนพื้นฐานของการแสวงหาประโยชน์จากกลุ่มคนจีน ดังที่ได้กล่าวไว้แล้วเพราะโดยลึกๆ แล้ว ความรู้สึกที่พระองค์มีอยู่ต่อคนจีนอย่างแท้จริงนั้นก็ไม่ใช่ “ความเป็นคนอื่น” ซึ่งไม่ใช่คนไทย ดังปรากฏในลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์หลายฉบับ ที่ทรงเขียนขึ้นภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้ทรงกล่าวถึงคนจีนในเชิงเปรียบเทียบกับคนไทยในหลายด้าน รวมทั้งการที่ทรงเรียกคนจีนว่า “เจ๊ก” อันเป็นคำเรียกซึ่งมีนัยยะของการดูถูกอยู่ด้วย โดยทรงใช้คำนี้ในลายพระหัตถ์ส่วนพระองค์เท่านั้น ไม่ปรากฏว่าทรงใช้กับการสื่อสารกับสาธารณชนแต่อย่างใด และเป็นที่น่าสนใจ เกิดด้วยว่าแม้แต่ปัญญาชนที่เน้นหลักการประสานประโยชน์อย่างสมเด็จพระมหาธีรราชเจ้า ก็ยังทรงสร้าง “ความเป็นจีนที่เป็นคนอื่น” เพียงแต่ว่าเมื่อเปรียบเทียบกับพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและหลวงวิจิตรวาทการแล้ว ภาพลักษณ์ชาวจีนที่ทรงสร้างขึ้นลดความเกลียดชังและมีความเป็นผู้ร้ายน้อยกว่าอย่างเทียบกันไม่ได้ ทั้งนี้เพราะมิได้ทรงละทิ้งหลักการประสานผลประโยชน์แต่อย่างใด²⁸

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ถึงปี พ.ศ.2500 อำนาจการปกครองประเทศได้เปลี่ยนแปลงไปจากกลุ่มเจ้านายตามระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาสู่การปกครองตามระบอบประชาธิปไตย แต่อำนาจการปกครองที่แท้จริงได้ผูกขาดอยู่กับบุคคลเพียงไม่กี่กลุ่ม อาทิ กลุ่มคณะราษฎร และกลุ่มทหาร อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทยในช่วงสมัยนี้ได้มีผลต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของชาวจีนอย่างมากจนนำมาสู่การเปลี่ยนแปลงและปรับตัวครั้งใหญ่ในหมู่ชาวจีนทั่วประเทศรวมทั้งในภาคใหญ่ กลุ่มผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งเรียกตัวเองว่า “คณะราษฎร” อาทิ หลวงประดิษฐมนูธรรม พระยาพลพลพยุหเสนา ต่างก็มีบิดาเป็นคนจีน หรือแม้กระทั่งผู้ที่มีบทบาททางความคิดคนสำคัญให้กับรัฐบาลสมัยชาตินิยมที่พยายามสร้างอัตลักษณ์ความเป็นไทยให้เกิดขึ้น คือ หลวงวิจิตรวาทการ ก็เป็นคนไทยเชื้อสายจีนเช่นกัน²⁹ จึงเป็นที่น่าสังเกตว่าบุคคลซึ่งเป็นผู้ดำเนินการสร้างความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์ต่อคนจีนหลายคนล้วนแล้วแต่สืบสายมาจากคนจีนทั้งสิ้น

รัฐไทยภายใต้การปกครองของรัฐบาลคณะราษฎร ตั้งแต่ปี พ.ศ.2475-2481 ต่างก็ดำเนินนโยบายอย่างเข้มงวดต่อชาวจีนทั้งในการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังคำประกาศของคณะราษฎรฉบับที่ 1 ข้อที่ 1 ในหลัก 6 ประการซึ่งเป็นนโยบายสำคัญของคณะราษฎรที่จะใช้ในการปกครองประเทศ ได้กล่าวไว้ว่า “จะต้องรักษาความเป็นเอกราชทั้งหลาย เช่น เอกราชในทางการเมือง ในทางศาล ในทางเศรษฐกิจ ของประเทศไว้ให้มั่นคง” นโยบายของคณะราษฎรดังกล่าว การเป็นเอกราชทางเศรษฐกิจที่ว่ามีความหมายมุ่งให้คนไทยเข้าไปมีบทบาททางเศรษฐกิจ เป็นเจ้าของการผลิตในวงจรเศรษฐกิจทุกภาคส่วน จากเดิมที่บทบาทในด้านดังกล่าวได้ผูกขาดอยู่ในกลุ่มคนเพียงไม่กี่กลุ่ม โดยหนึ่งในนั้น คือ กลุ่มชาวจีนที่อาศัยอยู่ในประเทศไทย ซึ่งสะสมทุนและแสวงหาโอกาส กระทั่งสามารถผันตัวเองกลายเป็นพ่อค่านายทุน ที่ควบคุมเศรษฐกิจของประเทศไว้ได้ร่วมกับกลุ่มคนอื่น ๆ อาทิ เจ้านาย ขุนนาง และนายทุนตะวันตกสำหรับในทางการเมือง รัฐบาลคณะราษฎรได้สนใจกลุ่มชาวจีนเป็นพิเศษซึ่งเป็นมาตั้งแต่สมัยรัฐบาลสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ซึ่งชาวจีนทั้งในเมืองจีนและเมืองไทยได้เข้าไป

ยุ่งเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวและการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง รวมทั้งการเผยแพร่อุดมการณ์ทางการเมืองโดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายตัวของลัทธิคอมมิวนิสต์ในประเทศจีน ซึ่งกำลังแย่งชิงอำนาจกับพวกก๊กมินตั๋ง และกระบวนการคอมมิวนิสต์ที่กำลังเคลื่อนไหวอยู่ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ซึ่งผู้นำคอมมิวนิสต์บางคนได้เคยเข้ามาพำนักอยู่ในประเทศไทยในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 อาทิ โฮจิมินห์และตันมาลากา ทำให้ชาวจีนในประเทศไทยถูกจับตามองอย่างใกล้ชิด เนื่องจากทางการไทยเชื่อว่าเป็นกลุ่มคนที่สนับสนุนเข้าร่วม รวมทั้งเป็นเป้าหมายของขบวนการคอมมิวนิสต์ เบนจามิน เอ. บัทสัน³⁰ ได้ค้นคว้าในงานวิจัยระดับปริญญาเอกเรื่อง *The End of the Absolute Monarchy in Siam* กล่าวถึงความหวาดระแวงของคนไทยและรัฐบาลไทยที่มีต่อกลุ่มชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวไว้ว่า “มีรายงานตั้งแต่ก่อนหน้าปี 2475 ไว้แล้วว่าชาวจีนอพยพในกรุงเทพฯ กำลังเผยแพร่การโฆษณาชวนเชื่อเป็นภาษาจีน ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เรียกร้องให้มีการจัดตั้งระบอบสาธารณรัฐขึ้นในประเทศสยาม”³¹

นโยบายที่ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวจีนในประเทศไทยโดยตรง เกิดขึ้นตั้งแต่ปี พ.ศ. 2481 สมัยรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นต้นมา ทั้งชาวไทย ชาวจีน และกลุ่มคนเชื้อชาติอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ประเทศไทยต่างตกอยู่ในยุค “การปฏิวัติทางวัฒนธรรม” ตามแผนการสร้างชาติที่รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำเนินการอย่างรวดเร็วโดยเฉพาะคำสั่ง “รัฐนิยม” ที่ประชาชนต้องพร้อมใจกันยึดถือปฏิบัติ³² โดยมีหลักฐานยืนยันในภายหลังได้ว่า แผนการสร้างชาติและรัฐนิยมทั้ง 12 ฉบับ ที่ประกาศใช้นั้นมาจากแนวคิดของหลวงวิจิตรวาทการ ลูกจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไทย (นามเดิมกิมเหลียง วัฒนปฤดา) ซึ่งเป็น “มันสมอง” ให้กับจอมพล ป. พิบูลสงครามตลอดระยะเวลาที่ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรี

นโยบายรัฐนิยมมิได้ส่งผลกระทบต่อเฉพาะกลุ่มชาวจีนเท่านั้น แต่ชาวไทย และกลุ่มเชื้อชาติอื่นๆ อาทิ ชาวไทยพื้นเมืองในภาคใต้ ภาคเหนือ อีสาน และชาวไทยมุสลิม ต่างก็ได้รับผลกระทบและต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตด้วยกันทั้งหมด ในช่วงเวลาดังกล่าว

รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงครามได้ใช้อำนาจรัฐเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้คนไทยเข้ามา มีบทบาททางเศรษฐกิจโดยการตราพระราชบัญญัติการทำสวนครัวและเลี้ยงสัตว์ เพื่อประโยชน์แห่งครัวเรือน พ.ศ. 2482 และตราพระราชบัญญัติช่วยอาชีพและวิชาชีพ สำหรับคนไทย โดยมีจุดมุ่งหมายสงวนอาชีพ 27 ชนิด ไว้ให้เฉพาะคนไทยเท่านั้น³³ รวมทั้งใช้นโยบายที่เป็นปฏิปักษ์ต่อชาวต่างชาติ เช่น การยึดและโอนกิจการของชาวต่างชาติมาดำเนินการเอง เป็นต้น นโยบายดังกล่าวจึงส่งผลกระทบต่อกลุ่มชาวจีนโดยตรง เพราะปรากฏว่ามีโรงสีข้าวของชาวจีนเป็นจำนวนมากที่ถูกโอนมาเป็นของรัฐในรูปของบริษัทชาวไทย การออกกฎหมายสงวนการให้สัมปทานรังนก กฎหมายการประมง กฎหมายการเดินเรือ ซึ่งคนจีนเคยมีบทบาทรวมทั้งกิจการธุรกิจขนาดใหญ่ที่ชาวจีนร่วมทุนดำเนินการกับชาวต่างชาติ เช่น สัมปทานป่าไม้และเหมืองแร่ โรงงานยาสูบ โรงงานฟอกหนัง โรงงานกลั่นน้ำมัน โรงงานสบู่ โรงงานมวนบุหรี่ ฯลฯ ถูกบังคับโอนมาเป็นของรัฐ การจำกัดสิทธิในกิจการทางเศรษฐกิจโดยรัฐบาล

สถานการณ์ข้างต้นทำให้ชาวจีนต่างพากันตื่นตระหนก แม้จะมีชาวจีนบางกลุ่มได้พยายามคัดค้าน และพากันวางเฉยต่อการกระทำดังกล่าวของรัฐบาลไทย นอกจากเรื่องเศรษฐกิจแล้วในกิจกรรมด้านอื่นๆ ทั้งทางการเมืองและสังคมแต่รัฐบาลสมัยชาตินิยมได้พยายามเข้มงวดในการตรวจสอบและจับกุม เช่น การกวาดล้างและจับกุมกลุ่มชาวจีนที่เคลื่อนไหวทางการเมืองโดยใช้ความรุนแรง การตรวจค้นสมาคมจีนซึ่งเป็นที่ต้องสงสัย การสั่งกวาดขันเข้มงวดและสั่งปิดหนังสือพิมพ์และโรงเรียนจีน การเก็บเงินภาษี ค่าทะเบียนคนต่างด้าวซึ่งถ้าฝ่าฝืนไม่ยอมจ่ายต้องเสี่ยงต่อการถูกจับ ตลอดจนการใช้ตำรวจคุกคามโรงพยาบาล สมาคม และธนาคารของชาวจีน

การควบคุมและคุกคามชาวจีนที่เกิดขึ้นในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ส่งผลให้รัฐบาลจีนต้องส่งรัฐมนตรีต่างประเทศเข้ามาเจรจากับรัฐบาลไทย โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นฟูสัมพันธไมตรีและเพื่อคุ้มครองชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย และถึงแม้ว่าจะมีความพยายามที่จะผ่อนคลายความเข้มงวดต่อกลุ่มชาวจีนในประเทศไทยลงในระดับ

หนึ่งแต่นโยบายที่มีต่อชาวจีนของรัฐบาลไทยยังคงเดิมมิได้เปลี่ยนแปลง โดยในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 จะเกิดขึ้นไม่นาน (พ.ศ.2484) ได้มีการประกาศเขตหวงห้าม 6 เขตสำหรับชาวต่างด้าว ได้แก่ ลพบุรี ปราชินบุรี สัตหีบ โคราซ อุบลราชธานี และวารินชำราบ ซึ่งสร้างความเดือดร้อนอย่างหนักให้แก่ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่หรือต้องทำธุรกิจติดต่อกับพื้นที่ดังกล่าว ความแตกต่างทางเชื้อชาติอันมีมูลเหตุมาจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล ได้นำไปสู่ความเกลียดชัง และรู้สึกไม่ดีต่อชาวจีนซึ่งแผ่ขยายอย่างรวดเร็วจากชนชั้นนำไปยังสามัญชน เมื่อถึงปี พ.ศ. 2483 มีรายงานการปะทะกันอย่างรุนแรงระหว่างชาวจีนกับชาวไทยเกิดขึ้นในกรุงเทพฯ หลายครั้ง เนื่องจากความเกลียดชังในเรื่องเชื้อชาติ³⁴

ความขัดแย้งทางเชื้อชาติในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ได้ลุกลามออกไปยังจังหวัดต่างๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ ชาวจีนในหาดใหญ่ได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายและความขัดแย้งดังกล่าว โรงเรียนจีนหลายแห่ง อาทิ จุงผาเยี้ยเสี้ยวได้ถูกสั่งปิดรวมทั้งมีการตรวจค้นสมาคมของชาวจีนซึ่งตั้งขึ้นอย่างไม่เป็นทางการ (ยังไม่ได้จดทะเบียน) อาทิ สมาคมของชาวแต้จิ๋ว ชาวไหหลำ ฮกเกี้ยน ฮากกา รวมทั้งมูลนิธิเพื่อการกุศลต่างๆ ก็มิได้ถูกละเว้น จากการสัมภาษณ์บุคคลในตระกูลจิ๋ว (หาดใหญ่) ซึ่งมีความนับถือศาลเจ้าไต้พี่ยีเซียน มาตั้งแต่รุ่นอากง อาม่า (ปู่ย่า) ได้ให้ข้อมูลจากความทรงจำของตระกูลไว้ว่า "จิ๋ว ฮอยเฮ้า ซึ่งเป็นคุณย่ามาจากเมืองจีน นอกจากจะเปิดร้านขายของชำเล็กๆ แล้ว เมื่อมีเวลาว่างจะไปไหว้เจ้าที่ศาลเจ้าไต้พี่ยีเซียนโดยเฉพาะการประทับทรงประจำปี ซึ่งอาม่าฮอยเฮ้าจะต้องเข้าร่วมทุกปีเพื่อขอให้ไม่มีโรคภัยไข้เจ็บ ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ 1 ปีทางการได้จับตาดูชาวจีนอย่างเข้มงวด มีการส่งตำรวจและเจ้าหน้าที่เข้ามาบุกค้นและจับกุมคนภายในศาลเจ้าไปสอบสวน ทำให้ไม่มีใครกล้าไปไหว้เจ้าต้องทำกันแบบหลบๆ ซ่อนๆ อาม่า ฮอยเฮ้า ต้องจุดธูปไหว้เจ้าจากที่บ้านเพราะไม่กล้าไปศาลเจ้า"³⁵

จากความหวาดระแวงซึ่งกันและกันดังกล่าว ชาวจีนในหาดใหญ่ต่างส่งบุตรหลานไปเรียนยังต่างประเทศ โดยเฉพาะปีนัง สิงคโปร์ ฮ่องกง หรือถ้าทำได้ก็จะส่งลูกหลานของตนโดยเฉพาะลูกชายกลับไปศึกษาที่ถิ่นฐานบ้านเกิดเดิมที่ประเทศจีน การส่งบุตรหลานไปเรียนต่อต่างประเทศในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นผลโดยตรงจากนโยบายของรัฐบาลโดยเฉพาะโรงเรียนจีนในหาดใหญ่ซึ่งถูกสั่งปิดทั้งหมด³⁶ ความยากลำบากในการดำเนินชีวิตของชาวจีนในช่วงเวลาดังกล่าวได้ครอบคลุมทุกด้านทั้งการเมืองและสังคมโดยเฉพาะถูกกล่าวหาว่ามีความคิดฝักใฝ่คอมมิวนิสต์และล้มล้างรัฐบาล รวมทั้งกระทำตัวเป็นกลุ่มสมาคมลับ อั้งยี่ ซ่องโจร โรงเรียนจีนถูกกล่าวหาว่าเผยแพร่ลัทธิและอุดมการณ์ทางการเมือง และสอนลูกหลานจีนไม่ให้เป็นคนไทย ส่วนทางด้านเศรษฐกิจหาดใหญ่ในฐานะเมืองของทุนจีนและนายทุนจีน โดยเฉพาะกิจการยางพารา ซึ่งมีกลุ่มตระกูลจีนสำคัญๆ ในหาดใหญ่ดำเนินการ อาทิ บริษัทยิบอินซอย บริษัทจันฮกซุ่น (พิธานพาณิชย์) บริษัทจิววดจัน (ชาญอิสระ) ฯลฯ ต่างก็ได้รับผลจากนโยบายชาตินิยมของรัฐบาล โดยเฉพาะการเข้ายึดกิจการ รวมทั้งการเข้าถือหุ้นใหญ่โดยจัดตั้งเป็นบริษัทแร่และยางไทยจำกัดขึ้นในปี พ.ศ. 2484 เพื่อเป็นตัวแทนในการดำเนินธุรกิจเหมืองแร่และยางพารา³⁷ ซึ่งยึดมาจากชาวจีนและชาวต่างชาติ อย่างไรก็ตามกลุ่มชาวจีนในหาดใหญ่ก็อาศัยประสบการณ์ในการทำธุรกิจและการดำเนินการรวมทั้งเงินทุนที่มีอยู่ตลอดจนการผูกขาดในธุรกิจยางพาราอย่างครบวงจรมาตั้งแต่ต้น โดยเฉพาะการได้ทุนหนุนหลังจาก “เจ้าของ” ที่ผูกขาดธุรกิจยางพาราอย่างแท้จริงจากมาเลเซีย และสิงคโปร์ คือ กลุ่มเติ๊กบ๊ี้ห้าง หรือ บริษัท ยางไทยปักษ์ใต้ ในการปรับตัวและยืดหยุ่นบทบาททางเศรษฐกิจของตนตามภาวะการณ์ที่เกิดขึ้นโดยรอโอกาสและจังหวะเนื่องจากเล็งเห็นแล้วว่ารัฐบาลไทยและคนไทยไม่สามารถที่จะดำเนินการในธุรกิจยางพาราโดยปราศจากการพึ่งพาคนจีนและนายทุนจีนได้ ซึ่งก็เป็นไปตามที่คาดการณ์ไว้เนื่องจากในภายหลังกองทัพปลดปล่อยประชาชนต้องยืดหยุ่นนโยบายเศรษฐกิจและหันกลับมาพึ่งพาคนจีนในธุรกิจยางพาราและดีบุกเช่นเดิม เพราะรัฐไม่สามารถดำเนินการให้ประสบผลสำเร็จได้เนื่องจากขาดการวางแผนที่สมบูรณ์และรอบคอบ

เหตุการณ์สำคัญซึ่งมีผลกระทบต่อชาวจีนในภาคใหญ่ตลอดจนชาวจีนในเมืองต่างๆ ทั่วประเทศ คือ การเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น และสงครามโลกครั้งที่ 2 ปี พ.ศ. 2484 สีซาดิ รัตนปรากการ คหบดีเชื้อสายจีนเคยเล่าถึงความทรงจำสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ระหว่างใช้ชีวิตอยู่ในสงขลาและภาคใหญ่ไว้ว่า "ก่อนหน้าที่จะเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ประมาณ 1 ปี ได้มีชาวจีนเข้ามาอยู่อาศัยในสงขลาและภาคใหญ่ โดยทั้งหมดเข้ามาประกอบอาชีพต่างๆ ในสงขลา เปิดร้านทำฟันอยู่ที่ถนนนครนอก ร้านถ่ายรูปอยู่ตรงข้ามวัดเลียบ ร้านขายยาอยู่แถวถนนนางงาม ในภาคใหญ่มีร้านขายยาของญี่ปุ่นอยู่บริเวณหน้าสถานีรถไฟรวมทั้งร้านถ่ายรูปอยู่บริเวณหน้าตลาดกิมหยง ทั้งหมดเป็นคนญี่ปุ่นธรรมดาที่มีอัธยาศัยดี เข้ากันได้กับคนไทยและคนจีนแต่มีนิสัยลับปิดร้านตั้งแต่หัวค่ำ และไม่ค่อยยอมพบปะสังสรรค์กับผู้คนถ้าไม่จำเป็น"³⁸ จากคำบอกเล่าดังกล่าวสอดคล้องกับหลักฐานที่ยืนยันได้ถึง "แนวที่ 5" หรือ สายลับญี่ปุ่นที่ถูกส่งเข้ามาสอดแนมความเป็นอยู่ สภาพบ้านเมือง ถนนหนทางและสถานที่สำคัญ ในทุกดินแดนทั่วเอเชียแปซิฟิกที่เป็นเป้าหมายการยึดครองของญี่ปุ่นในช่วงก่อนสงคราม เมื่อสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดขึ้น กองทัพของสมเด็จพระจักรพรรดิญี่ปุ่น ยাত্রาทัพเข้าสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ภาคใต้ของไทยเป็นหนึ่งในบรรดาเขตการยึดครองที่ญี่ปุ่นกำหนดเอาไว้ บรรดาสายลับญี่ปุ่นที่คนไทยเห็นว่าเป็นคนธรรมดาที่มีอัธยาศัยดี เมื่อสงครามเกิดขึ้นได้เปลี่ยนมาใส่ชุดทหารติดยศนายพันแห่งกองทัพญี่ปุ่นกันทั้งหมด จอมพลป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีของไทยในขณะนั้นเป็นผู้ที่มีความนิยมชมชอบญี่ปุ่นและเข้าข้างญี่ปุ่นอย่างชัดเจนโดยเห็นได้จากคำสั่งให้ทหารไทยทุกคนวางอาวุธและยอมให้กองทัพญี่ปุ่นเดินทัพผ่านประเทศไทย การห้ามหน่วยงานราชการรวมทั้งคนไทยทุกคนต่อต้านญี่ปุ่นในทางกลับกันต้องให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นอย่างเต็มที่ในทุกๆ เรื่องที่ญี่ปุ่นร้องขอ และท้ายที่สุดจอมพลป.พิบูลสงคราม ได้ประกาศสงครามกับฝ่ายสัมพันธมิตรอย่างเป็นทางการซึ่งเป็นการบอกให้ทราบโดยทั่วกันว่าไทยอยู่ฝ่ายเดียวกับญี่ปุ่นอย่างเต็มตัว

ญี่ปุ่นได้ส่งกองทัพเข้ารุกรานประเทศจีนตั้งแต่ก่อนเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 เมื่อสงครามเกิดขึ้นรัฐบาลจีนของนายพลเจียงไคเช็คแห่งพรรคก๊กมินตั๋ง กับพรรคคอมมิวนิสต์จีน ภายใต้การนำของเหมา เจ๋อตง ได้ร่วมกันต่อต้านญี่ปุ่นซึ่งเป็นผู้รุกราน ทำให้คนจีนในประเทศไทยทั้งที่เป็นฝ่ายสนับสนุนพรรคชาตินิยม ก๊กมินตั๋ง และฝ่ายสนับสนุนพรรคคอมมิวนิสต์ต่างพากันต่อต้านญี่ปุ่น ฝ่ายญี่ปุ่นเองก็ทราบถึงการต่อต้านของชาวจีนที่มีอยู่ทั่วทุกดินแดนในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ดังนั้นเมื่อกองทัพญี่ปุ่นเดินทางเข้ามาในประเทศไทย ช่วงปลายปี พ.ศ. 2484 ผู้นำชาวจีนคนสำคัญๆ ทั้งในกรุงเทพฯ และในเมืองต่างๆ ที่มีชาวจีนอาศัยอยู่ต่างพากันหลบหนีออกจากเมือง บางส่วนหลบหนีไปพม่า บางคนหนีเข้าไปอยู่ในป่าทางภาคเหนือ ผู้นำชาวจีนคนสำคัญในประเทศไทยหลายคนถูกลอบสังหารหรือถูกจับกุม อาทิ อี้ กวาง เหียน ผู้นำชาวแต้จิ๋วถูกลอบสังหารในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2484 อุง เต่า หุย สัว ประธานสมาคมชาวไหหลำถูกญี่ปุ่นจับกุมในปีเดียวกันรวมทั้งผู้นำชาวจีนอื่นๆ อีกหลายสมาคม ก็หมดบทบาทไป การปราบปรามชาวจีนโดยทหารญี่ปุ่นนั้นกระทำอย่างรุนแรงในหมู่ชาวจีนที่ไม่ยอมอ่อนข้อให้กับญี่ปุ่น อย่างไรก็ตามก็ดีกองทัพญี่ปุ่นได้พยายามแสดงความเป็นมิตรต่อชาวจีนอยู่บ้าน เช่น การเลิกควบคุมหนังสือพิมพ์ การสนับสนุนทางการเงินแก่พ่อค้าจีนที่ให้ความร่วมมือกับญี่ปุ่นหรือการที่แม่ทัพญี่ปุ่นได้เรียกประชุมประธานสมาคมจีนที่สำคัญในกรุงเทพฯ ที่สมาคมมูลนิธิ ร่วมกตัญญูป่อเต็กตึ้ง โดยแม่ทัพญี่ปุ่นได้ซื้อใจคนจีนด้วยการทำความเคารพที่บูชาของสมาคมและให้เงินช่วยเหลือ 1,000 บาท³⁹

ในหาคใหญ่ชาวจีนเป็นกลุ่มคนที่ได้รับความเดือดร้อนอย่างหนักจากการเข้ามาของกองทัพญี่ปุ่น สถานการณ์ได้ทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นทั้งจากนโยบายของรัฐบาลจอมพลป. พิบูลสงครามที่เน้นความเป็นชาตินิยมและเข้มงวดกับชาวจีนอย่างหนัก ประกอบกับภาวะสงครามและการเข้ามาของญี่ปุ่นทำให้เกิดกระแสข่าวลือทั่วหาคใหญ่ และสงขลาว่าญี่ปุ่นจะสังหารคนจีนเพื่อยึดทรัพย์สินทั้งหมดส่งผลให้คนจีนในหาคใหญ่รวมทั้งในสงขลาและเมืองที่มีคนจีนอาศัยอยู่ต่างพากันอพยพหนีญี่ปุ่น ครอบครัวยุทธะกุลขุนพิพัทธ์จันนคร และนายสุทิน ผู้จัดการธนาคารนครหลวงไทย ได้พา

ครอบครัวหลบหนีญี่ปุ่นไปอยู่ที่วัดคลองแห ชาวจีนจำนวนมากต่างอพยพออกจาก
 หาดใหญ่ทั้งหมด หาดใหญ่ในช่วงเวลานั้นจึงเงียบเหงาแทบจะกลายเป็นเมืองร้าง
 บ้านเรือน ร้านค้า โรงมหรสพต่างๆพากันปิดตัวลงเนื่องจากช่วงสงครามไฟฟ้าดับบ่อย
 และผู้คนต่างพากันตื่นกลัวญี่ปุ่น⁴⁰ ชรินทร์นั แซ่จิว เล่าให้ฟังถึงเรื่องราวในตระกูลสมัย
 สงครามโลกครั้งที่ 2 ที่สืบค้นได้ว่า “อากง เด็กห้อง ซึ่งเป็นคุณปู่ ได้เปิดร้านขายของชำ
 อยู่ในหาดใหญ่ เมื่อสงครามเกิดขึ้นมีข่าวลือว่าญี่ปุ่นกำลังจะเข้ามาในเมืองไทย อากง
 เด็กห้อง ได้พาครอบครัวหนีพวกทหารญี่ปุ่น ไปอาศัยอยู่ที่คลองวง นอกเขตเมืองสงขลา
 ช่วงเวลานั้นบริเวณแถบนั้นเป็นพื้นที่ที่ปกคลุมไปด้วยป่าไม้รกชัฏอาศัยอยู่ได้ประมาณ
 สามสี่เดือนก็ย้ายไปอาศัยอยู่บริเวณสุสานเก่าใกล้ๆกับเมืองหาดใหญ่ในช่วงหลบหนี
 ญี่ปุ่น เงินทอง ทรัพย์สินต่างๆ รวมทั้งบ้านที่เปิดเป็นร้านขายของชำ ถูกยึดไปหมดแต่ก็
 เป็นโชคดีอย่างมากเพราะอากง เด็กห้อง พาครอบครัวหลบหนีได้ทันทุกครั้งทีทหาร
 ญี่ปุ่นจะเข้ามาตรวจค้น ทำให้ไม่มีบุตรสาวคนใด ตกเป็นภรรยาหรือเป็นของเล่นให้กับ
 ทหารญี่ปุ่น”⁴¹

ในขณะที่คนในตระกูล “แก้วประดับเพชร” ได้เล่าให้ฟังถึงเหตุการณ์ช่วง
 สงครามโลก ครั้งที่ 2 ในหาดใหญ่ว่า “ปู่ทวด คือ เหมมาเหยียง แซ่หลี่หรือที่ชาวบ้าน
 เรียกว่า แป๊ะห้อง ซึ่งได้จับจองที่ดินในหาดใหญ่บริเวณบ้านโคกเสม็ดชุน ได้เล่าให้
 ลูกหลานฟังว่าช่วงสงครามทันทีที่มีข่าวญี่ปุ่นขึ้นบกที่สงขลาแล้ว ทางราชการได้มอบ
 อาวุธให้ชาวบ้านไว้ป้องกันตัวและคุณทวดแป๊ะห้องก็ได้อาวุธปืนมาและมีหอกปลายปืน
 ติดมาด้วย (ปัจจุบันยังคงเก็บรักษาอยู่) ทวดแป๊ะห้องได้อพยพออกจากใหญ่ ไปยัง
 อำเภอสะเดา โดยเดินเท้าไปเป็นระยะทางประมาณสี่สิบกิโลเมตร โดยตลอด
 เส้นทางที่แป๊ะห้องเดินผ่านได้พบกับทหารอังกฤษซึ่งกำลังทำลายสะพานข้ามทางเดิน
 อยู่บริเวณบ้านคลองแจะเพื่อสกัดกั้นไม่ให้ทหารญี่ปุ่นเดินข้ามไปอีกฝั่ง เมื่อพบทหาร
 อังกฤษ ทหารอังกฤษได้ขอซื้ออาหารและผลไม้ที่แป๊ะห้องนำมาด้วย คือ กล้วยน้ำว่า
 จากนั้นทหารอังกฤษได้สอบถามแป๊ะห้องและครอบครัวว่าจะเดินทางไปที่ใด เมื่อได้รับ
 คำตอบทหารอังกฤษได้แนะนำให้อพยพกลับไป เพราะว่าพวกอังกฤษก็หนีญี่ปุ่นมาจาก

ฝั่งมลายู ทำให้แปะห้องต้องเดินทางด้วยเท้ากลับไปยังหาดใหญ่ และหลบซ่อนอยู่บริเวณนอกเมือง ลูกๆของแปะห้องยังจำได้ดีว่าทุกครั้งเมื่อได้ยินเสียงเครื่องบินเด็กๆจะวิ่งหนีกันอย่างสนุกสนาน เสียงเครื่องบินดังอื้ออึง ได้ยินเสียงระเบิดลงดังสนั่นหวั่นไหว แปะห้องและลูกๆ ต้องรีบหนีกันไปอยู่บนควน (ภูเขา) ที่มีต้นไม้และซุดหลุมเอาทางมะพร้าวมาพาดและลงไปอยู่ในหลุม บางคนปีนขึ้นต้นไม้เพื่อไปดูเครื่องบินและหลบระเบิด พอสิ้นเสียงระเบิดทุกคนก็ลงจากควนและรีบวิ่งกลับมาที่บ้าน"⁴²

นางไต้เซียง แซ่ลี่อายุ 87 ปี ชาวจีนไหหลำซึ่งเข้ามาอยู่ในสงขลาและอพยพไปอยู่ในหาดใหญ่ตั้งแต่ก่อนจะเกิดสงครามได้เล่าให้ฟังด้วยความทรงจำที่ยังดีเยี่ยมว่า "เมื่อตอนญี่ปุ่นเข้ามา ทั้งครอบครัวไม่ได้อพยพไปไหนยังคงอาศัยอยู่ในหาดใหญ่ ตัวคุณไต้เซียงยังได้ทันเห็นกองทัพญี่ปุ่นเคลื่อนขบวนผ่านประกอบด้วยรถนานาชนิด ทั้งยานเกราะ รถตีนตะขาบ รถหุ้มเกราะ ปืนใหญ่สนาม รถลำเลียงพล นอกจากนี้ญี่ปุ่นยังขนอาวุธและผู้คนโดยใช้ทางรถไฟจากสถานีหาดใหญ่ ซึ่งมีรางเชื่อมต่อถึงมลายูวันหนึ่งขณะนอนหลับอยู่ชั้นบนของบ้าน คนทั้งครอบครัวได้ยินเสียงระเบิดดังสนั่นหวั่นไหวจนบ้านสะเทือน ระเบิดร่วงกราว คนทั้งบ้านรีบวิ่งออกมาดู พบว่าห่างจากบ้านไปครึ่งกิโลเมตร ตึกแถวหลายห้องซึ่งเป็นบ้านคนหบดีชาวสงขลาที่ถูกทหารญี่ปุ่นยึดเป็นที่พักระหว่างสงครามพังทลายลงมากองกับพื้นดิน มีทหารญี่ปุ่นตายเป็นจำนวนมากในตึกนี้ ตัวคุณไต้เซียงและครอบครัว รวมทั้งผู้คนชาวจีนในละแวกนั้นต่างตกใจกันมากเพราะระเบิดลงใกล้บ้าน คนจีนจำนวนมากจึงตัดสินใจอพยพออกจากหาดใหญ่ หนีภัยสงคราม ตัวครอบครัวของคุณไต้เซียง ได้อพยพครอบครัวข้ามทะเลสาบไปอยู่กับคนรู้จักที่เกาะยอ ซึ่งในขณะนั้นเกาะยอมีความอุดมสมบูรณ์มาก มีทั้งสวนผลไม้ และการประมง รวมทั้งปลอดภัยจากกองทัพญี่ปุ่นและฝ่ายสัมพันธมิตร เพราะไม่มีสถานที่ราชการหรือจุดสำคัญที่ต้องทิ้งระเบิด คุณไต้เซียงไม่เคยลืมเลยว่าระหว่างสงครามขาดแคลนน้ำมันเชื้อเพลิง เสื้อผ้า อาหาร ยารักษาโรค ข้าวสาร กระดาษ สบู่ ยาสีฟัน เครื่องเขียน เกลือ น้ำตาลทราย บุหรี่ และไม่ซื้อไฟสินค้าต่างๆ ราคาแพงมาก เพราะพ่อค้าฉวยโอกาสกักตุนสินค้า ข้าวสารต้องมีการปันส่วน (จำกัด

การซื้อ) ความจริงแล้วข้าวปลูกได้เองในภาคใต้ แต่ญี่ปุ่นได้กว้านซื้อไปเลี้ยงทหารญี่ปุ่นหมด ยิ่งกว่านั้นข้าวสารและอาหารแห้งที่ส่งมาจากภาคกลางเพื่อบรรเทาความขาดแคลนในภาคใต้ พวกพ่อค้าได้ลักลอบส่งออกไปขายยังต่างประเทศ เช่น ปีนัง มาเลเซียและสิงคโปร์โดยพ่อค้าร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของไทย คุณให้เชียง ยิ่งเล่าอีกว่า เวลาอาบน้ำใช้น้ำต่างทำจากขี้เถ้าแทนสบู่ ใช้น้ำมันมะพร้าวแทนน้ำมันก๊าดใช้ได้แทนตะเกียง ใช้น้ำตาลโตนดแทนน้ำตาลทราย ใช้ยาหม้อแทนยาเม็ด ระหว่างสงครามโรงเรียนต้องปิด เพราะญี่ปุ่นใช้โรงเรียนบางแห่งเป็นที่พักของทหารญี่ปุ่น ช่วงสงครามทั้งครูและนักเรียนต่างก็อพยพหนีภัย นักเรียนไม่ต้องสอบไล่และถือว่าสอบไล่ได้ทุกคนเลยมีคำเรียกกันว่าเป็นนักเรียนรุ่น “โตโจ” ตามนามของพลเอกโตโจ นายกรัฐมนตรีญี่ปุ่นผู้ก่อสงครามมหาเอเชียบูรพา สภาพความเป็นอยู่ของประชาชนช่วงปลายสงครามน่าสะเทือนใจมาก ชาวบ้านไม่กล้านอนบนบ้าน รีบกินข้าวตอนค้ำ อุ้มลูกจูงหลานไปนอน ตามพุ่มไม้ริมรั้วบ้าน ชีวิตเสี่ยงตายเพราะอาวุธระเบิดของข้าศึก เจ็บไข้ตายเพราะไม่มียา อดตายเพราะขาดอาหารและถูกโจรปล้นฆ่าตาย การคมนาคมระหว่างสงครามก็ไม่สะดวกเพราะถูกทิ้งระเบิดและไม่ปลอดภัย บางครั้งสะพานหรือทางรถไฟชำรุด เพราะถูกทิ้งระเบิดโจมตีจากฝ่ายสัมพันธมิตร บางครั้งหม้อน้ำรถจักรถูกยิงทะลุ การเดินทางใช้เวลานานกว่าจะถึงที่หมาย ดังนั้น การเดินทางที่ปลอดภัยที่สุดระหว่างสงครามคือการเดินทางด้วยเท้าทั้งระยะใกล้และไกล⁴³

อย่างไรก็ตามเมื่อสงครามดำเนินไปได้ระยะหนึ่ง ชาวจีนในภาคใหญ่ที่ยังอยู่สามารถปรับตัวให้เข้ากันได้กับสถานการณ์ที่เกิดขึ้น ชาวจีนและสมาคมจีนที่ยังคงมีอยู่ได้ปรับบทบาทของตนเองในการช่วยเหลือกิจการสังคมสงเคราะห์ในชุมชนในช่วงระหว่างการยึดครองของญี่ปุ่น จากสงครามที่เกิดขึ้นมีผลทำให้ความรู้สึกแตกต่างระหว่างคนจีนและคนไทยหายไป เพราะส่วนใหญ่ได้รับความทุกข์ยากเดือดร้อนเหมือนกันหมด ปีสุดท้ายของสงครามและการยึดครองโดยญี่ปุ่น รัฐบาลไทยได้มีท่าทีผ่อนคลายนโยบายที่มีต่อชาวจีนลงอย่างมาก ความรู้สึกเกลียดชังชาวจีนได้ลดลง

อย่างเห็นได้ชัดพร้อมๆกับการหมดอำนาจลงของจอมพลป. พิบูลสงคราม ในปี พ.ศ. 2487

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยุติลงสภาพสังคมและเศรษฐกิจอยู่ในภาวะตกต่ำ ค่าครองชีพเพิ่มสูงขึ้น ในขณะที่เงินบาทไม่มีค่าอันเป็นผลมาจากภาวะเงินเฟ้ออย่างหนักในช่วงปลายของสงคราม ความบอบช้ำและเสียหายจากสงคราม ส่งผลต่อเสถียรภาพและความมั่นคงของรัฐบาลในระบอบประชาธิปไตยที่มีความอ่อนแออย่างมาก รัฐบาลพลเรือนได้ผลัดเปลี่ยนบ้านเข้ามาบริหารประเทศหลายชุดในช่วงเวลาสั้นๆ ในช่วงเวลาดังกล่าวการขยายตัวของคอมมิวนิสต์กำลังเป็นที่จับตามองจากคนทั้งโลก ในประเทศจีนพรรคคอมมิวนิสต์ได้รับการชื่นชมจากประชาชนพร้อมๆกับความตกต่ำของรัฐบาลพรรคก๊กมินตั๋ง ที่เต็มไปด้วยการทุจริตคอร์รัปชัน ในส่วนที่ใกล้เขตแดนขนาดใหญ่และประเทศไทย พรรคคอมมิวนิสต์แห่งมลายาซึ่งสมาชิกส่วนใหญ่เป็นชาวจีนกลายเป็นองค์กรทางการเมืองที่มีบทบาททางการเมืองสูงสุดในมลายาด้วยบทบาทสำคัญในการต่อต้านญี่ปุ่น⁴⁴ ในช่วงเวลาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังกล่าวนี้ เป็นเวลาที่ความรู้สึกของชาวจีนโพ้นทะเลกำลังชื่นชมกับจีนคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ จากช่วงปลายปี พ.ศ. 2491 ถึง ต้นปี พ.ศ. 2493 ชื่อเสียงและอำนาจขององค์กรจีนคอมมิวนิสต์ในหมู่ชาวจีนในประเทศไทยได้เพิ่มขึ้นอย่างมาก จนถึงสมัยการกลับมาของจอมพลป.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี ครั้งที่ 2 ชาวจีนในประเทศไทยได้ถูกจับตามองโดยเฉพาะในเรื่องการเคลื่อนไหวทางการเมืองที่เกี่ยวข้องกับคอมมิวนิสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งชัยชนะของพรรคคอมมิวนิสต์ที่นำมาสู่การสถาปนาสาธารณรัฐประชาชนจีนในปี พ.ศ. 2492 อย่างไรก็ตามนโยบายของรัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ในยุคหลังสงครามนี้ได้ผ่อนคลายความเข้มงวดในเรื่องชาตินิยมลง ในทางเศรษฐกิจได้เปิดกว้างอีกครั้งสำหรับคนจีนซึ่งมีความจำเป็นอย่างมากที่รัฐบาลต้องอาศัยคนจีนในการฟื้นฟูเศรษฐกิจช่วงหลังสงคราม ส่วนในทางการเมืองและสังคมคนจีนทั้งที่เป็นชาวไทยเชื้อสายจีน และชาวจีนโพ้นทะเลต่างถูกเหมารวมว่าเป็นพวก

เดียวกับพรรคคอมมิวนิสต์ ทั้งที่ในความเป็นจริง คนจีนจำนวนมากไม่เข้าใจด้วยซ้ำว่า
คอมมิวนิสต์คืออะไร

ดร. ภูวดล ทรงประเสริฐ ได้ศึกษาค้นคว้าในเรื่องนโยบายของรัฐบาลที่มีต่อ
ชาวจีนในประเทศไทย ช่วง พ.ศ. 2475 – 2500 ซึ่งรวมถึงนโยบายในสมัยรัฐบาลจอม
พล ป. พิบูลสงคราม ช่วงปี พ.ศ. 2490-2499 ไว้ที่น่าสนใจโดยสรุปความได้
ว่า “...นโยบายต่างๆ ทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมตลอดจนถึงนโยบาย
การศึกษามีความสัมพันธ์และต่อเนื่องตลอดมา แต่บางสมัยหรือรัฐบาลบางชุด
อาจจะเพิ่มความเข้มงวดหรือลดความเข้มงวด ต่อชาวจีนแตกต่างกัน...รัฐบาลได้
คำนึงถึงปัญหาด้านการเมืองการปกครองที่มีต่อชาวจีนมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้เพื่อ
ผลประโยชน์ในการควบคุมปกครองชาวจีนและป้องกันไม่ให้ชาวจีนก่อปัญหาการเมือง
อย่างรุนแรง เหมือนกับประเทศอื่นๆ ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยประเทศไทยเพียง
จะมีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยรัฐบาลจึงได้ดำเนินนโยบายทางการเมือง
อย่างเข้มงวดตั้งแต่ระยะแรกในทันทีโดยการปิดประตูไม่ให้ลูกหลานชาวจีน มีสิทธิหรือ
มีส่วนร่วมในทางการเมืองตั้งแต่ต้น ซึ่งชาวจีนในขณะนั้นก็ได้มีความสนใจในทาง
การเมืองถ้าจะมีบ้างก็จะเป็นการเมืองในประเทศจีน รัฐบาลยังได้กำหนดนโยบาย
แปลงสัญชาติที่ค่อนข้างจะเคร่งครัดเกินไป ซึ่งมีทั้งผลดีและผลเสียหลายประการ
เช่นสามารถจำกัดสิทธิของชาวจีนในทางการเมือง เศรษฐกิจและอื่นๆ ได้อย่างสะดวก
ซึ่งในความเป็นจริงชาวจีนก็สามารถหาวิธีการหลีกเลี่ยงและฝ่าฝืนกฎหมายต่างๆ ได้
ตลอดเวลา เมื่อเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศจีนหลังสงครามโลกครั้งที่
2 รัฐบาลได้เข้มงวดกับการเข้าเมืองและกำหนดโควตาการเข้าเมืองของคนจีน แต่ก็
ยังคงมีชาวจีนลักลอบเข้าประเทศไทยในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นจำนวนมาก ทั้งนี้โดยมี
ข้าราชการไทยบางส่วนเข้าไปมีส่วนร่วมในการช่วยเหลือให้คนจีนต่างด้าวสามารถเข้า
เมืองโดยผิดกฎหมายได้ รัฐบาลไทยยังได้มองเรื่องการศึกษาและสังคมของชาวจีนเป็น
เรื่องการเมืองโดยเฉพาะโรงเรียน และสมาคมจีน เพราะชาวจีนถือว่าภาษาจีนเท่านั้นที่
ยังแสดงถึงความเป็นจีนของตน รัฐบาลจีนเองก็ถือว่าการรักษาขนบธรรมเนียมทาง

สังคมของชาวจีนโพ้นทะเล เป็นสิ่งสำคัญอย่างหนึ่ง รัฐบาลจีนจึงได้แทรกแซงกิจการทางสังคมของชาวจีนในประเทศไทย เช่น โรงเรียนจีน หนังสือพิมพ์ และสมาคมจีนต่างๆ ตลอดจนมา ทั้งก่อนและหลังการสถาปนา ความสัมพันธ์ทางการทูตกับรัฐบาลไทย อย่างไรก็ตามรัฐบาลไทยไม่ต้องการให้โรงเรียนจีนกลายเป็นแหล่งเผยแพร่ลัทธิทางการเมืองตามวัตถุประสงค์ของรัฐบาลจีน แม้รัฐบาลไทยจะเพิ่มความเข้มงวดแต่บางครั้งก็ยังคงมีการฝ่าฝืนกฎหมาย เป็นที่มาของการปฏิบัติการอย่างรุนแรงต่อโรงเรียน หนังสือพิมพ์ และสมาคมจีน ปัญหาทางสังคมของชาวจีนก็จะหมดความยุ่งยากไปในชั่วเวลาหนึ่ง (ดังปรากฏในกรณีโรงเรียนจีนในหาดใหญ่ คือ จงฮวยฉวนฉวน และจงฝายี่เยี้ยวซึ่งถูกสั่งปิด รวมทั้งการบุกค้นสมาคมและศาลเจ้าไต้เซียนในหาดใหญ่) แต่เมื่อรัฐบาลผ่อนคลายความเข้มงวดลงปัญหาคนจีนก็จะเกิดขึ้นอีก ในส่วนนโยบายทางเศรษฐกิจนั้น เนื่องจากชาวจีนได้คุมอำนาจทางเศรษฐกิจของประเทศไทยตลอดมา รัฐบาลจึงได้พยายามหาวิธีลดบทบาทชาวจีนจนถึงกับต้องประกาศใช้นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ ซึ่งทำให้ชาวจีนได้รับผลกระทบและเดือดร้อนอย่างมาก แต่ถึงอย่างไรก็ตามชาวจีนก็ยังคงมีบทบาทในการควบคุมเศรษฐกิจของไทยอย่างเหนียวแน่น เพราะชาวจีนสามารถปรับตัวและยืดหยุ่นบทบาททางเศรษฐกิจของตนเองตามภาวะการณ์ต่างๆ ของประเทศไทยได้ตลอดมา⁴⁵

ชาวจีนในหาดใหญ่ทุกกลุ่มภาษา ทั้งฮกเกี้ยน แต่จิ๋ว กวางตุ้ง ไหหลำ และทั้งที่เป็นคนจีนอพยพ หรือ ลูกจีนที่เกิดในไทยต่างก็ประดับประดาตนเองให้สามารถอยู่ร่วมกับนโยบายของรัฐบาลในทุกยุคทุกสมัยได้ คนจีนในหาดใหญ่อาจได้เปรียบกว่าคนจีนในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศไทย เพราะนอกจากการปรับตัวและยืดหยุ่นรวมทั้งประสานผลประโยชน์กับทางการไทยแล้ว หาดใหญ่ยังเป็นเส้นทางผ่านของทุนจีนจากภายนอกประเทศทั้งจากปีนัง มลายา สิงคโปร์ และ อินโดนีเซีย ซึ่งกำลังสะสมทุนอย่างมั่งคั่งและเริ่มขยายทุนสู่ภายนอก คนจีนในหาดใหญ่จึงมีสายสัมพันธ์ที่ดีกับเครือข่ายจีนภายนอกประเทศ ยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนผ่านที่เกิดขึ้นอาจจะมีผลบ้างต่อการดำเนินชีวิตแต่ก็มิได้เป็นอุปสรรคสำคัญต่อวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมที่เคยมีมา ดังปรากฏ

ได้ว่าช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา เอกลักษณะความเป็นจีนของชาวจีน ชาติใหญ่ยังคงปรากฏให้เห็นได้ทั้งในทางสังคม วัฒนธรรม ประเพณี วิถีชีวิต และ ในทางเศรษฐกิจซึ่งยังคงมีบทบาทสืบเนื่องมาและกลายเป็นส่วนสำคัญของ ประวัติศาสตร์เมืองชาติใหญ่ และประวัติศาสตร์ชาวจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย

วิถีชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชาวจีนชาติใหญ่

ชาวจีนมีวิถีชีวิตและประเพณีปฏิบัติที่เห็นเด่นชัด คือ การยึดถือแบบแผน ธรรมเนียมและมีวิถีปฏิบัติตามที่บรรพบุรุษเคยประพฤติปฏิบัติสืบต่อกันมา ตลอดจนมีความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการเคารพวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณที่มีอยู่ในธรรมชาติทุกหนทุกแห่ง และความเชื่อในทางไสยศาสตร์ซึ่งผสมผสานสอดแทรกอยู่ในลัทธิขงจื้อ ลัทธิเต๋า และพระพุทธศาสนา⁴⁶ โดยถือว่าสิ่งเหล่านี้เป็นส่วนสำคัญของ ชีวิตและแสดงออกในลักษณะต่างๆ เช่น การไหว้เจ้า ประเพณีการทำศพ การรักษาและการเคารพนับถือศพบรรพบุรุษที่ยังฝังในเทศกาลเซ็งเม้งและจัดทำหิ้งบูชาไว้ในบ้าน เป็นต้น⁴⁷

ชาวไทยเชื้อสายจีนในชาติใหญ่ก็เช่นกันยังคงมีวิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิม เช่นชาวจีนทั่วไป ทั้งนี้สามารถจำแนกออกได้เป็น 2 กรณี คือ

1) วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามนักขัตฤกษ์ ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน ประเพณีงวนเซียวโจ้ว ประเพณีเซ็งเม้ง ประเพณีกินขนมจั่ง ประเพณีสารทจีน ประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีถือศีลกินเจ และประเพณีไหว้ขนมอี๋ เป็นต้น

2) วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิต ได้แก่ ประเพณีแต่งงาน ประเพณีแซ่ดและประเพณีงานศพ เป็นต้น

วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามนักขัตฤกษ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนใน
หาดใหญ่จัดให้มีขึ้นเฉกเช่นชาวไทยเชื้อสายจีนอื่นๆ โดยมีช่วงเวลาของแต่ละประเพณี
และสถานะ ตลอดจนเครื่องเซ่นไหว้ที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรมที่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม
ตาม อาหารที่นิยมใช้ในการประกอบในประเพณีต่างๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่
สามารถแบ่งออกเป็น 3 ส่วน กล่าวคือ⁴⁸

1. อาหารคาว จัดเตรียมโดยวิธีการผัด การต้มหรือการตุ๋น การนึ่งหรืออบ ทอด
และย่างหรือเผา
2. อาหารหวาน ปูรงโดยวิธีการเชื่อมหรือต้ม กวน นึ่งและทอด
3. ผลไม้และเครื่องตม คัดเลือกคุณลักษณะตามความต้องการและจัดเตรียม
ใส่ภาชนะตามจำนวนที่ต้องการเซ่นไหว้ สำหรับเครื่องตมจัดเตรียมใส่ภาชนะประเภท
ถ้วยหรือแก้ว

วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามนักขัตฤกษ์ของชาวไทยเชื้อสายจีนใน
หาดใหญ่ที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

ประเพณีตรุษจีน หรือที่ชาวจีนเรียกว่า “ซุนเจีย” ซึ่งหมายถึง “วันเริ่มต้นฤดู
ใบไม้ผลิ”⁴⁹ เป็นประเพณีเฉลิมฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ที่มีความสำคัญต่อชาวจีนและ
ชาวไทยเชื้อสายจีนตรงกับวันที่ 1 เดือน 1 (ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน) โดยมีช่วง
ระยะเวลาของการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่ช่วงสิ้นปีไปจนถึงวันที่ 15 เดือน 1
ขึ้นตอนและวิถีปฏิบัติในประเพณีตรุษจีนแบ่งเป็น 2 ช่วง คือ⁵⁰ 1. ช่วงก่อนถึงวันตรุษจีน
ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่มีขั้นตอนและวิถีปฏิบัติ 3 ขั้นตอน ได้แก่ **ขั้นตอนแรก**
คือ การทำความสะอาดและตกแต่งบ้านเรือน **ขั้นที่สอง** คือ การประกอบพิธีส่งเจ้าขึ้น
สวรรค์และรับเจ้าลงสวรรค์ และ **ขั้นสุดท้าย** คือ การจับจ่ายซื้อของใน “วันจ่าย” 2. วัน
ประเพณี ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่มีการประกอบพิธีกรรม “วันไหว้” หรือ “ซาจั๊ป”
โดยการเซ่นไหว้เทพเจ้า การเซ่นไหว้ศาลเจ้าที่ โดยการเผากระดาษเงินและเครื่องใช้
ต่างๆ อาหารที่ใช้ในประเพณีตรุษจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่⁵¹ ประกอบด้วย
อาหารคาว ได้แก่ ไก่หรือเป็ดนึ่งสุกทั้งตัว หมูนึ่งทั้งชิ้นใหญ่ อาหารหวาน ได้แก่

ขนมแข่ง ขนมงา ขนมเปี๊ยะใหญ่ ขนมถ้วยฟู ขนมซาลาเปา รวมทั้ง ผลไม้ และ
เครื่องดื่ม ล้มจีน กล้วยหอม แอปเปิ้ล องุ่น น้ำชา

ประเพณีง่วนเซียวโจ้ว⁵² หรือประเพณีการเซ่นไหว้เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์
ต่างๆ ประเพณีนี้ตรงกับวันที่ 15 เดือน 1 (ตามปฏิทินทางจันทรคติ) ของทุกปี หลังจาก
เทศกาลตรุษจีน 15 วัน ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่จะประกอบพิธีเซ่นไหว้เทพเจ้า
เพื่อขอพรจากให้บันดาลความอุดมสมบูรณ์และความสะดวกในการประกอบอาชีพ
ทั้งนี้เพราะตามความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนนั้นหยุดพักก่อน 15 วัน หลังจากวันตรุษจีน
และจะประกอบพิธีเซ่นไหว้เพื่อขอพรจากเทพเจ้าและเพื่อความเป็นสิริมงคลในวันเริ่ม
งานของปีใหม่ ถึงแม้ว่าในปัจจุบันนี้การหยุดงานหลังเทศกาลตรุษจีนจะปฏิบัติเพียง 1 –
4 วันแต่ชาวไทยเชื้อสายจีนก็ยังเซ่นไหว้เพื่อขอพรในวันดังกล่าวตามประเพณีที่ปฏิบัติ
กันมาแต่โบราณตามบรรพบุรุษ พิธีเซ่นไหว้จะเริ่มตอนเช้าตรู่หัวหน้าครอบครัวจะนำ
ของเซ่นไหว้เทพเจ้า ณ ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อาหารที่ใช้เซ่นไหว้ ประกอบด้วย หมูหนึ่ง
ชิ้นใหญ่ เป็ดหรือไก่หนึ่งทั้งตัว ปลาสุกทั้งตัว ผลไม้ ขนมซาลาเปา น้ำตาลทราย สุรา น้ำ
ชา กระดาษเงินกระดาษทอง รูป เทียน ดอกไม้ วิธีการเซ่นไหว้เมื่อจัดของเซ่นไหว้หน้า
แท่นบูชาเรียบร้อยแล้วหัวหน้าครอบครัวจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูป
หน้าแท่นบูชาอันเชิญเทพเจ้ามารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป ต่อจากนั้นก็
เซ่นไหว้เจ้าองค์ที่สถิตในศาลเจ้าแห่งนั้นฟ้าดินที่แทนหน้าศาลเจ้า ของเซ่นไหว้และ
วิธีการเซ่นไหว้ปฏิบัติเช่นเดียวกับการ เซ่นไหว้ในตอนแรกหลังจากเซ่นไหว้ชั่วคราวหมด
ดอกก็จะนำกระดาษเงินกระดาษทองเผาอุทิศไปให้เจ้าได้ใช้สอยและต่อด้วยการจุด
ประทัด ของเซ่นไหว้ประเภทอาหารและผลไม้ก็จะเก็บรวบรวมกลับ เมื่อกลับถึงบ้านก็จะ
จัดเตรียมของสำหรับเซ่นไหว้พระภูมิเจ้าที่ในบ้านโดยจัดของเซ่นไหว้วางหน้าศาลพระภูมิ
เจ้าที่ในบ้าน ของเซ่นไหว้เช่นเดียวกับการเซ่นไหว้เจ้า ณ ศาลเจ้าในที่ชุมชน ครั้นจัดของ
เซ่นไหว้เรียบร้อยแล้วหัวหน้าครอบครัวจะจุดเทียนสีแดงหน้าศาลเจ้าและจุดธูป 3 หรือ
5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอันเชิญเจ้ามารับของเซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป

ประเพณีเซ็งเม้ง หรือการไหว้หลุมฝังศพบรรพบุรุษ⁵³ ตรงกับวันที่ 5 เดือน 3 หรือประมาณวันที่ 5 เมษายนของทุกปี ประเพณีการเซ่นไหว้หลุมฝังศพบรรพบุรุษของชาวจีน (ฮวงซุ้ย) เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในเทศกาลเซ็งเม้งบรรดาลูกหลานของชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่จะพากันไปเซ่นไหว้บรรพบุรุษในสุสานที่ฮวงซุ้ยของบรรพบุรุษ หัวหน้าครอบครัวจะเซ่นไหว้เป๊ะกั๊งที่หน้าฮวงซุ้ย อาหารที่ใช้ได้แก่ อาหารคาว หมูสามชั้นหนึ่ง เป็ดหรือไก่นึ่งทั้งตัว ผัดหมี่ลั่ว กะเพาะปลา ไช้ต้มย้อมสีแดง พะโล้ อาหารหวาน ขนมถ้วยฟู ผลไม้และเครื่องต้มกล้วยหอม ลัม แอปเปิ้ล องุ่น ลูกแพร์ น้ำชา สุรา เมื่อจัดของเซ่นไหว้เรียบร้อยแล้ว หัวหน้าครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเป๊ะกั๊งของเซ่นไหว้แล้วปักธูปบนพื้นดินหน้าฮวงซุ้ย หลีกจากเซ่นไหว้เวลาธูปหมดดอกจึงเผากระดาษเงินกระดาษทอง เงินกงเต็ก และจุดประทัดเพื่อบอกกล่าวเป๊ะกั๊ง

ประเพณีกินขนมจั่ง ตรงกับวันที่ 5 เดือน 5 ตามปฏิทินทางจันทรคติของจีน ประเพณีนี้เป็นประเพณีที่ชาวจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างยาวนานเพื่อเป็นที่ระลึกถึงคุณงามความดีต่อผู้ที่ได้กระทำคุณงามความดีให้กับชาติในสมัยโบราณ หรือระลึกถึงความดีของฉีหยวน⁵⁴ การเซ่นไหว้ในเทศกาลนี้เป็นการปฏิบัติตามประเพณีมากกว่าจะเป็นการระลึกถึง ฉีหยวนและเป็นลักษณะของการปฏิบัติเพื่อขอพรจากเทพเจ้าให้ครอบครัวประสบความสุขด้วย การปฏิบัติในประเพณีเริ่มต้นตั้งแต่ตอนเช้าโดยหัวหน้าครอบครัวจะนำเอาของเซ่นไหว้ไปเซ่นไหว้เจ้า ณ ศาลเจ้าหลักเมือง อาหารและสิ่งของที่ใช้ในการเซ่นไหว้ประกอบด้วย ขนมจั่ง สุรา น้ำชา กระดาษเงิน กระดาษทอง ในบางครอบครัวอาจจะเพิ่มหมูหนึ่งชิ้นใหญ่ เป็ดหรือไก่นึ่งทั้งตัว ผลไม้ วิธีการเซ่นไหว้หัวหน้าครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของ เซ่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูปหลังจากเซ่นไหว้ชั่วเวลาธูปหมดดอกจึงนำกระดาษเงินกระดาษทองไปเผาที่หน้าศาลเจ้า แล้วจุดประทัดแล้วนำของเซ่นไหว้กลับบ้าน เมื่อกลับถึงบ้านจัดของเซ่นไหว้ศาลพระภูมิเจ้าที่ในบ้านของเซ่นไหว้เซ่นเดียวกับที่เซ่นไหว้ ณ ศาลหลักเมือง หัวหน้าครอบครัวจะเป็นผู้ทำหน้าที่เซ่นไหว้โดย

จุดรูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของ เช่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูปหลังจากเช่นไหว้ชั่วเวลาธูปหมดดอกจึงนำกระดาษเงินกระดาษทองไปเผาที่หน้าบ้าน

ประเพณีสารทจีน หรือ ประเพณีทำบุญกลางปี ตรงกับวันที่ 15 เดือน 7 เป็นประเพณีการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนกุศลให้กับดวงวิญญาณเร่ร่อนไร้ญาติ ชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่ มีความเชื่อสืบต่อกันมาว่าวิญญาณเร่ร่อนต่างๆ จะได้รับความทุกข์ทรมานจากเวรกรรมที่ตนได้เคยกระทำไว้ เมื่อเสียชีวิตไปแล้วจะต้องไปรับกรรมในปรโลก เพื่อช่วยส่งดวงวิญญาณเร่ร่อนจึงประกอบพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเป็นการอุทิศส่วนกุศลไปให้วิญญาณเร่ร่อนไร้ญาติ⁵⁵ พิธีดังกล่าวจะมีการเช่นไหว้เจ้า ศาลเจ้าในชุมชนและเจ้าที่ในบ้าน วิธีการเช่นไหว้และของเช่นไหว้เช่นเดียวกับการเช่นไหว้ในเทศกาลตรุษจีนแต่ของเช่นไหว้อาจจะน้อยกว่าวันตรุษจีน

ประเพณีไหว้พระจันทร์⁵⁶ ตรงกับวันที่ 15 เดือน 8 (โดยมากจะตรงกับเดือนกันยายนของทุกปี) เป็นประเพณีที่ชาวไทยเชื้อสายจีนได้ยึดถือปฏิบัติกันมาอย่างยาวนานเพื่อเป็นการบูชาเทพธิดาที่อยู่บนดวงจันทร์ที่มีอิทธิพลต่อวิถีการดำรงชีวิตของมนุษย์ ในเทศกาลไหว้พระจันทร์ชาวไทยเชื้อสายจีนจะประกอบพิธีเช่นไหว้พระจันทร์เพื่อขอโชคลาภจากเจ้าแม่พระจันทร์ เชื่อกันว่าเจ้าแม่พระจันทร์เป็นผู้หญิงผู้เช่นไหว้จึงมักเป็นผู้หญิง วิธีการเช่นไหว้ชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่จะจัดสิ่งของสำหรับการเช่นไหว้มาวางบนโต๊ะบริเวณลานบ้านหรือบนดาดฟ้าหรือบริเวณที่สามารถเห็นพระจันทร์ได้ชัดเจนที่สุดในขณะที่พระจันทร์เต็มดวง อาหารและสิ่งของสำหรับการเช่นไหว้ ประกอบด้วย เครื่องสำอาง ส้มโอ ก๋วยเตี๋ยวต้มหิว อ้อย ทับทิม ขนมเปี๊ยะไหว้พระจันทร์ ขนมโก๋ ขนมถั่ว น้ำชา ธูป เทียน ดอกไม้ โคมไฟ กระดาษเงิน กระดาษทองแท่งทำด้วยกระดาษ ครั้นพระจันทร์ขึ้นเต็มดวงสุภาพสตรีในครอบครัวจะจุดธูป 3 หรือ 5 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปอัญเชิญเจ้ามารับของ เช่นไหว้แล้วปักธูปในกระถางธูป

ประเพณีถือศีลกินเจ ตรงกับวันที่ 1 – 9 เดือน 9 (บางคนอาจเริ่มกินเจก่อนประมาณ 1 – 2 วัน) เป็นประเพณีบูชาดาวนพเคราะห์ทั้ง 9 ดวง เพื่อเป็นการชำระล้างร่างกายและทำจิตใจให้บริสุทธิ์⁵⁷ ประเพณีถือศีลกินเจเป็นการทำบุญของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่เป็นประเพณีท้องถิ่นที่มีลักษณะเฉพาะ⁵⁸ กล่าวคือ มุ่งเน้นการทำบุญมากกว่าการแสดงอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ ในประเพณีนี้ผู้ปฏิบัตินอกจากจะงดรับประทานเนื้อสัตว์แล้วยังถือศีลเพื่อให้จิตใจบริสุทธิ์อีกด้วย ประเพณีถือศีลกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่มีขั้นตอนและการปฏิบัติ โดยเริ่มต้นก่อนถึงวันพิธีกินเจชาวไทยเชื้อสายจีนที่จะกินเจทำความสะอาดภาชนะอุปกรณ์ต่างๆ ที่ใช้ประกอบอาหารจนหมดกลิ่นคาว หรือบางครอบครัวที่เคร่งครัดและมีฐานะดีอาจจะใช้ภาชนะสำหรับประกอบอาหารใหม่ทั้งหมด วันแรกของการกินเจ คือ วันขึ้น 1 ค่ำเดือน 9 ตามปฏิทินของจีน ผู้เข้าร่วมในพิธีนี้จะไปพร้อมกันที่ศาลเจ้าหลักเมืองแต่งกายด้วยชุดขาวหรือชุดใหม่ทั้งหมด ต่อจากนั้นจะจัดโต๊ะวางกระถางธูปตักแต่งสถานที่ด้วยดอกไม้ ธูป เทียน ตั้งสิ่งของสำหรับการเซ่นไหว้ซึ่งประกอบด้วยอาหารเจได้แก่ กล้วยเส้น เห็ดหอม สาหร่ายทะเล ผลไม้ ข้าวสุก น้ำชา ต่อจากนั้นจุดโคมไฟ 9 ดวง เมื่อจัดเตรียมสถานที่พร้อมของเซ่นไหว้เรียบร้อยผู้เข้าร่วมพิธีนั่งพับเพียบพนมมือถือธูป 3 หรือ 5 ดอก เพื่ออัญเชิญเจ้าเมืองเจ้าเสด็จลงมาแล้วก็มีการทรงเจ้า ม้าทรงอาจจะเป็นบุคคลใดบุคคลหนึ่งที่ร่วมพิธีเจ้าที่เชิญมาทรงเจ้าคือเจ้าแม่กวนอิม เจ้าในร่างทรงจะให้โอวาทแก่ผู้เข้าร่วมพิธีกินเจถึงอานิสงส์ของการกินเจและความเป็นไปของชีวิตในวันข้างหน้าของผู้เข้าร่วมกินเจ นอกจากนั้นจะมีการตรวจดวงชะตาการสะเดาะเคราะห์ ตลอดระยะเวลา 9 วัน ที่อยู่ในช่วงเวลาถือศีลกินเจผู้กินเจจะรับประทานอาหารประเภทผัก ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรม ละเว้นการฆ่าสัตว์ตัดชีวิต ไม่ทะเลาะวิวาท รักษากาย วาจาใจให้บริสุทธิ์ แต่งกายด้วยชุดขาวล้วน อดอาหารคาวสด อย่างที่ชาวจีนเรียกว่า “อาหารขอ ” รวมทั้งผักที่มีกลิ่นร้อนแรง เช่น หอม กระเทียม ผักชี เป็นต้น นอกจากนั้นตลอดระยะเวลาที่ถือศีลกินเจทุกคนจะสวดมนต์ทุกวันๆ ละ 3 เวลา คือ เช้า เทียน เย็น การสวดมนต์อาจจะปฏิบัติที่ศาลเจ้าหลักเมืองหรือที่บ้านแล้วแต่ความสะดวกของแต่ละคน และทุกวันจะนำ

อาหารเจไปเช่นไหว้เจ้าแม่กวนอิมที่ศาลเจ้าสำหรับการสวดมนต์ผู้ที่มีความรู้ในบทธวดตามคัมภีร์ ส่วนผู้ที่ไม่มีความรู้เกี่ยวกับบทธวดก็จะเอ่ยพระนามของพระพุทธเจ้าว่า “หน่า โบ โอ่ ให้ สุข ” ครั้นถึงวันขึ้น 10 ค่ำ เดือน 9 ตามปฏิทินจีนจะมีพิธีส่งพระ พิธีสำคัญในวันนี้คือ พิธีลอยกระทงซึ่งในกระทงจะมีดอกไม้ธูปเทียน เล็บ ผม ของผู้เข้าร่วมกินเจ แล้วนำกระทงไปลอยในแม่น้ำเป็นการสะเดาะเคราะห์ ต่อจากนั้นจะเขียนชื่อผู้เข้าร่วมพิธีกินเจทั้งหมดในกระดาษแล้วเผาไฟ เชื่อกันว่ารายงานชื่อในกระดาษนั้นจะทราบถึงเทพเจ้า เสร็จแล้วจะทำการสวดมนต์ร่วมกันอีกครั้งหนึ่งและดับโคมไฟทั้ง 9 ดวงที่จุดในวันแรกเป็นสัญญาณว่าเสร็จสิ้นพิธีกินเจในปีนั้น

ประเพณีไหว้ขนมอี๋ ตรงกับวันที่ 22 ธันวาคมของทุกปี เป็นประเพณีเช่นไหว้เพื่อขอบคุณเทพเจ้าในช่วงสิ้นปี ที่เทพเจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้ช่วยคุ้มครองและให้มีชีวิตอย่างปลอดภัย การเช่นไหว้จะกระทำในช่วงเช้า ผู้ประกอบพิธีจะจัดเครื่องเช่นไหว้ซึ่งประกอบด้วย ชุดขนมอี๋ ดอกไม้ ธูป เทียน และน้ำชาพร้อมด้วยกระดาษเงินกระดาษทอง ต่อจากนั้นจึงจุดธูปเทียนบูชามีการเช่นไหว้เทพเจ้า เจ้าที่ และบรรพบุรุษเมื่อเช่นไหว้พอสมควรแล้วก็ทำการจุดกระดาษเงินกระดาษทอง จากนั้นสมาชิกในครอบครัวจะร่วมกันรับประทานอาหารเพื่อความเป็นสิริมงคล⁵⁹

ประเพณีต่างๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ที่กล่าวมาเป็นแบบแผนปฏิบัติตามความเชื่อดั้งเดิมที่บรรพบุรุษประเพณีปฏิบัติ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นถึงจริยธรรมบางประการของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ที่มีต่อบรรพบุรุษ กล่าวคือ **ประเพณีเซ็งเม้ง** เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความเคารพกตัญญูต่เวทีของลูกหลานที่ต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว **ประเพณีสาทรจีน** เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความเมตตากรุณาต่อวิญญาณเร่ร่อนต่างๆ **ประเพณีไหว้พระจันทร์** เป็นประเพณีที่มุ่งเน้นปลูกฝังจริยธรรมด้านความกตัญญูกตเวทีต่อธรรมชาติ (พระจันทร์) ซึ่งเป็นสรรพสิ่งที่มีคุณประโยชน์ต่อชาวจีนและชาวโลกทั่วไป เหล่านี้เป็นต้น

วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามวัฏจักรชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนใน
หาดใหญ่ที่สำคัญๆ มีดังต่อไปนี้

ประเพณีพิธีแต่งงาน เป็นอีกประเพณีหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายจีนใน
หาดใหญ่ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อดั้งเดิมของคนจีนในเรื่องการแสดงความเคารพ
วิญญาณบรรพบุรุษ ขั้นตอนปฏิบัติในประเพณีแต่งงานเริ่มขั้นตอนด้วยการทาบตาม
การสู้ออก การมั้น และพิธีแต่งงานตามลำดับ⁶⁰ สำหรับพิธีแต่งงานเริ่มเมื่อเจ้าบ่าวนำ
เจ้าสาวมาถึงบ้านก็จะประกอบพิธีไหว้ฟ้าดินโดยจัดที่สำหรับเช่นไหว้นอกบ้านหรือ
อาจจะขึ้นไป เช่นไหว้นบนดาดฟ้าก็ได้ เครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียนสี
แดง ขนมเปียะ ผลไม้ เปิดหรือไถ่หนึ่งทั้งตัว หมูชิ้นใหญ่ น้ำชา สุรา วิธีการหรือขั้นตอน
การไหว้เริ่มด้วยเจ้าบ่าวและเจ้าสาวจุดธูป 3 ยืนพนมมือถือธูป คำนับ 3 ครั้งแล้วปัก
ธูปในกระถาง การเช่นไหว้ฟ้าดินเป็นการบอกกล่าวให้วิญญาณของเจ้าที่ทุกหนทุกแห่ง
รับทราบถึงการเริ่มต้นชีวิตคู่ของบ่าวสาว ต่อจากนั้นคู่บ่าวสาวจะเช่นไหว้พระภูมิเจ้าที่
ที่ในบ้านโดยจัดเครื่องเช่นไหว้ประกอบด้วย ดอกไม้ ธูป เทียนสีแดง ขนมถ้วยฟู เปิดหรือ
ไถ่หนึ่งทั้งตัว หมูหนึ่งชิ้นใหญ่ น้ำชา สุรา การเช่นไหว้คู่บ่าวสาวจุดธูปเทียนสีแดงแล้วจุดธูป
คนละ 3 ดอก นั่งคุกเข่าพนมมือถือธูปแล้วปักธูปลงในกระถางธูป เมื่อเสร็จพิธีไหว้ฟ้า
ดินและไหว้เจ้าที่แล้ว คู่บ่าวสาวเช่นไหว้บรรพบุรุษหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายของบรรพ
บุรุษ ของเช่นไหว้ประกอบด้วยเปิดหรือไถ่หนึ่งทั้งตัว ปลาสุกทั้งตัว ข้าวสุก ส้มจีน ขนม
ถ้วยฟู น้ำชา สุรา ธูป เทียนสีแดง ในการจัดของเช่นไหว้จะต้องจัดเท่ากับจำนวนบรรพ
บุรุษ จุดธูป 1 หรือ 2 ดอกยืนถือธูปหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายแล้วคำนับ 3 ครั้ง แล้วปักธูป
ในกระถางธูป ถัดมาพ่อเจ้าบ่าวจะรินน้ำชาและสุราลงในกระถางธูปเป็นสัญลักษณ์ว่า
บรรพบุรุษรับทราบและรับของเช่นไหว้แล้ว หลังจากเสร็จพิธีเจ้าบ่าวนำเจ้าสาวกลับไป
เยี่ยมบ้าน (หากบ้านเจ้าบ่าวอยู่ไม่ไกลจากบ้านเจ้าสาวและสามารถไปกลับได้ในวัน
เดียวเจ้าบ่าวนำเจ้าสาวไปเยี่ยมบ้านวันนั้นเลย แต่ถ้าหากอยู่ไกลกันมากจนไม่สามารถ
ไปกลับได้ในวันเดียวเจ้าบ่าวก็จะพาไปหลังจากแต่งงานแล้ว 3 วัน 1 เดือน หรือ 4

เดือน) เมื่อคู่บ่าวสาวถึงบ้านเจ้าสาวก็มีพิธีไหว้ฟ้าดิน ไหว้เจ้าที่และไหว้บรรพบุรุษ เช่นเดียวกับวันแต่งงาน

ประเพณีแซยิด หรือประเพณีจัดระลึกลับวันคล้ายวันเกิดให้กับผู้อาวุโส เป็นประเพณีที่การแสดงถึงความกตัญญูตเวที ความซื่อสัตย์ และการเคารพผู้อาวุโส การประกอบพิธีแซยิดหรือการทำบุญวันคล้ายวันเกิดครบรอบ 60 ปี เป็นการแสดงความยินดีที่มีอายุยืนยาวเป็นการแสดงถึงการบรรลุความเป็นคนอย่างสมบูรณ์เพราะได้ผ่านประสบการณ์ด้านต่างๆ⁶¹ ถือเป็นผู้อาวุโสทั้งระดับครอบครัวและชุมชน การประกอบพิธีกรรมในประเพณีแซยิดผู้เข้าร่วมพิธีเริ่มด้วยการเซ่นไหว้เจ้าที่ในบ้านเรียบร้อยต่อจากนั้นเป็นการเซ่นไหว้บรรพบุรุษเพื่อบอกกล่าวให้บรรพบุรุษได้รับทราบ การเซ่นไหว้ที่ใช้ในการเซ่นไหว้หน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายของบรรพบุรุษ ประกอบด้วย ไข่เป็ดต้ม ย่อมสี่แดง ขาหมูหนึ่ง ขนมห่อ ส้มจีน น้ำชา สุรา ดอกไม้ ธูป เทียนสี่แดง วิธีการเซ่นไหว้ผู้เข้าร่วมพิธีจะจุดเทียนสีแดงและจุดธูป 1 ยืนถือธูป คำนับ 3 ครั้งแล้วปักธูปในกระถางธูปหน้าป้ายชื่อหรือรูปถ่ายบรรพบุรุษ

ประเพณีงานศพ เป็นงานที่จัดขึ้นเมื่อมีสมาชิกในครอบครัวถึงแก่กรรม บรรดาญาติ พี่น้องก็จะประกอบพิธีทางศาสนาเพื่อให้ผู้ถึงแก่กรรมได้รับความสุขในปรภพและเป็นการแสดงออกซึ่งความกตัญญูตเวทีต่อบรรพบุรุษ รวมทั้งยังเชื่อว่าจะส่งผลให้บรรดาญาติพี่น้องตลอดจนผู้ที่มีส่วนร่วมในพิธีศพจะได้รับความสุขความเจริญ ขั้นตอนปฏิบัติที่แสดงออกในเรื่องความเชื่อดังเดิมเกี่ยวกับวิญญาณบรรพบุรุษของชาวจีนขนาดใหญ่ในพิธีศพมีขั้นตอนดังนี้⁶² ขั้นตอนแรก การเซ่นไหว้ศพหลังจากประกอบพิธียกศพใส่ในโลงและตอกโลงเรียบร้อยแล้วจะมีการเซ่นไหว้ศพหน้าโลง เครื่องเซ่นไหว้ประกอบด้วย ไก่ต้มทั้งตัว ปลาสุก หมูหนึ่งชิ้นใหญ่ ขนมห่อ พู ข้าวสุก ถั่วเขียว เม็ดสาคุ ข้าวเปลือก แบ่งข้าวหมาก ดอกไม้ ธูปเทียนสีแดง ตะเกียงหรือโคมไฟ สำหรับกระถางธูปจะต้องจุดธูปปักไว้ตลอดเวลาและตะเกียงหรือโคมไฟจะต้องติดไฟไว้ตลอดงาน ขั้นที่สอง การประกอบพิธีกึ่งเด็กซึ่งจะกระทำในคืนวันสุดท้ายของพิธีศพ เพื่อประกอบกุศล

กรรมแทนวิญญาณของผู้ตายเพื่อวิญญาณของผู้ตายจะได้รับความสุข ความสงบในปรภพและช่วยให้วิญญาณของผู้ตามบริสุทธ์ ในขั้นตอนนี้ก็จะมามีวิธีการต่างๆ เริ่มด้วยการ ชุมชนเทวดาและอัญเชิญพระพุทธรเจ้า พระโพธิสัตว์และเทพทั้งสิบทิศมาประทับรับการ บูชา ลำดับที่ 2 คือ พิธีไหว้ฟ้าดินและไหว้บรรพบุรุษ ต่อด้วยพิธีเชิญวิญญาณผู้ตาย มายังโรงพิธีและพิธีอาบน้ำดวงวิญญาณเพื่อให้วิญญาณของผู้ตายสะอาดบริสุทธ์เบิก บานปราศจากความสะทกสะท้านก่อนที่จะไปเฝ้าพระพุทธรเจ้าเสร็จการอาบน้ำดวง วิญญาณแล้วจึงเป็นขั้นตอนของพิธีเดินรอบเจดีย์และพิธีร้อยแหวนหิ้ง(หากผู้ตายเป็น ชายบรรดาญาติพี่น้องก็จะทำพิธีเดินรอบเจดีย์ และหากผู้ตายเป็นหญิงบรรดาญาติพี่ น้องก็จะทำพิธีร้อยแหวนหิ้ง) เมื่อเสร็จพิธีในขั้นนี้แล้วขั้นตอนต่อมาคือ พิธีข้ามสะพาน ที่เรียกว่า "สะพานโสมสงคราม" ซึ่งชาวจีนเชื่อว่าเป็นสะพานที่เชื่อมระหว่างโลกมนุษย์ กับโลกของวิญญาณ หลังจากนั้นต่อด้วยพิธีอัญเชิญสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พร้อมด้วยพระโพธิสัตว์และทวยเทพทั้งสิบเสด็จกลับ ขั้นตอนสุดท้ายของการประกอบ พิธีงตึก คือพิธีส่งวิญญาณ ขั้นตอนที่ 3 พิธีเคลื่อนศพไปยังสุสานหรือวันออกศพ ภายหลังประกอบพิธีงตึกใน วันรุ่งขึ้นเป็นวันเคลื่อนศพไปยังสุสานหรือวันออกศพ ก่อนการเคลื่อนย้ายศพบรรดาญาติจะต้องเช่นไหว้หน้าศพด้วยเครื่องเช่นไหว้ ประกอบด้วย ผลไม้ ซาลาเปา ขนมถ้วยฟู หมูสดหรือพะสดทั้งตัว ไก่หนึ่งทั้งตัว สุรา น้ำชา และทำการคารวะศพหลังเสร็จพิธีก็จะเคลื่อนศพไปยังสุสานโดยการหามโลงศพ ขึ้นรถตามฤกษ์ยามกำหนด ทั้งนี้ในขบวนเคลื่อนศพนั้นลูกชายคนโตจะถือกระถางรูป นำหน้า ลูกชายคนถัดมาถือหัววิญญาณ และลูกสาวคนโตถือรูปถ่ายของผู้ตาย ขั้นตอน ที่ 4 พิธีฝังศพ เมื่อขบวนแห่ศพไปถึงสุสานญาติพี่น้องจะต้องทำเช่นไหว้เจ้าที่และสิ่ง ศักดิ์ที่มีอยู่ในสุสานเพื่อขออนุญาตให้ผู้ตายได้อยู่ในสุสานด้วย เมื่อเสร็จขบวนกรเช่น ไหว้เจ้าที่แล้วจึงนำศพลงหลุม ในขั้นนี้ญาติพี่น้องผู้ตายจะทำการเช่นไหว้ศพอีกครั้งแล้ว จึงเริ่มพิธีฝัง อย่างไรก็ตาม การปฏิบัติเกี่ยวกับประเพณีศพยังมีเรื่องของการปฏิบัติต่อ วิญญาณของผู้ตายหลังจากพิธีฝังศพด้วย หนึ่งในกรประกอบพิธีกรรม หรือ การเช่น ไหว้ตามความเชื่อของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่ในประเพณีต่างๆ ทุกครั้งจะต้อง

จุดประต็ดเพราะเชื่อว่าขับไล่วิญญาณทั่วไปหรือวิญญาณจรจัดไม่ให้เข้าไปแย่งของเช่น
ไหว้ที่อุทิศให้บรรพบุรุษและเทพเจ้าต่างๆ

- จากการศึกษาเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่
และพิจารณาเปรียบเทียบกับคติความเชื่อของคนภาคใต้⁶³ จะเห็นได้ว่ามีวิถีปฏิบัติ
ความเป็นอยู่และมีความเชื่อที่ไม่แตกต่างกันมากนัก ด้วยเหตุนี้เองจึงก่อให้เกิดการ
ผสมผสานทางด้านประเพณี วัฒนธรรมอันมีผลต่อสังคมและเศรษฐกิจของหาดใหญ่
เช่น

1. การผสมผสานกันทางด้านรูปแบบประเพณี เป็นต้นว่าประเพณีทั้งกระจาด
ของชาวไทยเชื้อสายจีน สอดคล้องและมีลักษณะคล้ายคลึงกับประเพณีสารทเดือนสิบ
ของชาวไทยทางภาคใต้⁶⁴ ซึ่งสะท้อนให้เห็นความเชื่อเรื่องการเคารพวิญญาณบรรพ
บุรุษที่ล่วงลับ ลักษณะดังกล่าวถือเป็นวัฒนธรรมร่วมของผู้คนในหาดใหญ่กับชาวไทย
เชื้อสายจีนในหาดใหญ่

2. การผสมผสานกันในเรื่องประเพณีแต่งงาน สำหรับคู่บ่าวสาวชาวไทยเชื้อ
สายจีนที่จะแต่งงานกับคนไทยก็นิยมจัดให้มีประเพณีทั้ง ทั้งแบบจีนและแบบไทย เป็น
ต้นว่า ประเพณียกน้ำชา หรือการทำบุญตักบาตร

3. การผสมผสานกันในเรื่องวัฒนธรรมการแต่งกายโดยเฉพาะในประเพณีงาน
ศพซึ่งมีสัญลักษณ์ทั้งแบบไทยและแบบจีนจีนผสมผสานกันไป

4. การผสมผสานกันทางวัฒนธรรมอาหาร จะเห็นได้ว่าเครื่องเช่นไหว้ใน
พิธีกรรมต่างๆ ของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ แม้จะเป็นอาหารแบบวัฒนธรรมจีน
แต่หากพิจารณาจากวัฒนธรรมการบริโภคพบว่าชาวไทยเชื้อสายจีนนิยมรับประทาน
อาหารไทยซึ่งมีรสชาติจัด ขณะที่คนไทยเองก็นิยมรับประทานอาหารจีน เช่น

ชาลาเปา ขนมจีบ แต่เตี้ยม หรือ นำวัฒนธรรมการจัดเลี้ยงที่เรียกว่า “โต๊ะจีน” มาจัดเลี้ยงในงานสังสรรค์ต่างๆ

- วิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่ทั้งในส่วน
ของวิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิมตามนักชดถุภษและวิถีปฏิบัติและความเชื่อดั้งเดิม
ตาม วัฏจักรชีวิตที่ดำรงอยู่ในปัจจุบันส่วนหนึ่งได้รับการสนับสนุนจากองค์กร สมาคม
และมูลนิธิของชาวจีน⁶⁵ ทำให้ประเพณีต่างๆ เหล่านี้ยังคงสืบทอดต่อมาสู่ชนรุ่นหลัง
และปัจจุบันความเชื่อเหล่านี้ยังคงมีอิทธิพลทางจิตวิญญาณและมีบทบาทในวิถีปฏิบัติ
ของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่ ซึ่งนับว่าเป็นกลุ่มชนที่มีบทบาททั้งทางด้าน
การเมืองการปกครองส่วนท้องถิ่นและระดับชาติ ด้านสังคม วัฒนธรรม และที่สำคัญ
คือกลายเป็นกลุ่มทุนที่มีอิทธิพลเศรษฐกิจ

พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนภาคใหญ่สมัยใหม่

ชาวจีนภาคใหญ่สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ยังคงไว้ซึ่งเอกลักษณ์ทางสังคม
วัฒนธรรมและวิถีชีวิตเป็นแบบจีนมากกว่าแบบไทย ทั้งนี้เนื่องจากเมื่อแรกเริ่มเข้ามาใน
ภาคใหญ่ ชาวจีนโพ้นทะเล หรือ ชิงตั้ง เหล่านี้มักจะอาศัยหรือรวมกลุ่มกับชาวจีนที่
อาศัยอยู่ในประเทศไทยมาก่อน ด้วยวัฒนธรรมของคนจีนซึ่งติดตัวมา คนจีนที่ใช้แซ่
เดียวกัน หรือมาจากหมู่บ้านเดียวกัน อำเภอเดียวกัน หรือพูดภาษาจีนสำเนียง
เดียวกันย่อมมีความรู้สึกเป็นพี่น้องพวกเดียวกัน ดังนั้นเมื่ออพยพมาอยู่ต่างถิ่นการ
รวมกลุ่มเพื่อให้ความช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันรวมทั้งการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรม
ตามแบบฉบับจีนจึงยังคงมีอยู่ ชาวจีนซึ่งเข้ามาในภาคใหญ่รุ่นแรกต่างถือว่าตนเองเป็น
ชาวจีน มีความภาคภูมิใจในความเป็นจีนของตนเองและนิยมส่งบุตรหลานของตน
เรียนหนังสือด้วยภาษาจีนในโรงเรียนจีน เพื่อมิให้ลืมว่าตนเองเป็นลูกหลานจีน และ
ถ่ายทอดความภาคภูมิใจนี้สืบต่อไปยังคนรุ่นใหม่ คนจีนในภาคใหญ่บางกลุ่มเมื่อ
สะสมทุนและสร้างฐานะครอบครัวได้อย่างมั่นคงแล้วก็มักที่จะบริจาคเงินเพื่อจัดตั้ง

สมาคม มูลนิธิหรือโรงเรียนจีนขึ้น แม้ว่าชาวจีนในหาดใหญ่และชาวจีนในที่อื่นๆ ทั่วประเทศไทยต่างต้องเผชิญกับภาวะการแห่งความผันผวนวุ่นวายจากนโยบายของ รัฐบาล ทั้งในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยเฉพาะยุคชาตินิยมจอมพล ป. และสมัยการยึดครองของญี่ปุ่นที่มีผลกระทบต่อชาว จีนเป็นอย่างมาก

การรวมกลุ่มทางสังคมหรือการคงไว้ซึ่งวัฒนธรรมประเพณีแบบจีนในช่วงเวลา ดังกล่าว อาจเป็นไปได้โดยไม่สะดวกนัก ทั้งนี้เพราะเป็นไปตามสถานการณ์ที่บีบ บังคับ แต่คนจีนก็ฉลาดพอในการที่จะเรียนรู้และปรับตัวให้เข้ากับทุกสถานการณ์ที่ กำลังเผชิญอยู่ โดยก่อนหน้าปีพ.ศ. 2500 การรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีน ในหาดใหญ่ในลักษณะของสมาคมหรือมูลนิธินั้นได้มีการรวมกลุ่มอย่างไม่เป็นทางการ โดยมีได้จดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายไทย การรวมตัวทางสังคมของชาวจีนใน หาดใหญ่ดังกล่าว ได้แก่ สมาคมแต่จังหวัดใหญ่ ก่อตั้งขึ้นในปีพ.ศ.2490 สมาคม ไหลลำแห่งอำเภอหาดใหญ่ซึ่งภายหลังเปลี่ยนชื่อเป็นสมาคมไหลลำแห่งภาคใต้ ก่อตั้ง ประมาณปี พ.ศ. 2497 สมาคมฮากกาหาดใหญ่ เริ่มดำเนินการก่อตั้งในปี พ.ศ. 2490 มูลนิธิมิตรภาพสามัคคี (ท่งเซียเซียงตึง) ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2499 มูลนิธิ จงฮั่วสงเคราะห์คนชราอานาธาเริ่มดำเนินการมาตั้งแต่ก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 สมาคมและมูลนิธิของชาวจีนในหาดใหญ่นี้ในภายหลังได้ดำเนินการจดทะเบียนอย่าง ถูกต้องเพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายของทางราชการโดยสมาคมแต่จังหวัดใหญ่จด ทะเบียนเมื่อวันที่ 8 พฤศจิกายน พ.ศ. 2516 สมาคมไหลลำจดทะเบียนเมื่อวันที่ 18 ตุลาคม พ.ศ. 2506 สมาคมฮากกาจดทะเบียนเมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2515 มูลนิธิมิตรภาพสามัคคีจดทะเบียนเมื่อวันที่ 19 ธันวาคม พ.ศ. 2504 มูลนิธิจงฮั่ว สงเคราะห์คนชราอานาธาจดทะเบียนถูกต้องเมื่อวันที่ 10 เมษายน พ.ศ. 2517 นอกจากนี้ยังมีสมาคมและมูลนิธิของชาวจีนในหาดใหญ่อื่นๆ ที่ดำเนินการรวมกลุ่มและ จดทะเบียนถูกต้องตามกฎหมายได้แก่ สมาคมฮกเกี้ยน ดำเนินการมาตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ. 2512 และจดทะเบียนอย่างถูกต้องในวันที่ 1 พฤษภาคม พ.ศ. 2517 สมาคม

รวมมิตร (ปั่นชั้นซัก) หาดใหญ่ก่อตั้งและจดทะเบียนเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2521 สมาคมกว๋องสิ่วแห่งหาดใหญ่ก่อตั้งและจดทะเบียนวันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2517 มูลนิธิศิริธรรม (เด็กเขียนถ้อง) หาดใหญ่ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2512 จดทะเบียนอย่างถูกต้องเมื่อวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2519 สมาคมสตรีประสานมิตร หาดใหญ่ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2512 จดทะเบียนเมื่อวันที่ 24 ธันวาคม พ.ศ. 2529 มูลนิธิเทิดทูนจิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2512 จดทะเบียนเมื่อวันที่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2514 มูลนิธิมงคลธรรมสงเคราะห์ ประชาหาดใหญ่ ก่อตั้งประมาณปี พ.ศ. 2512 จดทะเบียนเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2514⁶⁶ นอกจากนี้ยังมีโรงเรียนของชาวจีนในหาดใหญ่ซึ่งจัดตั้งขึ้นมาได้แก่ โรงเรียนศรีนครซึ่งเปิดดำเนินการขึ้นใหม่ภายหลังจากที่โรงเรียนจุฬาเยี่ยเสียถูกสั่งปิดหลายครั้งในช่วงปี พ.ศ. 2481 - 2496 และถูกปิดอย่างถาวรเป็นเวลานานถึง 17 ปี จึงได้เริ่มเปิดดำเนินการอีกครั้งในปี พ.ศ. 2513 ใช้ชื่อ " โรงเรียนศรีนคร " โดยมี นายกี จิระนคร เป็นเจ้าของผู้จดทะเบียนและถือกรรมสิทธิ์โฉนดที่ดินตามกฎหมาย การเปิดโรงเรียนศรีนครขึ้นใหม่ในครั้งนี้ได้เผชิญกับความขัดแย้งและแตกแยกครั้งใหญ่ ในหมู่ 5 สมาคมจีนหาดใหญ่จนกระทั่ง นายเคร่ง สุวรรณวงศ์ นายกเทศมนตรีนคร หาดใหญ่ในขณะนั้น เป็นตัวกลางในการรับมอบอำนาจจาก นายกี จิระนคร ดำเนินการจดทะเบียนภายใต้ความร่วมมือของสมาคมจีนหาดใหญ่ 5 สมาคม ร่วมกับสมาคมศิษย์เก่าศรีนครหาดใหญ่จัดตั้งเป็นมูลนิธิโรงเรียนศรีนครหาดใหญ่ เมื่อวันที่ 11 ธันวาคม พ.ศ. 2534⁶⁷ นอกจากโรงเรียนศรีนครแล้ว ชาวจีนหาดใหญ่ยังได้ จัดตั้งโรงเรียนขึ้นมาอีกแห่งคือ โรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษาซึ่งอยู่ภายใต้การดูแลของ สมาคมจีนแต่จิวหาดใหญ่

การรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีนหาดใหญ่ในรูปแบบของสมาคมและมูลนิธินี้ นอกจากเป็นการรวมกลุ่มของคนจีนที่พูดภาษาเดียวกัน เพื่อการดูแลช่วยเหลือซึ่งกัน และกัน และเพื่อปกป้องผลประโยชน์ร่วมกันในรูปแบบของการทำธุรกิจการค้าร่วมกัน คือ การประสานงานระหว่างชุมชนชาวจีน กับหน่วยงานภาครัฐ เพื่อทำหน้าที่ส่งเสริม

บทบาททางสังคมร่วมกัน อาจกล่าวได้ว่าการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีนนี้มีปัจจัยสนับสนุนในหลายด้านด้วยกัน เช่น ในด้านภาวะผู้นำ ความสำเร็จในวิชาชีพและความสำเร็จด้านอาชีพมีความสำคัญต่อการรวมกลุ่มของชาวจีนในภาคใหญ่มีผู้นำชาวไทยเชื้อสายจีนหลายคนที่เป็นกำลังสำคัญในการจัดตั้งองค์กร เช่น นายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์นุกภาพ ซึ่งมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาทิตติมศักดิ์ถาวรของชมรม 13 มูลนิธิภาคใหญ่ และเคยดำรงตำแหน่งนายกสมาคมแต่จังหวัดใหญ่ นับได้ว่าเป็นบุคคลที่ประสบความสำเร็จในวิชาชีพ และมีความอาวุโสเป็นที่ไว้วางใจของบรรดาสมาชิกและบุคคลทั่วไป โดยส่วนตัวได้ประกอบอาชีพด้านธุรกิจหลายแขนง เช่น ธุรกิจโรงแรม ธุรกิจการค้าวัสดุก่อสร้าง นายสม ชัย พินัยกุล ดำรงตำแหน่งนายกสมาคมฮากกา ในขณะที่ยังมีตำแหน่งเป็นที่ปรึกษาให้กับมูลนิธิสมาคมแห่งอื่น เช่น เป็นที่ปรึกษาให้กับมูลนิธิศิษย์เก่าโรงเรียนศรีนครขนาดใหญ่ เป็นต้น และยังมีบุคคลซึ่งมีลักษณะภาวะผู้นำ อีกหลายคนที่มีได้กล่าวถึงในที่นี้ เหตุที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากการที่ชาวจีนสืบเชื้อสายมาจากเผ่าพันธุ์เดียวกันนับถือลัทธิเต๋าหรือศาสนาเดียวกันพูดภาษาเดียวกัน การให้เกียรติยึดหลักความมีอาวุโสกว่า ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกับขนบธรรมเนียมของไทยสิ่งต่างๆ เหล่านี้ จึงเป็นลูกโซ่เชื่อมโยงกันให้มีการพบปะสังสรรค์ ร่วมกันดำเนินกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายเดียวกัน

ประเด็นต่อมาคือ การมีวัฒนธรรมและความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน ชาวจีนกลุ่มต่างๆ ต่างมีเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจความเชื่อและการนับถือองค์เทพหรือเขียนเพื่อเป็นกำลังใจในการประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตเช่น ชาวจีนไหหลำเลื่อมใสศรัทธาต่อองค์เจ้าแม่ทับทิม ในขณะที่ชาวจีนฮากกาหรือจีนแคะเลื่อมใสในองค์เทพเจ้ากวนอูเป็นต้น ชาวจีนทั้งสองกลุ่มต่างก็มีความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ตนนับถือว่าสามารถช่วยให้หลุดพ้นจากทุกข์ภัยต่างๆ ได้ ความเชื่อดังกล่าวเล่าขานกันว่ามีมูลมาจากการที่ประเทศจีนเป็นประเทศเกษตรกรรมประชากรส่วนใหญ่ของประเทศประกอบอาชีพการเกษตรจึงต้องพึ่งพาธรรมชาติคือ สภาพดินฟ้าอากาศที่เอื้ออำนวยต่อการประกอบอาชีพเมื่อธรรมชาติไม่เป็นใจ สิ่งหนึ่งที่พวกเขาทำได้คือ การบนบานกับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ให้

ช่วยเหลือและในขณะที่ผู้นับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต้องเป็นผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในความดี มีคุณธรรม การรวมกลุ่มของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่จึงเกิดจากปัจจัยดังกล่าวคือ การมี วัฒนธรรมความเชื่อในการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันหรือคล้ายคลึงกัน

ประเด็นสุดท้ายคือเรื่องของความเชื่อมั่นในคำสอนของปรัชญาเมธีจีนซึ่งการ ดำเนินชีวิตของชาวจีนในหาดใหญ่ผ่านการรวมกลุ่มทางสังคมดังกล่าว แสดงให้เห็นถึง ความเชื่อมั่นในหลักคำสอนของปรัชญาเมธี ชาวจีนโบราณคือ ขงจื้อและซุนจื่อ ที่สอน ไว้ว่า ให้ตั้งอยู่ในความเมตตา ยุติธรรม มีความประพฤติเรียบร้อย ซื่อสัตย์สุจริต จะ พบว่าการดำเนินชีวิตของชาวไทยเชื้อสายจีนยึดหลักการดังกล่าวโดยสังเกตได้จากการ ทำกิจกรรมร่วมกันเช่น การเล่นกีฬา การเล่นดนตรี การพบปะสังสรรค์ เป็นต้น โดย สมาคมและมูลนิธิจีนในหาดใหญ่จะร่วมให้การสนับสนุนเพราะถือเป็นกิจกรรมสันถนา การผ่อนคลายความเครียดได้เป็นอย่างดีเป็นที่นิยมและยอมรับในสังคมเช่น การเล่น ดนตรีสามารถโน้มน้าวจิตใจให้อ่อนโยนชักนำให้คิดแต่สิ่งที่ดีงามก่อให้เกิดความรัก สามัคคี มีความสุขโดยถ้วนหน้ากัน การเล่นกีฬาจะปลูกฝังให้ผู้เล่นรักความยุติธรรม มี ความซื่อสัตย์ทั้งต่อตนเองและผู้อื่น กิจกรรมดังกล่าวจึงเป็นเครื่องช่วยประสานความ แตกต่างการแบ่งแยกให้กลมเกลียวกันและยังพบอีกว่าชาวจีนมีความซื่อสัตย์ สามัคคี และความเสียสละ ทั้งนี้สืบเนื่องมาจากการยึดหลักปรัชญาที่ว่าในการดำรงชีวิตนั่นเอง อาจสรุปได้ว่าสมาคมและมูลนิธิของชาวจีนในหาดใหญ่นี้เป็นองค์กรทางสังคมหรือกลุ่ม ทางสังคมที่มีความเป็นมาที่ยาวนานพร้อมๆกับการเข้ามาอยู่อาศัยในเมืองหาดใหญ่ โดยเริ่มจากกลุ่มเชื้อชาติ กลุ่มวัฒนธรรมภาษา กลุ่มวัฒนธรรมความเชื่อและวัฒนธรรม ทางอาชีพแล้วค่อยๆพัฒนาเป็นปีกแผ่ขยายเครือข่ายเติบโตขึ้นโดยลำดับ จาก สมาคมและมูลนิธิดังกล่าว ต่อมาได้มีการรวมตัวกันเป็นชมรม 13 สมาคมมูลนิธิ หาดใหญ่ ซึ่งเป็นองค์กรที่สำคัญของเมืองหาดใหญ่ในยุคปัจจุบัน⁶⁸ ปราบฏการณ์ ดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงพัฒนาการทางด้านการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีนหาดใหญ่ ซึ่งมีวิวัฒนาการมาเป็นลำดับพร้อมๆกับการปรับเปลี่ยนให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทาง สังคมของเมืองหาดใหญ่ที่มีการเปลี่ยนแปลงมาเป็นลำดับโดยมิได้ละเลยถึงสำนักแห่ง

ความเป็น "จีน" ของตนเองที่แม้จะผ่านกระบวนการการเปลี่ยนแปลงและผสมผสาน จากความเป็นจีนสู่ความเป็นไทยแล้วก็ตาม

การรวมกลุ่มทางสังคมเป็นสมาคมหรือมูลนิธิของชาวจีนขนาดใหญ่ที่เกิดขึ้น สะท้อนให้เห็นถึงภาพรวมของชุมชนจีนขนาดใหญ่ซึ่งยังคงยึดมั่นในหลักการของความ เป็นพวกพ้องเดียวกันช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน จากจุดเริ่มต้นโดยคนจำนวน ไม่มากสามารถรวมตัวกันเป็นกลุ่มโดยมีเป้าหมายและวัตถุประสงค์เดียวกันมีการขยาย จำนวนสมาชิกและจดทะเบียนอย่างถูกต้องตามกฎหมายไทยและสุดท้ายคือความ พยายามในการประสานความร่วมมือของกลุ่มสมาคมและองค์กรจีนต่างๆในขนาดใหญ่ เข้าด้วยกัน นอกจากการรวมกลุ่มทางสังคมในลักษณะดังกล่าวแล้วสังคมชาวจีนยังแฝง ไว้ด้วยเรื่องของความเชื่อ ขนบธรรมเนียมและประเพณีแบบจีนที่ชาวจีนนำติดตัวเข้ามา และมีส่วนสำคัญในการหลอมรวมความเป็นสังคมจีนขึ้นในขนาดใหญ่ โดยชาวจีนกลุ่ม ต่างๆที่เข้ามาในขนาดใหญ่ตั้งแต่ยุคเริ่มแรกทั้งจีนแคะจีนแต้จิ๋ว จีนกวางตุ้ง รวมทั้งชาว จีนอื่นๆที่อพยพมาจากถิ่นต่างๆ เช่น สงขลาและมาเลเซียซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีน ฮกเกี้ยน การเข้ามาในเมืองขนาดใหญ่ของชาวจีนดังกล่าวนำมาซึ่งวัฒนธรรมและ ประเพณีแบบจีนเข้ามาด้วยเนื่องจากชาวจีนอพยพหรือจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่ยังคงยึด มั่นแนวทางการดำรงชีวิตตามอย่างบรรพบุรุษยึดถือคติความเชื่ออย่างเหนียวแน่นและ ปฏิบัติสืบทอดกันมาจนเป็นนิสัยโดยเฉพาะวัฒนธรรมและประเพณีความเชื่อเกี่ยวกับ เทพเจ้า ผีสงฆ์และวิญญาณบรรพบุรุษซึ่งถือว่ามีอำนาจจำเป็นต้องเคารพเช่นไหว้ ถือเป็นศาสนกิจที่ต้องปฏิบัติเพื่อความเป็นสิริมงคลโดยประเพณีความเชื่อดังกล่าวมีทั้ง การปฏิบัติที่บ้าน ศาลเจ้า วัด โรงเรียน และสุสานบรรพบุรุษ (ฮวงซุ้ย) ภาพสะท้อนสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนขนาดใหญ่ที่สำคัญคือ การรวมกลุ่มตามความเชื่อแบบ จีนที่วัด โรงเรียน และศาลเจ้าจีน โดยวัดจีนในขนาดใหญ่ทั้งหมดเป็นวัดในพุทธศาสนา นิกายมหายาน ส่วนศาลเจ้าและโรงเรียนนั้นมีลักษณะการผสมผสานทางความเชื่อร่วมกัน ระหว่างพุทธศาสนาแบบมหายานกับความเชื่อในเทพเจ้าหรือเขียนตามลัทธิเต๋าและ ขงจื้อ ศาสนสถานตามความเชื่อของชาวจีนเหล่านี้เป็นที่มาของการรวมกลุ่มทางสังคม

ในอีกลักษณะหนึ่งอันเป็นผลมาจากชาวจีนมีความผูกพันกับถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเองอย่างมากเมื่อต้องเดินทางไปยังต่างถิ่นหรืออพยพจากถิ่นฐานเดิมไปยังต่างแดนชาวจีนอพยพเหล่านี้ต่างก็ปรารถนาที่จะได้รับการปกป้องคุ้มครองจากพระโพธิสัตว์ เซียน เทพ เจ้า ตามที่ตนเองนับถือเพื่อบันดาลความสุขเหมือนกับที่บ้านเกิดในเมืองจีน ดังนั้นเมื่อชาวจีนอพยพเข้าไปในต่างแดนก็จะร่วมกันสร้างวัด ศาลเจ้าหรือโรงเจขึ้นเหมือนกับที่มีในบ้านเกิดเดิม

วัดพุทธศาสนานิกายมหายานรวมทั้งศาสนสถานของชาวจีนในหาดใหญ่ก็เกิดขึ้นด้วยเหตุผลดังกล่าวเพื่อใช้สำหรับเป็นสถานที่ประกอบพิธีกรรมทางศาสนา เป็นศูนย์รวมทางจิตใจและใช้เป็นสถานที่พบปะติดต่อระหว่างกลุ่มชนชาวจีนด้วยกัน ชาวจีนให้ความเคารพและศรัทธาต่อวัด พร้อมทั้งจะสักการะและบูชาในฐานะศาสนสถานอันเป็นสถานที่ปฏิบัติกิจด้านต่างๆ วัดพุทธศาสนานิกายมหายานที่ชาวจีนได้สร้างขึ้นได้มีบทบาทที่สำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเมืองหาดใหญ่ดังที่พระอาจารย์จีน คณานัติจีนพรต (เย็นเฮ้า) เจ้าอาวาสวัดฉือฉางได้กล่าวถึงความสำคัญของวัดพุทธศาสนานิกายมหายาน สรุปได้ว่า วัดพุทธศาสนานิกายมหายานมีบทบาทที่สำคัญหลายด้านแต่ที่เน้นมากคือ การช่วยเหลือสังคมให้ความอนุเคราะห์แก่ผู้ยากไร้โดยมากมักจะเป็นการให้ความช่วยเหลือโดยการบริจาคให้ทาน สิ่งของเครื่องใช้ต่างๆ เช่น ข้าวสาร อาหารแห้ง และเสื้อผ้า เป็นต้น ถ้ามีใครเดือนร้อนมาทางวัดก็จะช่วยเหลือและมีการช่วยเหลือในช่วงประเพณีสำคัญๆ เช่น ประเพณีงานเทศกาลทิ้งกระจาด เป็นต้น ส่วนการเผยแพร่พระพุทธศาสนานั้นถือเป็นหน้าที่หลักที่วัดทุกวัดต้องปฏิบัติอยู่แล้วสอดคล้องกับแนวคิดของพระมหาพนมวรรณจันทร์ คณะกรรมการประจำวัดถาวรธรรมหาดใหญ่ที่ได้กล่าวถึงบทบาทที่สำคัญของวัดพุทธศาสนานิกายมหายาน สรุปได้ว่า วัดพุทธศาสนานิกายมหายานนั้น เป็นสถานที่ให้ความรู้แก่ผู้คนที่ทั้งทางธรรมและความรู้ทางโลก การศึกษาจะทำให้คนมีความคิดที่จะตัดสินใจในการกระทำต่างๆคือ มีสติ นอกจากนั้นเป็นบทบาททั่วไปที่วัดจัดทำตามประเพณี เช่น พิธีบูชาดาวนพเคราะห์ เทศกาลประจำปีวิสาขบูชา งานปวารณาออกพรรษา งานกินเจ เป็นต้น ส่วนในด้าน

เศรษฐกิจนั้น สำหรับวัดในเมืองจะมีรายได้จากการบริจาคและการเป็นสถานที่ท่องเที่ยวโดยเฉพาะในช่วงเทศกาลกินเจที่มีผู้คนโดยเฉพาะนักท่องเที่ยวมาเลเซียเดินทางมาร่วมประกอบพิธีเป็นจำนวนมากซึ่งรายได้ที่ได้รับนั้นทางวัดก็จะนำไปหมุนเวียนใช้ในกิจการต่างๆของวัด เช่น การบริจาคช่วยเหลือผู้ยากไร้ การบูรณะซ่อมแซมสิ่งก่อสร้างต่างๆเป็นต้น บทบาทของวัดพุทธศาสนานิกายมหายานโดยทั่วไปมีอยู่หลายด้าน ซึ่งวัดแต่ละวัดมีการแสดงบทบาทที่แตกต่างกันไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายประการ เช่น ขนาดของวัด จำนวนพระสงฆ์ สภาพเศรษฐกิจ เงินสนับสนุนต่างๆหรือทำเลที่ตั้งเป็นต้น อย่างไรก็ตาม วัดพุทธศาสนานิกายมหายาน คือ ศาสนสถานที่สำคัญ เป็นศูนย์รวมจิตใจชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมาก ดังจะเห็นได้จากชุมชนชาวจีนต่างๆที่ได้มีการสร้างวัดพุทธศาสนานิกายมหายานปรากฏขึ้นหลายแห่ง⁶⁹

ในภาคใหญ่กลุ่มชาวจีนเชื้อสายต่างๆได้ร่วมกันสร้างวัดนิกายมหายานขึ้นรวม 4 วัด โดยแบ่งเป็นจีนนิกาย 3 วัด ได้แก่ วัดกวนอิมกั๋วซื่ออิม วัดฉือฉาง และวัดเทียนฮั่วเกาะ ส่วนวัดอนันตนิกายหรือนิกายญวนมี 1 วัด ได้แก่ วัดถาวรธรรมภาคใหญ่ โดยวัดจีนที่มีอายุเก่าแก่ที่สุด คือ วัดฉือฉาง ซึ่งก่อตั้งขึ้น ตั้งแต่ปี พ.ศ.2479 ส่วนวัดอื่นๆได้สร้างขึ้นในช่วงหลังพ.ศ.2500 นอกจากวัดมหายานแล้ว ชาวจีนในภาคใหญ่จะร่วมกันสร้างศาสนสถานจีนประเภทโรงเจ และศาลเจ้าขึ้นอีกหลายแห่งได้แก่ โรงเจขุนเต็กตั้งโรงเจกองเทียนทุ่ง โรงเจเปาเกงเท่ง โรงเจช่งเซียงตั้ง ศาลเจ้าพ่อเสือ ศาลเจ้าหล่งก้ง ศาลเจ้าแม่เขาสามมุข ศาลเจ้าแม่ไต่เสี้ย ศาลเจ้าทามกงเมี้ยว ศาลเจ้ากวนอู ศาลเจ้าท่งเซี้ยเซียงตั้ง ศาลเจ้าเจียงกุน ศาลเจ้าแม่กวนอิม ศาลเจ้าแปะกง ศาลเจ้าหั่งเจี้ย ศาลเจ้ามูลนิธิมงคลสงเคราะห์ประชา ศาลเทพนาจา และศาสนสถานพระโพธิสัตว์กวนอิมเขาคอหงส์

จากการรวบรวมข้อมูลศาสนสถานทั้งหมดของชาวจีนในภาคใหญ่ ได้พบข้อมูลที่ที่น่าสนใจเพิ่มเติมในประเด็นการมีเครือข่ายร่วมกันของชาวจีนภาคใหญ่กับชาวจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซีย ทั้งเครือข่ายความสัมพันธ์ทางเครือญาติและทาง

ธุรกิจตลอดจนการเคารพศรัทธาในสิ่งศักดิ์สิทธิ์เดียวกันตัวปรากฏ การเข้ามาของชาวมาเลเซียและสิงคโปร์ที่เข้ามาประกอบพิธีกรรมและสักการะสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในศาสนสถานของชาวจีนในหาดใหญ่ จากการสัมภาษณ์นายสง ปิง⁷⁰ ชาวจีนแต่จีวที่อาศัยอยู่ในปีนัง เจ้าของธุรกิจโรงแรมย่านไชน่าทาวน์ของปีนังได้เล่าให้ฟังว่า เกือบทุกปีจะต้องเดินทางไปหาดใหญ่พร้อมกับครอบครัวโดยมีญาติพี่น้องตั้งแต่รุ่นทวดอาศัยอยู่ในหาดใหญ่ แต่สิ่งหนึ่งที่เมื่อเข้าไปในหาดใหญ่แล้วจะขาดไม่ได้คือ เข้าไปทำบุญไหว้พระที่วัด เลียนฮั่วเกาะ รวมทั้งไปทำบุญที่ศาลเจ้าต่างๆอีกหลายแห่ง โดยบางปีจะเดินทางเข้ามาช่วงเทศกาลกินเจ นอกจากข้อมูลสัมภาษณ์ดังกล่าวแล้วจากการศึกษาเพิ่มเติมจากเอกสารและการสัมภาษณ์ยังพบได้ว่ามีชาวจีนทั้งในมาเลเซีย อินโดนีเซีย และสิงคโปร์ ได้ร่วมกันบริจาคเงินในการสร้างและการบูรณะวัดศาลเจ้า และโรงเจอีกหลายแห่ง เช่น วัดกวนอิมกิ้วซื่ออัม ซึ่งได้รับการบริจาคเงินจากชาวจีนในมาเลเซียและมีแม่ชีจากมาเลเซียเข้ามาอยู่ประจำวัด ส่วนวัดเลียนฮั่วเกาะเจ้าอาวาสมิได้อยู่ประจำวัดโดยตลอดเพราะต้องเดินทางไปมาระหว่างวัดเลียนฮั่วเกาะและวัดในมาเลเซียอยู่เป็นประจำรวมทั้งศาสนสถานพระโพธิสัตว์กวนอิมเขาคอหงส์ ซึ่งได้รับบริจาคเงินเป็นจำนวนมากจากชาวจีนในมาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซียเป็นประจำทุกปี

การสร้างศาสนสถานต่างๆที่เกิดขึ้นโดยชาวจีนในหาดใหญ่ได้มีพัฒนาการมาเป็นลำดับโดยในระยะเริ่มแรกที่สร้างเมืองหาดใหญ่ยังไม่ปรากฏการสร้างวัด ศาลเจ้าหรือโรงเจขนาดใหญ่ คงพบหลักฐานเป็นเพียงศาลขนาดเล็กไม่ได้มีความใหญ่โตสวยงามดังเช่นปัจจุบัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากในขณะนั้นกลุ่มชาวจีนในหาดใหญ่กำลังอยู่ในช่วงของ “การสร้างฐานะสร้างครอบครัวและสะสมทุน” ต่อมาเมื่อชาวจีนมีฐานะที่มั่นคงขึ้นจึงได้รวมกลุ่มกัน ตามความเชื่อที่ติดตัวมาจากเมืองจีนหรือความเชื่อที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษร่วมกันสร้างศาสนสถานต่างๆขึ้นมาเป็นจำนวนมากโดยมีพัฒนาการมาเป็นลำดับจนถึงปัจจุบัน แสดงให้เห็นถึงวัฒนธรรมของความเชื่อที่ยังคงเอกลักษณ์ตามแบบจีน อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตที่น่าสนใจจากการเก็บข้อมูลอีกว่า ในช่วงแรกเริ่มของการสร้างวัด ศาลเจ้าและโรงเจโดยกลุ่มชาวจีนรุ่นแรก ความเป็นจีน

แบบพุทธมหายานยังคงเป็นแบบฉบับหลักที่ถ่ายทอดมาจากเมืองจีนในวัดจีนแห่งแรกคือ วัดฉือฉาง มีพระพุทธรูปเจ้า 3 พระองค์ ตามคติความเชื่อแบบจีนมหายาน เป็นประธานรายล้อมด้วยพระโพธิสัตว์กวนอิมและองค์เทพต่างๆ เช่นเดียวกับศาลเจ้าและโรงเจจีนก็ปรากฏพระโพธิสัตว์องค์เทพและเซียนต่างๆประดิษฐานอยู่ ต่อมาภายหลังเมื่อลูกจีนขนาดใหญ่ที่เกิดในไทยได้ซึมซับเอาความเป็นไทยในด้านความเชื่อของพุทธศาสนาแบบเถรวาท วัดจีน ศาลเจ้า และโรงเจในยุคหลัง จึงมีการผสมผสานความเชื่อแบบพุทธเถรวาทของคนไทยเข้าไปด้วย เช่นการประดิษฐานพระพุทธรูปแบบไทย รายล้อมด้วยพระโพธิสัตว์และองค์เทพ ณ ศาลเจ้าที่ขี้เซียงตั้งและยังปรากฏลักษณะการผสมผสานทางความเชื่อดังกล่าวอีกหลายแห่งในวัด ศาลเจ้า และโรงเจของจีนในขนาดใหญ่

การผสมผสานความเชื่อแบบไทยและจีนที่เกิดขึ้นในขนาดใหญ่ นั้นถือเป็นพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ที่ปรับเปลี่ยนไปตามสภาพการณ์ของสภาพแวดล้อม ในด้านวัฒนธรรมและประเพณีของชาวจีนนั้นในยุคเริ่มแรกของการบุกเบิกสร้างเมืองขนาดใหญ่พร้อมๆกับการเข้ามาอยู่อาศัยของคนจีน วัฒนธรรมและประเพณีจีนมักแฝงไว้ด้วยเรื่องของความเชื่อเป็นหลักและกลายเป็นขนบธรรมเนียมในการปฏิบัติจนกลายเป็นแบบแผนหรือจารีตประเพณีไป ประเพณีจีนที่สำคัญที่ชาวจีนขนาดใหญ่ปฏิบัติมาตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตาทวดคือ ประเพณีตรุษจีน ประเพณีงวนเซียงโจ้ย ประเพณีเซ็งเม้ง ประเพณีกินขนมจั่ง ประเพณีสารทจีน ประเพณีไหว้พระจันทร์ ประเพณีถือศีลกินเจ และประเพณีไหว้ขนมอี๊ ถือเป็นประเพณีปฏิบัติที่สืบทอดมาตั้งแต่รุ่นบรรพบุรุษจากเมืองจีน เมื่อชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่ในขนาดใหญ่ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติตามความเชื่อดังกล่าวอย่างเคร่งครัด และแม้บางช่วงเวลาที่ยุทธการไม่เอื้ออำนวยต่อการปฏิบัติตามประเพณีความเชื่อของชาวจีน เช่น ในสมัยรัฐนิยมจอมพล ป.พิบูลสงคราม หรือช่วงญี่ปุ่นบุกตองสงครามโลกครั้งที่ 2 และในคราวที่เศรษฐกิจตกต่ำเกิดภาวะข้าวยากมากแพง คนจีนในขนาดใหญ่ก็ได้ละเลยในการปฏิบัติตามประเพณีดังกล่าว แต่อาจจะมีการลดขั้นตอนการปฏิบัติหรือลดเครื่องประกอบพิธี

บางอย่างลงเพื่อความเหมาะสมของสถานการณ์แต่ยังคงหัวใจสำคัญของพิธีเอาไว้
 อย่างครบถ้วน คุณสุชิง แซ่จ้ง⁷¹ ลูกจีนที่เกิดและเติบโตในหาดใหญ่ได้เล่าให้ฟังว่า
 ในช่วงสงครามผู้คนพากันกลัวญี่ปุ่นไม่กล้าออกจากบ้าน กลั้วระเบิดจากเครื่องบิน แต่
 เมื่อคราวันตรุษจีนเดียวกับแม่ก็ยังคงทำกับข้าวเพื่อไหว้บรรพบุรุษเดียวกับแม่ของ
 คุณสุชิงเล่าให้คุณสุชิงฟังว่าเคยไหว้มาตั้งแต่สมัยอยู่เมืองจีน แม่ทางเมืองจีนจะร่วนวาย
 ขนาดไหนก็ยังต้องไหว้แต่ทำแบบเล็กๆ พอบ้านเมืองสงบ เศรษฐกิจดี ก็ทำแบบใหญ่ๆ
 พอย้ายกันมาอยู่ที่หาดใหญ่ แม้จะเป็นช่วงสงครามก็ยังต้องไหว้อยู่ดี เพราะกลัวเดียวกับ
 แม่จะอดไม่มีข้าวกินเราจะไม่สบายใจ...” ข้อมูลดังกล่าวสอดคล้องกับการ
 สัมภาษณ์เก็บข้อมูลแบบกลุ่ม (Focus Group) ของกลุ่มผู้สูงอายุหาดใหญ่ ชมรม
 ออกกำลังกาย⁷² ได้เล่าให้ฟังว่าธรรมเนียมและประเพณีจีนต่างๆที่เคยปฏิบัติกันมา
 ตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษที่เมืองจีน พอมาอยู่ในหาดใหญ่ ก็ยังคงยึดถือปฏิบัติอยู่เช่นเดิม
 โดยประเพณีสำคัญที่จะขาดไม่ได้และแสดงให้เห็นถึงเอกลักษณ์ความเป็นจีน เช่น
 ตรุษจีน สารทจีน แข็งเม้ง กินเจ ไหว้พระจันทร์ จะถือว่าสำคัญมากและขาดไม่ได้
 เมื่อมีลูกมีหลานก็จะพยายามถ่ายทอด วิธีการปฏิบัติและเน้นย้ำถึงความสำคัญของพิธี
 ต่างๆจนกลายเป็นวัฒนธรรมที่สืบทอดกันในตระกูล แต่เมื่อเวลาผ่านไปหรือ
 สภาพแวดล้อมเปลี่ยนไป คนจีนหาดใหญ่รุ่นใหม่ก็ปรับเปลี่ยนขั้นตอนปฏิบัติบางอย่าง
 ลง เช่น เศรษฐกิจไม่ดีก็ทำไหว้แบบเล็กๆ บางบ้านเคยซื้อของไหว้เจ้าในเทศกาลต่างๆ
 ครั้งละหลายหมื่น ก็มีการลดจำนวนของไหว้ลงเพื่อประหยัดค่าใช้จ่าย แต่คนรุ่นใหม่
 บางบ้านก็เลิกประเพณีไหว้เจ้าแบบจีนไปโดยเปลี่ยนไปเป็นการทำบุญที่วัด
 เช่นเดียวกับที่คนไทยปฏิบัติ

ปรากฏการณ์ด้านความเชื่อจากการผสมผสานความเป็นไทย-จีนเข้าด้วยกันนั้น
 สามารถพบเห็นได้ทั่วไปในหาดใหญ่ โดยเฉพาะความเชื่อเรื่องวัตถุมงคลและเครื่องราง
 ของขลังต่างๆ ตามความเชื่อแบบจีนดั้งเดิมก็ปรากฏการนับถือบูชาในวัตถุมงคลต่างๆ
 ซึ่งยังคงพบเห็นได้อย่างแพร่หลายในปัจจุบัน อาทิ กระดาศยันต์ หรือ ฐู๊ กระจกแปด
 เหลี่ยมแปดทิศ เสือคาบดาบ กบสามขา ฯลฯ รวมทั้งรูปปั้นเทพเจ้าและเซียนต่างๆอีก

เป็นจำนวนมาก การบูชาวัตถุมงคลต่างๆตามแบบจีนนี้มีทั้งเพื่อความเป็นสิริมงคล โชคลาภ อำนาจ วาสนา บารมีและแก้เคล็ดเพื่อปิดเป่าความไม่ดีและสิ่งชั่วร้าย ลักษณะความเชื่อดังกล่าวยังมีเรื่องของการจัดวางสถานที่เพื่อความเป็นสิริมงคลของชาวจีนที่เรียกว่า "ฮวงจุ้ย" ซึ่งถูกนำมาใช้กับที่พักอาศัย ที่ทำงานและที่อื่นๆที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินชีวิต ตัวอย่างจากกรณีศึกษาพบว่าความเชื่อแบบไทย - จีน ที่ผสมผสานและเกิดขึ้นในภาคใหญ่ปัจจุบันไม่แตกต่างไปจากกระแสหลักของความเชื่อแบบผสมผสานที่เกิดขึ้นในสังคมไทย ทั้งชาวจีน ชาวไทยเชื้อสายจีนและคนไทยทั่วไปต่างก็รับเอาสิ่งที่คิดว่าจะเป็นผลดีและเป็นมงคลแก่ตนเองโดยมิได้คำนึงว่าสิ่งนั้นจะเป็นความเชื่อแบบใด ดังจะพบได้ว่ามีคนไทยจำนวนมากที่เชื่อถือโชคลางตามคติแบบจีน เช่น การจัดวางฮวงจุ้ย การตั้งสิ่งของวัตถุมงคลตามแบบจีน รวมทั้งการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของจีน ในขณะที่ชาวไทยเชื้อสายจีนเองก็ดำเนินความเชื่อแบบไทยและจีนผสมผสานกันซึ่งพบเห็นได้ทั่วไปทุกที่ที่มีชาวไทยเชื้อสายจีนอาศัยอยู่โดยมีข้อสังเกตและเป็นคำถามตามมา คือ การนับถือบูชาตามคติ ความเชื่อแบบจีนที่เกิดขึ้นดังกล่าวทั้งในหมู่ชาวไทยเชื้อสายจีนและคนไทยทั่วไป ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจและเข้าถึงในพิธีกรรม นัยยะและความหมายมากนักน้อยเพียงใด หรือเป็นเพียงการกระทำตามความเชื่อเพื่อความสบายใจเท่านั้นเอง

นับตั้งแต่รุ่นลูกจีนภาคใหญ่ที่เกิดในเมืองไทยกระทั่งถึงปัจจุบัน พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของคนจีนภาคใหญ่รุ่นใหม่เหล่านี้ต่างก็มีเอกลักษณ์ตามแบบฉบับเฉพาะของตนเอง จากความเป็นจีนแท้ทั้งในด้านชาติพันธุ์ สัญชาติ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อของคนจีนภาคใหญ่โพ้นทะเลได้แปรเปลี่ยนไปเป็นลูกจีนในไทยที่ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมแบบจีนในบางประการ อาทิ ประเพณีปฏิบัติตามความเชื่อในเทศกาลสำคัญๆ และการพบปะสังสรรค์ในสมาคมจีน ซึ่งยังคงพบเห็นได้ ในขณะที่ความเป็นไทยได้เข้ามามีอิทธิพลต่อสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนอย่างมาก ภาษาจีนทั้งที่เป็นสำเนียงตามบรรพบุรุษและภาษาจีนกลางซึ่งเคยเป็นที่นิยมใช้อย่างแพร่หลายในการติดต่อสื่อสารระหว่างกันทั้งภายในครอบครัวและในหมู่สมาคม

จีนได้เริ่มเลือนหายไปจากสังคมจีนขนาดใหญ่ พร้อมกับหนังสือพิมพ์จีนและเอกสารภาษาจีนที่คนจีนรุ่นใหม่หลายคนสามารถอ่านได้ ความเป็นไทยพร้อมกับความทันสมัยตามแบบตะวันตกทั้งในทางวัตถุและทางจิตใจได้เข้ามาในหาตใหญ่ควบคู่กับการดำเนินชีวิตของชาวหาตใหญ่รุ่นใหม่ ผลที่ตามมาคือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกิดขึ้น วัฒนธรรมความเป็นจีนที่เคยยึดติดกับความเชื่อแบบพุทธนิกายมหายาน ลัทธิเต๋า และขงจื้อได้ถูกผสมผสานและแทนที่ด้วยความเชื่อที่คล้ายคลึงกัน คนไทยส่วนใหญ่อาจจะนับได้ว่าลูกหลานจีนหาตใหญ่ทุกคนในปัจจุบันได้กลายเป็นชาวพุทธแบบคนไทยทั่วไปอย่างเต็มตัว ในขณะที่ความเชื่อแบบนิกายมหายานได้ถูกผสมผสานเข้าเป็นเพียงส่วนหนึ่ง สำหรับประเพณีที่เคยปฏิบัติสืบเนื่องกันมารวมทั้งวิถีชีวิตตั้งแต่เกิดจนตายก็ได้ผ่านการปรับเปลี่ยนเพื่อให้สอดคล้องกับยุคสมัยและสภาพแวดล้อม ความหมายและนัยยะสำคัญบางประการในประเพณีบางอย่างเช่น ตรุษจีน สารทจีน และเซ็งเม้ง ที่ต้องการให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบรรพบุรุษและมีโอกาสพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นตลอดจนช่วยเหลือพึ่งพากันและกันในครอบครัว ซึ่งการรวมญาติพี่น้องในประเพณีดังกล่าวทำให้คนในตระกูลจำนวนมากมารวมตัวกัน และกลายเป็นงานสำคัญที่มีความหมาย แต่เมื่อสังคมมีการเปลี่ยนแปลง ลักษณะครอบครัวขนาดใหญ่ได้แยกออกไปเป็นครอบครัวเดี่ยว วิถีชีวิตของคนขึ้นอยู่กับสภาพทางเศรษฐกิจ ส่งผลให้ประเพณีและวัฒนธรรมความเชื่อแบบจีนดั้งเดิมบางประการได้เปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อม ศิริกุล แซ่ลิ้ม ชาวจีนเชื้อสายจีนในหาตใหญ่ ซึ่งปัจจุบันทำธุรกิจอาชีพค้าขาย ได้สรุปความเห็นไว้อย่างน่าสนใจว่า “ปัจจุบันความเป็นจีนได้กลายเป็นสิ่งนามธรรม วิถีชีวิตของชาวหาตใหญ่สมัยใหม่ไม่แตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป คือ ผสมผสานจนไม่สามารถแยกแยะออกจากกันได้ว่าอะไรเป็นไทยเป็นจีน ความเข้าใจในความหมายและธรรมเนียมปฏิบัติแบบจีนเป็นเพียงความรู้แบบผิวเผิน แต่เข้าไม่ถึงแก่นแท้ของความหมาย ความเป็นจีนไม่ได้มีความหมายทางสังคมหรือเอื้อประโยชน์ให้เกิดความช่วยเหลือเกื้อกูลกันในหมู่ชาวจีนเหมือนกับในสมัยก่อน ทุกวันนี้จึงถือว่าเป็นคนไทยเต็มตัวแต่ยังคงมีสำนึกแห่งความเป็นจีนเหลืออยู่บ้าง แต่ไม่รู้ว่าจะเอาไปทำอะไร”⁷³

อาจกล่าวได้ว่าพัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวจีนขนาดใหญ่สมัยใหม่ คือความเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมที่แปรเปลี่ยนไปตามสภาพแวดล้อมและกาลเวลา ความเป็นไทยในด้านเชื้อชาติ ความรู้สึกนึกคิด สังคม วัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อได้ถูกแทนที่เข้ามาพร้อมๆกับการลดบทบาทของความเป็นสังคมจีนซึ่งถูกมองว่าเป็นสิ่งสร้างความแปลกแยกในสังคม ในความทรงจำของชาวไทยเชื้อสายจีนจำนวนมากไม่น้อยที่รู้สึกถึงความแตกต่างและอับอายในวัยเด็กเมื่อใช้ชื่อสกุลเป็นแซ่แบบคนจีน นอกเหนือจากความเป็นคนไทยและวัฒนธรรมไทยที่ผสมผสานเข้ามาแล้วภาวะการเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มุ่งเน้นความทันสมัย ความเป็นตะวันตก และเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้มีส่วนสำคัญที่ทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมแบบจีนเลือนลางและสูญหายไป ความเป็นจีนสำหรับคนจีนขนาดใหญ่สมัยใหม่จึงคงหลงเหลืออยู่เพียงนามธรรมเพราะสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนได้ถูกหล่อหลอมเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นไทยท่ามกลางยุคสมัยแห่งการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยในปัจจุบัน

เชิงอรรถ

บทที่ 3 การเคลื่อนเปลี่ยนทางสังคมของชาวจีนขนาดใหญ่

1. จอห์น เค. แพร์แบงค์ และคณะ(เขียน) กุสุมา สนิทวงศ์ฯ และชัยโชค จุลศิริวงศ์ (แปล)เอเซีย ตะวันออกยุคใหม่ เล่มสาม.. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,2521). หน้า 803-827.
2. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่1 จุลศักราช 1166พิมพ์ตามฉบับหลวงตรา3ดวงเล่ม 1. (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. 2528). หน้า 191-192.
3. พลกุล อังกินันท์. บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว.(ปริญญานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์:มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2514). หน้า 9.
4. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (แปล). สังคมจีนในประเทศไทยประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์. (กรุงเทพฯ:ไทยวัฒนาพานิช,2529). หน้า 99.
5. สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯสยามบรมราชกุมารี. บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย 2549). หน้า 127.
6. พลกุล อังกินันท์. เรื่องเดียวกัน. หน้า19.
7. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ(แปล). เรื่องเดียวกัน. หน้า 69.
8. พวงร้อย กล่อมเอียง. พระบรมราชาบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว. (ปริญญานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516). หน้า 24.
9. สิริวิรัตน์ พุ่มเกิด. "อัสวพาหุ"กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและอุดมการณ์ทางการเมือง. (วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2538). หน้า 85.

- 10.พวกยิวแห่งบูรพาทิศและเมืองไทยจึงตื่นเถิด. (กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2527). หน้า 16.
- 11.สิริรัตน์ พุ่มเกิด. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 35.
- 12.ไสว วัฒนเศรฐฐ. **วาทะพระมงกุฎ**. (พระนคร: ธรรมเสรี, 2506). หน้า 65 - 66.
- 13.จมีน อมรดรุณารักษ์. **พระราชนิพนธ์รัชกาลที่ 6**. (พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2496) หน้า 29-30.
- 14.ไสว วัฒนเศรฐฐ. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 42.
- 15.ศุภการ สิริไพศาล. **การปรับตัวสู่สังคมสมัยใหม่ของไทยผ่านระบบการศึกษาตามแบบตะวันตก พ.ศ.2430-2481**. (วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547). หน้า 171-172.
- 16.นายบัวชุน แซ่โจ้ว, อายุ 89 ปี สัมภาษณ์ผ่านนายณรงค์ ศิริเงิน สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 164/511 อ. บางบัวทอง จ. นนทบุรี วันที่ 4 มกราคม 2549
- 17.แหล่งเดิม.
- 18.ศุลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. **เมืองหาดใหญ่คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้**. (รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547). หน้า 275.
- 19.ชาวจีนที่อาศัยอยู่ในมะละกาที่ได้มีการแต่งงานกับผู้หญิงพื้นเมืองแต่ยังคงรักษาขนบธรรมเนียมประเพณีจีนเอาไว้
- 20.เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิมย์. **เชิงสุตแสง ศรีบุญเรือง ทศนะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย**. (กรุงเทพฯ: ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับเอเชีย, 2547) หน้า 285.
- 21.สายชล สัตยานุรักษ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 293.
- 22.สายชล สัตยานุรักษ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 294.
- 23.นางศิริกุล แซ่ลิ้ม อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 86/165 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 5 เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548
- 24.สายชล สัตยานุรักษ์. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 299-300.
- 25.รองศาสตราจารย์ประจำภาควิชาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

- 26.นายไต้เซียง จินตนาศิริกุล อายุ 53 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 154 ซอย 23 ถนน
นิพัทธ์สงเคราะห์ หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548
- 27.นางสุชิง แซ่จ้ง อายุ 66 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 1
หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2548
- 28.สายชล สัตยานุรักษ์. *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 301-304.
- 29.พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (แปล). *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 247.
- 30.Ph.D. ศาสตราจารย์ด้านประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์
- 31.เบญจามิน เอ.บัทสัน. (เขียน). *อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม*.
(กรุงเทพฯ:มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์,2543). หน้า 242.
- 32.แกมสุข นุ่มนนท์. *เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2*. (กรุงเทพฯ: สายธาร,
2544)หน้า 60-61.
- 33.แกมสุข นุ่มนนท์. *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 65.
- 34.พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (แปล). *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 272-276.
- 35.ชรินทร์ แซ่จิ๋ว สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 95/8 ถนนรัถการ อ.หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 13
กุมภาพันธ์ 2549
- 36.ศุภีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. *เรื่องเดียวกัน*. หน้า 276-277.
- 37.ภูวดล ทรงประเสริฐ. *ทุนจีนปักชำได้*. (กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟ, 2546).
หน้า 16-27.
- 38.สกรรจ์ จันทรรัตน์ สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ ถนนกาญจนวนิช เมื่อวันที่ 28
มกราคม 2549
- 39.เจ.วิลเลียม สกินเนอร์. *สังคมจีนในประเทศไทย: ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์*
Chinese Society in Thailand: An Analytical History. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ
บรรณาธิการแปล. (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529). หน้า 277.
- 40.มลิวรรณ รัชวงศ์.*เรื่องเดียวกัน*. หน้า 163 – 164.
- 41.ชรินทร์ แซ่จิ๋ว สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 95/8 ถนนรัถการ อ.หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 13
กุมภาพันธ์ 2549

- 42.นางสาวชฎารัตน์ แก้วประดับเพชร, สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549.
- 43.นางไต้เซียง แซ่ลี สัมภาษณ์ที่สมาคมไหหลำ หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2548
- 44.อภิเชษฐ กาญจนดิฐ. **หนทางสู่อำนาจ: การเป็นผู้นำทางการเมืองของพรรค อัมโนในมาลายา ค.ศ. 1946 – 1957.** (สารนิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548). หน้า 74
- 45.ภูวดล ทรงประเสริฐ. **นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ 2475-2500.**(วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) หน้า 208 – 212.
- 46.สามารถศึกษารายละเอียดได้จาก เสฐียร พันธรั้งษ์. **ศาสนาเปรียบเทียบ เล่ม 2** (กรุงเทพฯ : แพรววิทยา, 2514). หน้า507 – 508. , พรรณี ฉัตรพลรักษ์. “แนวคิดดั้งเดิมของชาวจีน,” ใน **รวมบทความอารยธรรมตะวันออก.** (กรุงเทพมหานคร มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529). หน้า 174 – 177., จำนง ทองประเสริฐ. **พุทธศาสนาในประเทศจีน.** (กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508) หน้า 41 – 45. และ สงบ ส่งเมือง. **ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออก.** (สงขลา ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ 2528). หน้า 35 – 39.
- 47.. เจ.วิลเลียม สกินเนอร์. **เรื่องเดียวกัน.** หน้า 317.
- 48.นงลักษณ์ จงรักวงศ์. **ศึกษาอาหารที่ใช้ในประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** (ปริญญาานิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา : มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542).
- 49.สุชาติ ภูมิบริรักษ์. “ตรุษจีนในเมืองจีนแผ่นดินใหญ่,” ใน **ศิลปวัฒนธรรม.** (2529 ,กุมภาพันธ์). หน้า 63.

- 50.อารีรัตน์ แซ่คง. ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. (ปริญญานิพนธ์ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2539).. หน้า 30 – 48.
- 51.อารีรัตน์ แซ่คง. เรื่องเดียวกัน.หน้า 30-38
- 52.ทิษฎา ยา โภชนา. ศึกษาประเพณีในรอบปีและจริยธรรมจากประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.(ปริญญานิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ,2548). หน้า 49 - 52.
- 53.พรีนา บลุมพิลดี. ความเชื่อชาวจีน. (กรุงเทพฯ : ยินหยาง, 2533). หน้า 46 -47 และ เรื่องรอง รุ่งรัศมี. มังกรซ่อนลาย. (กรุงเทพฯ : แพรว, 2541). หน้า 51 – 53.
- 54.พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. บุรณาการทางวัฒนธรรมของเยาวชนชาวจีนในประเทศไทย.(กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539) หน้า 42.
- 55.ทิษฎา ยา โภชนา. เรื่องเดียวกัน. หน้า 61 – 66.
- 56.สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก พนิดา พุ่มเอี่ยม. (2538).ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดใหญ่ อำเภอ หาดใหญ่จังหวัดสงขลา. ปริญญานิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้ .
- 57.วิรัตน์ แก้วแทน. การศึกษาประเพณีกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. ปริญญานิพนธ์ ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้ ,2537). หน้า 31 – 35.
- 58.ทิษฎา ยา โภชนา. เรื่องเดียวกัน. หน้า 71 – 77.
- 59.แหล่งเดิม. หน้า 77 – 81.
- 60.โสภารวรรณ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. (ปริญญานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542). หน้า 30 -31.
- 61.สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2539, มีนาคม) "ของคำถาม," ใน สารคดี. 12(133) : 86.

62. ขั้นตอนและธรรมเนียมปฏิบัติในประเพณีงานศพของคนไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่มีวิธีการไม่แตกต่างกัน ทั้งนี้ สามารถศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมในประเพณีงานศพของชาวไทยเชื้อสายจีนได้ใน ชลอ บุญช่วย. **ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา.** ปรินญาณิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2532).
63. ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน “ความเชื่อของชาวใต้,” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 2.** (2542). หน้า 984 – 985.
64. ศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมใน “งานบุญของชาวใต้,” ใน **สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3.** (2542). หน้า 1345 – 1350. และ “ทำบุญเดือนสิบ : ประเพณี,” **สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 7.** (2542). หน้า 3384 – 3394.
65. สามารถศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับองค์กร สมาคมและมูลนิธิของชาวจีนในอำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลาได้ใน สมพร เดชแก้วภักดี. **การจัดองค์กรและบทบาททางสังคมของสมาคมและมูลนิธิจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.** (ปรินญาณิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542).
66. สมพร เดชแก้วภักดี. **การจัดองค์กรและบทบาททางสังคมของสมาคมและมูลนิธิจีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา** (ปรินญาณิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542). หน้า 49 – 58.
67. ศุภีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. **เรื่องเดียวกัน.** หน้า 276 – 283.
68. สมพร เดชแก้วภักดี. **เรื่องเดียวกัน.** หน้า 60 – 62.
69. กอปรยง หนูสันโดด. **บทบาทของวัดพุทธศานานิกายมหายานในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่.** (ปรินญาณิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546), หน้า 6 – 8.

- 70.สง ปิง ชาวจีนปื๋นัง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 273B ถนนจุลียร์ ปื๋นัง มาเลเซีย, เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2549
- 71.นางสุชิง แซ่จ้ง อายุ 66 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2548
- 72.กลุ่มผู้สูงอายุที่มีการพบปะสังสรรค์ด้วยการออกกำลังกายบริเวณหน้ามุลนิธิห่งเซี่ยเซียงตั้ง
- 73.นางศิริกุล แซ่ลิ้ม อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 86/165 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 5 เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548

บทที่ 4

สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนขนาดใหญ่ในปัจจุบัน

ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอย่างรวดเร็วในประเทศไทยนับตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา เมืองขนาดใหญ่ได้พัฒนาและขยายตัวขึ้นอย่างรวดเร็ว ภายใต้กระแสทุนนิยมโลกมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและวิถีชีวิตของชาวขนาดใหญ่ จากระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพและการค้าขนาดเล็กไปสู่เศรษฐกิจแบบการค้าและอุตสาหกรรมภายในตัวเมืองและชุมชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติครั้งแรกในปี พ.ศ. 2504 ก่อให้เกิดชนชั้นกลาง พ่อค้า นักลงทุนและผู้ประกอบการ ทั้งที่เป็นคนขนาดใหญ่และคนจากต่างถิ่นอย่างกว้างขวาง ธุรกิจหลากหลายประเภทได้เกิดขึ้นอันเป็นผลมาจากนโยบายส่งเสริมการลงทุนของรัฐ โดยเฉพาะธุรกิจภาคบริการและการสร้างขนาดใหญ่ให้เป็นเมืองศูนย์กลางทางธุรกิจการค้าของภาคใต้ สถานบันเทิงต่างๆได้เกิดขึ้นพร้อมกับธุรกิจโรงแรมและศูนย์การค้า รวมทั้งธุรกิจที่ผิดกฎหมายหลายชนิด อาทิ สินค้าหนีภาษี บ่อนคาสีโน และการค้าประเวณี การเจริญเติบโตและขยายตัวของเมืองใหญ่อ้างกล่าวยังส่งผลให้ขนาดใหญ่เป็นพื้นที่จัดตั้งมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตามนโยบายการขยายโอกาสทางการศึกษาของรัฐบาล กระแสหลักแห่งการพัฒนาที่เกิดขึ้นดังกล่าวส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวจีนในขนาดใหญ่อย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน และยิ่งถือเป็นตัวเร่งสำคัญที่ทำให้กระบวนการหล่อหลอมความเป็นจีนสู่ความเป็นไทยเกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว ดังจะได้กล่าวในรายละเอียดในลำดับต่อไป

จากจีนสู่ไทย: การปรับตัวทางวัฒนธรรมและสังคมสมัยใหม่

นับตั้งแต่คนจีนได้อพยพเข้ามาอยู่อาศัยในหาดใหญ่และสร้างความเจริญให้กับหาดใหญ่มาเป็นลำดับ การหยั่งรากลึกทางสังคมและวัฒนธรรมแบบชาวจีนได้เกิดขึ้นพร้อมกับการเริ่มต้นชีวิต การสร้างตัว และการพัฒนาชีวิตด้วยความมุ่งมั่นและเป็นระบบ ศาสตราจารย์สุทริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ ผู้เชี่ยวชาญด้านวัฒนธรรมศึกษาได้นิยามวิถีของชาวจีนไว้ว่า “ความมุ่งมั่นในการสร้างตัวของคนจีนได้มาพร้อมกับอุดมคติที่ไม่เพียงแต่เพื่อชีวิตที่ดีกว่าเดิม แต่ยังหมายมั่นที่จะได้เป็นเจ้าของหรืออย่างน้อยถ้าจะต้องกลับไป ก็จะต้องทำให้ญาติมิตรและบุพการีได้ชื่นชมกับฐานะและอนาคตที่สดใสมั่นคง ไม่ใช่กลับไปในสภาพไร้ทรัพย์สิน อัดคัต ซึ่งค่านิยมอันนี้เป็นคติอย่างหนึ่งของเต๋า” จากความมุ่งมั่นดังกล่าวของชาวจีนอพยพ นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสู้ชีวิตและไม่เลิกล้มงาน จากกุลีลากรรณกรรมก่อสร้างรางรถไฟไปจนถึงการเริ่มต้นค้าขาย สะสมทุน กระทั่งเปลี่ยนฐานะจากเจ้าของโชห่วยขนาดเล็กไปเป็นเจ้าของธุรกิจขนาดใหญ่ วิถีคิดของชาวจีนส่วนใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในการสะสมทุนนี้เกือบทั้งหมดมีแนวทางที่คล้ายคลึงกัน ตั้งแต่การฉีกกำลังกันภายในครอบครัว ด้วยการนำระบบ “กงสี” มาใช้เพื่อไม่ให้กองมรดกถูกแบ่งแยกอันเป็นการร่วมทุนในบรรดาญาติผู้ใกล้ชิด เมื่อเข้มแข็งมั่นคงมากพอแล้วก็จะขยายกิจการโดยการสร้างเครือข่ายร่วมกัน ทั้งในลักษณะถือหุ้น เครือข่ายสาขาหรือกิจการในเครืออุปถัมภ์เพื่อก้าวไปสู่จุดสูงสุดของธุรกิจ คือการผูกขาดซึ่งอาจผูกขาดโดยกลุ่มหรือผูกขาดเดี่ยว²

จากความมุ่งมั่นในการสร้างฐานะทางครอบครัวดังกล่าว คนจีนอพยพรุ่นแรกในหาดใหญ่ต่างตั้งใจที่จะตั้งรกรากและสร้างครอบครัวขึ้น ณ ดินแดนแห่งนี้ แต่ในเวลาเดียวกันมีข้อเท็จจริงบางอย่างเกิดขึ้น นั่นคือการขาดแคลนผู้หญิงชาวจีน ในสังคมจีนโพ้นทะเลในประเทศไทย ทั้งนี้เพราะในช่วงการอพยพของชาวจีนรุ่นแรกๆ ผู้หญิงจีนแทบจะไม่ได้อพยพออกจากเมืองจีนด้วยเลย³ กลุ่มชาวจีนอพยพส่วนใหญ่ ที่มาตั้งชุมชนจีนโพ้นทะเลยังต่างแดน ต่างก็ล้วนแล้วแต่เป็นผู้ชายเกือบทั้งสิ้น แม้ว่าบางคน

จะแต่งงานและมีครอบครัวอยู่ในเมืองจีนแล้วก็ตาม แต่เมื่อถึงคราวเดินทางไปหางานทำยังต่างแดนชายชาวจีนส่วนใหญ่มักที่จะไม่นำครอบครัวตามติดตัวไปด้วยสะท้อนให้เห็นถึงความคิดของชาวจีนอพยพที่ยังคงมีเป้าหมายจะเดินทางกลับบ้านเกิด หลังจากที่ตั้งรกรากได้แล้ว ปรากฏการณ์ดังกล่าวในภายหลังจะเป็นที่มาของเรื่องราวการรับ “แม่ใหญ่” หรือเมียคนแรกจากเมืองจีนมาอยู่ร่วมกันกับครอบครัวใหม่ที่เมืองไทยของกลุ่มครอบครัวจีนโพ้นทะเล ด้วยเงื่อนไขจำกัดในการสร้างครอบครัวดังกล่าว ชาวจีนรุ่นแรกๆ ในหาดใหญ่จึงจำเป็นต้องดำรงความเป็นโสดหรือไม่ก็ต้องแต่งงานกับผู้หญิงไทย หรือหญิงไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในเมืองไทย จากการสัมภาษณ์ นางศิริวรรณ โฆษพงศา ชาวไทยเชื้อสายจีนที่เกิดในประเทศไทยได้เล่าให้ฟังว่า “ตนเองเป็นลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย เตี้ยกับแม่เลี้ยงแบบจีนมาตั้งแต่เด็กจึงทำให้รู้ภาษาและธรรมเนียมจีน ต่อมามีคนแนะนำให้รู้จักกับนายบัวชุน แซ่โจ้ว หนุ่มชินตั้ง ซึ่งเป็นชาวจีนอพยพได้จึงแต่งงานกันและร่วมกันสร้างครอบครัวมาจนถึงปัจจุบัน” เช่นเดียวกัน คำบอกเล่าของ นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมเลิศ ชาวไทยเชื้อสายจีน แต่จิว (แซ่ว่อง) ในหาดใหญ่ ที่ให้ข้อมูลว่า “เตี้ยเป็นชาวจีนอพยพมาจากเมืองซัวเถา ส่วนแม่เป็นลูกจีนที่เกิดในเมืองไทย เตี้ยกับแม่ได้พบและแต่งงานกันหลังจากที่เตี้ยเขามาอยู่อาศัยในหาดใหญ่ได้ประมาณ 3 ปี”⁵

การแต่งงานกับคนไทยหรือลูกจีนในไทยของชาวจีนอพยพดังกล่าว นำมาสู่การสร้างครอบครัวของกลุ่มชาวจีนอพยพ ซึ่งในช่วงชีวิตของชาวจีนหาดใหญ่รุ่นโพ้นทะเลนี้ ยังคงเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและสังคมแบบจีนดั้งเดิมไว้อย่างเหนียวแน่น ธรรมเนียมจีนต่างๆ ยังคงปรากฏให้เห็นในครอบครัว และสังคมของชาวจีนหาดใหญ่ ตั้งแต่ภาษาจีนตามสำเนียงเดิมซึ่งใช้พูดคุยกันภายในครอบครัวและกลุ่มคนจีนด้วยกัน การไหว้เจ้าและไหว้บรรพบุรุษตามความเชื่อ ซึ่งมีตลอดทั้งปี โดยประเพณีสำคัญสำหรับคนจีนทุกกลุ่มสำเนียงภาษาในหาดใหญ่ได้แก่ ประเพณีตรุษจีน เซงเม้ง สารทจีน ไหว้พระจันทร์ กินเจ นอกจากนี้ยังมีการไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามความเชื่อและศรัทธาของชาวจีนกลุ่มต่างๆ เช่นการบูชาเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม เทพกวนอู หลวงปู่โตของกง

ตลอดจนเขียนต่างๆอีกจำนวนมาก ซึ่งการไหว้เจ้าและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆของชาวจีนนี้ ได้มีธรรมเนียมปฏิบัติที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมาอย่างเป็นแบบแผน มีการกำหนดวันเวลา พิธีการและเครื่องเล่นไหว้ไว้อย่างชัดเจน ธรรมเนียมปฏิบัติตามความเชื่อแบบจีนยังได้ ครอบคลุมถึงวิถีชีวิตของชาวจีนตั้งแต่เกิดไปจนถึงตายอีกด้วย^๑ วัฒนธรรมทางความ เชื่อของกลุ่มชาวจีน ดังกล่าว เป็นการผสมผสานกันของความเชื่อแบบพุทธศาสนา นิิกายมหายานกับลัทธิเต๋าและขงจื้อ ซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวจีนทั้งในหมู่ ชาวจีนโพ้นทะเลและชาวจีนในประเทศจีนโดยพุทธศาสนาแบบมหายาน ลัทธิเต๋าและ ขงจื้อ สามารถเข้ากันได้เป็นอย่างดี และหลอมรวมกันเป็นความเชื่อหลักของคนจีนมา ตั้งแต่ในอดีตและสืบทอดความเชื่อต่อกันมา

การดำรงสังคมและวัฒนธรรมแบบจีนในหาดใหญ่ดำเนินต่อไปท่ามกลางการ ผสมผสานทางวัฒนธรรมผ่านการแต่งงานกับคนท้องถิ่น ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นได้นำมา สู่การแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมระหว่างกันแม้ว่าส่วนใหญ่ผู้ชายชาวจีนมีความต้องการ ให้เรียนรู้ในวัฒนธรรมจีนของตนมากกว่าที่ฝ่ายชายจะเรียนรู้ในวัฒนธรรมไทยดัง ปรากฏว่าครอบครัวจีนในหาดใหญ่บ้านบ้านฝ่ายชายซึ่งเป็นชาวชาวจีนอพยพไม่ยอม หัดพูดภาษาไทยเลยอย่างไรก็ตามลักษณะดังกล่าวได้นำมาสู่การเรียนรู้วัฒนธรรม ท้องถิ่นของไทย โดยบรรดาชาวจีนหาดใหญ่ต่างเริ่มมองเห็นข้อดีของการปรับตัวให้เข้า กับสังคมไทยโดยเฉพาะในยุคสมัยที่รัฐบาลต่อต้านชาวจีนและความเกียดชังชาวจีนได้ ทวีความรุนแรงขึ้น นำมาสู่การแบ่งแยก “ความเป็นไทย เป็นจีน” ดังที่ได้กล่าวไว้แล้ว ชาวจีนในหาดใหญ่หลายคนได้ใช้ช่องทางการแต่งงานกับคนไทยในการผสมกลมกลืนกลาย ความเป็นไทยให้เกิดขึ้น แม้ว่าจะเป็นการกระทำเพื่อปรับตัวตามสถานการณ์ นายเด็ก เชียง แซ่ลิ้ม ชาวจีนหาดใหญ่โพ้นทะเล อายุ 82 ปี ได้เล่าให้ฟังถึงเหตุผลที่เปลี่ยน สัญชาติมาเป็นคนไทยว่า “ความเป็นคนจีนได้ถูกเข้มงวดจากเจ้าหน้าที่ไทย จะทำมา หากินอะไรต้องหลบๆ ซ่อนๆ โดยเฉพาะในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ดังนั้นเมื่อได้ แต่งงานกับคนไทยและกฎหมายได้อนุญาตให้เปลี่ยนสัญชาติได้จึงขอเปลี่ยนมาใช้ สัญชาติไทยโดยใช้ความพยายามอยู่หลายครั้งเพื่อให้ไม่รู้สึกถึงความแตกต่างและไม่

เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินชีวิต ในขณะที่ภรรยาก็ไม่ขัดข้องที่จะต้องเรียนรู้ประเพณีจีน ส่วนตัวคุณเด็กเซียงเองก็ซึมซับและเรียนรู้วัฒนธรรมไทยได้กระทั่งฟังและพูดภาษาไทยได้แต่เขียนและอ่านไม่ได้เพราะไม่ได้เรียนอย่างจริงจัง” เมื่อถามถึงความรู้สึกในปัจจุบันนี้ได้รับคำตอบว่า “ความเป็นจีนยังคงอยู่ โดยธรรมเนียมและประเพณีจีนต่างๆ ที่เคยได้รับการปลูกฝังมา ยังคงดำเนินอยู่ในครอบครัวรวมทั้งความคิดถึงบ้านเกิดในประเทศจีนซึ่งได้กลับไปเยี่ยมหลายครั้งรวมทั้งได้ติดต่อกับญาติพี่น้องทางเมืองจีนอยู่เป็นประจำ”⁷

ความเป็นจีนและไทยได้เกิดการผสมผสานขึ้นผ่านการแต่งงานมีผลให้เกิดการเรียนรู้วัฒนธรรมและสังคมนะหว่างกัน ในขณะเดียวกันชาวจีนก็ฉลาดพอที่จะพยายามปรับตัวให้เข้ากับคนไทยในทุกๆ ด้านรวมทั้งสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีกับผู้มีบทบาททางสังคมทุกกลุ่ม ดังปรากฏได้ถึงการพยายามเอาใจคนไทยด้วยการรวมกันเป็นกลุ่มใหญ่เข้าร่วมในพระราชพิธีถวายพระเพลิงพระบรมศพพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวและพระราชพิธีขึ้นครองราชย์ของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวในปี พ.ศ. 2468⁸ เพื่อแสดงให้เห็นถึงความจงรักภักดีของชาวจีนที่ไม่แตกต่างไปจากคนไทย ตัวอย่างรูปธรรมที่เห็นได้ชัดถึงการปรับเปลี่ยนจากความเป็นจีนสู่ความเป็นไทย คือ บรรดาลูกจีนที่เกิดขึ้นในเมืองไทยในหาดใหญ่ลูกจีนที่เกิดขึ้นต่างซึมซับและเรียนรู้ในวัฒนธรรมทั้งแบบจีนและแบบไทยผสมผสานควบคู่กันไปภายในครอบครัวลูกจีนต่างได้รับการเลี้ยงดูและเรียนรู้ในวัฒนธรรมประเพณีและธรรมเนียมแบบจีนรวมทั้งมีโอกาสติดตามไปเข้าร่วมสังคมนับสมาคมและกลุ่มชาวจีนต่างๆ ในหาดใหญ่ซึ่งจัดขึ้นเป็นประจำในขณะเดียวกันวิถีชีวิตได้ดำเนินไปพร้อมๆ กับการเรียนรู้สังคมและวัฒนธรรมแบบไทยในทุกๆ ด้าน ทั้งการใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในชีวิตประจำวัน การพบปะสังสรรค์กับเพื่อนคนไทยการศึกษาเล่าเรียนในโรงเรียนไทยรวมทั้งการรับเอาประเพณีความเชื่อแบบไทย นวลทธิย์ มหามงคล ลูกจีนที่เกิดในหาดใหญ่ปัจจุบันทำงานเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐได้เล่าให้ฟังว่า “ถูกเลี้ยงดูมาแบบไทยและจีนผสมกันธรรมเนียมจีนบางอย่างก็ถูกสอนมาตลอดรวมทั้งการไหว้เจ้าแบบบรรพบุรุษความเชื่อแบบจีนที่ยังคง

ยึดถือปฏิบัติกันอยู่ภายในครอบครัวแต่ความเป็นไทยก็ซึมซับและเรียนรู้ควบคู่มาเหมือนกันโดยเป็นวิถีชีวิตประจำวันที่เติบโตมาพร้อมๆ กันถูกสั่งสอนมาตั้งแต่เด็กว่าเราเป็นคนไทยและหาดีใหญ่ในความทรงจำตั้งแต่สมัยเด็กก็ไม่ได้แตกต่างไปจากจังหวัดอื่นๆ ของประเทศไทย”⁹

วัฒนธรรมและสังคมแบบจีนได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างชัดเจนในชาวจีนรุ่นที่ 3 ซึ่งเป็นลูกหลานจีนที่เกิดและเติบโตในเมืองไทยจนถูกเรียกขานเพื่อไม่ให้เกิดความแตกต่างว่า “คนไทยเชื้อสายจีน” ลูกหลานจีนหาดีใหญ่ในรุ่นดังกล่าวได้เกิดและเติบโตขึ้นพร้อมๆ กับการเปลี่ยนแปลงของเมืองหาดีใหญ่จากเดิมในช่วงก่อน พ.ศ. 2500 วิถีชีวิตของชาวจีนและชาวไทยได้ดำรงอยู่ด้วยความเรียบง่ายโดยยึดถืออาชีพการเกษตรและการค้าเป็นหลัก ต่อมาเมื่อมีการขยายตัวของเส้นทางคมนาคมขนส่งทำให้เกิดการพัฒนาเมืองในหลายๆ ด้าน เช่น การเกิดขึ้นของโรงแรมทั้งในลักษณะของโรงเตี๊ยมในยุคแรกและโรงแรมทันสมัยในยุคต่อมา การปรับเปลี่ยนบ้านไม้เดิมกลายเป็นอาคารพาณิชย์แบบตึกแถว รวมทั้งราคาที่ดินสูงขึ้นจากการซื้อขายเปลี่ยนมือกันอย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีหลักฐานที่ยืนยันได้ว่าการเปิดคาสิโนขึ้นในหาดีใหญ่โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียให้เข้ามาเล่น และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของหาดีใหญ่ให้มีจุดขายที่เด่นชัด โดยคาสิโนแห่งใหญ่ตั้งอยู่บริเวณสถานีรถไฟ นอกจากนี้ยังมีการสร้างโรงภาพยนตร์แห่งแรกขึ้นในเมืองหาดีใหญ่ชื่อโรงหนังคิงส์ซึ่งมีนายซีกิม หยง เป็นเจ้าของจากนั้น ก็มีการสร้างโรงภาพยนตร์ตามมาอีกหลายโรง ได้แก่ โรงหนังสุคนธ์หงส์ ของคุณพระเสน่หามนตรี ตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2480 โรงภาพยนตร์เฉลิมยนต์ของขุนนิพัทธ์จินนคร ตั้งขึ้นในช่วงปี พ.ศ. 2482-2483 จากนั้นสถานบันเทิงอื่นๆ ได้เกิดขึ้นตามมาเป็นลำดับเช่นโรงภาพยนตร์สยามรวมทั้งไนต์คลับแห่งแรกซึ่งตั้งขึ้นประมาณปี พ.ศ. 2505-2506 อยู่บริเวณหลังร้านอาหารแม่ทิพย์ในปัจจุบันและเป็นจุดเริ่มต้นของการที่เมืองหาดีใหญ่ได้กลายเป็นศูนย์กลางความเจริญเติบโตของภาคใต้ นอกจากนี้ผลพวงของการเดินทางและการติดต่อค้าขายที่สะดวกขึ้น ได้ทำให้โรงแรมขนาดเล็กหรือที่เรียกว่าโรงเตี๊ยมได้พัฒนาไป

เป็นโรงแรมสมัยใหม่ มีลักษณะเป็นอาคารคอนกรีตหลายชั้น และมีห้องน้ำในตัวโดยโรงแรมในยุคเริ่มแรกที่ยังปรากฏให้เห็นได้ในปัจจุบัน คือ โรงแรมชินอา ชาวอย หอฟ้า รักไทย และอานนา¹⁰

ภายหลังการประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ปี พ.ศ. 2504 หาดใหญ่ได้เป็นหนึ่งในเป้าหมายหลักของการพัฒนาตามแนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศภายใต้ระบบทุนนิยมโลก โดยรัฐบาลได้มีนโยบายส่งเสริมการลงทุนและการท่องเที่ยวอย่างกว้างขวาง หาดใหญ่ได้ถูกกำหนดให้เป็นเมืองแห่งศูนย์กลางธุรกิจการค้าของภาคใต้ จากนโยบายดังกล่าว ส่งผลให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในเมืองหาดใหญ่อย่างมาก โรงแรมทันสมัยหลายแห่งได้ถูกสร้างและพัฒนาขึ้นมา อาทิ โรงแรมคิงส์ เมโทร แหลมทอง ยงดี เปรสิเดนท์ หาดใหญ่โมเต็ล จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2514 เศรษฐกิจของเมืองหาดใหญ่ได้ขยายตัวขึ้นอย่างมากจากการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้า และเป็นที่ตั้งของศูนย์กลางธุรกิจข้ามชาติที่สำคัญคืออย่างพารา โรงแรมทันสมัยขนาดใหญ่ได้ถูกสร้างขึ้นรองรับกับการขยายตัวของเมือง ได้แก่ โรงแรมสุคนธาซึ่งมีบริการความบันเทิงอย่างครบวงจรทั้งไนท์คลับ ห้องอาหาร อาบอบนวด และสันทนาการคลับ นอกจากนี้ยังมีโรงแรมขนาดใหญ่อีกหลายแห่งถูกสร้างขึ้นตามมา ได้แก่ โรงแรมโมเชิต โนรา เอเชียน อินทรา ลีการ์เดนท์ เอ็มบาสเดอร์ สกาล่า รีเจนท์ จนกระทั่งถึงปัจจุบันหาดใหญ่ได้กลายเป็นเมืองแห่งการท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจโดยมีโรงแรมขนาดใหญ่และศูนย์การค้าต่างๆ เกิดขึ้นรองรับ อาทิ โรงแรมเจบี ไดมอนด์พลาซ่า เซ็นทรัล สุคนธา โรงแรมและห้างสรรพสินค้า ลีการ์เดนท์พลาซ่า ห้างสรรพสินค้าไอเดียน โรบินสัน ไดอาน่า ฯลฯ และที่สำคัญหาดใหญ่ ยังได้ชื่อว่าเป็นสวรรค์ของผู้ที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวยามราตรี เพราะมีทั้งไนท์คลับ บาร์ ผับ เคาท์อาบอบนวด คาราโอเกะ ร้านอาหาร และสถานบันเทิงกลางคืนต่างๆ อีกเป็นจำนวนมาก หาดใหญ่ในการรับรู้และเข้าใจของคนรุ่นวัยกลางคนจากทั่วทุกภูมิภาคได้เข้าใจถึงความเป็นเมืองบันเทิงที่นำมาสู่ประสบการณ์การท่องเที่ยวหาดใหญ่ในเวลากลางคืน จากการสัมภาษณ์กลุ่มชายไทยอายุระหว่าง 45-60 ซึ่งไม่ประสงค์จะเปิดเผย

นามได้ให้ข้อมูลประสบการณ์และทัศนคติส่วนตัวที่น่าสนใจว่า “ประมาณปีพ.ศ.2522 เพื่อนๆ ประมาณ 4 - 5 คนชวนกันมาเที่ยวหาดใหญ่ โดยนั่งรถไฟมาจากราชบุรี ความคิดในขณะนั้นหาดใหญ่เป็นแหล่งท่องเที่ยวกลางคืนสำหรับผู้ชายที่มีทุกอย่างครบครัน รวมถึงมีให้เลือกทุกระดับขึ้นอยู่กับว่าจะมีเงินมากน้อยขนาดไหน ตอนนั้นที่ดังที่สุดในหาดใหญ่ คือ อาบอบนวดเจ้าพระยา โรงแรมโนราห์ พอวันรุ่งขึ้นก็ชวนกันไปซื้อของในตลาดกิมหยง แล้วนั่งรถไฟกลับ”¹¹ จากข้อมูลตัวอย่างดังกล่าวสอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นของหาดใหญ่ในช่วงเวลาดังกล่าว ซึ่งมีความพยายามจะพัฒนาหาดใหญ่ให้เป็นเมืองท่องเที่ยวซึ่งรัฐบาลตั้งเป้าหมายหลักไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวจากมาเลเซียและสิงคโปร์ที่นิยมเดินทางเข้ามาทั้งแบบกลุ่มและบุคคลเพื่อใช้บริการสถานบันเทิงในยามราตรีของหาดใหญ่จากการเก็บข้อมูลเพิ่มเติมกลุ่มชาวจีนในปีนังและสิงคโปร์¹² พบว่ามีชาวจีนสิงคโปร์และจีนปีนังที่ให้สัมภาษณ์สัดส่วน 8 ใน 10 คน เคยเดินทางเข้ามาในหาดใหญ่แต่จุดประสงค์ของการเข้ามานั้นได้รับคำตอบว่าเข้ามาท่องเที่ยวซื้อของของราคาถูกและไหว้พระ ไหว้เจ้าเนื่องจากเป็นชาวพุทธเหมือนกัน ซึ่งน่าจะมีการปิดบังข้อมูลในบางส่วนโดยมีข้อสังเกตว่า ในปีนังและสิงคโปร์ต่างก็เต็มไปด้วยวัดและศาลเจ้าจีน ซึ่งแทบจะมีอยู่ในทุกหัวถนน และสร้างได้วิจิตรสวยงามอย่างมาก การเดินทางเข้ามาไหว้พระไหว้เจ้าในหาดใหญ่จึงน่าจะเป็นส่วนประกอบหนึ่งแต่เหตุผลหลักคือการเข้ามาแสวงหาแหล่งท่องเที่ยวในเวลากลางคืนที่หาไม่ได้ในปีนังและสิงคโปร์มากกว่า

นอกจากนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 เป็นต้นมา มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ได้เข้ามาตั้งวิทยาเขตขึ้นที่หาดใหญ่และดำเนินการจัดการเรียนการสอนเรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน การจัดตั้งคณะแพทยศาสตร์และโรงพยาบาลสงขลานครินทร์ ซึ่งเป็นที่ยอมรับและเชื่อถือจากประชาชนทั่วทั้งภาคใต้ ในทุกๆ ปีจะมีประชาชนจากทุกจังหวัดในภาคใต้เดินทางเข้ามารักษาพยาบาลที่โรงพยาบาลแห่งนี้เป็นจำนวนมาก และมีสถิติที่สูงขึ้นในทุกๆ ปี

ความเจริญต่างๆ ที่เกิดขึ้นในหาดใหญ่ ได้มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และวัฒนธรรมของชาวจีนเป็นอย่างมาก จากเดิมที่ความเป็นจีนได้เจือจางลงอย่างมากจากรุ่นที่ 2 ถึงจีนรุ่นที่ 3 ประกอบกับสภาวะแวดล้อมของเมืองหาดใหญ่ที่เปลี่ยนแปลงไปภายใต้กระแสแห่งความเจริญและทุนนิยม ค่านิยม ประเพณี และวัฒนธรรม แบบจีนดั้งเดิมได้ถูกผสมผสานด้วยความเชื่อแบบไทย ดังจะพบเห็นได้จากในปัจจุบัน ที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ต่างก็เคารพบูชาเทพเจ้าแบบจีน ความเชื่อแบบพุทธมหายาน และความเชื่อแบบพุทธเถรวาท เหมือนกับคนไทยผสมผสานกันไป ในบ้านชาวไทยเชื้อสายจีนเกือบทุกหลัง จะพบหิ้งบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีเทพเจ้าจีนเจ้าแม่กวนอิม พระพุทธรูปรวมทั้งศาลเจ้าที่แบบจีนที่ตั้งอยู่กับพื้น (ตี่จูเอี้ย) ลักษณะดังกล่าว แตกต่างอย่างเห็นได้ชัดจากสังคมจีนในสิงคโปร์ และปีนัง ที่ความเด่นชัดในเรื่องของชาติพันธุ์และความเชื่อ แยกออกจากกันอย่างชัดเจนระหว่างชาวมาเลย์ ชาวอินเดียและชาวจีนที่ไม่มีการปะปนกันไม่ว่าในทางหนึ่งทางใด¹³ ชาวจีนในปีนังและสิงคโปร์ ต่างดำรงความเป็นจีนของตนไว้อย่างเหนียวแน่นเหมือนเมื่อครั้งบรรพบุรุษในรุ่นไห่หนะเลแต่ลักษณะดังกล่าวสามารถอธิบายได้จากเหตุผล ความแตกต่างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ที่มีบริบทต่างไปจากประเทศไทย

กระแสแห่งการกลืนกลายทางสังคมและวัฒนธรรมในหาดใหญ่ดังกล่าวได้ดำเนินไปท่ามกลางความพยายามที่จะรื้อฟื้นเอกลักษณ์ความเป็นจีนให้กลับคืนมา ดังจะเห็นได้จากการสร้างศาสนสถานแบบจีนขึ้นในหาดใหญ่หลายแห่ง ในช่วงเวลาไม่กี่ปีที่ผ่านมา ทั้งศาสนสถานพระโพธิสัตว์ กวนอิม เขาคองหงส์ และศาลเจ้าองค์เทพนาจา บ้านเกาะหมี่ แต่จุดประสงค์ของการรื้อฟื้นความเชื่อแบบจีนดังกล่าวมิได้เป็นไปเพื่อการดำรงหรือรื้อฟื้นความเป็นจีน แต่เป็นไปเพื่อการหาจุดขายทางด้านการท่องเที่ยวเป็นหลัก โดยศาสนสถานโพธิสัตว์กวนอิมตามความเชื่อแบบจีนพุทธมหายานนั้น ได้ถูกริเริ่มในการดำเนินการจากคนไทยเป็นหลัก คนจีนและชาวไทยเชื้อสายจีนต่างเป็นเพียงผู้มีส่วนร่วมในการบริจาคเงินก่อสร้างในภายหลังและความเป็นพุทธสถานแบบมหายาน ณ เขาคองหงส์ นี้ก็ได้ถูกเจือจางผสมผสานด้วยความเชื่อแบบ

ไทย ดังปรากฏพระพุทธรูปปางประทับยืนขนาดใหญ่เป็นประธานเหนือองค์พระโพธิสัตว์กวนอิมตามคติความเชื่อแบบจีน นอกจากนี้ ผู้ที่เป็นประธานในการเบิกเนตรพระโพธิสัตว์ก็ไม่ใช่หลวงจีนจากวัดจีน แต่เป็นท่านเจ้าพระคุณสมเด็จพระพุฒาจารย์ พระเถระผู้ใหญ่ของคณะสงฆ์ไทยจากวัดสระเกศกรุงเทพมหานคร อย่างไรก็ตามศาสนสถานดังกล่าวก็ยังเป็นจุดขายให้กับเมืองหาดใหญ่ และสามารถดึงดูด ชาวไทยและชาวจีนทั้งในประเทศ และต่างประเทศ เช่น ชาวจีนจากปิ่น มาเลเซีย สิงคโปร์ และอินโดนีเซียให้เดินทางเข้ามาลักษณะและบริจาศสมทบทุนในการบำรุงดูแลศาสนสถาน สำหรับชาวไทยเชื้อสายจีนคนสำคัญที่เข้าร่วมบริจาศสมทบทุน อาทิ กลุ่มตระกูลเจียรนนท์¹⁴ หรือเจ้าสัวชีพี ที่คนไทยรู้จักกันเป็นอย่างดี ทั้งนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มชีพี ได้เข้ามาประกอบธุรกิจและมีเครือข่ายกับคนจีนและนายทุนจีนในหาดใหญ่มาเป็นเวลานานสำหรับศาลเจ้าองค์เทพนาจานั้น ในปัจจุบันจะพบเห็นรูปปั้นหลวงพ่อดขนาดใหญ่ ตั้งเด่นเป็นสง่า เป็นประธานของศาลเจ้าแทนที่องค์เทพนาจาซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการผสมผสานทางความเชื่อแบบจีนและไทยเข้าด้วยกันและที่สำคัญคือ การเป็นแหล่ง ให้นักท่องเที่ยวและกลุ่มทัวร์จากในประเทศและต่างประเทศแวะเยี่ยมชมสักการะตามแต่ที่ตนเองจะเคารพบูชาทั้งแบบไทยและจีน¹⁵

จากการสอบถามความคิดเห็นของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ต่างให้ความเห็นที่ตรงกันว่าในปัจจุบัน ขนบธรรมเนียม ประเพณีและความเชื่อแบบจีนได้แปรเปลี่ยนและผสมผสานไปตามยุคสมัยและกาลเวลาชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ทุกคนต่างก็ศรัทธาและเคารพในเทพเจ้าเซียนและพระโพธิสัตว์ของจีนพร้อมๆ กับศรัทธาในพระสงฆ์และพุทธศาสนาแบบเถรวาทของไทย พิธีกรรมและประเพณีจีนบางอย่างได้ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัยเช่นในงานศพของคุณพ่อให้เซียง แซ่จู้ซึ่งเป็นชาวจีนหาดใหญ่ ได้จัดพิธีศพแบบจีนโดยการตั้งศพทำกงเต็ก และนิมนต์พระจีนมาสวดสลับกับพระสงฆ์ไทยและทำการฌาปนกิจศพแทนการฝังตามแบบจีน ในขณะที่วันเช่นไหว้บรรพบุรุษ หรือเซ็งเม้ง ณ สุสานบ้านพรุ ก็ปรากฏครอบครัวชาวไทยเชื้อสายจีน นิมนต์พระสงฆ์ไทยมาทำพิธีสวดบังสุกุลหน้าหลุมศพ จากการสอบถามได้ความ

ว่าเป็นความสบายใจของลูกหลาน เพราะตอนทำพิธีฝังศพไม่ได้นิมนต์พระมาชกผ้าบังสกุล ซึ่งตามประเพณีดั้งเดิมแบบจีนไม่มีแต่เป็นพิธีกรรมการทำศพแบบไทย ตัวอย่างที่ยกมานี้เป็นหนึ่งในประเพณีและวัฒนธรรมแบบจีนที่เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ของเมืองหาดใหญ่

แนวโน้มของการรวมกลุ่มทางสังคมของชาวจีน ในรูปของสมาคม มูลนิธิ และองค์กรจีนต่างๆ ได้ลดบทบาทลงพร้อมๆ กับชาวจีนสูงอายุนุ่สุดท้ายในหาดใหญ่ ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ยุคปัจจุบัน ต่างก็มีส่วนร่วมในกิจกรรม หรือเกี่ยวข้องกับองค์กร สมาคมจีนน้อยมาก หรือไม่ได้มีส่วนร่วมใดๆเลย ทั้งนี้เนื่องจากความรู้สึกถึงความเป็นคนไทยได้เข้ามาแทนที่ความเป็นจีน ดังนั้นการรวมกลุ่มเพื่อช่วยเหลือพึ่งพาอาศัย และปกป้องดูแลซึ่งกันและกันตามวัตถุประสงค์ของการจัดตั้งสมาคมโดยชาวจีนรุ่นโพ้นทะเลในอดีตต่างหมดความจำเป็นสำหรับ เพราะชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นปัจจุบัน ไม่ได้รู้สึกถึงความแตกต่างหรือ โดดเดี่ยวอ้างว้างเหมือนคนจีนรุ่นบรรพบุรุษที่ต้องพลัดบ้านเมืองมายังต่างแดน บทบาทและหน้าที่ของสมาคม มูลนิธิและองค์กรจีนต่างๆ ในหาดใหญ่จึงเปลี่ยนแปลงไปเป็นกิจกรรมเพื่อมุ่งช่วยเหลือทางสังคม อาทิ การให้ทุนการศึกษา การบริจาคเงินเมื่อเกิดเหตุการณ์ฉุกเฉิน การเข้าร่วมกิจกรรมตามเทศกาลและประเพณีกับคนไทยและราชการไทย เป็นต้น คุณวิฑูร ตั้งสงวนสิทธิ์ ชาวไทยเชื้อสายจีนแต่ใจ แซ่ตั้ง เจ้าของร้านซิง ซิงเฟอร์นิเจอร์ ได้เล่าให้ฟังว่า “ปัจจุบันได้ร่วมกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนในลักษณะของ การสังคมสังเคราะห์และความบันเทิงขึ้นโดยตั้งกลุ่มขึ้นมา คือ กลุ่มสมิหลา และ ชมรมนักเขียนภาคใต้ ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มในหมู่คนรู้จักกันเองแบบไม่เป็นทางการ และยังสามารถจัดทำหนังสือรวมบทความฉบับภาษาจีนขึ้นมาเป็นที่ระลึกและใช้เป็นที่แลกเปลี่ยนความคิดเห็นระหว่างกัน ส่วนสมาคมจีนแบบเป็นทางการนั้นได้เข้าร่วมในกิจกรรมบ้างแต่น้อยมาก ส่วนใหญ่เป็นกิจกรรมช่วยเหลือคนและการกุศล เช่น มูลนิธิแซ่ตั้ง จัดกิจกรรมมอบประกาศนียบัตรส่งเสริมเกียรติคุณและให้ทุนเรียนดีกับนักเรียน หรือมูลนิธิเทิดคุณธรรม มูลนิธิเซียงตั้ง ส่งจดหมายแจ้งปฏิทินกิจกรรม เช่น มีการไหว้จิ้ง ถ้าว่างก็

จะไปเข้าร่วมด้วย”¹⁶ กิจกรรมต่างๆ ที่สมาคมจีนจัดขึ้นในปัจจุบันมิได้แบ่งแยกว่าจะเป็นกิจกรรมของคนจีนหรือคนไทย สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ยุคปัจจุบันจึงมิได้แตกต่างไปจากคนไทยทั่วไป ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่เกิดขึ้นจึงผสมกลมกลืนร่วมกัน โดยมีได้แบ่งแยกตามชาติพันธุ์ดั้งเดิม มন্ত্রী ธีระชัยพฤกษ์ คนไทยเชื้อสายจีน รุ่นที่ 3 ในหาดใหญ่ ได้แสดงทัศนคติในมุมมองของวัยรุ่น ยุคใหม่ต่อสังคมชาวจีนในหาดใหญ่ในปัจจุบันว่า “ถ้าถามว่าความรู้สึกเป็นไทยหรือจีน คงตอบไม่ได้เพราะทุกอย่างผสมผสานกลมกลืนกันไปหมดและกลายเป็นวิถีชีวิตของคนรุ่นใหม่ที่ได้มาพร้อมกับความเป็นทั้งไทยและจีน ธรรมเนียมไทยก็ปฏิบัติ ธรรมเนียมจีนก็ปฏิบัติ แต่ไม่ได้เข้าใจในความหมายอย่างลึกซึ้งทั้งไทยและจีนเลย”¹⁷ ปรัชญาทางสังคมและวัฒนธรรมของกลุ่มชาวไทยเชื้อสายจีนดังกล่าว จึงเป็นไปตามสภาพการเปลี่ยนแปลงในทุกๆ ด้าน ของเมืองหาดใหญ่ ซึ่งยังคงหลงเหลือแต่เพียงชื่อแห่งความเป็นเมืองของคนจีนในอดีต

อัตลักษณ์ของชาวจีนหาดใหญ่

คนจีนที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหาดใหญ่ประกอบไปด้วยกลุ่มชาวจีนที่ใช้ภาษาท้องถิ่นที่ต่างกันตามถิ่นที่อยู่เดิม กลุ่มที่สำคัญๆ และมีบทบาทเด่น ได้แก่ กลุ่มชาวฮากกา กลุ่มชาวฮกเกี้ยน กลุ่มไหหลำ กลุ่มกวางตุ้ง และกวางสี ชาวจีนเหล่านี้จะอพยพมาจากที่ต่างๆ ในแผ่นดินใหญ่ เช่น ชาวฮากกา (จีนแคะ) มาจากมณฑลกวางตุ้ง และกวางไส ชาวกว๋องสิ่วมาจากมณฑลฮกเกี้ยน ชาวแต้จิ๋วมาจากมณฑลเฉา-โจว เป็นต้น การที่ชาวจีนเหล่านี้มีถิ่นฐานเดิมต่างกัน และยังใช้ภาษาถิ่นที่มีความต่างกันทำให้วัฒนธรรมและวิถีชีวิตบางประการมีความแตกต่างกันซึ่งความแตกต่างดังกล่าวนับเป็นสิ่งแสดงให้เห็นถึงลักษณะเฉพาะของกลุ่มคนจีนแต่ละกลุ่มซึ่งเข้ามาตั้งถิ่นฐานรวมกันที่เมืองหาดใหญ่ที่ปรากฏเป็นชุมชนชาวจีนอย่างชัดเจนขึ้นเมื่อ เจียซีกี (ขุนนิพัทธ์จีนนคร) ได้บุกเบิกสร้างชุมชนขึ้นที่หาดใหญ่ภายหลังที่ทางรถไฟสายใต้ได้ตัดผ่านเข้ามา

ชาวจีนกลุ่มภาษาต่างๆ ที่เข้ามาอยู่ในหาตใหญ่แม้จะดำเนินชีวิตทางสังคมและวัฒนธรรมอยู่บนพื้นฐานของความเป็นจีนเช่นเดียวกันกับชาวจีนในสยาม แต่การที่ชาวจีนในหาตใหญ่มีถิ่นที่มาและภาษาที่ต่างกันก็มีผลให้ชาวจีนแต่ละกลุ่มก็ยังคงมีความเป็นแบบเฉพาะหรือความแตกต่างกันในบางประการ เช่น ใช้ภาษาที่ต่างกัน มีความเชื่อ บางประการที่ต่างกัน เช่น ชาวจีนแคะนับถือองค์เทพท่ามกุงหย่า ในขณะที่ชาวฮกเกี้ยนนับถือพระมหาเถระได้ฮงโจวซือ เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีลักษณะเฉพาะบางประการที่แสดงถึงความเป็นตัวตนเฉพาะที่ต่างจากกลุ่มอื่น เช่น ชาวฮกเกี้ยนจะเป็นคนที่มีอุปนิสัยที่ทำอะไรค่อนข้างมันคงแน่นอน ชอบสันโดษ มีความอดทน และมียศฐาบรรดาศักดิ์สูง ส่วนชาวกว๋องลิวซึ่งเป็นกลุ่มที่มีสมาชิกไม่มากนักในหาตใหญ่ก็จะมีนิสัยชอบรวมกลุ่ม และมีความเป็นปึกแผ่นมากกว่าชาวจีนกลุ่มภาษาอื่นๆ ฯลฯ ในขณะที่เดียวกันการประกอบอาชีพและกอบการต่างๆ ก็ยังบ่งบอกความแตกต่างของชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษาได้ อาทิ ชาวฮกเกี้ยนถนัดเรื่องยางพารา ชาวแต้จิ๋วถนัดค้าขาย ชาวไหหลำจะทำธุรกิจโรงแรมและร้านขายกาแฟ ชาวจีนแคะจะเป็นกรรมกรและผู้ใช้แรงงาน เป็นต้น

ชาวจีนแต่ละกลุ่มภาษาจะมีลักษณะพื้นฐานที่สำคัญประการหนึ่งก็คือ ยึดมั่นในความเป็นพวกพ้อง ญาติมิตร ให้ความสำคัญกับสายตระกูลของตน ให้ความเคารพผู้อาวุโส และบรรพบุรุษอย่างเคร่งครัด มักจะให้ความช่วยเหลือกันภายในสายตระกูลภายในกลุ่มคนที่ใช้ภาษาเดียวกันและให้ความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์จีนเหมือนกันมากกว่ากลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในท้องถิ่น เช่น ชาวพื้นเมือง ชาวมลายู เป็นต้น กรณีดังกล่าวจะเห็นได้จากหลายเหตุการณ์ในอดีตที่ชาวจีนมักจะช่วยเหลือกันแม้จะมาจากถิ่นฐานเดิมที่ต่างกันหรือใช้ภาษาต่างกันก็ตาม เช่น เจียซี้เกี (ขุนนิพัทธ์จีนนคร) ซึ่งเป็นชาวฮกเกี้ยนได้สร้างโรงเตี๊ยมให้คนจีนที่เข้ามาทำเหมืองแร่ในภาคใต้ (ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนแคะ) ได้พักอาศัยและได้ยกบ้านห้องแถวให้แก่เจ้าแก้วไโปจิน (ชาวฮากกา) เพื่อทำธุรกิจเพราะเห็นว่าในสมัยนั้นพี่น้องคนจีนยังมีความลำบาก การที่ชาวจีนหลากหลายกลุ่มภาษามีจุดร่วมที่เหมือนกันคือการให้ความสำคัญกับกลุ่มชาติพันธุ์หรือความเป็นชาวจีนเหมือนกันมากกว่าคนต่างชาติพันธุ์ที่อาศัยอยู่ในท้องถิ่นด้วยกันจึงทำให้ชาวจีนเหล่านี้

เกิดความรู้สึกร่วมทั้งในแง่สายเลือดและในแง่ของประสบการณ์ร่วมกันในเรื่องต่างๆ เช่น หนีความลำบากมาจากเมืองจีนด้วยกันและต้องมาต่อสู้ชีวิตที่เมืองไทยด้วยกัน ฯลฯ ความรู้สึกร่วมดังกล่าวจึงหล่อหลอมให้ชาวจีนในชาติใหญ่สร้างลักษณะเฉพาะของกลุ่มและกลายเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่เหมือนกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในชาติใหญ่ เช่น ไทย มลายู เป็นต้น

ลักษณะร่วมทางชาติพันธุ์และวัฒนธรรมของชาวจีนทุกกลุ่มภาษาในชาติใหญ่ ทำให้กลุ่มชาวจีนมีวิถีชีวิตและกิจกรรมทางสังคมแตกต่างจากผู้คนชาติพันธุ์อื่นในท้องถิ่นหลายประการ ไม่ว่าจะเป็นภาษา ศาสนา และกิจกรรมทางเศรษฐกิจต่างๆ โดยในขณะเดียวกันชาวจีนก็ยังพยายามรักษาความเป็นจีนเอาไว้อย่างเคร่งครัดด้วยกระบวนการต่างๆ เช่น ไม่ยอมใช้ภาษาอื่น ยังเน้นการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มทั้งหน้าที่ การงานและการสร้างความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการแต่งงานมีการสนับสนุนให้ลูกหลานยึดมั่นในประเพณีแบบจีน มีการใช้ภาษาจีนติดต่อสื่อสารระหว่างกัน และมีการตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นในชาติใหญ่ โรงเรียนแห่งแรก คือ “ จงฮวายิฉิน ” เมื่อ พ.ศ. 2467 ซึ่งต่อมาก็ถูกรัฐบาลไทยเข้าควบคุมโดยเน้นให้ใช้ภาษาไทยในการเรียนการสอน เพราะโรงเรียนแห่งนี้มีการสอนภาษาจีนเป็นหลักและยังใช้บุคลากรที่เป็นคนจีนเหมือนกัน ชาวจีนยังได้ร่วมกันสร้างมูลนิธิจงฮั่ว ขึ้นเพื่อเป็นศูนย์กลางในการพบปะสังสรรค์ภายในหมู่ และเป็นศูนย์กลางในการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มูลนิธิจงฮั่ว นอกจากจะเป็นสถานที่พิเศษที่จำกัดไว้เป็นสาธารณะเฉพาะกลุ่มแต่ถ้าอธิบายในเชิงสัญลักษณ์ก็คือการแสดงถึงการสร้างสายสัมพันธ์ที่ดีต่อกันระหว่างชาวจีนและมีไว้เฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความเป็นจีน และกระบวนการดังกล่าวก็ล้วนทำให้กลุ่มชาวจีนที่อยู่ในชาติใหญ่ในยุคเริ่มแรกมีความเป็นอื่น หรืออัตนัย ก็คือมีความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มจึงแตกต่างไปจากกลุ่มอื่น และนี่ก็คือปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดอัตลักษณ์เฉพาะกลุ่มจีน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 นโยบายของรัฐบาลนับว่าส่งผลกระทบต่อชาวจีนหลายด้านโดยเฉพาะในสมัยรัฐบาล จอมพล ป. พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2481 – 2487) ที่เน้นการสร้างชาติด้วยความเป็นไทยนโยบายดังกล่าว นับว่าส่งผลกระทบต่อชาวจีนและความเป็นจีนในภาคใหญ่หลายประการ เช่น การกีดกันการทำธุรกิจ สั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีน ควบคุมการปฏิบัติตามธรรมเนียมประเพณีจีน ฯลฯ ผลกระทบดังกล่าวได้ทำให้ลักษณะเฉพาะของความเป็นจีนของชาวจีนในภาคใหญ่ได้คลายความเข้มข้นลง ขณะเดียวกันชาวจีนรุ่นต่อมาก็เริ่มปรับตัวเข้ากับวัฒนธรรมไทยทั้งในระดับชาติและระดับท้องถิ่นโดยมีทั้งการรับ ปรับ และผสมผสานวัฒนธรรมท้องถิ่นเข้ากับวัฒนธรรมแบบจีนซึ่งเป็นไปพร้อมกับสำนึกความเป็นคนไทยเชื้อสายจีนที่เริ่มเข้มข้นขึ้น ด้วยบริบทดังกล่าวทำให้ลักษณะเฉพาะของความเป็นจีนในกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่แปรเปลี่ยนไปหลายประการ

ความเปลี่ยนแปลงประการแรกเห็นจะได้แก่สำนึกความเป็นจีนแท้แบบรุ่นบรรพบุรุษที่ยึดมั่นต่อความเป็นจีนและต่อแผ่นดินใหญ่เริ่มคลี่คลายเพราะชาวจีนรุ่นหลานเริ่มเห็นความสำคัญต่อความรู้สึกของความเป็นไทยมากขึ้น ในกรณีดังกล่าวจะเห็นได้จากการมีปฏิสัมพันธ์กับคนไทยในด้านต่างๆ มีการใช้ภาษาไทยเรียนหนังสือในโรงเรียนที่สอนภาษาไทยและรับวัฒนธรรมไทยในบางอย่าง ฯลฯ สภาพการณ์ที่เกิดขึ้นย่อมทำให้ลักษณะเฉพาะของชาวจีนในยุคนี้มีแบบของความเป็นไทยเชื้อสายจีนและความเป็นไทยเชื้อสายจีนนี้จะมีลักษณะต่างจากความเป็นไทยของกลุ่มเชื้อชาติพันธุ์อื่นๆ ความเป็นไทยเชื้อสายจีนดังกล่าวจะอยู่ในรูปแบบที่ชาวจีนเหล่านี้เริ่มใช้ภาษาไทยในกิจกรรมต่างๆ แต่ยังคงใช้ภาษาจีนเมื่ออยู่ในกลุ่มภาษาและกลุ่มคนจีนด้วยกัน ขณะเดียวกันชาวจีนเหล่านี้ก็ยังให้ความสำคัญกับกลุ่ม กับตระกูล และอุปถัมภ์ค้ำชูกันภายในกลุ่มคนจีนด้วยกัน กรณีดังกล่าวจะเห็นได้จากการสร้างศูนย์ของกลุ่มและชาติพันธุ์ขึ้นโดยออกมาในกลุ่มสมาคม เช่น สมาคมแต่จิวหาตใหญ่ สมาคมไหหลำแห่งภาคใต้ สมาคมฮากกาหาตใหญ่ สมาคมฮกเกี้ยนแห่งจังหวัดสงขลา สมาคมรวมมิตร (บันชันซึก) สมาคมก่วงสือหาตใหญ่ โดยสมาคมเหล่านี้จะตั้งขึ้นมาด้วยจุดประสงค์หลักคือพบปะ

สังค์สรวรค์และช่วยเหลือชาวจีนในกลุ่มภาษาเดียวกัน เช่น สมาคมรวมมิตรของชาวจีน
 แคะ หรือ ฮากกา เป็นต้น ขณะเดียวกันชาวไทยเชื้อสายจีนทุกกลุ่มภาษายังคงให้
 ความสำคัญต่อกลุ่มชาติพันธุ์ของชาวจีนเหมือนเช่นรุ่นบรรพบุรุษ โดยยังคงเน้นการ
 ปฏิสัมพันธ์ต่อกันในหลายๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นการประกอบการร้านค้า ธุรกิจ เครือญาติ
 และพบปะสังสรรค์ช่วยเหลือกันอยู่เสมอ ดังปรากฏเป็นรูปธรรมชัดเจนจากการตั้งชมรม
 สมาคม และมูลนิธิต่างๆ เช่น มูลนิธิจิวฮั่วสงเคราะห์คนชราเอนากา มูลนิธิศิริธรรม
 (เต็กเขียนก่อง) หาดใหญ่ มูลนิธิเกิดกิจมิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่
 มูลนิธิมงคลธรรมสงเคราะห์ประชานาดใหญ่ เป็นต้น มูลนิธิเหล่านี้นอกจากมีบทบาท
 หลักในด้านประชาสงเคราะห์ให้กับคนจีนและคนทั่วไปแล้ว ก็ยังมีบทบาทสำคัญใน
 การรักษาประเพณีวัฒนธรรมจีนเอาไว้หลายประการ เช่น มูลนิธิศิริธรรม เป็นสถานที่
 ซึ่งเป็นที่ประดิษฐานเทพท่ามกุงหย่า อันเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของชาวจีน มูลนิธิเกิดกิจ
 มิตรภาพการศึกษาและการกุศลหาดใหญ่ เป็นแหล่งรวมของความเชื่อลัทธิศาสนา
 ต่างๆ ทั้งพุทธ คริสต์ อิสลาม ลัทธิเต๋า ขงจื้อ ภายในมูลนิธิเป็นที่ประดิษฐานหลวงปู่
 จำลององค์พระโพธิสัตว์กวนกิม เขียนจี้กง หลวงปู่ไต้ฮงใจซือ มูลนิธิมงคลธรรม
 สงเคราะห์ประชานาดใหญ่ เป็นที่ประดิษฐานองค์เจ้าพ่อกำเเพงไต้ตีมาประดิษฐานให้
 เป็นที่สักการะของชาวจีนและบุคคลทั่วไป

นอกเหนือจากการสร้างศูนย์กลางในรูปแบบชมรม สมาคม และมูลนิธิแล้ว ชาว
 ไทยเชื้อสายจีนซึ่งส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธศาสนา ได้ร่วมกันสร้างวัดแบบจีนคือใน
 ลัทธิมหายานขึ้นหลายวัดในหาดใหญ่ เช่น วัดกวนอิมกิ้วฮืออิม วัดฉือฉาง วัดเลียนฮั่ว
 เกาะ วัดถาวรารามหาดใหญ่ ฯลฯ วัดเหล่านี้นับว่าสะท้อนความเชื่อที่เป็นแบบจีน
 หลายประการ เช่น พระโพธิสัตว์กวนอิม พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์ กวนซื่ออิม บางวัดก็
 มีการปฏิบัติศาสนกิจแบบจีน เช่น วัดฉือฉาง มีกิจกรรมเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยจัด
 ให้พุทธบริษัทเข้าร่วมรักษาศีลและฟังธรรมในวัน 15 ค่ำและวัน 1 ค่ำตามปฏิทินจีน ผู้
 ร่วมกิจกรรมจะมีทั้งชาวไทยจีน มาเลเซีย และสิงคโปร์ ส่วนวัดเลียนฮั่วเกาะ ก็จะมี
 กิจกรรมการเรียนรู้พระธรรมจีน การให้ความรู้เกี่ยวกับกิจกรรมต่างๆ เช่น พิธีสะเดาะ

เคราะห์ พิธีกินเจ และพิธีทิ้งกระจาด เป็นต้น การที่ชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ ยังคงให้ความสำคัญต่อวัดในนิยามมหายานแบบจีนดังกล่าวจึงเป็นการสะท้อนถึงความพยายามที่จะรักษาความเชื่อแบบจีนของบรรพบุรุษเอาไว้ แม้ว่าในยุคปัจจุบันชาวไทยชาวไทยเชื้อสายจีนส่วนใหญ่จะนับถือพุทธศาสนาตามแบบของคนไทย โดยมีการปฏิบัติศาสนกิจต่างๆ และไปทำบุญตามวัดในวันสำคัญๆ ทางศาสนาเช่นคนไทยก็ตาม

ในด้านด้านการศึกษาคนจีนหาดใหญ่ได้ดำเนินการก่อตั้งสถาบันการศึกษาขึ้น โดยใช้ชื่อ “โรงเรียนศรีนคร” ดำเนินงานภายใต้ความร่วมมือของสมาคมจีนหาดใหญ่ 5 สมาคม นอกจากนี้ยังมีการจัดตั้งโรงเรียนกอบกาญจน์ศึกษาภายใต้การดูแลของสมาคมแต่จังหวัดใหญ่ขึ้นมาอีกแห่ง โรงเรียนเหล่านี้แม้ในยุคปัจจุบันจะมีการเรียนการสอนเช่นเดียวกับโรงเรียนราษฎรอื่นๆ คือ มีความหลากหลายในภาษาก็ตาม แต่ทั้งโรงเรียนศรีนครและโรงเรียนกอบกาญจน์ก็ยังมีภาพในการรับรู้ของคนทั่วไปว่าเป็นโรงเรียนภาษาจีนและสอนให้กับชาวจีนโดยตลอด

กิจกรรมที่สำคัญในแง่การเผยแพร่วัฒนธรรมจีนอีกประการของชาวไทยเชื้อสายจีนก็คือ การทำนุบำรุงและอุปถัมภ์ค้ำชูหอสมุดชุมชนยัดเซ็นหรือหอสมุดประชาชน เป็นที่หาความรู้และสอนหนังสือจีนแก่ประชาชนทั่วไป นอกจากนี้ยังเป็นสถานที่พบปะสังสรรค์ชาวไทยเชื้อสายจีนกลุ่มภาษาต่างๆ และยังใช้เป็นที่พักจัดประชุมงานประจำปีทั่วไปอีกหลายงาน โดยเฉพาะการนัดพบปะกันในวันสำคัญๆ ของชาวจีน เช่น วันชาติ และวันขึ้นปีใหม่ เป็นต้น ซึ่งการดำเนินกิจกรรมดังกล่าวของชาวไทยเชื้อสายจีนนั้นหากมองในภาพรวมแม้จะเป็นกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่ทำความดีเหมือนกิจกรรมสาธารณประโยชน์ที่ทำกันทั่วไปก็ตาม แต่หากพิจารณาแล้วหลายบทบาทได้สะท้อนถึงความพยายามที่จะรักษาลักษณะเฉพาะของความเป็นจีนท่ามกลางกระแสของการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในยุคทุนนิยม ลักษณะเฉพาะที่แฝงเอาไว้ในแง่การสร้างความรู้และการให้ความสำคัญต่อปรากฏการณ์เด่นในบริบทของประวัติศาสตร์จีน

ย่อมแสดงนัยยะถึงความเป็นอื่นหรือความไม่เหมือนกับกิจกรรมสาธารณประโยชน์ของชาวท้องถิ่น ความไม่เหมือนดังกล่าวจึงอธิบายได้ว่าเป็นความพยายามที่จะรักษาอัตลักษณ์เอาไว้ในอีกรูปแบบหนึ่ง

การสร้างลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นอีกประการหนึ่งของชาวไทยเชื้อสายจีนในภาคใหญ่ ก็คือความพยายามที่จะผสมผสานกลมกลืนหรือการกลืนกลายวัฒนธรรมของความเป็นจีนเข้ากับวัฒนธรรมของชาวไทยที่เป็นคนพื้นถิ่น กระบวนการผสมผสานกลมกลืนนั้นจะนำมาซึ่งวัฒนธรรมใหม่ที่ไม่ใช่ไทยและไม่ใช่จีนแท้ แต่สร้างความเป็นเฉพาะสำหรับคนไทยเชื้อสายจีนที่อาศัยอยู่ในภาคใหญ่ การสร้างวัฒนธรรมขึ้นมาใหม่จะเป็นบทบาทสำคัญของสมาคมและมูลนิธิจีนทั้ง 13 แห่งที่รวมตัวกันเป็นกลุ่มองค์กร และมีบทบาทสำคัญอย่างหนึ่งคือด้านศาสนา ประเพณีและวัฒนธรรมที่ปฏิบัติสืบทอดมาตั้งแต่บรรพบุรุษ เช่น แห่พระ สะเดาะเคราะห์ ทิ้งกระจาด ประเพณีตามวิถีจักรชีวิต และจัดรำลึกผู้อาวุโส แต่งงาน งานศพ ฯลฯ ซึ่งล้วนแล้วแต่เป็นประเพณีที่แสดงความเป็นเฉพาะของคนจีน เมื่อถึงยุคปัจจุบันชาวจีนได้ผสมผสานวิถีชีวิตและวัฒนธรรมเข้ากับชาวไทยและความเป็นไทย จึงเกิดการถ่ายทอดและรับวัฒนธรรมของกันและกันมายึดถือปฏิบัติ โดยมีการผสมผสานทั้งรูปแบบและแนวคิดเกิดเป็นประเพณีใหม่ๆ ประเพณีทิ้งกระจาดที่มีความคล้ายคลึงกับประเพณีสารทเดือนสิบของชาวไทยในภาคใต้ ประเพณีการแต่งงานที่นิยมจัดมี 2 รูปแบบ เช่น ยกน้ำชาแบบจีนและทำบุญตักบาตรแบบไทย หรือพิธีการสวดศพบางครั้งเจ้าภาพที่มีเชื้อสายจีนก็จะจัดให้มีการสวดกตึกและนิมนต์พระไทยมาสวดพิธีศพด้วยกัน เป็นต้น

นอกจากนี้การจัดตั้งสถานที่สักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ก็สะท้อนถึงการผสมกลมกลืนระหว่างความเชื่อไทยและจีนเข้าด้วยกัน เช่น การจัดสร้างพระโพธิสัตว์กวนอิมไว้ตามวัดต่างๆ มีการสร้างรูปเคารพของเซียนและพระมหาเถระไว้กับเกจิอาจารย์ชื่อดัง เช่น หลวงพ่อทวด เป็นต้น ขณะเดียวกันเมื่อถึงวันตรุษจีนชาวไทยเชื้อสายจีนก็ยังนิยมไปไหว้พระสามองค์ คือ ไต๋ยงใจวสือ เจ้าพ่อเสื่อ และหลวงพ่อโตที่

วัฒนธรรมจีน เป็นต้น การผสมผสานกลมกลืนทางวัฒนธรรมดังกล่าวจนเกิดเป็นวัฒนธรรมใหม่นั้นจึงสะท้อนถึงการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ขึ้นมาใหม่บนเงื่อนไขของการปรับเปลี่ยน การใช้ ภาษา ศาสนา เชื้อชาติ และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมบางอย่าง ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับบริบทของยุคสมัยที่แปรเปลี่ยนไป อย่างไรก็ตาม การผสมผสานดังกล่าวยังแฝงนัยยะของความเป็นลักษณะเฉพาะหรือความไม่เหมือนอื่นซึ่งก็คือความไม่เหมือนกับวัฒนธรรมไทยทั้งในส่วนกลางและท้องถิ่น และความไม่เหมือนดังกล่าวนั้นจะแฝงนัยยะไว้ด้วยความเป็นจีนหรือพยายามใช้ความเป็นตัวตนของจีนครอบงำหรือแสดงความเหนือกว่าวัฒนธรรมไทย กรณีดังกล่าวจะเห็นได้จากการสร้างรูปปั้นกวนอิมหรือเซียนต่างๆ ให้ดูโดดเด่นกว่ารูปปั้นเกจิอาจารย์หรือพระพุทธรูปแบบไทย หรือการทำพิธีสวดศพโดยสวดกตเวทีก่อนที่จะนิมนต์พระมาสวด เป็นต้น การผสมผสานทางความเชื่อที่แฝงด้วยนัยยะดังกล่าวจึงสะท้อนให้เห็นได้อีกว่า เป็นการสร้างความเป็นจีนขึ้นมาในบริบทใหม่ เพื่อเป็นการแสดงลักษณะเฉพาะและอธิบายถึงความเป็นอื่นที่กลุ่มตนพึงมีในสังคม

อัตลักษณ์ของชาวจีนขนาดใหญ่จึงเป็นเรื่องราวของความเป็นลักษณะเฉพาะของชาวจีนทั้งในระดับบุคคลและระดับกลุ่ม ลักษณะเฉพาะดังกล่าวสามารถอธิบายผ่านชาติพันธุ์ ภาษา ศาสนา และสัญลักษณ์ทางวัฒนธรรมในบางประการ ในเรื่องความเหมือนกันของสมาชิกในกลุ่มและความแตกต่างจากกลุ่มอื่นๆ แต่ความเป็นจีนขนาดใหญ่ก็มีได้มีอัตลักษณ์สำเร็จรูปที่แน่นอนตายตัว หากเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของแต่ละยุคสมัย นับแต่การเข้ามาตั้งถิ่นฐานของชาวจีนรุ่นบรรพบุรุษในขนาดใหญ่จนถึงสมัยชาวไทยเชื้อสายจีนรุ่นลูกหลานในปัจจุบัน

บทบาทและสถานภาพทางสังคมของชาวจีนขนาดใหญ่ในยุคปัจจุบัน

หากจะกล่าวถึงเหตุผลที่ชาวจีนเป็นจำนวนมากพากันอพยพโยกย้ายถิ่นฐานเข้ามาทำมาหากินและตั้งรกรากในดินแดนเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ว่าเป็นเพราะคน

เหล่านั้นต้องการแสวงหา “โอกาส” ที่จะมีชีวิตที่ดีขึ้น ก็คงต้องกล่าวต่อไปว่าหาดีใหญ่ คือหนึ่งใน “ดินแดนแห่งโอกาส” ที่เปิดกว้างอย่างยิ่งสำหรับชาวจีนทุกเพศทุกวัยที่อพยพโยกย้ายเข้ามา แต่คงไม่สามารถกล่าวได้ว่าชาวจีนทุกคนที่อพยพเข้ามาในหาดีใหญ่จะสามารถไขว่คว้าหรือใช้ประโยชน์จาก “โอกาส” นั้นได้เท่าเทียมกันทุกคน เพราะไม่ได้หมายความว่าชาวจีนทุกคนที่อพยพเข้ามาในหาดีใหญ่จะมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นกว่าเมื่อครั้งที่อาศัยอยู่ในแผ่นดินเกิดของตน อย่างไรก็ตามปรากฏว่ามีชาวจีนหลายคนสามารถใช้ “โอกาส” ของตนในหาดีใหญ่จนกระทั่งก้าวขึ้นไปเป็นคนบดผู้มั่งคั่งหรือขุนนางผู้ใกล้ชิดกับอำนาจรัฐได้ในที่สุด

อย่างไรก็ตามนอกเหนือจากการ “โอกาส” ในหาดีใหญ่ที่จะทำให้ “ผู้อพยพ” ค่อยๆยกระดับฐานะทางเศรษฐกิจกลายเป็นคนบดหรือพ่อค้าวาณิชผู้มั่งคั่งแล้วนั้น สิ่งหนึ่งที่ชาวจีนโพ้นทะเลส่วนใหญ่แสวงหาคือ “การยอมรับ” ถึง “สถานภาพทางสังคม” จากสังคมและรัฐที่ตนเองเข้ามาพึ่งพิง เพราะการยอมรับที่ได้จากชุมชนนั้นอาจเป็นเครื่องหมายที่แสดงว่าพวกเขาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐและสังคมนั้นๆ และสิ่งนี้ยังจะเอื้อประโยชน์ในการดำรงชีวิตของพวกเขาในดินแดนที่ไม่ใช่บ้านเกิดเมืองนอนของตนอีกด้วย ดังนั้นจึงไม่ใช่เรื่องผิดปกติแต่อย่างใดหากชาวจีนโพ้นทะเลจะกระทำการใดๆ เพื่อให้ตนเองได้เข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและรัฐนั้นๆ ดังนั้นเนื้อหาในส่วนนี้จึงต้องการนำเสนอว่าลูกหลานชาวจีนในหาดีใหญ่ในปัจจุบันมีบทบาทและสถานภาพทางสังคมอย่างไรบ้าง และมีความแตกต่างไปจากชาวจีนหาดีใหญ่ในรุ่นก่อนหน้านั้นอย่างไร ซึ่งจะช่วยให้อ่านใจปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คน สังคมและรัฐได้ดีขึ้น

เดิมทีชาวจีนที่อพยพเข้ามาในหาดีใหญ่อาจมี “สถานภาพทางสังคม” เพียงแค่ผู้อพยพหรือผู้อาศัยในดินแดนแห่งนี้เท่านั้น ซึ่งนั่นก็เป็นเพราะเหตุผลหลายประการ เช่น กฎหมายต่างๆ ที่ออกมาโดยรัฐเพื่อกีดกันให้คนเหล่านี้ต้องอยู่ในภาวะของผู้ที่ “แปลกแยก” ของสังคมไทย อย่างไรก็ตามเพียงไม่นานนักชาวจีนเหล่านี้ก็พบว่าอาจจะไม่ใช่เรื่องยากเย็นนักหากจะสอดแทรกตัวเองเข้าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย โดยเฉพาะเมื่อ

ชาวจีนเหล่านี้ไม่ได้มีความแตกต่างกับผู้คนในท้องถิ่นเดิมมากนักในเรื่องของศาสนา วัฒนธรรมและความเป็นอยู่ต่างๆ ขณะเดียวกันพวกเขาก็พบว่าภายใต้ “เงื่อนไข” ของประเทศไทยที่ตั้งขึ้นมาเพื่อกีดกันผู้มีเชื้อชาติอื่น ๆ นั้น ก็ยังมี “ช่องทาง” อยู่มากมายที่พวกเขาสามารถใช้เพื่อเข้าเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยได้อย่างไม่ยากเย็นจนเกินไป ตัวอย่างสำคัญที่แสดงให้เห็นว่าชาวจีนโพ้นทะเลก็สามารถมีบทบาทและสถานภาพทางสังคมในไทยได้ไม่น้อยไปกว่าคนพื้นเมือง ก็คือ ชุนนิพัทธ์จินนคร (เจียกี้ซี) และ นายซี กิม หยง ซึ่งสามารถก่อร่างสร้างตัวจนกลายเป็นพ่อค้าวาณิชผู้มั่งคั่งได้อย่างรวดเร็วแล้ว ยังสามารถประสานอำนาจและผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจของตนให้เข้ากับอำนาจรัฐได้เป็นอย่างดีอีกด้วย

จากตัวอย่างของ 2 นักธุรกิจคนสำคัญข้างต้นอาจวิเคราะห์ได้ว่าปัจจัยสำคัญ หรือ “เครื่องมือ” ที่ทำให้ชาวจีนขนาดใหญ่ในรุ่นนี้ประสบความสำเร็จ คือ ความวิริยะอุตสาหะ ความมีวิสัยทัศน์เรื่องการค้าและการลงทุนรวมไปถึงการสร้างเครือข่ายทางการค้าด้วยวิธีการต่างๆ อาทิ การแต่งงานระหว่างตระกูลเพื่อสร้างระบบเครือญาติ หรือร่วมลงทุนทางการค้ากับกลุ่มทุนอื่นๆ ทั้งในและนอกพื้นที่ขนาดใหญ่ เป็นต้น ซึ่งอาจสรุปได้ว่าลักษณะพิเศษเหล่านี้เป็น “จุดร่วม” ที่สำคัญของการประสบความสำเร็จของชาวจีนขนาดใหญ่และอาจจะคล้ายคลึงกันกับชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก โดยเฉพาะอย่างยิ่งคือบรรดาชาวจีนรุ่นแรกที่ยอพยพไปตั้งรกรากยังต่างแดน

ดังที่กล่าวไปแล้วว่าเมื่อแรกเริ่มเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหาที่ใหญ่ นั้น ชาวจีนอพยพเหล่านี้อาจยังมีสถานะภาพทางสังคมเพียง “ผู้อพยพ” หรือ “ผู้อาศัย” แต่เพียงไม่นานนักบทบาทและสถานภาพทางสังคมของคนเหล่านี้ก็เพิ่มสูงขึ้นอย่างรวดเร็ว จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์พบว่าคนเหล่านี้สามารถยกระดับบทบาทและสถานะทางสังคมได้อย่างรวดเร็วเมื่อคนเหล่านี้สร้างเนื้อสร้างตัวประกอบอาชีพจนกระทั่งมีความมั่งคั่งและสถาปนาตนเองขึ้นเป็นผู้บริจากรายใหญ่ให้แก่ภาคสาธารณะและภาครัฐบาล เช่น การบริจาคที่ดินหรือเงินเพื่อสร้างเป็นถนนหนทางหรืออาคารหน่วยงานของรัฐบาล และการ

บริจาคเงินเข้าสู่สมาคมการกุศลต่างๆ ซึ่งบทบาทที่คนเหล่านี้แสดงนั้นก็เป็น “ช่องทาง” ที่สำคัญในการยกระดับสถานภาพทางสังคมของคนเหล่านั้นนั่นเอง

ตัวอย่างของชาวจีนที่เป็นผู้บริจาครายใหญ่ในหาดใหญ่คงหนีไม่พ้นกรณีของขุนนิพัทธ์จีนนครหรือเจีย กี้ซี ซึ่งอุทิศที่ดินและเงินในการตัดถนนในเมืองหาดใหญ่เป็นระยะทางยาวกว่า 8 กิโลเมตร เช่น ถนนธรรมญญูวิถึ ถนนนิพัทธ์อุทิศ 1-3 ถนนจิระนคร ถนนจิระอุทิศ นอกจากนี้ยังอุทิศที่ดินเพื่อสร้างโรงพยาบาลหาดใหญ่¹⁸ กระทั่งในปีพ.ศ. 2472 พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวพิจารณาถึงคุณงามความดีของเจีย กี้ซีในการพัฒนาเมืองหาดใหญ่ จึงแต่งตั้งให้เป็น “ขุนนิพัทธ์จีนนคร” และต่อมายังได้รับเครื่องราชอิสริยาภรณ์อีกหลายครั้งในสมัยที่พระยาพลพลพยุหเสนาและจอมพล.พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี¹⁹ ซึ่งนี่เป็นตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่าการใช้บทบาทการเป็นผู้บริจาครายใหญ่เป็นช่องทางที่สำคัญทำให้ชาวจีนในหาดใหญ่ได้รับการยอมรับจากรัฐ

นอกจากนี้ยังมีกรณีของนายกังส์แสง ศรีสวัสดิ์นุกภาพ ซึ่งเป็นผู้บริจาครายใหญ่ในอำเภอหาดใหญ่และพื้นที่ใกล้เคียง เช่น ตั้งกองทุนกังส์แสงเพื่อการศึกษา 1 ล้านบาท สร้างอาคารเรียนให้โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย 3 หลัง เป็นเงิน 3 ล้านบาท หอสมุด 1 หลังมูลค่า 5 ล้านบาท และกองทุนกังส์แสงในมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ 4 ล้านบาท รวมเป็นเงินที่บริจาคต่อเนื่องมาไม่น้อยกว่า 15 ล้านบาท บทบาทการเป็นผู้บริจาคดังกล่าวทำให้เขาได้รับการยอมรับจากชุมชนชาวจีนหาดใหญ่และสังคมเป็นอย่างดี ดังจะเห็นได้ว่าเขาได้รับการเสนอชื่อให้เป็นนายกสมาคมชาวจีนแต่จิวเมืองหาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2516 และต่อมาก็ได้รับเสนอชื่อให้เป็นสมาชิกกิตติมศักดิ์ตลอดชีพ และเป็นสมาชิกมูลนิธิการกุศลต่างๆ เช่น มูลนิธิผู้ประสพภัยภาคใต้ (14 จังหวัด) เป็นต้น²⁰

การสถาปนาตัวเองเป็นผู้บริจาครายใหญ่งกล่าวทำให้ชาวจีนเหล่านี้มีสถานะทางสังคมที่สูงขึ้นอย่างน่าสนใจทั้งในแง่ของการได้รับการยอมรับในหมู่ชาวจีนใน

หาดใหญ่ด้วยกัน และได้รับการยอมรับที่ดีขึ้นจาก “อำนาจรัฐ” ซึ่งการยอมรับจากภาครัฐนี้มีผลให้ชาวจีนอพยพเหล่านี้ค่อยๆผสมผสานตัวเองเข้ากับระบบใหม่และสังคมใหม่ได้ง่ายขึ้น และสามารถแสวงหาความก้าวหน้าในการประกอบอาชีพได้มากขึ้นเช่นกัน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า “การยอมรับ” ที่ชาวจีนเหล่านี้ได้มาจากรัฐและสังคมไทยก็มีพื้นฐานที่สำคัญมาจากฐานะทางเศรษฐกิจและบทบาทของพวกเขาการเป็นผู้บริจากรายใหญ่แก่สาธารณะและภาครัฐนั่นเอง

อย่างไรก็ตามเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนแปลงไป สภาพการเมือง เศรษฐกิจ สังคมก็ย่อมเปลี่ยนแปลงตามไปด้วย ปัจจัยที่ชาวจีนหาดใหญ่รุ่นแรกเคยใช้เพื่อสร้างความสำเร็จให้กับชีวิตอาจไม่สัมฤทธิ์ผลเมื่อถูกนำมาใช้โดยลูกหลานรุ่นต่อๆมา เพราะความซับซ้อนทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมที่เพิ่มขึ้นตลอดเวลา ด้วยเหตุนี้ “เครื่องมือ” ที่ลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่รุ่นใหม่และอาจรวมไปถึงลูกหลานชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก จะใช้เพื่อแสดงออกถึงบทบาทและยกระดับสถานะทางสังคมของตนเองจึงจำเป็นต้องเปลี่ยนไปจาก “เครื่องมือ” ในสมัยบรรพบุรุษด้วย ขณะเดียวกันเหตุผลที่สังคมและรัฐใช้เพื่อแสดงออกถึง “การยอมรับ” ที่มีต่อคนเหล่านี้ก็เปลี่ยนไปเช่นกัน เพราะในยุคปัจจุบันการ “ยอมรับ” จากวงกว้างไม่ว่าจากสังคมและรัฐที่มีต่อลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่นั้นไม่จำเป็นต้องมีพื้นฐานมาจากฐานะทางเศรษฐกิจอีกต่อไป แต่การยอมรับนั้นอาจเกิดขึ้นได้จากความสามารถเฉพาะตัวในด้านต่างๆของบุคคลนั้นๆ เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วจึงไม่จำเป็นว่าลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่ที่มีบทบาทในสังคมจะต้องอยู่ในแวดวงพ่อค้าวานิชย์นักธุรกิจผู้มั่งคั่งเสมอไป แต่อาจจะขยายวงกว้างไปสู่อาชีพอื่นๆ เช่น การศึกษา สื่อสารมวลชน วรรณกรรม ดนตรี ได้เช่นกัน ดังนั้นเนื้อหาส่วนนี้จึงต้องการนำเสนอประวัติ ผลงาน และบทบาทในด้านต่างๆของลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่บางส่วนในยุคปัจจุบัน เพื่อเป็นพื้นฐานในการแสดงให้เห็นถึงก้าวหน้าที่สำคัญของลูกหลานชาวจีนรุ่นใหม่และจะช่วยให้เข้าใจถึงบทบาทและสถานภาพทางสังคมของลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่ในยุคปัจจุบันได้ดีขึ้น

ภายใต้การเปลี่ยนแปลงทาง การเมือง เศรษฐกิจ และสังคม ดังที่กล่าวไปข้างต้น พบว่ามีปรากฏการณ์สำคัญประการหนึ่งก่อตัวขึ้นขึ้นและค่อยๆมีผลต่อการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่นั้นคือ “การศึกษาสมัยใหม่” ทั้งที่จัดขึ้นโดยรัฐบาล เอกชน รวมไปถึงสถาบันการศึกษาในต่างประเทศ ซึ่งเมื่อเทียบกับบรรพบุรุษแล้ว ลูกหลานของชาวจีนในหาดใหญ่ได้รับการศึกษาสูงกว่าบรรพชนของตนมาก ทั้งในแง่ของระยะเวลาของการศึกษาและระดับชั้นของการศึกษา จนอาจกล่าวได้ว่า “การศึกษาสมัยใหม่” กลายมาเป็นหนึ่งในปัจจัยสำคัญ หรืออาจจะกล่าวได้อีกทางหนึ่งว่าเป็น “เครื่องมือ” ที่สำคัญของลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่ในการที่จะก้าวขึ้นมามีบทบาททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมทั้งในหาดใหญ่ ภายในประเทศ และระหว่างประเทศต่อไป

ตัวอย่างแรกของลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่ที่ประสบความสำเร็จและได้รับการยอมรับจากแวดวงวิชาการระดับสากล คือ ศาสตราจารย์เจีย แยนจอง หรือ ชื่อไทยว่า ยรรยง จิระนคร ซึ่งเป็นนักมานุษยวิทยาและไทศึกษาคนสำคัญ เจีย แยนจองเกิดเมื่อ 25 กรกฎาคม พ.ศ.2473 ที่หาดใหญ่ เป็นหลานชายของขุนนิพัทธ์จินนครซึ่งมีศักดิ์เป็นอา ซึ่งญาติผู้เฒ่าที่ชักชวนให้บิดา-มารดา ของเขาอพยพมาตั้งรกรากในหาดใหญ่ ต่อมาเมื่อบิดาของเจีย แยนจองเสียชีวิต ญาติผู้ใหญ่ท่านนี้ได้อนุเคราะห์รับ ศาสตราจารย์เจียและพี่ชายเป็นบุตรบุญธรรม ในวัยเยาว์ เจีย แยนจอง เริ่มต้นเข้ารับการศึกษาที่โรงเรียนจุงฮวา ซึ่งเป็นโรงเรียนจีนที่ตั้งขึ้นจากการบริจาคที่ดินและขออนุญาตจดทะเบียนตั้งเป็นโรงเรียนโดยขุนนิพัทธ์จินนคร ต่อมาเขาเข้าศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนหาดใหญ่วิทยาลัย ก่อนที่จะไปเรียนต่อระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนจุงฮวาวิทยา ซึ่งก่อตั้งโดยสมาคมพ่อค้าจีนที่กรุงเทพฯ ในปี พ.ศ. 2489 แต่ต่อมาโรงเรียนนี้ถูกสั่งปิดในยุคจอมพล 1.พิบูลสงคราม เจีย แยนจองจึงเดินทางไปศึกษาต่อยังกวางตุ้งในปี พ.ศ. 2490 จนกระทั่งสำเร็จการศึกษาที่โรงเรียนฝักหัดครูในปี พ.ศ. 2498 เป็นที่น่าสังเกตว่าเมื่อเจีย แยนจอง เดินทางไปศึกษาที่กวางตุ้งได้เพียง 2 ปี จีนก็เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญเมื่อมีการปฏิวัติเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่

ระบอบคอมมิวนิสต์ ซึ่งรัฐบาลไทยมองว่ารัฐบาลคอมมิวนิสต์ที่ปักกิ่งเป็นปฏิปักษ์ จึงทำให้เกิดอุปสรรคสำคัญต่อการเดินทางกลับประเทศไทยของเจี๋ย แยนจอง

หลังสำเร็จการศึกษาเขาได้เข้าทำงานที่สำนักงานคณะกรรมการชนชาติส่วนน้อย มณฑลยูนนาน ซึ่งที่หน้าที่รับผิดชอบดูแลชนส่วนน้อยที่อาศัยตามแนวชายแดน ต่อมาในปี พ.ศ. 2508 ย้ายไปทำงานที่หน่วยวิจัยเอเชียอาคเนย์ของสถาบันวิจัยประวัติศาสตร์ มณฑลยูนนาน ซึ่งต่อมาสถาบันแห่งนี้แยกหน่วยวิจัยเกี่ยวกับเอเชียอาคเนย์ออกเป็นสถาบันเอเชียอาคเนย์ศึกษา ประจำมหาวิทยาลัยยูนนานซึ่งเจี๋ย แยนจองได้รับการแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าฝ่ายไทยศึกษาที่สถาบันแห่งนี้จนเกษียณอายุและได้รับการแต่งตั้งเป็นศาสตราจารย์ในปี พ.ศ. 2535 หลังจากเกษียณอายุ เจี๋ย แยนจอง ถูกเชิญมาเป็นนักวิจัยรับเชิญของสถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย รวมถึงเป็นอาจารย์พิเศษทั้งในไทยและจีน

ตัวอย่างต่อมา คือ กรณีของสุทธิชัย หยุน และ เทพชัย หย่อง สองพี่น้องนักสื่อสารมวลชนคนสำคัญของไทย²¹ จากประวัติของทั้งสอง แสดงให้เห็นว่า พ่อ-แม่ของทั้งสองเป็นชาวจีนที่อพยพเข้ามาอย่างใหญ่ ทั้งคู่เป็นส่วนหนึ่งของชาวจีนที่เข้ามาเผชิญโชคในหาดใหญ่และเริ่มต้นชีวิตในจุดที่ “ไม่ได้มีอะไรเลย”²² อาชีพที่ทั้งสองได้รับในหาดใหญ่อาจไม่ต่างจากชาวจีนในหาดใหญ่นั้นมากนัก คือ ฝ่ายชายเริ่มต้นด้วยการเป็นเสมียนในโรงรับซื้อยางพารา ในขณะที่ฝ่ายหญิงต้องทำงานรับจ้างและค้าขายเล็กๆน้อยๆ แต่สิ่งหนึ่งที่คนทั้งคู่เล็งเห็นคือความสำคัญของการศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ ความรู้ในเรื่องของภาษาต่างๆ ทั้งภาษาไทย ภาษาจีน และภาษาอังกฤษซึ่งทั้งคู่มองว่าจะมีประโยชน์อย่างยิ่งต่อการประกอบอาชีพในอนาคต จึงทำให้ทั้งคู่สนับสนุนให้ลูกๆของทั้งสองคน โดยเฉพาะ สุทธิชัย และ เทพชัย ให้ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐานเป็นอย่างดีและต้องเอาจริงเอาจังเป็นพิเศษกับการศึกษาภาษาต่างๆ แม้ว่าครอบครัวจะมีได้ร่ำรวยมากนั้นก็ตาม จากจุดเริ่มต้นดังกล่าวปัจจุบันทั้งสองคนกลายเป็นสื่อมวลชนที่มีบทบาทสูงยิ่งต่อสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ บทบาทในการก่อตั้งหนังสือพิมพ์

Voice of The Nation ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ภาษาอังกฤษในประเทศไทยเล่มแรกที่มีเจ้าของเป็นคนไทย และต่อมายังได้ก่อตั้งกลุ่มธุรกิจสื่อสารมวลชนขนาดใหญ่ คือ กลุ่มเนชั่นกรุ๊ป (Nation Group) ซึ่งมีธุรกิจด้านสื่อสารมวลชนหลายประเภท เช่น หนังสือพิมพ์ และสื่อวิทยุ โทรทัศน์ โดยมีข้อมูลทางธุรกิจว่ากลุ่มเนชั่นกรุ๊ปซึ่งจดทะเบียนเป็นบริษัทมหาชนเมื่อ 14 ธันวาคม พ.ศ. 2536 นั้น มีทุนจดทะเบียนเริ่มต้นถึง 2,500 ล้านบาท²³

ตัวอย่างต่อมาที่น่าสนใจสำหรับลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่ก็คือ นักเขียนรางวัลซีไรต์ วินทร์ เลียววาริณ²⁴ ซึ่งเกิดที่หาดใหญ่ในปี พ.ศ. 2499 ในครอบครัวที่บิดาอพยพมาจากประเทศจีน วินทร์เป็นหนึ่งในบรรดาลูกชาวจีนในหาดใหญ่ที่เข้าสู่ระบบการศึกษาที่รัฐควบคุมดูแล คือ ผ่านการเรียนที่โรงเรียนแสงทองวิทยาก่อนที่จะสำเร็จการศึกษาระดับมัธยมปลายที่โรงเรียนบดินทร์เดชา (สิงห์ สิงหเสนี) และสำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีในสถาปัตยกรรมศาสตร์ ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หลังจากนั้นจึงเดินทางไปทำงานที่สิงคโปร์และสหรัฐฯ ก่อนที่จะกลับมาเมืองไทยและสร้างสรรค์ผลงานเขียนกระทั่งได้รับรางวัลวรรณกรรมสร้างสรรค์แห่งอาเซียน หรือ ซีไรต์ถึง 2 ปี คือ ในปี พ.ศ. 2540 และ พ.ศ. 2542

อีกหนึ่งตัวอย่างที่น่าสนใจเกี่ยวกับการประสบความสำเร็จของลูกหลานชาวจีนในหาดใหญ่ คือ บัณฑิต อึ้งรังษี²⁵ วาทยกรชาวไทย ซึ่งได้รับรับการยอมรับจากนานาชาติว่าเป็นวาทยกรรุ่นใหม่ที่สำคัญคนหนึ่งของโลกปัจจุบัน บัณฑิต อึ้งรังษี เกิดที่หาดใหญ่ แต่ได้รับการศึกษาเบื้องต้นที่โรงเรียนอัสสัมชัญ อัสสัมชัญพาณิชย์และมหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ ก่อนที่จะไปศึกษาต่อด้านการบริหารธุรกิจและดนตรีที่มหาวิทยาลัยวูลองกอง ที่ประเทศออสเตรเลียและเดินทางไปศึกษาต่อในวิชาการอำนวยเพลงที่มหาวิทยาลัยมิชิแกน (University of Michigan) ในสหรัฐอเมริกา ก่อนจะกลายเป็นคนไทยคนแรกที่ได้รับรางวัลชนะเลิศในการแข่งขันวาทยกรระดับโลก Maazel – Vilar International Conductor's Competition ประจำปีพ.ศ.2545 ซึ่งจัดขึ้น

ที่นิวยอร์กซึ่งถือเป็นการประกวดวาทกรรมรายการที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในโลก ต่อมาได้รับรางวัลรางวัลศิลปธร สาขาศิลปะ ประจำปีพ.ศ. 2548 จาก สำนักศิลปวัฒนธรรมร่วมสมัย กระทรวงวัฒนธรรม

จากตัวอย่างข้างต้นของลูกหลานชาวหาดใหญ่ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพต่างๆในปัจจุบัน พบว่าความสำเร็จของคนกลุ่มนี้มีพื้นฐานที่สำคัญส่วนหนึ่งมาจาก "การศึกษาสมัยใหม่" เพราะจะสังเกตได้ว่าไม่ว่าจะมากหรือน้อยก็ตาม คนเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เคยผ่านระบบการศึกษาสมัยใหม่มาแล้วทั้งสิ้น ไม่ว่าจะเป็นการศึกษาที่จัดขึ้นโดยรัฐ หรือ เอกชน ไม่ว่าจะเป็นสถาบันการศึกษาที่ตั้งอยู่ภายในประเทศ หรือ สถาบันการศึกษาในต่างประเทศก็ตาม อย่างไรก็ตามมีข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับระบบการศึกษาที่คนเหล่านี้เคยผ่านมาเช่นกัน เช่น

ประเด็นแรก จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์ที่แสดงไว้ข้างต้นแสดงให้เห็นว่า การศึกษาสมัยใหม่ ไม่น่าจะเป็นการศึกษาที่รัฐจัดขึ้นเองและการศึกษาเอกชนที่รัฐควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิด เป็น "เครื่องมือ" ที่สำคัญของรัฐไทยในการ "ผสมและผสาน" (Mix and Combine) ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้าด้วยกัน และขณะเดียวกันผู้ที่ผ่านการศึกษาในสถาบันที่รัฐให้การยอมรับก็จะได้รับการ "ยอมรับ" จากรัฐด้วยเช่นกัน

ข้อที่น่าสังเกตของประเด็นนี้ คือ ลูกหลานชาวจีนหาดใหญ่ที่ยกตัวอย่างมาข้างต้นล้วนแล้วแต่เคยผ่านระบบการศึกษาเช่นนี้มาแล้วทั้งสิ้น แต่ดูเหมือนว่ามีลูกหลานชาวจีนบางส่วนที่ไม่อาจได้รับการ "ยอมรับ" จากภาครัฐ เพราะเลือกที่จะ "ปฏิเสธ" ระบบการศึกษาที่จัดขึ้นหรือควบคุมโดยรัฐ เช่น กรณีของแจน เยี้ยวจง ซึ่งเข้ารับการศึกษาในสถาบันที่รัฐไม่ยอมรับ และยิ่งไปกว่านั้นยังเดินทางไปรับการศึกษายังประเทศจีนในช่วงเวลาของสงครามเย็นซึ่งรัฐบาลไทยมองว่ารัฐบาลจีนที่ปักกิ่งเป็นปฏิปักษ์จึงทำให้เขาต้องอยู่ทำงานต่อในประเทศจีนและไม่ได้กลับมาประเทศไทยอีกเลยจนกระทั่งความขัดแย้งทางอุดมการณ์ทางการเมืองในยุคสงครามเย็นทุเลาลง ซึ่ง

ต่างจากกรณีของ สุทธิชัย หยุ่น วินทร์ เลียววาริณ และ บัณฑิต อึ้งรังษี ซึ่งเข้ารับการศึกษาจากสถาบันการศึกษาที่รัฐยอมรับมาโดยตลอดจึงไม่เป็นปัญหาที่คนเหล่านี้จะผสมผสานตัวเองเข้ากับสังคมและรัฐไทยได้อย่างกลมกลืน

สำหรับกรณีนี้เมื่อใช้ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เราอาจสรุปได้ว่าท้ายที่สุดว่านโยบายของรัฐที่ใช้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือในการผสมผสานผู้คนเชื้อชาติต่างๆ เข้าด้วยกัน และทำให้ผู้คนเหล่านั้นยอมรับในอำนาจของรัฐประสบความสำเร็จเป็นอย่างดี อย่างไรก็ตามในทางกลับกันมีข้อสังเกตประการหนึ่งว่า การศึกษาภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐนั้นอาจเป็นเหมือนดาบสองคมที่สร้างความแตกต่างและแปลกแยกให้เกิดขึ้นแก่ผู้คนในสังคมเช่นกัน เพราะดูเหมือนว่ารัฐพร้อมจะ “ยอมรับ” ผู้คนหลากหลายเชื้อชาติเข้าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐก็ต่อเมื่อคนเหล่านั้น “ยอมรับ” และผ่านระบบการศึกษาของรัฐเช่นกัน ขณะเดียวกันหากใครก็ตามเลือกที่จะปฏิเสธระบบการศึกษาของรัฐก็อาจจะต้องประสบกับเหตุการณ์เช่นเดียวกับกรณีของ แจน เยียจอง

ประเด็นที่สอง ในขณะที่ชาวจีนขนาดใหญ่ในรุ่นแรกใช้พื้นฐานทางเศรษฐกิจเป็นช่องทางในการสร้างสายสัมพันธ์และการ “ยอมรับ” จากรัฐ เช่น การปวารณาตัวเป็นผู้บริจากรายใหญ่ให้แก่รัฐและสาธารณกุศล ข้อที่น่าสังเกตของประเด็นนี้คือ ลูกหลานชาวขนาดใหญ่ในรุ่นหลังกลับไม่ได้ใช้พื้นฐานทางด้านเศรษฐกิจเป็น “ช่องทาง” ในการแสวงหาการยอมรับจากรัฐและสังคมดังเช่นยุคของบรรพบุรุษ แต่สิ่งที่ทำให้คนกลุ่มนี้ได้รับการยอมรับจากรัฐและสังคม คือ ความสามารถเฉพาะตัวของแต่ละบุคคลเป็นหลัก ไม่ว่าจะเป็นความสามารถในด้านวิชาการ การสื่อสารมวลชน วรรณกรรม หรือดนตรีก็ตาม แต่อย่างน้อยที่สุดคงปฏิเสธไม่ได้ว่ารากฐานแห่งความสำเร็จของคนเหล่านี้ก็ล้วนแล้วแต่มีรากฐานมาจากการศึกษาสมัยใหม่ซึ่งช่วยให้พวกเขาเสาะแสวงหาความรู้เพื่อใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการประกอบอาชีพทั้งสิ้น

ในท้ายที่สุดอาจสรุปได้ว่าของบทบาทและสถานะทางสังคมของลูกหลานชาวจีนขนาดใหญ่ในยุคปัจจุบันถูก “สร้าง” ขึ้นจากกระบวนการ “การศึกษาแผนใหม่” ซึ่งควบคุมโดยรัฐ ดังกลุ่มตัวอย่างของลูกหลานชาวจีนขนาดใหญ่ข้างต้น การผ่านกระบวนการศึกษาสมัยใหม่ที่รัฐควบคุมนอกจากจะทำให้ลูกหลานชาวจีนในขนาดใหญ่ผสมผสานเข้ากับรัฐและสังคมไทยเป็นอย่างดีแล้ว การศึกษาสมัยใหม่ยังเป็นช่องทางสำคัญที่ทำให้ลูกหลานชาวจีนในขนาดใหญ่ใช้เพื่อแสวงหาสถานภาพทางสังคมที่ดีขึ้นกว่าบรรพบุรุษอีกด้วย เพราะสำหรับลูกหลานชาวจีนบางคนที่บรรพบุรุษไม่ได้มีฐานะมั่งคั่งร่ำรวยเพียงพอที่จะได้รับการยอมรับจากรัฐก็สามารถที่จะใช้การศึกษาแผนใหม่เป็นเส้นทางในการแสวงหาความรู้ความชำนาญเพื่อสร้างการยอมรับจากสังคมและรัฐได้เป็นอย่างดี

เชิงอรรถ

บทที่ 4 สังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในหาดใหญ่ปัจจุบัน

1. สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. **จีนทักษิณวิถีและพลัง**. (กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544). หน้า 102.
2. สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. **เรื่องเดียวกัน**. หน้า 110.
3. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ. (แปล) **สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์**. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, 2529), หน้า 129.
4. นางศิริวรรณ โฆษพงศา สัมภาษณ์ ณ มหาวิทยาลัยทักษิณ สงขลา วันที่ 2 ตุลาคม 2548.
5. นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมะเลิศ สัมภาษณ์ ที่บ้านเลขที่ 8 ซอยร่มเย็น 1 ถนนคลองเรียน 2 หาดใหญ่ วันที่ 20 พฤศจิกายน 2548.
6. จิตรา ก่อันทเกียรติ. **ธรรมนิยมจีน**. (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จิตรา, 2547) หน้า 150-151.
7. นายเด็กเชียง แซ่ลิ้ม สัมภาษณ์ที่สนามกีฬาจิระนคร หาดใหญ่ วันที่ 6 มีนาคม 2549
8. พรรณี ฉัตรพลรักษ์ และคณะ (แปล). **เรื่องเดียวกัน** .หน้า 255.
9. นางสาวนวลทิพย์ มหามงคล. สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ. วันที่ 11 มีนาคม 2549.
10. ศุภีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. **เมืองหาดใหญ่ คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้**. (รายงานการวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2547).
11. กลุ่มชายไทย 4 คน อายุ 45-60 ปี ไม่ประสงค์จะเปิดเผยชื่อ สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 77 หมู่ 3 อ.บ้านโป่ง จ.ราชบุรี วันที่ 2 พฤศจิกายน 2548.
12. ข้อมูลจากกลุ่มชายชาวจีนในสิงคโปร์ สัมภาษณ์ย่านบูกิส (Bukit), วันที่ 28 เมษายน 2548. และกลุ่มข้อมูลจากกลุ่มชายชาวจีนในป็นัง สัมภาษณ์ย่านไชน่าทาวน์, วันที่ 13 พฤษภาคม 2549.

- 13.อภิเชษฐ กาญจนดิฐ. **หนทางสู่อำนาจ: การเป็นผู้นำของพรรคอัมโนในมลายา ค.ศ.1946–1957** (สารนิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2548) หน้า 38-39, 73.
- 14.ภูวดิล ทรงประเสริฐ. **ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่.** (รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), หน้า 511 – 525.
- 15.ปฏิทินการท่องเที่ยวในรอบปีขนาดใหญ่ (แผ่นปิดประกาศ ประชาสัมพันธ์ การท่องเที่ยวเทศบาลนครหาดใหญ่ 2548)
- 16.นายวิฑูร ตั้งสงวนสิทธิ์ อายุ 58 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 203 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 17. หาดใหญ่. วันที่ 13 ธันวาคม 2548.
- 18.นายมนตรี ธีระชัยพฤกษ์ อายุ 25 ปี สัมภาษณ์ที่ร้านอาหารเวียงจันทร์ เลขที่ 12 ถนนนิพัทธ์อุทิศ 2 หาดใหญ่, วันที่ 10 กันยายน 2548.
- 19.สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ . **จันทักษิณ วิถีและพลัง.** กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2544, หน้า 241.
- 20.สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ.**เรื่องเดียวกัน,** หน้า 240.
- 21.สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์และคณะ.**เรื่องเดียวกัน,** หน้า 226.
- 22.คูประวัติของสุทธิชัย หยุ่น และ เทพชัย หยุ่ง ใน วิฑูร พึ่งประเสริฐ (บรรณาธิการ). **คนบ้าข้าว สุทธิชัย หยุ่น,** กรุงเทพฯ: เนชั่น, 2543.
- 23.**เรื่องเดียวกัน,** หน้า 43.
- 24.www.nationgroup.com
- 25.คูประวัติวินทร์ เลียววาริณใน www.winbookclub.com
- 26.ดูรายละเอียดใน www.banditmusic.com

บทที่ 5

สรุป

หากเรานับเอาเวลาที่รางรถไฟสายใต้ตัดผ่านเมืองหาดใหญ่ในปี พ.ศ.2458 เป็นจุดเริ่มต้นที่สำคัญของประวัติศาสตร์เมืองหาดใหญ่ จากเวลาดังกล่าวมาถึงปัจจุบัน (พ.ศ. 2549) อาจไม่ใช่ระยะเวลาที่ยาวนานนักเมื่อเทียบกับพัฒนาการของเมืองใดเมืองหนึ่ง แต่สำหรับหาดใหญ่แล้วอาจเป็นเมืองที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างกันไป เพราะในระยยะเวลาดังกล่าวหาดใหญ่มีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว จากชุมชนขนาดเล็กไปสู่การเป็นศูนย์กลางทางด้านเศรษฐกิจและการคมนาคมที่สำคัญแห่งหนึ่งของไทยได้ในระยะเวลาอันรวดเร็ว และภายใต้ระยะเวลาดังกล่าวมีสิ่งหนึ่งที่ดำรงอยู่อย่างมีพลวัติควบคู่ไปกับการพัฒนาของเมืองหาดใหญ่ คือ การดำรงอยู่ของชาวจีนและลูกหลานของพวกเขาในดินแดนแห่งนี้นั่นเอง

เมื่อย้อนกลับไปในอดีตเราจะพบว่าเหตุผลสำคัญที่ทำให้ชาวจีนจำนวนมากต้องอพยพโยกย้ายถิ่นฐานไปยังต่างประเทศซึ่งรวมทั้งหาดใหญ่ด้วยนั้น เป็นผลมาจากการดำเนินชีวิตอย่างยากลำบากในแผ่นดินเกิด จึงทำให้บรรดาชาวจีนพากันอพยพออกไปแสวงโชคยังดินแดนอื่น ๆ กันเป็นจำนวนมาก สำหรับพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้นั้นมีหลักฐานปรากฏว่ามีชาวจีนอพยพเข้ามาอาศัยในพื้นที่แห่งนี้ตั้งแต่ต้นคริสต์ศตวรรษที่ 13 เช่นเดียวกับพื้นที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของประเทศไทยในปัจจุบันซึ่งเชื่อกันว่าพื้นที่ส่วนแรกที่ชาวจีนอพยพเข้ามาคือ พื้นที่บริเวณเมืองท่าชายฝั่งทะเลของไทย เพราะเป็นพื้นที่สำคัญในการแวะพักขนถ่ายสินค้า และหลบมรสุม ซึ่งนำไปสู่การตั้งชุมชนชาวจีนขึ้นตามเมืองท่าและหัวเมืองต่างๆของภาคใต้ ซึ่งเราจะเห็นได้ว่ามีหลายๆเมืองที่เติบโตขึ้นมาเพราะบทบาทและความสามารถของชาวจีนในพื้นที่ทะเล ดังกรณีของเมืองหาดใหญ่นั่นเอง

สำหรับเมืองหาดใหญ่ นั้นเดิมที่เป็นเพียงชุมชนเล็กๆ ซึ่งเพิ่งจะมีการพัฒนาขึ้นมาอย่างจริงจังก็เมื่อมีการปรับปรุงการคมนาคมทางบกในสมัยพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว และมีการสร้างทางรถไฟขึ้นมาในปีพ.ศ. 2452 ซึ่งรางรถไฟสายนี้สร้างมาถึงหาดใหญ่ในปีพ.ศ. 2458 เมื่อดำเนินการสร้างทางรถไฟสายได้แล้วเสร็จ หาดใหญ่ถูกเลือกให้เป็นหนึ่งในพื้นที่ก่อตั้งสถานีรถไฟและมีการตั้งสถานีรถไฟในพื้นที่ปัจจุบันในปีพ.ศ. 2467 เพื่อเป็นจุดเชื่อมเส้นทางรถไฟที่สำคัญสามเส้นทางคือ 1. หาดใหญ่ - สงขลา 2. หาดใหญ่ - ปาดังเบซาร์ และ 3. หาดใหญ่ - สุไหงโกลก ซึ่งทำให้พื้นที่แห่งนี้มีความสำคัญขึ้นมาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อสถานีรถไฟหาดใหญ่หลังจากกลายเป็นจุดเชื่อมต่อเส้นทางคมนาคมด้านการรถไฟแล้ว หาดใหญ่ก็กลายเป็นศูนย์กลางทางเศรษฐกิจที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้อย่างรวดเร็วและยังคงมีสถานะดังกล่าวมาจนกระทั่งปัจจุบัน

จากข้อมูลทางประวัติศาสตร์แสดงให้เห็นว่าคนจีนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในหาดใหญ่พร้อมๆกับการเข้ามาของทางรถไฟสายใต้ เพราะชาวจีนเหล่านี้ส่วนใหญ่ก็เป็นแรงงานสำคัญในการสร้างทางรถไฟสายนี้มาก่อน เมื่อก่อสร้างรางรถไฟแล้วเสร็จพวกเขาเหล่านั้นก็ลงหลักปักฐานประกอบอาชีพต่างๆในพื้นที่หาดใหญ่ และเนื่องจากมีชาวจีนที่เลือกจะเริ่มต้นชีวิตใหม่ในหาดใหญ่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้พื้นที่แห่งนี้มีลักษณะของสภาพสังคมและวัฒนธรรมแบบจีน ซึ่งอาจกล่าวรวมๆได้ว่าหาดใหญ่เป็นชุมชนหนึ่งที่มีอัตลักษณ์ "ความเป็นจีน" อยู่ค่อนข้างที่จะชัดเจน

อย่างไรก็ตามพื้นที่ของเมืองหาดใหญ่และพื้นที่รอบข้างนั้นตกอยู่ใต้อิทธิพลของรัฐไทยมายาวนานดังนั้นสภาพสังคม ความเชื่อ ค่านิยมและศาสนาของคนในพื้นที่จึงมีลักษณะที่ค่อนข้างจะแตกต่างไปแตกต่างอย่างยิ่งไปจากสังคมหาดใหญ่ ดังนั้นพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่จึงเป็นสิ่งที่ถูกสร้างสรรค์ขึ้นมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่าง "รัฐ" "สังคม" และ "ผู้คน" ซึ่งในที่นี้ก็คือชาวจีนอพยพและลูกหลานของเขา นั่นเอง เพราะจากประวัติศาสตร์ของเมืองหาดใหญ่แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าดินแดน

แห่งนี้ถูก “สร้าง” และ “พัฒนา” ขึ้นจากน้ำพักน้ำแรงและความสามารถของชาวจีน”
 นั่นเอง

ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐ สังคม และผู้คนนั้นมีผลสำคัญยิ่งต่อพัฒนาการของเมืองขนาดใหญ่ เพราะสำหรับชาวจีนขนาดใหญ่แล้ว เดิมทีพวกเขามีสถานะเป็นเพียง “ชาวต่างชาติผู้อพยพ” ในสายตาของรัฐและ “ผู้อาศัย” ในสายตาของสังคมใหม่เท่านั้น การใช้ชีวิตของชาวจีนขนาดใหญ่ภายใต้สถานะดังกล่าวมีเงื่อนไขหลายประการที่ชาวจีนเหล่านั้นต้องปฏิบัติตาม ซึ่งเงื่อนไขใหม่นั้นมีทั้งที่เกิดขึ้นจากสภาพสังคม วัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากแผ่นดินเกิดของตน และเงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากการกำหนดของรัฐเจ้าของดินแดนที่ตนอพยพเข้ามาอาศัย สำหรับชาวจีนอพยพแล้วเงื่อนไขเหล่านี้เป็นอุปสรรคสำคัญที่จะทดสอบว่าพวกเขามีความพร้อมเพียงใดที่ก่อร่างสร้างตัวและลงหลักปักฐานในดินแดนใหม่ ชาวจีนที่อพยพเข้ามาในขนาดใหญ่จึงจำเป็นต้องหาหนทางในการต่อสู้เอาชนะเงื่อนไขดังกล่าวเพื่อให้สามารถ “ผสม” และ “ผสมผสาน” ตนเองเข้ากับสังคมและรัฐใหม่ให้ได้โดยเร็วที่สุดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตบนแผ่นดินใหม่ต่อไป

นับตั้งแต่ยุคแรกของการลงหลักปักฐานในขนาดใหญ่ ชาวจีนต้องเผชิญกับสถานการณ์ที่หลากหลายโดยเฉพาะสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจากการกำหนดนโยบายของรัฐซึ่งแม้จะรู้ดีถึงคุณค่าและบทบาททางเศรษฐกิจของชาวจีน แต่ก็ตั้งข้อรังเกียจและหวาดหวั่นต่อการดำรงอยู่ของชาวจีนในสังคมไทย จึงมักปรากฏว่าผู้นำรัฐบาลของไทย ทั้งสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์และยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมีท่าทีและทัศนคติที่ไม่ค่อยเป็นมิตรต่อชาวจีน ซ้ำร้ายกว่านั้นยังมีการออกกฎหมายหรือนโยบายต่างๆ เพื่อควบคุมชุมชนชาวจีนในไทยให้อยู่ภายใต้การควบคุมของอำนาจรัฐอย่างเข้มงวดอีกด้วย เช่น ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งทรงมองชาวจีนว่าเป็น “ยิวแห่งบูรพาทิศ” และ ในสมัยจอมพลป.พิบูลสงคราม ซึ่งมีกฎหมายหลายประการเพื่อกีดกันชนเชื้อชาติอื่นๆ เพียงเพื่อสร้างสังคมแบบ “ไทย” ตามอุดมคติ

ของกลุ่มผู้นำรัฐบาลในขณะนั้น ซึ่งสิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่เป็นอุปสรรคต่อการดำรงชีวิตของชาวจีนในประเทศไทยทั้งสิ้น

อย่างไรก็ตามมิใช่ว่ารัฐบาลจะมีนโยบายที่ต้องการ “กีดกัน” ชาวจีนออกจากการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยเท่านั้น เพราะบางครั้งรัฐไทยก็มีนโยบายที่ใช้เพื่อ “ผสมผสาน” ชาวจีนเข้ากับสังคมไทยเช่นกัน เช่น การจัดระบบการศึกษาภายใต้การควบคุมของรัฐ ในระยะดังกล่าวจึงมีมาตรการหลายอย่างที่ภาครัฐกำหนดขึ้นเช่น การให้สิทธิพิเศษในการเข้ารับราชการให้แก่ผู้มีเชื้อชาติไทย การจำกัดอาชีพบางอาชีพไว้ให้คนไทย รวมไปถึงการจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มาตรการดังกล่าวมีผลทำให้ชาวจีนในไทยต้องเข้าสู่กระบวนการ “ปรับตัว” และ “เปลี่ยนแปลง” ครั้งสำคัญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้มี “มาตรฐาน” ตามความต้องการของรัฐ ซึ่งจะทำให้พวกเขาได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐมิใช่เป็นเพียงผู้อพยพหรือผู้อาศัยอีกต่อไป ซึ่งสำหรับชาวจีนในหาดใหญ่แล้ว พวกเขาต้องปรับตัวให้เข้ากับสถานการณ์ดังกล่าวไม่ต่างไปจากชาวจีนในพื้นที่อื่นๆของไทยเช่นกัน

การตอบสนองของชาวจีนหาดใหญ่ในเวลาดังกล่าวมีอยู่หลายกรณีด้วยกัน อาทิ การส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาในสถาบันการศึกษาที่ได้รับการรับรองโดยรัฐ การเปลี่ยนจากการใช้แซ่ มาใช้นามสกุล การเปลี่ยนชื่อจีนมาใช้ชื่อแบบไทยและการขอรับสัญชาติไทยเป็นต้น การปรับเปลี่ยนเช่นนี้เอื้อประโยชน์หลายทางแก่ชาวจีนหาดใหญ่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อคนเหล่านี้สามารถได้รับการยอมรับว่าเป็นส่วนหนึ่งของรัฐได้แล้ว พวกเขาสามารถใช้สิทธิความเป็นพลเมืองได้เทียบเท่ากับคนไทยโดยทั่วไป ซึ่งจะทำให้พวกเขาไม่ต้องมีข้อเสียเปรียบอีกต่อไปเมื่อติดต่อหน่วยงานราชการหรือการลงทุนทางธุรกิจ

นอกเหนือจากเงื่อนไขที่กำหนดขึ้นโดยรัฐแล้ว เงื่อนไขที่เกิดขึ้นจากสังคมที่พวกเขาเข้ามาเป็นสมาชิกก็มีอยู่เช่นกัน เพราะถึงแม้ว่าหาดใหญ่จะเต็มไปด้วยชาวจีนแต่

ก่อนหน้านั้นพื้นที่แห่งนี้ก็เป็นสังคมที่มีชาวไทยอาศัยมาก่อน ขณะเดียวกันพื้นที่รอบๆ ชาติใหญ่ก็เป็นพื้นที่ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสังคมและรัฐไทยมาอย่างยาวนาน ดังนั้น พัฒนาการทางสังคมของพื้นที่แห่งนี้จึงยังมีพื้นฐานของสังคมที่แตกต่างจากสังคมของ ชุมชนชาวจีนอยู่พอสมควร เช่น ในสังคมยังคงมีวัฒนธรรมและอิทธิพลของศาสนาพุทธ นิิกายเถรวาทประกอบด้วยความเชื่อท้องถิ่น

จากสภาพสังคมและวัฒนธรรมเดิมของชาติใหญ่ ทำให้ชาวจีนชาติใหญ่ จำเป็นต้องปรับตัวเพื่อให้เกิดการผสมกลมกลืนเข้าสู่สังคมใหม่ ซึ่งในที่นี่เราจะเห็น กระบวนการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมของชาวจีนชาติใหญ่ เช่น การหันมารับ อิทธิพลของศาสนาพุทธนิกายเถรวาทและการเข้าร่วมในพิธีกรรมท้องถิ่นของชาวไทย และอาจจะรวมถึงการแต่งงานข้ามเชื้อชาติระหว่างชาวไทยกับชาวจีนซึ่งทำให้เกิดการ ผสมกลมกลืนทางเชื้อชาติขึ้นอีกทางหนึ่ง

ผลพวงจากเงื่อนไขของรัฐและสังคมใหม่ที่ชาวจีนเหล่านี้เข้ามาอาศัยอยู่ทำให้ พวกเขาต้องปรับเปลี่ยนหลายประการทั้งทัศนคติ ความคิด ความเชื่อ เพื่อให้สามารถ เอาตัวรอดและดำรงชีวิตในสังคมใหม่ได้อย่างปกติ การปรับเปลี่ยนตัวเองดังกล่าวอาจ ทำให้ “ความเป็นจีน” ที่เคยเข้มข้นต้องค่อยๆ เจือจางลงไปตามเงื่อนไขของกาลเวลาและ บริบททางสังคม เพราะเมื่อเวลาแปรเปลี่ยนไปชาวจีนรุ่นก่อนที่เคยมีความคิด ความเชื่อ ตามแบบฉบับของความเป็นจีนอย่างเคร่งครัดก็ค่อยๆ ล้มหายตายจากไป ในขณะที่ กระบวนการ “สร้าง” ความเป็นไทยยังคงทำหน้าที่ของมันมาโดยตลอด จนอาจทำให้ดู เหมือนว่าทุกวันนี้ “ความเป็นจีน” กลายเป็นเรื่องที่อยู่ห่างไกลออกไปจากลูกหลานชาว จีนในชาติใหญ่ทุกขณะ

ถึงแม้ในทุกวันนี้ “ความเป็นจีน” ที่เหลืออยู่สำหรับลูกหลานชาวจีนชาติใหญ่อาจ เป็นเพียง “จุดร่วม” บางอย่างอะไรที่ไม่ต่างไปจาก “สัญลักษณ์ทางวัฒนธรรม” มากนัก ในขณะที่ “ความเป็นจีนในแง่ที่เป็น “เครื่องหมายทางเชื้อชาติ” ก็ค่อยๆ เจือจางลงไป

ซึ่งไม่ว่าสิ่งเหล่านี้จะเกิดขึ้นจากเหตุผลอะไรก็ตาม แต่อย่างไรก็ตามตลอดระยะเวลาที่ผ่านมา มีสิ่งหนึ่งที่พิสูจน์ให้เห็นอย่างชัดเจน คือ ไม่ว่าจะกาลเวลา และบริบททางการเมือง เศรษฐกิจ สังคมจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร แต่ในที่สุดแล้วชาวจีนในขนาดใหญ่ก็ยังสามารถจะผสมผสานตัวเองเข้ากับรัฐและสังคมใหม่ได้เป็นอย่างดีเสมอมา ซึ่งอาจจะเห็นได้จากภาพของกิจกรรมของชาวจีนขนาดใหญ่ คือ "ทำพิธีไหว้ตรุษจีนและเทพเจ้าศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ในขณะที่เข้าร่วมเทศกาลของทุกเชื้อชาติศาสนา ทั้งสดน้ำสงกรานต์แบบไทย เข้าร่วมพิธีกรรมของศาสนาพุทธเถรวาท ร่วม Countdown ปีใหม่สากล ค้าขายสินค้าในเทศกาลฮารีรายอของชาวไทยอิสลาม รวมถึงการใช้ภาษาอื่นๆที่ไม่ใช่ทั้งภาษาไทยและภาษาจีนเพื่อพบปะพูดคุยกับลูกค้าต่างชาติอยู่ทุกเมื่อเชื่อวัน "

บรรณานุกรม

บรรณานุกรม

- กอบปรยง หนูสันโดด. บทบาทของวัดพุทธสถานานิกายมหายานในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่. ปริญญาานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2546.
- เขียน ชีระวิทย์. วิวัฒนาการการปกครองของจีน. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.
- จมีน อมรดรุณารักษ์. พระราชนิพนธ์รัชกาลที่6. พระนคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, 2496.
- จอห์น เค. แฟร์แบงค์ และคณะ(เขียน) กุสุมา สนิทวงศ์ฯ และชัยโชค จุลศิริวงศ์(แปล). เอเชีย ตะวันออกยุคใหม่ เล่มสาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2521.
- จำนง ทองประเสริฐ. พุทธศาสนาในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2508.
- จิตรา ก่อฉันทเกียรติ. ติงหนั่งเกี้ย. กรุงเทพฯ: แพรวสำนักพิมพ์, 2538.
- เจ.วิลเลียม สกินเนอร์. สังคมจีนในประเทศไทย : ประวัติศาสตร์เชิงวิเคราะห์ Chinese Society in Thailand: An Analytical History. ชาญวิทย์ เกษตรศิริ บรรณาธิการแปล. กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, 2529.
- ชลอ บุญช่วย. ความเชื่อที่ปรากฏในพิธีกรรมของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองสงขลา จังหวัดสงขลา. ปริญญาานิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาควิชา, 2532.
- ดร.ณิ แก้วม่วง และคณะ. "จีน: ผู้คนและวัฒนธรรมในภาคใต้" ใน สารานุกรมภาคใต้ เล่ม 4. กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- ถ่องแท้ รจนาสันต์. ชิวประวัติชุมชนพัทลุงนครผู้พัฒนาเมืองหาดใหญ่. พระนคร : ไทยวิสิ่นการพิมพ์, 2507.
- แถมสุข นุ่มนนท์. เมืองไทยสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: สายธาร, 2544.

ทั้งชีวิตอุทิศเพื่อหาดีใหญ่ “เครื่อง สุวรรณวงศ์”. มปป:มปป.

ทิษฏายา โภชณา. ศึกษาประเพณีในรอบปีและจริยธรรมจากประเพณีของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดีใหญ่ อำเภอ หาดีใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2548.

นงลักษณ์ จงรักวงศ์. ศึกษาอาหารที่ใช้ในประเพณีในรอบปีของชาวไทยเชื้อสายจีนในเขตเทศบาลนครหาดีใหญ่ อำเภอหาดีใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.

เบญจามิน เอ.บัทสัน. อวสานสมบูรณาญาสิทธิราชย์ในสยาม. กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 2543.

ประชุมพงศาวดาร เล่ม 3 พงศาวดารเมืองสงขลา. กรุงเทพฯ: คุรุสภา, 2506

ประสิทธิ์ รัตนถาวร. หาดีใหญ่วันนี้. ม.ป.พ.: 2534.

ปัญญา เทพสิงห์. รูปแบบศาลเจ้าและวัดจีนในเทศบาลนครหาดีใหญ่ รายงานการวิจัยภาควิชาสารัตถศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, 2542.

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์, 2546.

พนิตา พุ่มเอี่ยม. ประเพณีไหว้พระจันทร์ของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมืองหาดีใหญ่ อำเภอ หาดีใหญ่ จังหวัดสงขลา. ปรินญาณิพนธ์สาขา ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒภาคใต้, 2538.

พรรณี ฉัตรพลรักษ์. “แนวคิดดั้งเดิมของชาวจีน,” ใน รวมบทความอารยธรรมตะวันออก. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2529.

พรรณี ฉัตรพลรักษ์และคณะ (แปล). สังคมจีนในประเทศไทย ประวัติศาสตร์ เชิงวิเคราะห์. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2529.

พรรณี บัวเล็ก. ลักษณะของนายทุนไทยในช่วงระหว่างพ.ศ. 2457 -2482 บทเรียนจากความรุ่งโรจน์สู่โศกนาฏกรรม. กรุงเทพฯ: พัทธกิจ, 2545.

พรศักดิ์ พรหมแก้ว, “เสนหามนตรี (จีน สุคนธ์หงส์)”, ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม 10. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งการพิมพ์, 2529.

พลกุล อังกินันท์. **บทบาทชาวจีนในประเทศไทยในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ปริญญาานิพนธ์ ศศ.ม.ประวัติศาสตร์: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2514.

พลศักดิ์ จิรไกรศิริ. **บูรณาการทางวัฒนธรรมของเยาวชนชาวจีนในประเทศไทย**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2539.

พวกยิวแห่งบูรพาทิศและเมืองไทยจึงตื่นเกิด. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ชวนพิมพ์, 2527.

พวงร้อย กล่อมเอี้ยง. **พระบรมราชาบายเกี่ยวกับปัญหาชาวจีนในพระราชอาณาเขตรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว**. ปริญญาานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2516.

เพ็ญพิสุทธิ์ อินทรภิรมย์. **เชียงฮุดแสง ศรีบุญเรือง ทัศนยะและบทบาทของจีนสยามในสังคมไทย**. กรุงเทพฯ: ศูนย์ประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทยกับเอเชีย, 2547.

พรีน่า บลุมฟิลดี. **ความเชื่อชาวจีน**. กรุงเทพฯ: ยินหยาง, 2533.

ภูวดล ทรงประเสริฐ. **ชาวจีนโพ้นทะเลในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้สมัยใหม่**. รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2546.

_____. **ทุนจีนปักชำได้**. กรุงเทพมหานคร: เลิฟแอนด์ลิฟ, 2546.

_____. **นโยบายของรัฐบาลที่มีต่อชาวจีนในประเทศไทย พ.ศ.2475-2500**. วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519.

มลิวรรณ รัชชังศ์, **กำเนิดและพัฒนาการของเมืองหาดใหญ่ พ.ศ. 2458 – 2484**.

วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2543.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง. **ประมวลกฎหมาย รัชกาลที่1 จุลศักราช 1166 พิมพ์ตามฉบับหลวงตรา3ดวงเล่ม 1**. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

มิตรชัย กุลแสงเจริญ. **หนังสือพิมพ์ซึ่งเสียนเยอะเป่า: ภาพสะท้อนสังคมไทยในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. 2501-2506**. วิทยานิพนธ์ สาขาประวัติศาสตร์มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2548.

เรื่องรอง รุ่งรัศมี. มังกรช่อนลาย. กรุงเทพฯ: แพรว, 2541.

ลักษมี จิระนคร. "นิพัทธ์จินนคร (เจียกี้ซึ),ขุน" ใน สารานุกรมวัฒนธรรม ภาคใต้ เล่ม 5. (กรุงเทพฯ: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์, 2529.

วิรัตน์ แก้วแทน. การศึกษาประเพณีกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. วิทยานิพนธ์ไทยคดีศึกษา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2537.

ศุภการ สิริไพศาล. การปรับตัวสู่สังคมสมัยใหม่ของไทยผ่านระบบการศึกษาตามแบบตะวันตก พ.ศ.2430-2481. วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2547.

ศุกลีมาน นฤมล วงศ์สุภาพ. เมืองหาดใหญ่คนจีนกับการสร้างเมืองการค้าในภาคใต้. รายงานการวิจัยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2547.

สงบ ส่งเมือง. ประวัติศาสตร์เอเชียตะวันออกเฉียง. (สงขลา: ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2528.

_____. ประวัติศาสตร์ภาคใต้. สงขลา: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ภาคใต้, 2536.

_____. การพัฒนาหัวเมืองสงขลาสมัยธนบุรีและรัตนโกสินทร์ พ.ศ.2310 – 2444. กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2522.

สงบ ส่งเมือง และลักษมี จิระนคร. สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.

สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. บันทึกเรื่องการปกครองของไทยสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2549.

สมบุรณ์ สุขสำราญ. (2539, มีนาคม) "ของคำถาม," ใน สารคดี. 12(133) : 86.

- สมพร เดชแก้วภักดี. การจัดองค์กรและบทบาททางสังคมของสมาคมและมูลนิธิ
จีนในเขตเทศบาลนครหาดใหญ่ อำเภอหาดใหญ่ จังหวัดสงขลา.
ปริญญาานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. ทฤษฎีสังคมวิทยา: การสร้าง การประเมินค่า และการ ใช้
ประโยชน์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2542.
- สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้, กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมวัฒนธรรมไทย
ธนาคารไทยพาณิชย์, 2542.
- สำนักงานวัฒนธรรมแห่งชาติ. วัฒนธรรมก้าวไปกับความเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพฯ:
อมรินทร์ พรินติ้งกรุ๊ป, 2533.
- สิริรัตน์ พุ่มเกิด. "อัสวพาหุ"กับการใช้วรรณกรรมเพื่อเผยแพร่แนวความคิดและ
อุดมการณ์ทางการเมือง. วิทยานิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์: จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย, 2538.
- สุชาติ ภูมิบริรักษ์. "ตรุษจีนในเมืองจีนแผ่นดินใหญ่," ใน ศิลปวัฒนธรรม. (2529,
กุมภาพันธ์).
- สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. จีนทักษิณ วิถีและพลัง. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย, 2544.
- สุพัตรา สุภาพ. สังคมวิทยา. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช, 2542.
- สุภาวงศ์ จันวานิช (บรรณาธิการ). สำเพ็ง: ประวัติศาสตร์ชุมชนชาวจีนในกรุงเทพฯ.
กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2548.
- เสฐียร พันธงชัย. ศาสนาเปรียบเทียบ เล่ม 2. กรุงเทพฯ: แพร่วิทยา, 2514.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. บังคับยั้งกั วัฒนธรรมไทยจีน: ไม่รู้ต้องแสวง. กรุงเทพฯ:
สำนักพิมพ์สีดา, 2547.
- โสภาวรรณ รัตนดิลก ณ ภูเก็ต. ศึกษาประเพณีแต่งงานของชาวไทยเชื้อสายจีน
ในอำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง. ปริญญาานิพนธ์ สาขาไทยคดีศึกษา
มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2542.
- ไสว วัฒนเศรษฐ. วาหะพระมงกุฎ. พระนคร: ธรรมเสรี, 2506.

หลวงอุดมสมบัติ, จดหมายเหตุหลวงอุดมสมบัติ. กรุงเทพฯ: วิตตอรี เพาเวอร์
พอยท์, 2530.

หลินบัน (เขียน) เกษียร เตชะพีระ (แปล). อั้ง ตี เกี้ย เรื่องราวของชาวจีนโพ้น
ทะเลทั่วโลก. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์คบไฟ, 2540.

อภิเชษฐ กาญจนดิฐ. หนทางสู่อำนาจ: การเป็นผู้นำทางการเมืองของพรรค
อัมโนในมาลายา ค.ศ. 1946 – 1957. (สารนิพนธ์สาขาประวัติศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2548).

อมรา พงศาพิชญ์. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม: กระบวนทัศน์และบทบาท
ในประชาสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2547.

อารีรัตน์ แซ่คง. ศึกษาประเพณีตรุษจีนของชาวไทยเชื้อสายจีนเขตเทศบาลเมือง
หาดใหญ่ อำเภอ หาดใหญ่ จังหวัดสงขลา. (ปริญญานิพนธ์ ไทยคดี
ศึกษา มหาวิทยาลัยทักษิณ, 2539).

Book

Mitchison, Lois. *The Overseas Chinese*. London: The Bodley Head, 1961.

Nicholas Tarling (ed.) *The Cambridge History of Southeast Asia Volume Two
Part Two*. (Singapore: Cambridge University press, 1999).

Pan, Lynn (ed). *The Encyclopedia of the Chinese Overseas*. Singapore:
Archipelago Press, 1988.

Suryadinata, Leo. *Ethnic Chinese as Southeast Asians*. Singapore: Institute of
Southeast Asian Studies, 1997.

Suryadinata, Leo. *Peranakan Chinese and China: The Politico-Economic
dimension*. Singapore: times Academic Press, 1955.

บุคคลานุกรม

นางไต้เซียง แซ่ลี่, สัมภาษณ์ที่สมาคมไหหลำ หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 27 ตุลาคม 2548.

นางไต้ชไทย จันทรทอง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 41/23 ซอย 19 ถ.นิพัทธ์สงเคราะห์ 1
หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 17 มกราคม 2549.

นางไรลา เบ็ญหีม, สัมภาษณ์ที่ตลาดกิมหยง เมื่อวันที่ ธันวาคม 2548.

นางศิริกุล แซ่ลิ้ม, อายุ 48 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 86/165 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 5
เมื่อวันที่ 4 ธันวาคม 2548 .

นางสาวชฎารัตน์ แก้วประดับเพชร, สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ เมื่อวันที่ 28
มกราคม 2549.

นางสาวชรินทร์ แซ่จิว, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 95/8 ถนนรัถการ อ.หาดใหญ่ เมื่อวันที่
13 กุมภาพันธ์ 2549.

นางสาวนวลทิพย์ มหามงคล, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถ.นิพัทธ์สงเคราะห์ 1
หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 2 ธันวาคม 2548.

นางสาวปิยะธิดา เชื้อพราหมณ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 144/8 เมืองใหม่ 1 คลองแห
หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 24 กุมภาพันธ์ 2549.

นางสาวพิชญดา เหล่าหมั่น, สัมภาษณ์บ้านเลขที่ 60-8 ถ.แสงศรี หาดใหญ่ เมื่อวันที่
16 มีนาคม 2549.

นางสาวยุพเรศ ทรงงาม, สัมภาษณ์ที่ห้างสรรพสินค้าลีการ์เดินพลาซ่า หาดใหญ่ เมื่อ
วันที่ 26 พฤษภาคม 2549.

นางสุชิง แซ่จั้ง, อายุ 66 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 199 ถนนนิพัทธ์สงเคราะห์ 1
หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 22 พฤศจิกายน 2548.

นายไกรวิชญ์ บุรณะวงศ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 879 ถ.เพชรเกษม หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 4
มีนาคม 2549.

นายไต้เซียง จินตนาศิริกุล, อายุ 53 ปี สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 154 ซอย 23 ถนนนิพัทธ์
สงเคราะห์หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548.

นายบ๊วยชุน แซ่โจ้ว, อายุ 89 ปี สัมภาษณ์ผ่านนายณรงค์ ศิริเงิน สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 164/511 อ.บางบัวทอง จ. นนทบุรี วันที่ 4 มกราคม 2549.

นายมนตรี ธีระชัยพฤกษ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 12 ถ.นิพัทธ์อุทิศ 2 หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2548.

นายวิฑูร ตั้งสงวนสิทธิ์, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 203 นิพัทธ์สงเคราะห์ 1 หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2548.

นายศิริศักดิ์ วงศ์ธรรมเลิศ, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 8 ถ.คลองเรียน 2 หาดใหญ่ เมื่อวันที่ 10 พฤศจิกายน 2548.

นายสกรรจ์ จันทร์ตน์, สัมภาษณ์ที่มหาวิทยาลัยทักษิณ ถนนกาญจนวนิช เมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549.

นายฮง ปิง ชาวจีนปีนัง, สัมภาษณ์ที่บ้านเลขที่ 273B ถนนจูเลียส ปีนัง มาเลเซีย, เมื่อวันที่ 11 พฤษภาคม 2549.